

**AİLE
ve
EĞİTİM**

**TÜRK EĞİTİM DERNEĞİ
YAYINLARI**

AİLE VE EĞİTİM

TÜRK EĞİTİM DERNEĞİ
XVIII. EĞİTİM TOPLANTISI
20 - 21 Ekim 1994

ISBN 975 - 7583 - 04 - 9

Şafak Matbaacılık Ltd. Şti.

Tel: (0.312) 229 57 84

ANKARA

TÜRK EĞİTİM DERNEĞİ
EĞİTİM DİZİSİ NO: 18

AİLE VE EĞİTİM

Yayına Hazırlayan

Prof.Dr. Sabri KOÇ

İÇİNDEKİLER

Sunu.....	VII
Açılış Konuşmaları.....	IX
Birinci Oturum	
Aile Kurumu ve Türkiye'de Aile	
Türkiye'de Aile : Tarihte Türk Ailesi	
Prof. Dr. İlber ORTAYLI.....	3
Çağdaş Kurum : Aile ve Kadına İlişkin Bazı Kavramsal İlişkiler	
Y.Doç.Dr. Mehmet ECEVİT.....	11
Demografik Açından Türk Ailesi ve Eğitim	
Prof. Dr. Bozkurt GÜVENÇ.....	26
Tartışma	46
İkinci Oturum	
Eğitim Kurumu Olarak Aile, Ailede Toplumsallaşma	
Prof. Dr. Mürüwet BİLEN	62

Aile İçi Şiddet ve Kişilik Gelişimine Etkisi	
Doç. Dr. Şeyda KOZCU.....	75
Okul Aile İşbirliği	
Doç. Dr. Ferhunde ÖKTEM.....	89
Tartışma	99

Üçüncü Oturum

Toplumsal - Kültürel Dinamikler ve Aile	
Toplumsal Değişim ve Aile	
Prof. Dr. Yakın ERTÜRK	131
Kitle İletişimi ve Aile	
Prof. Dr. Korkmaz ALEMDAR	143
Tüketici Ünite Olarak Aile	
Prof. Dr. S. Sevim EREL	160
Tartışma	173

Panel

Aile ve Eğitim : Genel Değerlendirme	
I. OTURUM	195
II. OTURUM	235

SUNU

Aile, en küçük toplumsal bir kurum olarak bir toplumun temel yapı taşıdır. Aile, bu özelliği ile toplumu oluşturan bireylere ilk temel eğitimin verildiği yer olarak da bilinmektedir. Besikten mezara kadar *Yaşam Boyu Eğitim* uygulamalarının ilki ailede başlamaktadır. Bu belirlemeye göre aile ile eğitim arasında çok yakın bir ilişkinin var olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır.

Günümüzde çok hızlı yaşanan değişim süreci içinde aile yapısında da değişimler olmuştur. Daha çok kırsal kesimde yaygın olan büyük aile yapısı kentlere göçler nedeniyle çirdek aile yapısına dönüşmüş, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması sonucu aile içi etkileşim farklılaşmış, kapalı ekonomi anlayışında üretici aile bireyleri açık ekonomiye geçişte tüketici konuma gelmişlerdir. Bu değişimler, ailenin eğitime bakış açısını ve eğitim kurumlarından beklentilerini etkilemiş, çalışan annelerin ekonomik yaşamda yer almaları sonucu yuvalar, kresler ve anaokulları ailede verilen eğitimin yerini almaya başlamıştır. Bunun sonucu olarak, yaşam boyu eğitim kavramı içinde ailenin temel eğitimdeki işlevi de giderek azalmaya başlamıştır. Ailede verilmesi doğal olan kişilik kazandırma işlevi bile okulun ve özel gençlik örgütleri gibi örgün ve yaygın eğitim kurumlarının işlevi haline gelmiştir. Değişimler ne denli olursa olsun aile, bireyin yaşamında ilk toplumsallaşmanın ve temel eğitimin verildiği bir yer olarak önemini hiç bir zaman yitirmeyecektir. Son yıllarda endüstri ötesi toplumlarda da görüldüğü gibi aile ve aile kurumuna tekrar dönüş süreci başlatılmıştır. Bütün bunların yanısıra, ailenin toplumda yaşanan hızlı değişimlere de ayak uydurması, özellikle annenin eğitimine önem verilmesi, ailenin

kendi dışında oluşan eğitime ve eğitim kurumlarına bakış açısı daha iyi irdelenmesi gereği ortaya çıkmaktadır.

Soruna bu bağlamda bakıldığında, "Aile ve Eğitim" konulu toplantı ve bu toplantı sonucunda ortaya çıkan görüş ve öneriler hem topluma hem eğitime hem de ailelere ışık tutacak, katkı getirecek nitelikte görülmektedir.

TED XVIII. Eğitim Toplantısına bildiri sunmak ve panelde konuşma yapmak amacıyla çağrılan bilim adamları ile değerli eğitimciler düşünce, görüş ve önerilerini iki gün süreyle devam eden toplantıda dile getirmişlerdir. Bu toplantıda dile getirilen tüm görüşler, sunulan bildiriler ve toplantıya katılanlar tarafından yapılan katkılar TED tarafından eğitim kamuoyuna bir kitap halinde sunulmuştur.

Bu toplantının gerçekleşmesinde Bilim Kurulumuza maddi ve manevi her türlü desteği sağlayan **TED Merkez Yönetimi Kuruluna**, çabamızımızda bizi destekleyen **TED genel kurul üyelerine** Bilim Kurulu üyeleri adına teşekkürü bir borç biliyorum.

Toplantıyı büyük bir titizlikle yayına hazırlayan Bilim Kurulu Başkan Yardımcısı, değerli arkadaşım **Prof.Dr. Sabri KOÇ**'a, basım işlerini büyük bir titizlikle gerçekleştiren **Şafak Matbaası yetkililerine** en içten teşekkürlerimi sunarım.

Bu toplantıda dile getirilen görüşler, Aile ve Eğitim ile ilgili sorunlara ve bu sorunların çözüm yollarına az da olsa katkı getirirse, **Türk Eğitim Derneği** ve derneğin **Bilim Kurulu** bundan büyük kıvanç duyacaktır.

Prof.Dr. Özcan DEMİREL
TED Bilim Kurulu Başkanı

AÇILIŞ KONUŞMALARI

- **Prof.Dr. Özcan DEMİREL**
(TED Bilim Kurulu Başkanı)
- **Arif Erinç AĞAR**
(TED Genel Başkanı)
- **Bener CORDAN**
(Millî Eğitim Bakanlığı Müsteşarı)

TÜRK EĞİTİM DERNEĞİ
XVIII. EĞİTİM TOPLANTISI

AİLE VE EĞİTİM

20 - 21 Ekim 1994

MEHMET BAKLACI- Değerli Konuklar, Türk Eğitim Derneğinin XVIII. Eğitim toplantısına hoşgeldiniz.

Sizleri Ulu Önder Atatürk ve yakın arkadaşları anısına saygı durusuna davet ediyorum.

(Saygı duruşu ve İstiklâl Marşı)

Açılış konuşmasını yapmak üzere TED Bilim Kurulu Başkanı Prof.Dr. Özcan Demirel'i kürsüye davet ediyorum.

PROF.DR. ÖZCAN DEMİREL (TED Bilim Kurulu Başkanı)-

Sayın Konuklar,

Türk Eğitim Derneği Bilim Kurulu adına hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Türk Eğitim Derneği tarafından düzenlenen XVIII. Eğitim Toplantısına hoşgeldiniz.

Bilindiği gibi Türk Eğitim Derneği, Büyük Önder Atatürk'ün buyruğu ile 1928 yılında kurulmuş, üyelerinin ve yardımsever vatandaşların katkılarıyla bugüne kadar varlığını sürdürmüs, Atatürk ilkelerinden ve devrimlerinden ödünsüz Türk Ulusal Eğitimine katkıyı hedeflemiş kamuya yararlı bir dernektir.

Türk Eğitim Derneği, ulusal eğitime kuruluşunun 50. y-

lından itibaren yaptığı eğitim etkinlikleriyle katkıda bulunmaktadır. Bu etkinliklerin başında, 1978 yılında başlatılmış olan ve eğitim alanında büyük hizmetleri geçmiş başarılı eğitimcileri ödüllendirmek gelmektedir. Türk Eğitim Derneği bugüne kadar 13 eğitimciye TED Eğitim Hizmet Ödülü, bir bilim adamına TED Eğitim Araştırma Ödülü vermiştir.

Diğer bir etkinlik de 1979 yılında başlatılmış olan eğitim toplantıları ile 1983 yılında başlatılan öğretim toplantılarıdır. Bugüne kadar 17 eğitim toplantısı ve 12 öğretim toplantısı düzenlenmiş ve her toplantıda sunulan bildiri ve paneller kitap halinde yayınlanmış ve eğitimcilerin hizmetine sunulmuştur. Ayrıca Türk eğitimine katkıda bulunan değerli eğitimciler için anma toplantıları düzenlenmiştir.

Türk Eğitim Derneği Bilim Kurulu verilen ödüllerle, düzenlenen bilimsel toplantılarla Türk ulusal eğitim sistemine hizmet verenlerin yanısıra bugün 94. sayısına ulaşan "Eğitim ve Bilim" Dergisi ile ülkemizde çağdaş eğitim düşüncesinin gelişmesine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

TED Bilim Kurulunun çalışmalarında ağırlık noktasını büyük oranda eğitim ve öğretim toplantıları oluşturmaktadır. Kurulumuz gerek eğitim, gerekse öğretim toplantılarının konusunu belirlerken büyük bir titizlikle çalışmakta ve Türkiye'nin gündeminde olan güncel bir konuyu seçmeye büyük özen göstermektedir.

Bu bağlamda, toplumun en küçük yapı taşının aile olduğu, toplumu oluşturan bireylerin ilk temel eğitimi ailede aldığı ve bu nedenle eğitimin ailede başlaması gerektiği düşüncesiyle

18. Eğitim Toplantısının konusunu "Aile ve Eğitim" olarak ele almayı kararlaştırmış bulunmaktayız.

Toplumsal bir kurum olarak aile, son yüzyıl içinde değişime uğramış, büyük aile yapısından çekirdek aileye geçerken aile içi ilişkiler de değişime uğramış, kitle iletişim araçlarının da etkisiyle ailenin eğitime bakış açısı ve eğitim kurumlarından beklentileri farklılaşmıştır. Yaşam boyu eğitim kavramı içinde ailenin temel eğitimdeki işlevi de giderek azalmaktadır. O kadar ki, eskiden ailenin birincil sorumluluğu olarak kabul edilen kişilik kazandırma işlevi, giderek artan bir biçimde okul ve özel gençlik örgütleri gibi örgün ve yaygın eğitim kurumların işi haline gelmiştir. Tüm bu toplumsal değişimler ve işlevlerin değişmesine karşın, çocuğun yaşamında ilk toplumsallaşmanın ve temel eğitimin verildiği yer olarak aile, öneminden hiçbir şey kaybetmemektedir. Bunun yanısıra ailenin toplumda yaşanan hızlı değişimlere ayak uydurması ve eğitime ve eğitim kurumlarına bakış açısının daha iyi irdelenmesi gerekmektedir.

Bu tür sorunlar ve bu sorunlar için çözüm yolları 18. Eğitim Toplantısının konusunu oluşturan "Aile ve Eğitim" genel başlığı altında konunun uzmanları tarafından tartışılacaktır.

Her zaman olduğu gibi, bugün de toplantımıza katılarak açılışı onurlandıran siz değerli konuklarımıza, bildiri sunacak, panele ve tartışmalara katılacak değerli arkadaşlarımıza teşekkür eder, hepinize Türk Eğitim Derneği Bilim Kurulu adına tekrar saygılar sunarım.

MEHMET BAKLACI - İkinci konuşmayı yapmak üzere TED Genel Başkanı Sayın Arif Erinç Ağar'ı kürsüye davet ediyorum.

TED GENEL BAŞKANI ARIF ERİNÇ AĞAR-

Saygıdeğer Konuklar, Değerli Eğitimciler, Bilim Adamları, Türk Eğitim Derneği'nin Sayın Üye ve Mensupları,

Türk Eğitim Derneği Bilim Kurulumuzun düzenlediği 18. Eğitim Toplantısına hoşgeldiniz. Hepinizi TED Genel Merkez Yönetim Kurulu adına saygıyla selâmlıyor, toplantıya katılmanız nedeniyle teşekkürlerimi sunuyorum.

Toplantıya katılan ve eğitime gönül veren bu seçkin topluluğun varlığını fırsat bilerek, kamuya yararlı bir dernek olan Türk Eğitim Derneği'nin çalışmalarını hakkında sizleri bilgilendirmeyi uygun görmekteyim.

Türk Eğitim Derneği, Büyük Önder Atatürk'ün yönlendirmesiyle 1928 yılında kurulmuştur. Temel çalışmalarını ve amaçlarını arasında:

Fakir, kimsesiz fakat yetenekli Türk çocuklarına karşılıksız burs vermek,

İngilizce dilinde öğretim yapan okullar açmak ve yurtlar kurmak,

Eğitim faaliyetlerini desteklemek ve geliştirmek,

Gençlerimizin sosyal, kültürel ve sportif çalışma ve dayanışmalarına katkıda bulunmak çalışmalarımızın temelini oluşturmaktadır.

Türk Eğitim Derneği'nin bugüne kadar yaptığı ülke

çapındaki eğitim çalışmaları, UNESCO Türkiye Millî Komisyonunun son genel kurulunda da takdirle karşılanmış ve değerlendirilmiştir.

Türk Eğitim Derneği kuruluşundan bu yana 66 yıl içerisinde amaçlarından hiçbir sapma göstermeksizin etkinliklerini giderek artan bir ivme ile sürdüren nadir derneklerden biridir. İlk orta ve yükseköğrenim öğrencilerinden yılda ortalama 700'üne karşılıksız burs vermekte, biri Ankara'da diğerleri Ankara dışındaki il ve ilçelerde olmak üzere 7 vakıf okulumuzda yaklaşık 12.000 öğrenciye nitelikli eğitim ve öğretim olanağı sağlamakta, Adana'da bulunan yurtta 300 öğrenci barındırmaktadır. Bununla birlikte TED Bilim Kurulu'nun sorumluluğunda her üç ayda bir "Eğitim ve Bilim" Dergisi yayınlanmakta, her yıl genellikle Mayıs ve Kasım aylarında biri öğretim diğeri eğitim olmak üzere iki bilimsel toplantı düzenlenmekte, her yılın Haziran ayı içerisinde Bilim Kurulumuz tarafından seçilen bir eğitimci "Eğitim Hizmet Ödülü" ile ödüllendirilmekte, eğitim konularındaki çeşitli araştırma projeleri desteklenmektedir.

Türk eğitim yaşamının gelişmesine hizmet veren Derneğimiz, sizlerden alacağı güç ve destekle daha ileri aşamalarda ve daha yararlı çalışmalar yapacaktır. Bu konularda her türlü öneri, eleştiri ve yönlendirmeye açık olduğumuzu belirtmek istiyoruz.

Bugün ve yarın ülkemizin seçkin bilim adamları ve uzmanları tarafından "Aile ve Eğitim" konusu tartışılacaktır. Konunun erisilecek sonuçlarının ülkemizin eğitim politikasına ve eğitim yaşamımıza olumlu katkılar getirmesini diliyorum.

TED Genel Merkez Yönetim Kurulu adına, bu eğitim toplantısını düzenleyen ve gerçekleştiren Türk Eğitim Derneği Bilim Kurulu'na, içinde bulunduğumuz salonu toplantı için tahsis eden TÜBİTAK Yönetim Kurulu'na, bildiri sunmak ve panelde görev almak suretiyle toplantımıza bilimsel katkılarda bulunan değerli eğitimci ve bilim adamlarımıza, TED Genel Merkez bürosu personeline teşekkürlerimi sunar, XVIII. Eğitim Toplantısı'nın başarılı geçmesini dilerim.

Millî Eğitim Bakanlığı Müsteşarı Sayın Bener Cordan'ı kürsüye davet ediyorum.

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI MÜSTEŞARI BENER CORDAN- Sayın Genel Başkan, Sayın Başkan, Sayın Dekanım, saygıdeğer hanımefendiler, beyefendiler; hepinizi saygıyla selamlıyorum. Şu anda çok elit bir gruba hitap etmek gibi de zor bir görevle başbaşayım ama beni bağışlayacağınızı umuyorum. Eğer izniniz olursa, ben bir anıyla başlamak istiyorum. Ben Erzurum Lisesi'nde okudum, oradan mezunum. Erzurum Lisesi ilk açılan yedi liseden birisidir, yani 100 yaşını aşmış bir eğitim kurumudur. Lise son sınıftayken genç, yeni bir İngilizce öğretmenimiz vardı, Ankara Kolejinden mezundu. O günlerde öğretmen değişikliği oldu, bizim sınıfa gelecekmış diye duyduk. Yine o günün bir olayı da TED'in veya Ankara Kolejinin voleybol takımı sanırım İran'daki bir turnuvaya katılmak için Erzurum'a gelmişti. Biz ilgilenmiştik. Bir de rozet hediye etmişlerdi, o da göğsümde. İngilizce öğretmenimiz derse girdi, sıraların arasında heyecanla dolaşırken beni gördü. İnanılmayacak derecede heyecanlandı, sanki çölde vaha görmüş, bir serap içinde

vaha görmüş bir insan haliyle yanıma geldi ve "Sen kolejli misin?" diye sordu. Şimdi, öyle bir an ki yok desem dünyası kararacak, evet desem, ben kolejli değilim, ama öyle bir havası var ki, "evet" de diyor bana. Evet, dedim, kolejliyim. Çok memnun oldu. Sanırım bir insanı mutlu etmenin o güzel anısını ben orada çok yoğun yaşadım. Şimdi, buraya gelirken o aklıma geldi. Erzurum Lisesi'nin bir öğrencisi sanırım 1957 yılı, 1957 yılında TED'li oldu ve sizin bir mezunuz olan İngilizce öğretmenini mutlu etti sanırım. Öyle inanıyorum, çünkü o hali başka türlü tanımlamak mümkün değil. Şimdi oradan buraya geldik, bir sıfatla burada beni konuşmaya davet ettiniz, gerçekten ben şimdi o anı bir kere daha yaşıyorum. Şunu anlatmak istiyorum aslında. Türkiye Cumhuriyeti büyük bir hızla, büyük bir inançla geliyor. 1928 yılında bu mükemmel kurulu kuran Yüce Atatürk, Başöğretmenimiz Atatürk, aslında çok doğru şeyler yapmıştır, ama birisi de eğitime verdiği değerdir, önemlidir ve onun başöğretmen olmasıdır ve yine Cumhuriyeti çok inandığı gençliğe bırakmış olmasıdır. Bu emanet sanırım ki, elden ele, nesilden nesile ama aynı inançla devam edip gidecektir. Sıkıntılar olacaktır, engeller olacaktır, olmaması mümkün değildir, olması belki doğası icabıdır ama bunlar aşılabacaktır. Zor da olsa aşılabacaktır, sıkıntılı da olsa aşılabacaktır. Çünkü işte kurumlar kurumlaşıyor artık yurdumuzda, kökleşiyor, güçleniyor, etkisi artıyor. Böyle olunca artık onları söküp atmak zorlaşıyor. Benim üstlendiğim görev nedeniyle belki şu anda herkes kendi içinden hem benim eleştirimi yapıyor veyahut bakanlığımın eleştirisi yapılıyor ama ben çok net bir ifadeyi de kullanmak istiyorum, kimse bu gidişi durduramaz. Tabii burada bir şeyi daha söy-

lemek istiyorum, bunu imrenme duygusu içinde söylemek istiyorum. Ben dün davetiyeye baktım, bugün de gelirken baktım, içimden de şu geçti. İşte Millî Eğitim Bakanlığının bir eksikliği de bu. Bizim yapmamız gereken, bu güzel toplantıları yapan çok değerli kurumlar var fakat bir şey eksik, bakanlıkla bu kurumlar arasındaki ilişki biraz eksik. Gerçi Bilim Kurulunda çok değerli bir üst düzey görevli arkadaşımız var, biz şimdi salonda epey varız galiba ama yine de bu ilişkiler arzu edilen ölçüde değil. TED'le çok daha iyi ilişkilerimiz olmalı. Çünkü hem Bilim Kurulunun çok değerli çalışmaları var, hem yayınları var, hem de köklü bir temel taşı, rejimin temel taşlarından eğitimin değil sadece, rejimin temel taşlarından bir kurum. Üniversitelerimizle daha sık ilişki kurmamız lazım.

Sayın Genel Başkanımın bir sözü için söylüyorum, biz açığız, ilişki kurmak istiyoruz diyor. Ben de kendi sorumluluk ve yetki açımdan söylüyorum ki, biz de çok açığız, bir şey daha var, bizim ihtiyacımız da var. Sadece açık olmak yetmiyor, bir de ihtiyacımız da var. Çünkü inanıyoruz ki, Millî Eğitim Bakanlığının ne kadar çok penceresini açarsak, içeriye o kadar ışık ve aydınlık gelecektir. Bunlar farklı olabilir, bir tartışma da yaratabilir ama tartışmalardan doğru sonuçların da çıkacağına inanıyoruz. Bu bakımdan belki bu sözleri ben kendi payıma söylüyorum, size gecikerek söylüyorum ama çok daha önceden gelmem lazımdı, katılmış olmam lazımdı bu toplantılara ama yine de bu fırsatla bunu söylemekten büyük mutluluk duyduğumu anlatmak istiyorum. Toplantının konusuyla ilgili benim için ilgi çekici nokta şu. Biz Millî Eğitim Bakanlığı olarak bu yılı veliler yılı ilan ettik. Öğretmenler günü var, biz bunu bir yıla yaydık, veliler yılı haline çevirdik. İki şeyi

düşündük. Elbette eğitimin boyutunun veli aile olduğunu burada çok daha yetkili bilim adamları söyleyecektir, ama icrada şu noktaya geldik, okullarımız tabii biraz sonra söyleyeceğim, devletin okulları, büyük çoğunluğu yüzde 98'i bizim yaptırdığımız, bizim atadığımız, bizim masraflarını karşıladığımız kurumlar. Ama eğitimin asıl dinamik unsurlarından biri olan velinin katılımı çok az. Halbuki okulların eğitim gücünü, aktivitesini, daha demokratik bir yapıya kavuşturulmasını sağlayan temel unsur aile veya veli, hatta çocuğu okula hazır getiren, okuldan sonra çocuğu eğitim ortamına hazır tutan çok önemli bir kurum. Sosyolojik yanına bakmadan söylüyorum. Bir şey daha var, birtakım sloganları da belki bırakmak lazım. Devletin okulu, evet tabii devletin okulu ama daha önemlisi bizim okulumuz. Biz kim? Bütün ilgililer, okulla ilgili, bütün herkesin okulu, bizim okulumuz. Nasıl bizim okulumuz, işte TED gibi. Gurur duydukları övündükleri bir kurum, bir aile, bir yapı olsun, bizim okulumuz olsun. Bu devletin okul kavramı güzeldir, ama biraz resmî kavram gibi geliyor bana. Ama bizim okulumuz kavramında daha bir sıcaklık, daha bir benimseme, sahiplenme duygusu var. Okullarımız sahiplenilmeli, kimler tarafından, veiler tarafından. Sanırım, bugünlerde veya okulların açılışında çok tartışılan katkı payı, bilmem kayıt parası, zorla alındı, verildi, alındı, gitti geldi tartışmaları büyük ölçüde böyle biter. Daha bir doğru sahiplerin elinde olur okullarımız diye inanıyoruz, onun için bu motifi öne çıkarmaya çalıştık. Tabii yine bir şey var. Ben aile boyutundan biraz geriye götürmek istiyorum sözü. Çünkü aile boyutunu çok değerli bilim adamlarımız tartışacaklar. İşte, eti senin kemiği benim tabiri, artık çocuğun eti de kemiği de kendisinin, hem de o kadar kendisinin ki, onu istediği gibi özgürce geliştirmek imkânı bile vermek lazım. Biz sadece ona yardımcı olan, ortam hazırlayan insanlarız. Böylece belki de veli boyutunu veya aile boyutunu daha çok eğitimde etkin hale getirmek suretiyle eğitimdeki birçok problemleri de halletmiş oluruz ve sanırım bu toplantı

bizim için de burada bu toplantıyı izleyen arkadaşlarım için de çok yararlı olacaktır. Şu anda komisyon üyelerimiz var burada, velinin okula yalnız çocuğu ile ilgili alanda değil, yönetimine de katılması onun birtakım temel kararlarına da katılmasını sağlamak için çalışan komisyon üyelerimiz de var. Belki sadece işte gelin buyurun çocuğunuzla ilgilenen fonksiyonunun daha ötesinde, buyurun okulu birlikte yönetelim noktasına gelmek lazım. Birlikte yönetip karar verelim, birlikte okulu yönetelim, yönetmek değil de temel kararları birlikte verelim ve kimin için, aile için çok değerli olan çocuk için, toplum için çok değerli olan çocuk için kararları bütün ilgililer beraber verelim. Nasıl verelim? İşte onun nasılını araştırın komisyon burada, sanırım onlar da bu tartışmalardan çok yararlı sonuçlar çıkaracaktır. Bizimle beraber çalışan çok değerli uzmanlarımız var, yeni projenin, Dünya Bankasıyla yürütülen yeni projenin belki de uygulayıcıları da burada, asıl uygulayıcıları burada. Belkiyi şunun için söylüyorum, o projede de bu katılımı daha ciddi boyutta uygulamaya da geçirebiliriz. Kısaca şunu söylemek istiyorum. Sayın Genel Başkanımızın bir sözünün devamı olarak tekrar eklemek istiyorum. Benim sözlerimi, gerçekten Millî Eğitim Bakanlığının hem ilişkileri olmasını izah etmek istiyorum; ama daha çok önemlisi de ihtiyacı olduğunu bir kere daha vurgulamak istiyorum. Önce şunu söylemem lazım. Bu ülkenin 12 milyon genç insanına okul süreci içinde 12 milyon ama genelde okul süreci dışında olanları da katarsak 26 milyon genç insanın sorumluluğunu taşıyan bir bakanlığımız. Elbette böyle bir bakanlığa sadece o bakanlığın yetkilileriyle sorumluluk yüklemek sanırım çok doğru değil. Bizim yükümüz ağır, biz o yükten şikayetçi değiliz ama eğer bizimle bu yükü paylaşırsanız çok mutlu olacağımızı açıklamak, ifade etmek istiyorum. Bu duygularla gerçekten burada olmaktan duyduğum mutluluğu bir kere daha açıkla, saygılar sunarım.

Tesekkür ederim. (Alkışlar)

BİRİNCİ OTURUM

AİLE KURUMU VE TÜRKİYE'DE AİLE

Konuşmacılar

- **Prof.Dr. İlber ORTAYLI**

(Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi)

- **Y.Doç.Dr. Mehmet ECEVİT**

(ODTÜ, Sosyoloji Bölümü)

- **Prof.Dr. Bozkurt GÜVENÇ**

(TED Bilim Kurulu Üyesi)

Oturum Başkanı

- **Prof.Dr. Mine TAN**

(Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi)

BİRİNCİ OTURUM - BİRİNCİ BİLDİRİ

BAŞKAN: Prof. Dr. Mine TAN

BAŞKAN- Sayın konuklar bu sabahki ilk oturumumuzun konusu "Aile Kurumu ve Türkiye'de Aile".

Konuşmacılarımızdan ilki, ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinde öğretim üyesi olan Prof. Dr. İlber Ortaylı. Prof. Ortaylı, bize Türkiye'de ailenin tarihsel gelişimi konusunda bir bildiri sunacak.

Ben bu arada toplantımıza gönderilen bazı telgrafların sadece kimlere ait olduklarını belirtmeyi düşünüyorum.

(Gelen telgraflar okundu)

Buyurun efendim söz sizin, Sayın Prof.Dr. İlber Ortaylı.

TÜRKİYE'DE AİLE; TARİHTE TÜRK AİLESİ

Prof.Dr. İlber ORTAYLI

Tarihte türk ailesi, yanlış bir başlıktır. Zira tarih bizatihî ailenin tarihidir ve sosyolojideki bazı aşırı dihotomik görüşlere rağmen aile toplumun en az değişen birimlerinden biridir. Bu; değişme olmadı, demek değildir. Fakat ailenin anlaşılması için gereken ilmî analizin büyük ölçüde doğrudan tarih tetkiklerine bağlı olduğunu bilmeliyiz.

Türkiyede ailenin tarih içindeki gelişimi deyince iki menkıbevî yorum göze çarpardı: 1) İslâm öncesi göçebe Türk toplumu ailesi veya 2) Sadece İslâm hukukuna göre bir aile çizmek. Bu ikisinin de belirli kıstas ve sağlam verilere dayanmayan tahminlerle bir model halinde ortaya konduğu; yakın zamanlarda bilimsel, yanî sosyolojik, hukuki tetkiklerin

önüne çıkan; onların ya varsayım ve neticelerini saptamış veya bulgu ve izahlarını inkâr eden iki model olduğu açıktır. İkisi de belirli birer dünya görüşüne, vaziyet alışına göre çizilen modellerdir ve toplumu anlamak isteyen, problemlere teşhis koymak isteyen bilimsel araştırmalara engeldirler.

Biz Asya Türk toplumundaki aileyi tanımıyoruz. Tanıdığımız ve şimdilerde görmeğe başladığımız aile de çizilen modellere uymuyor. Diğer taraftan 16. asırdan beri incelemeye başladığımız Anadolu ailesinde de İslâm fıkının bilinin ahkâmıyla pek uyuşmayan gelenek ve yapıların varolduğunu görüyoruz. Bunları müspet-benfi, iyi-kötü diye nitelemek toplumbilimci ve tarihçinin yansızlığına gölge düşürür:

Bazı örnekler ve adetlere göz atarak bu görüşümüzü doğrulamaya çalışalım :

XVI. yüzyılda, ülkemizdeki evlilik ilişkilerinin bilinmesi, bugün görülen, Medeni Kanun dışı bazı uygulamaları anlamak bakımından çok yararlıdır. Bilindiği üzere, kız çocuk evlendirilirken babaya ödenen başlık, kalın gibi paralar, imam nikâhı gibi uygulamalar, toplumsal gelişmeye ve Medeni Kanun gereklerine rağmen çeşitli biçimlerde sürmektedir. Modern evliliğe aykırı olan bu geleneklerin, kırsal yapıda ve genel anlamda toplum yapısında oluşan değişimler yani şehirleşme ile kaybolduğunu veya şekil değiştirdiğini görüyoruz. Bununla beraber bu gelenekler, kırsal nüfus arasındaki birçok problemlerin, adli olayların nedeni olarak görünmektedir.

Konuya eğilen birçok sosyolog ve hukukçu, bu gibi geleneklerin İslâm hukukunun bir devamı olduğu konusunda

fazla araştırmadan birleşmektedirler. Oysa şer'i hukukun bu konudaki hükümleri gözönüne alınıp, Osmanlı toplumundaki uygulamalara bakıldığında, aralarında uyusmazlık göze çarpmaktadır. Örneğin, XVI. yüzyıl Ankara, Çankırı, Kayseri ve Konya şer'ine sicillerindeki hükümleri dört s nn  mezhebin hükümleriyle karşılaştırdığımızda, o ağda Anadolu'daki evlilik uygulamasının her zaman İsl m  hükümlerle bağdaşmadığı görülüyor. Bu gibi belgelerin ışığı altında XVI. yüzyılda evlilik ilişkilerini (nik h, boşanma, evlilik dışı ilişkiler) ele aldığımızda, aslında şeriat'ın hükümleri kadar çok eski İslâm  ncesi veya İslâm dışı geleneklerin de yaşadığını görüyoruz. Burada bir eklemlenme vardır. İşin ilgini bazı gelenekler toplumda yaygınlık gösterir; bazen ise oldukça bölgesel veya zümresel olarak yaşar.

Meselâ burada evlenme için başlık, kalın gibi bir adeti ele alalım; evlenmek için damat adayı kız babasına bir meblağ ödüyor; bu tam pazar fiyatı gibi teşekkül ediyor; bölgenin adetlerine, kızın sıhhat ve güzelliğine ve tarafların ekonomik durumuna göre değer biçiliyor ve para kız evinde kalıyor. Oysa İsl mi mehr hükümleri bundan çok farklıdır.

İslâm hukukuna göre, mehr'in muhakkak verilmesi gerekir. "Herhangi bir müslüman ile evlenen kadın, zimm  de olsa mehr namile bir mala m stahik olur. Mal ile mübadelesi kabil olan bir menfaat de mehr olabilir" (1). Bu tarifteki son hüküm, ilerde örnek olarak vereceğimiz bazı ilginç uygulamalara sebep olmuştur. Mehr'in bundan başka nik h sırasında zikredilmesi de lâzımdır. Nitekim araştırmacıların şer'ine sicillerinde de çokça rastladığı gibi verilen mehr ve ağırlıklar kaydedilmekte idi (2). Mehr zevcin vefatı halinde te-

rekede önceliği olan alacaklar arasındadır (3). Diğer varisler buna mani olamazlar. Mehr'in iki kısımda verildiğini görüyoruz: 1) Nikâhtan önce verilen mehr-i muaccel 2) Nikâh hitamında veya vefat halinde terekenin taksiminde zevceye ödenen mehr-i müeccel (4).

Mehr-i müeccelin verildiğine dair zevcenin rızası mahkeme-i şer'iyede sabit olmalıdır. Nitekim boşanma halinde şeriye sicillerinde bu nevi kayıtlar çokça görülür. Bundan başka mehr-i müeccelden zevce kendi rızasıyla da vazgeçebilir. Buna da kadı sicillerinde örnek çoktur. Vazgeçtiğini mahkeme önünde beyan edip kaydettirmesi lâzımdır. Meselâ, Hicri 998 (M.1589) tarihli Ankara Şeriye Sicillerinden birindeki bu tür bir kayda göre: Hacı Seyyid kızı Şahbula nam hatun mahkemede zevci Bayramoğlu Hü-daverdi lehine böyle bir faragatte bulunuyor (5).

Osmanlı dönemi ailesi için genel ve doğru olmayan bir kanı polygamie (çok karılılık)ın yaygın olduğudur. Bunu tamamlayan bir kanıda kadının kafes arkasında oturduğudur. Böyle bölgeler vardır, ama bu yaygı bir uygulama değildir. Kadın erkekten hiç boşanamazdı, deniyor. Mahkeme kayıtlarına göre; belirli sebeblere göre ki içinde sarhoşluk da vardır; kadın boşanma da talep eder ve etmiştir.

Osmanlı toplumunda XVI. yüzyılda polygamie' (Çok karılılık)nin pek iltifat görmediği anlaşılıyor. Bazı seyyahlar da bu durumu gözlemişlerdir. Örneğin XVI. yüzyıl sonunda Türkiye'den geçen Alman protestan papazı Salomon Schwegger: "Türkler dünyaya, karıları da onlara hükmeder. Tür kadını kadar gezen, eğleneni yoktur. Çok karılılık yoktur. Herhalde bu işi denemiş, dert ve masrafa neden olduğunu an-

layıp vazgeçmişler. Boşanma pek görülüyor. Çünkü boşanırken erkek para ve eşya veriyor ve kız çocuk anaya kalıyor (6)" demektedir.

Evlilikte o çağda da bazı yerlerde karı-koca mal ayrılığı rejiminin esas olduğu anlaşılıyor. Jennings, bu durumu XVII. yüzyıl Kayseri Ser'ine sicillerinde saptamıştır (7).

Bu çağda Anadolu'da mehr'in hükümleri dışında kalan, düpedüz bugünkü başlık uygulaması tipinde evlenmeler de görülüyor. Bir yerde islâmî mehr hükümlerinin toplumun bütün tabakalarında uygulanmadığı görülüyor. Bu konuda gözden geçirilen bazı ser'ine sicillerinde ayrı uygulamalar görülmektedir. Herşeyden önce Osmanlı kadısı, standart bir hukuku ısrarla uygulamaktan çok, mahalli örf ve âdetlere uymayı tercih etmiş görünmektedir.

Sicillerde eşlerin ayrı yaşama ve uyumsuzluk hali için "zindegâne olmama" tabiri kullanılıyor. Bazı ahvalde zevce evi terkeder, mehr-i muaccel ve nafaka hakkından vazgeçerse, boşanma isteği kabul edilirdi. Dul veya boşanan kadının ser'an iddet müddeti "üç hayız" 52 gün karşılığıydı. Tıbbi gözlemle tesbit edilmiş asgari müddettir (8).

Osmanlı ailesi 18.-19. yüzyıl İstanbul'unda çekirdek bir ailedir. Bir önceki kuşak hane içinde genelde marjdadır. Küçük şehir ve köylerde büyük aile ve sülale hakimdir. Bir avlu etrafında veya genişçe evde üç kuşak birarada yaşar; oğullardan biri ayrılma ve çekirdek aile kurma eğilimindedir. Aile yan kollarıyla bazen bir mahalleyi kaplar. Anadolu kentlerinde sülâle adı taşıyan mahalleler buna örnektir. Mahalle birimi; idarî, sosyal ve malî bir ünite olarak bu gerçeğe da-

yanır. Sekene arasında ya akrabalık vardır, ya yakınlık, ya da İstanbulda olduğu gibi kefalet zinciriyle herkes birbirine kefildir. Müslümanlar için geçerli olan bu vakıa, gayrîmüslimler için de geçerlidir. Musevi mahallesinde bir sinagoga devam edenler bir cemaat "kahal" meydana getirir; bu alelâde bir dinî cemaat olmanın ötesinde sosyal, iktisadî bir birimdir. Yatayına göçler ve büyüyen sanayi şehirleriyle ortaya çıkan çekirdek aile dediğimiz aile tipi bizim toplumumuzda bir asra bile ulaşmayan bir vakıadır ve Türk toplumu; ailenin çekirdeklenmesine rağmen, halen dirençle akrabalık ve geniş aile kurumunun bütün dokusal ilişkilerini tortu olarak barındırır. 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başında artık İstanbul ailesinin çekirdeklediği ve İstanbul nüfusunun doğumla artmadığı son araştırmalarla ortaya çıkıyor.

Osmanlı ailesi (özel olarak Türk ailesi gibi tipoloji için ayrıcı vasıflar yeterli değildir) modernleşme evresini hukukî olarak yaşamıştır. 19. yüzyılın şer'iyye sicillerinde miras taksimi gibi konularda; gayrimüslimlerin de taşra şehirlerinde taşrada dahi şerî mahkemelere müracaat ettiği görülür. Çünkü aile düzeni, kız ve erkek çocuğun konumu bu toplumun her kesiminde birbirine benzerdi (9).

Kuşkusuz ki Tanzimat dönemiyle başlayan hukuk reformları aile konusuna da yansımıştır. Osmanlı toplumu Medeni Kanunu kabul edemedi, ama teşebbüs etti ve şerî hukuk alanında bile 19. asırda romanist eğilimlere rastlanıyordu. Nitekim 1917 tarihli "Hukuk-u Aile Kararnamesi" başarısız bir girişimdi. Haziran 1919'da yürürlükten kalkmıştır. Bu kanun kuvvetinde kararname, kadına boşanma hakkı tanıyor. Taaddûd-ü zevcatı zorlaştırıyor; asıl önemlisi

her dinden tebayı kapsayan bir standart yasalastırma teşebbüsüydü. 1926'da Medeni kanun radikal bir kanunlaştırma eylemiydi. Türk toplumu 70 yıldır Kanunu gitikçe benimsiyor; çünkü toplumsal değişim bunu gerekli kılmaktadır. Bugün belediye nikâhı iş ve miras ve hisse senedi gibi iktisadî eylemler nedeniyel köye kadar yayılan bir işlemdir. Şüphesiz devlet aile ile yakından ilgilenmiştir. Tanzimat devrinden beri; evlilik, başlık, düğün masraflarını düzenleyen tenbihname ve kararnameler, fermanlar çıkarılmaktadır (10). Hukuk-u Aile kararnamesi ve Medeni Kanununun hazırlanışında da bu saik vardır. Toplum kendi geleneklerini hukuki metinlere uydurmakta ve bir ölçüde geleneklerini de kanun koyucuya kabul ettirmektedir. Ancak gelenek de değişmektedir ve bu değişime de hukukçu yön verebilir. Nitekim bizim tarihimizde hukukçu bunu önemli ölçüde başarmıştır.

Tesekkür ederim.

NOTLAR :

1. Ö. Nasuhî Bilmen, Hukuk-u İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kaamusu, İ.Ü.H.F. Yayını, 1950, C.II, s. 121-122.

2. Konya Şer'iyeye Sicili, no. 5, 74-76. sahifeler, mehr-i müeccelin miktarı.

Konya Şer'iyeye Sicili, No. 1, 38. sahife: "İbrahim kızı Selime ile Pir Ahmed oğlu Mehmed'in iki bin akçe mehr-i muaccel ve ikibin akçe mehr-i muaccel ve ikibin akçe mehr-i müeccel ile nikâhı kıyılıyor" kaydedilmiştir.

3. Çankırı Şer'iyeye Sicili, (Ank. Ent. Müz.), No. 2, s.8,

Hük. 20: "Kengiri Kalesi sakinlerinden Fahrüddin; kızım Ömer Ağa'nın zevcesi Kerime olub, vefatından sonra yirmibesbin akçe ve aramızda kıymeti malûm bir şal üzerinde anlaşmışdık". Defter H. 1069-1077 tarihlidir.

4. Ö. Nasuhi Bilmen aynı eser c.II, s.121-122.

5. H.Ongun, Ankara Şer'iyye Sicili Cilt 1, No.2 : Kayıt 434. bkz. Çankırı Şer'iyye Sicilli No.4, s.4.

6. Salomon Schweigger, Eine Reysbeschreibung auss Teutschland nach Constantinopel und Jerusalem, R. Neck. akad. Druck und Verlag, Graz, 1964, s.201-210.

7. R. Jennings, "Woman in the early 17 th century, JESHO, Vol, XVIII, Part I, s. 101-102.

8. Konya şer'iyye sicili No. 1, s.37, no.5, 91/5 Jennings, aynı eser s. 85 deki örnek Çankırı şer'iyye sicili: -4:-

9. bkz. benim "Ottoman family law and the state in the 19th centruy" OTAM Sayı 1, Ankara 1990, s. 321-332.

10. Şerafettin Turan, "Tanzimat Devrinde Evlenme, İş ve Düşünce Dergisi XXII, sayı 182, İstanbul, 1 Ekim 1956, s. 14-15.

BASKAN- Efendim, biz de Sayın Ortaylı'ya teşekkür ediyoruz. Sanıyorum sorular olacaktır, fakat bunları daha sonraki aşamada tartışma bölümünde yanıtlamak üzere erteleyelim.

BİRİNCİ OTURUM - İKİNCİ BİLDİRİ

BAŞKAN- PROF.DR. MİNE TAN

Oturumumuzun ikinci bildirisi olan "Çağdaş Kuram ve Türkiye'de Aile" konusuna geçelim. Bu konuyu bize, ODTÜ Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyelerinden Y.Doç. Dr. Mehmet Ecevit anlatacaklar. Buyurun efendim.

ÇAĞDAŞ KURAM: AİLE VE KADINA İLİŞKİN

BAZI KAVRAMSAL İLİŞKİLER

Y.Doç.Dr. Mehmet Ecevit

Aile kuramının geleneksel yorumlarında, ailenin toplumun temel birimi olduğu; aile olmadan toplumun işlevsizleşeceği; aile tiplerinin değişebileceği, fakat bunun ailenin evrenselliğini ortadan kaldırmayacağı; ailenin var olmasının kişiler ve toplum için yararlı olduğu düşünceleri oldukça yaygın bir desteğe sahiptir.(Anderson, 1980; Eldhom, 1987)

Bu çalışma, temel olarak aile-kadın-toplum alanlarının arasındaki bazı kavramsal ilişkileri belirlemeye yöneliktir. Bu amacı gerçekleştirmek için iki düzlemde analiz yapılmaktadır: Aile toplum ilişkisinin eleştirel bir bakış açısı ile ele alınması ve bu çerçevede kadının toplumsal konumunun belirlenmesi. Birinci düzlemde, aile-toplum ilişkisinin kavramlaştırılmasında, (a) ailenin evrenselliği ve işlevselliği üzerinde durulmakta ve (b) geleneksel aile kuramına yöneltilen eleştirel yaklaşımlar sunulmaktadır. İkinci düzlemde, aile-toplum iliş-

kisi çerçevesinde kadının toplumsal konumunun irdelenmesinde, (a) ailenin ve (b) kadın-emeğinin oynadığı rol incelenmektedir.

I. AILENİN EVRENSELLİĞİ VE İŞLEVSELLİĞİ

Geleneksel aile yorumları içinde en güçlü olan iki özellik ailenin evrenselliği ve işlevselliğidir. Ailenin evrenselliği, genel olarak, biyolojik yeniden-üretim, ekonomik dayanışma, ortak yerleşim alanı, yetişkin erkekle kadın arasında toplumca onaylanmış cinsel ilişki ve bunun sonucunda çocuk sahibi olma veya evlat edinme ve sosyalizasyon boyutlarını içerir. (Fox, 1967; Haralambos, 1985) Evrenselliği oluşturan bu özelliklerin tarihsel kökenleri sorgulanmayabilir; fakat bunların herkes için ve her bir toplumsal yaklaşım için benzer anlamlar ifade etmediği; dolayısıyla, bunları kavramsal ve kuramsal bütünlüğü içinde sorgulamadan, süreklilik anlamında evrenselliği kullanmanın açıklayıcı ve analiz edilebilir sonuçlar vermesi mümkün değildir. (Fox, 1967) Toplumsal bir kurum olarak ailenin, tarihsel olarak sürekli var olması, değişmesine rağmen ortadan kalkmadığı gerçeğini gösterir, fakat ortadan kalkmayacağı bilim adına söylenemez. Dolayısıyla, evrenselliğin sürekliliği, ileriye dönük olarak kullanılmamalıdır. Bu nedenle, ailenin evrenselliği, içerdiği tüm anlamlar açısından bilimsel şüpheye, sorguya ve analize açıktır. Başka bir deyişle, evrenselliğin değerlendirilmesi, ailenin ortadan kalkma eğilim ve süreçlerinin analizini de içermelidir. Bu eğilim ve süreçlere ailenin parçalanması, boşanma, ayrışma, tek eşli aile, aile içi çatışma, kadının aile içinde ve toplumda eşit olmayan ve 'olumsuz' konumu örnek olarak gösterilebilir.

Ailenin değiştiği, fakat evrensel bütünlüğünün korunduğu, aile sosyolojisinin geleneksel bakış açısidir. Bu çerçevede, ailedeki değişim ağırlıklı olarak sanayileşme sürecinde ve sanayi toplumlarının yapıları içinde incelenir. Dolayısıyla, toplumların farklı ve benzer sanayileşme biçimleri ve sanayi toplumlarının özellikleri, ailenin değişim boyutunu bir anlamda belirler. Toplum değiştikçe, aile de bu değişimden etkilenir. Bu etkileşim tartışılmaz; fakat aile toplum ilişkisini bu genelleme düzeyinde ele alan ikili yaklaşım, ister istemez bu etkileşim içinde ailenin toplumu etkileyebildiği alanların belirlenmesini de içermelidir. Ailenin toplumu etkilediği alanları ve tersini belirleyemediğimiz zaman, bu iki alan arasındaki bağlantıyı tespit edebilmemiz çok güçtür.

Bir ideolojik inşa olarak görülmeli gereken aile kavramlaştırmasında, aile kuramının istisnalarının veya alternatiflerinin az olması, genellikle, ailenin evrenselliğini kuvvetlendiren özellikler olarak ele alınıp korunmuştur. Aynı şekilde, aile kurumunu olumlayan ve savunan görüşler, açık veya dolaylı olarak ailenin evrenselliği tezini, bu olumlamada temel destek ve kanıt olarak kullanmışlardır.

Ailenin evrenselliğine yönelik yapılan bu değerlendirme genel olarak, ailenin işlevselliği tezi için de geçerlidir ve kullanılabilir. Evrenselliği işlevselliğe indirgeyen ve işlevselliği de dar bir çerçevede ele alan bakış açısı, aileye yönelik toplumsal ilişkileri sınırlı bir şekilde açıklayabilir. Çünkü, işlevselliğin temelinde ailenin iç dinamiklerinden ziyade toplum için ne tür roller ve görevler üstlendiği vardır. (Barrett, 1980). Ailenin işlevselliği, genellikle sistemin varlığını devam ettirmeye yönelik yaptığı katkılar çerçevesinde ele al-

nır; bu ele alış aracılığı ile, aile ile toplum arasındaki işlevsel bağlantı açıklanmaya çalışılır; dolayısıyla, aralarında, uyum gösteren, entegre olmuş bir yapı arayışı açık olmasa da mevcuttur..

İşlevsel analiz, değişimi içermesine rağmen, ailenin geleneksel işlevlerinin değişimini, tarihsel olmayan, genelleme seviyesi çok yüksek ve kapsayıcılığı çok geniş, çoğunlukla be-timleyici bir açıklamaya indirger. Örneğin, akrabalık ilişkilerinin sanayileşme sürecinde ve sanayi toplumundaki etkinliğini yitirmesi, modern çekirdek ailenin oluşma nedenlerini nerdeyse tümüyle kapsar. Bu açıklama, akrabalık ilişkilerinin sanki bağımsız ve belirleyici bir etkenmiş gibi ele alındığı izlenimini verir.

Parsons örneğinde olduğu gibi, ailenin işlevini, sadece sosyalizasyona indirgeyen bakış açısı -çocukların sosyalizasyonu ve yetişkin kişiliklerin istikrarı- aslında, bu işleve çok geniş bir kapsam hazırlamakta; yani, kültürün iç-selleştirilmesi yolu ile kişiliklerin oluşması ve oluşan bu kişiliklerin istikrarının sağlanması garanti altına alınmaktadır. (Parsons ve Bales, 1956) Sosyalizasyonun bu anlamıyla kullanılması, kültür, norm ve değerleri, hatta ideolojiyi de içeren bir kapsama sahip olmasını sağlar. Böyle bir bakış açısı, klasik işlevler açısından ailenin öneminin azalmasını ima ederken, diğer taraftan da sosyalizasyona yüklediği bu kapsayıcı işlev nedeniyle çok yönlü bir etkiye sahiptir.

Ailenin kabul gören genel işlevlerinin ne kadarının aslında kaçınılmaz olarak ailece üstlenildiği sorgulanmalı ve aileye, ideolojik olarak maledilmiş işlevlerin alternatiflerinin olabileceği, sosyalizasyonun çocuklar ve ebeveynler arasında iki

yönlü bir süreç olduğu ve Parsons'un görüşlerinin, büyük ölçüde Amerikan orta sınıf-ailesi temel alınarak öne sürüldüğü unutulmamalıdır.

II. AİLEYE ELEŞTİREL YAKLAŞIMLAR

Ailenin evrenselliğini ve işlevselliğini aile kurumunu olumsuzlamak amacı ile kullanmayan, önemli bir boyutu ile aileye eleştirel bakan yaklaşımlar, ana tartışma noktaları açısından, radikal, Marxist ve feminist görüşler olarak sınıflandırılabilir.

Radikal olarak kabul edebileceğimiz eleştirel okul, genellikle sosyal psikologların ve psikiyatristlerin öncülük ettiği ve temelde Marxizm'den esinlenen, fakat Marxist olmayan görüşlere sahiptir. En kaba hatlarıyla bu yaklaşımlar, topluma yönelik eleştirel yorumlarını, aile düzlemine taşıyarak, ailede yaşanan psikolojik ilişkilerin oluşmasında, toplumsal olan boyutu bu oluşuma dahil eden bir açıklama sunmaktadırlar.

Radikal yaklaşımların aileye yönelik olarak geliştirdiği eleştiriler şu noktalarda özetlenebilir; (Morgan, 1975)

Geniş akrabalık ilişkilerinin çözülmesi, bu ilişkilerin sağladığı psikolojik desteğin zayıflamasına neden olmuş, artan duygusal baskılarla baş edemeyen eşler birbirlerinden çok fazla şeyler talep etmeye başlamışlar ve bu durumda çatışma kaçınılmaz hale gelmiştir.

Aile içi ilişkiler, genelde kişinin gelişimini engelleyen ilişkilere sahiptir. Çünkü bu ilişkiler ile sosyalizasyon süreci içinde kişiler, otoriteyi sorgulamakta ve kendi yargı ve kararlarını ver-

mekte yetersiz kalırlar.

Bu yaklaşımlar, çok genel olarak, ailenin toplumsal yapı içindeki sınıf konumunu analizlerine dahil etmemeleri; tarihsel bir bakış açısından yoksun olmaları; ve analizlerindeki olgusal desteğin zayıf olması noktalarında eleştirilmektedirler.

Klasik Marxist görüşler, toplumsal sınıfların önemi üzerinde yoğunlaştıklarından, bir anlamda aileye ikincil bir önem vermişlerdir. 1960'lara kadar, bu okul çerçevesinde F. Engels dışında aileye yönelik, çok az ve sınırlı çalışma yapıldığını görmekteyiz.

Engels'in evrimci ve belirleyici analizi, ailenin tarihsel köken ve kaynaklarına, üretim biçimleri ve onların değişimi çerçevesinde inmeyi amaçlamıştır. Tek eşli çekirdek ailenin, özel mülkiyetin gelişmesi ve devletin oluşması sonucu gerçekleştiği, devletin uyguladığı kanunlarla özel mülkiyet ve ailenin korunarak özel mülkiyetin miras yolu ile devamlılığının sağlandığı ve özel mülkiyeti kontrol eden erkeğin, bundan mahrum olan kadını da kontrol altında tuttuğu bu yaklaşımın temel önermeleridir. (Engels, 1972)

Marxist aile kuramının en genel eleştirisi, bu kuramın zaman ve sınıf açısından, tarihsel olarak gözlenen farklı aile biçimlerinin analizini yapmamış olduğu ve kadın emeğinin aile içindeki konumunu veri olarak kabul ettiği noktalarında yapılır.

1960'ların sonlarından itibaren ve özellikle 1970'lerde, kapitalist toplumda ailenin Marxist analizi geliştirilmiştir. Bu gelişim süreci içerisinde, feminist (özellikle, radikal feminist

ve sosyalist feminist) görüşler, aile ve kadın konusundaki kavramlaştırmaların gelişmesine aşağıda belirtilen önemli katkılarda bulunmuşlardır.

(1) Aile, sermayeden veya devletten bir karşılık almadan yeni neslin üretimini ve yetişkinlerin günlük bakımını gerçekleştirerek, kısa ve uzun vadede, emeğin maliyetini olabilecek en düşük seviyede tutar.

(2) Aile, özellikle kadın aracılığı ile, üyelerine duygusal destek sağlayarak, kapitalist sistem içerisindeki yabancılaşma etkisinin azalmasına imkan sağlar; böylece sistemi tehdit eden ve ona baskı yapan etkenlerden birini en aza indirir. Dolayısıyla aile, sistemin egemen ideolojisini içselleştiren ve otoriteyi kabullenen uyumlu kişilerin yetişmesi konusunda şartlandırıcı bir araç işlevi görür. Diğer taraftan, erkeğin, karısına ve çocuklarına bakma sorumluluğu, onun işgücü piyasasındaki pazarlık gücünü azaltarak onu ücretli emek sürecine bağımlı kılar; böylece erkek bir istikrar unsuru haline gelir ve başkaldırma gücü azalır. Bu görüşü destekleyen Marcuse'ye göre, işinde yabancılaşan işçi, iş dışında kendini gerçekleştirme arayışı içindedir. Kitle iletişimlerinin sermaye tarafından kontrol edilmesi nedeniyle, gereksiz tüketim ihtiyaçları yaratılmakta; dolayısıyla, sermayenin ihtiyaç duyduğu, tüketime duyarlı, emirlere uyan, çalışma ve verimlilik motivasyonu yüksek aile üyesi işçiler aile ortamında hazırlanmaktadırlar. Bu özelliklere sahip aile erkeği, sistemin devamlılığı açısından ideal kişidir. (Marcuse, 1972).

III. KADININ TOPLUMSAL KONUMUNU BELİRLEMEDE AİLENİN ROLÜ

Kadının toplumsal konumunu belirleyen aşağıdaki faktörlerin her biri, hem aile hem de toplumla temel ve kaçınılmaz bir ilişki içindedir: Kadının;

- yeniden-üretim işlevi,
- ev-içi emek sorumluluğu,
- ailede cinsiyet temelli işbölümündeki eşitsiz konumu,
- işgücü piyasasında cinsiyet temelli işbölümündeki eşitsiz konumu,
- toplumsal güç alanındaki zayıflığı,
- mülkiyet haklarının sınırlılığı,
- cinsiyetçi toplumsal ilişkiler içinde yaşaması,
- çok yönlü toplumsal baskı altında olması,
- alta-sıralanmışlığı
- dışsallanmışlığı,
- ayrımcılıkla karşı karşıya olması, ve
- toplumsal prestijinin düşüklüğü.

Kadının aile içinde ve dışındaki toplumsal konumunu belirleyen bu özelliklerin, yaygın olarak kabullenildiği varsayımından hareketle, bu özelliklerin toplumsal kökenlerini belirlemede, aile ve toplum arasında çok yönlü ilişkilerin ol-

duğu tespitini yapmak ve bu ilişkilerin niteliğini ve yapısını kavramsal bir açıklama ile belirleyebilmek gereklidir. Ancak, hem tüm bu ilişkilerin her birine hem de tamamına ilişkin olarak yapılmış kuramsal açıklamalar Türkiye örneği için çok sınırlı düzeyde gerçekleştirilmiştir.

Bu kavramlaştırmanın oluşturulmasında, benim temel olarak ele aldığım en genel soyutlama seviyesi, mülkiyet ve kadın emeği odaklı sınıf ilişkisi ile güç ve ideoloji odaklı ataerkillik ilişkisidir. (Delphy ve Leonard, 1986; Walby, 1986). Başka bir deyişle, sınıf ve toplumsal güç ve ideoloji arasında kurulacak kavramsal ilişki ve ona bağlı analiz, kadının toplumsal konumunu belirlemede açıklayıcı olabilir. Önemli olan bu ilişkinin nasıl ve ne tür bir kavramlaştırma ile kurulduğudur.

Bu düşünceye, iki önemli nitelik eklenmelidir: birincisi, bu kavramsal ilişkinin, kanıtlarla desteklenmesi gereğidir. İkincisi, bu ilişkide belirleyicilik aramak gerekli değildir.

Kadın-aile-toplum ilişkisinin sınıf ve ataerkillik bağlamında ele alınması, aşağıdaki yaklaşımları kaçınılmaz olarak reddeder ve analizinin dışında bırakır. Daha somut bir anlatımla;

(a) Kadının eşit olmayan toplumsal konumunun temelinde, değişmesi çok uzun zaman alacak, biyolojik ve genetik farklılıkların yattığı düşüncesi; (Oakley, 1972; Chafetz, 1978)

(b) Bu temelde gerçekte işbölümünün pratik, verimli ve yararlı olduğu ve dolayısıyla evrensel olduğu yaklaşımı; (Goode, 1964)

(c) Doğurmanın ve bebek bakımının, annelik rolünü mutlaka içerdiği, etkili bir sosyalizasyon için gerektiği ve aile dayanışmasını sağladığı görüşü; (Adams, 1983) ve

(d) Yakın ve içten aile-çocuk ilişkisi için anne sevgisinin kaçınılmazlığı (Haralambos, 1985) ve benzeri, biyoloji/psikoloji temelli yaklaşımların geçerliliği ciddi eleştiri ve sorgulamaya ihtiyaç duymaktadır kanısındayım. Çünkü, bu yaklaşımlarda açık olarak iddia edilen veya dolaylı biçimde ima edilen kadının biyolojik yetersizliği, erkeğin kuvvet ve üstünlüğünü savunan bir ideolojinin güçlenmesine neden olur. Evlilik ve ailenin kutsallığı, Parsons'un sosyalizasyon için kaçınılmaz gördüğü evkadınlığı ve annelik rolünün önemi, bazı işlerin sadece kadınlarca yapılabileceği, birçok işin ise onlar tarafından başarılamayacağı gibi düşünceler de kanımca aynı amaca yönelik ideolojinin birer parçasıdır.

IV. KADIN EMEĞİNİN KULLANIMINDA

AİLENİN ROLÜ

Tarihsel olarak, sanayileşme, kadının toplumsal konumunu temel olarak üç alanda etkilemiştir: (1) eviçi emek kullanım alanından erkeğin ayrılması sonucu bu alanda sadece kadının kalması; (2) eviçi emeğinin ev dışındaki ücretli emek alanından ayrılması; ve (3) aile üyelerinin erkeğe ve onun ücretli emeğine bağımlı kılınması. (Haralambos, 1985)

Sanayi toplumlarında, iş piyasasında, cinsiyete dayalı bir işbölümü gerçekleşmiş; kadın emeği kadın mesleklerinde yoğunlaşmış; kadın istihdamının artmasına rağmen, evkadınlığı rolü yine kadının sorumluluğunda kalmış; kadının toplumsal konumu radikal bir biçimde değişmemiş; evkadınlığı ve ücretli

işçilik rolleri arasında, kadının bilinçlenmesine yol açan önemli bir çelişki doğmuştur.

Kadının işgücü piyasasına girerek ücretler seviyesini düşürmesi, onun aileye bağımlı olmasıyla ilişkilidir. Özellikle evli kadının, ucuz ve kolaylıkla 'idare' edilebilen -evcil, uysal-, istenince işten çıkartılabilen, sendika bağlantısı zayıf olan, olsa bile daha az grev yapan ve daha az militan olan özellikleri sermaye için oldukça önemli ve yararlıdır. (Beechey, 1987)

Sanayi toplumunda, kadın istihdamının hemen her boyutunda eşit olmayan koşullar gerçekleşmiştir ve bu koşullar, düşük ücret ve düşük statü; meslek ve işte ilerleme zorluğu; ilgi duyulan işlerin azlığı; çalışma koşullarının olumsuzluğu; işten çıkarılmaların sıklığı; beceri gerektirmeyen/yarı-becerili işlerde yığılma; ev-içi rollerin devamı niteliğindeki işlerde çalışma şekillerinde varlıklarını ve devamlılıklarını sürdürmektedirler.

Kadının işgücü piyasasındaki eşitsiz konumunun izdüşümü onun aile içindeki ikincil konumudur. Evişlerine ait sorumluluğun sadece kadına ait olması; ev işinin statüsünün ev dışındaki işin statüsünden düşük olması; kullanılan emeğin karşılığının ödenmemesi; sıkıcı ve monoton bir iş olması; ilerlemeye ve kişisel gelişmeye çoğu zaman olanak sağlamaması; ve erkeğe olan ekonomik bağımlılık, kadının sanayi toplumunda aile içindeki olumsuz konumunu belirleyen temel ilişkilerdir.

Böylece bir yandan kadın, işgücü piyasasındaki eşitsiz ücret ve statüsünün zorlaması ile aile kurumunun yüzeysel ve aldatıcı koruyuculuğuna sığınmakta, bir yandan da aile ve ev-

lilikle ilgili rol ve sorumlulukları, onun işgücü piyasasındaki ikincil konumunun temel belirleyicisi olmaktadır. (Fine, 1992).

Kadın-aile-toplum ilişkisi sorgulanırken en fazla üzerinde durulan konu, kadının aileye, ev işleri ve annelik nedeniyle bağımlı kılınması olmuştur. Bu nedenle, aileye, evkadınlığına ve annelik rollerine ilişkin 'özgürleştirici' öneriler, bu kurumları işlevsiz kılmaktan, reformist çözümlere dek uzanmaktadır. Örneğin, kadının ev-içi yükünün azaltılması, kadına ev işleri için ödeme yapılması, kreşlerin sağlanması, ücretsiz çocuk bakımı, annelik izni ve yardımı; geleneksel rollerin eşit paylaşımı; eşlerin kendi kariyerlerini devam ettirmeleri; çocuk yetiştirmenin toplumsallaştırılması; klasik geniş aile ilişkisini yeniden oluşturma; ve Kibbutz örneği gibi çok değişik düzlemlerde önermeler yapılmıştır. (Thorne ve Yalom, 1992) Kadının 'evkadınlığı rolünün' onun bağımlılığına etkisini ilk iddia edenlerden Oakley (1974), bu bağımlılığın ancak evkadınlığı rolünün tamamen sona ermesi ve cinsiyete dayalı işbölümünün yok olması ile ortadan kalkacağını savunmuş ve ancak bu yolla, kadınları toplumsal cinsiyetleri ile tanımlayan ideolojilerin yerini, onları birer insan olarak ele alan düşüncelerin dolduracağını iddia etmiştir.

Morgan (1975), ideoloji, sınıf bilinci ve sınıf dayanışması kavramlarını kullanarak Oakley'in bu düşüncesini somutlaştırmıştır. Morgan'a göre, egemen sınıf ideolojisinin kaldırılmasına paralel olarak, kadının konumunu belirleyen erkek ideolojisinin ortadan kaldırılması gerekir. Egemen sınıf ideolojisi, yanlış bilinçlenme yarattığı gibi, erkek ideolojisi de yanlış toplumsal cinsiyet bilinci yaratmaktadır. Sınıflı yapıyı

ortadan kaldırmak için, sınıf bilinci ve dayanışması gerekli olduğu gibi, kadının kurtuluşu için de toplumsal cinsiyet bilinci ve kadınlararası dayanışma gereklidir.

Ev işini ortadan kaldıracak veya evdeki işbölümünü cinsiyet temelli olmaksızın yeniden örgütleyecek önlemler alınmadıkça, ev dışı ücretli çalışma, kadınların çoğu için çifte sömürü anlamına gelecektir. İki alanda birden çalışan kadınlar, karar alma süreçlerine daha az katılabilecekler ve bu da onların kamusal alandan uzaklaşmaları anlamına gelecektir. Bu nedenle, kadını aileye bağımlı kılan, daha somut olarak onu ev işlerinden ve çocuk bakımından birinci derecede sorumlu tutan aile ideolojisi ve toplumsal anlayış sosyal değişme yönünde sorgulanmalıdır.

Kadını, sırf toplumsal cinsiyeti yüzünden işgücü piyasasında ikincil konuma iten tutum ve davranışlara karşı çıkılmalı, bunun için var olan mekanizmalar etkin biçimde kullanılmalı ve yenileri yaratılmalıdır.

Ücret eşitsizliği, işyerinde cinsiyet temelli ayrımcılık, analık nedeniyle işten çıkartma ve atılma gibi durumların nesnesi olan kadınların, bu durumlarından tüm toplumun sorumlu olduğu, çünkü kadınların yeniden üretim işlevleri nedeniyle alta sıralandıkları görüşü toplumca kabul edilmelidir. Aile, kadının içinde bulunduğu olumsuz koşullar çerçevesinde değerlendirilmeli; değişen ve gelişen kuramsal bir bütünlükte ele alınarak Türkiye örneğinde analiz edilip araştırılmalıdır.

Teşekkür ederim.

KAYNAKÇA

Adams, P. (1983) "Mothering" *M/F Male and Female*, No.3.

Anderson, M. (1980) *Sociology of the Family*, Penguin, Harmondsworth.

Barrett, M. (1980) *Women's Oppression Today*, Verso, London.

Beechey, V. (1987) "Some Notes on Female Wage Labour in the Capitalist Mode of Production", V. Beechey (ed.) *Unequal Work*, Verso, London.

Chafetz, J.S. (1978) *Masculine, Feminine or Human?*, Peacock, Illinois.

Delphy, C. ve Leonard, D. (1986) "Class Analysis, Gender Analysis and the Family", R. Crompton and M. Mann (eds.) *Gender and Stratification*, Polity Press, Cambridge.

Eldhom, F. (1987) "Unnatural Family" E. Whitelegg, et.al. (eds.) *The Changing Experience of Women*, Basil Blackwel, Oxford.

Engels, F. (1972) *The Origin of the Family, Private Property and the State*, Lawrence ve Wishart, London.

Fine B. (1992) *Women's Employment and Capitalist Family*, Routledge, London.

Fox, R. (1967) *Kinship and Marriage*, Pelican, Harmondsworth.

Goode, W. (1964) *The Family*, Prentice Hall, Englewood

Cliffs, New York.

Haralambos, M. (1985) *Sociology Themes and Perspectives*, Bell ve Hyman, London.

Marcuse, H. (1972) *One Dimensional Man*, Abacus, London.

Morgan, D. (1975) *Social Theory, the Family*, Routledge and Kegan Paul, London.

Oakley, A. (1972) *Sex, Gender and Society*, Temple Smith, London.

Oakley A. (1974) *Housewife*, Allen Lane, London.

Parsons, T. ve Bales, R. (1956) *Family: Socialisation and Interaction*, Process, London.

Thorne, B. ve Yalom, M. (1982) *Rethinking the Family*, Logman, London.

Walby, S. (1986) *Patriarchy at Work*, Polity Press, Cambridge.

BAŞKAN- Biz de teşekkür ederiz efendim.

15 dakikalık bir aradan sonra saat 12.00'de tekrar buluşalım.

BİRİNCİ OTURUM - ÜÇÜNCÜ BİLDİRİ

BASKAN- PROF.DR. MİNE TAN

Sabah oturumumuzun üçüncü konuşmacısı TED Bilim Kurulu üyelerinden Prof.Dr. Bozkurt Güvenç. Sayın Güvenç bize "Demografik Açıdan Aile" konusunu anlatacaklar. Buyurun efendim, söz sizin.

Demografik Açıdan TÜRK AİLESİ VE EĞİTİM Prof.Dr. Bozkurt Güvenç

Giriş

Bu tebliğde en son araştırma ve yayınların ışığında Türk ailesiyle ilgili demografik bilgi ve bulgulara yer verilmektedir. Tebliğde adı geçen, başlıkta yer alan anahtar kavramlar, demografi, aile ve eğitim'dir.

Demografi, nüfus bilimidir. Demografik açı, nüfusbilimcilerin kullandığı kavram ve ölçeklerdir.

Aile, karı-koca, ana-baba ve evli veya bekar çocuklarla yakın akrabalardan oluşan, aynı çatı altında veya hanede yaşayan en küçük değilse bile toplumun en temel insan grubu ve kurumudur.

Eğitim, birey veya grubun yapıp ederek öğrenme sürecidir. Okul eğitimi, hayat boyu süren eğitimin bir aşamasıdır ama tümü değildir. Eğitim okuldan önce başlar, okulla ve okuldan sonra da sürer.

Anahtar kavramların ışığında aile, okul öncesinden sonrasına, hayat boyu süren bir eğitim kurumudur. Ailenin yapısı ve işlevleri, toplumsal ve kültürel değişmeye paralel olarak değişir ama ailenin eğitim işlevleri önemli değişiklikler göstermez.

"Türk Ailesi", günlük dilde yaptığımız, ideal ve tarihi bir soyutlamadır; sosyolojik, ekonomik ve demografik verilerin istatistik ortalamasıdır. Bir, iki, üç, dört, beş ve altı çocuklu aileler vardır ve gerçektir ama istatistiklerde rastlanan 3,28 çocuklu tek bir aile bulunamaz. Bu ortalama, Türk toplumunda yaşayan ailelerin ortalama olarak üçten biraz fazla dörtten daha az çocuk sahibi olduğunu gösterir. Aslında, tek veya ideal bir Türk Ailesi yok, çeşitli boy, tür ve özelliklerde "Türk Aileleri" vardır.

Tebliğin amacı ideal, soyut veya kavramsal bir aile değil, gerçek ailelerin döküm ve betimlemesini yapmak; Türk Aileleri hakkında genel ve geçerli bazı fikirler vermektir.

Yapı : Nitelikler ve Ölçütler

Ailenin nitelikleri ve işlevleri aile yapısını yani aile-içi ve dışı ilişkileri etkilediğine göre, konuya bu niteliklerden başlamak yararlı olabilir. Aileyi sınıflamada kullanılan demografik nitelikler ve ölçütler şunlardır :

- * Hanehalkı büyüklüğü (eş, çocuk, kuşak sayısı, vb)
- * Yönetim ve Soy Seçimi (Ana/ataerkillik, baba/anasoyu)
- * Yerleşme Bölgesi (Batı, Doğu, Kuzey, Güney, Orta yayla, vb)

- * Yerleşme Yeri (büyükkent, kent, kasaba, köy, belde vb)
- * Ana ve Babanın eğitim düzeyi (ilk, orta, yüksek vb)
- * Ana ve Babanın işi, mesleği, gelir düzeyi vb
- * Eş seçimi gelenekleri (ailenin kurulması)
- * Evlenme - doğurganlık yaşları (ortalama, yasal ve gerçek)
- * İdeal ve gerçek (ortalama) çocuk sayıları
- * Aile bireylerinin ömür beklentileri ve ölüm oranları (Bebek, çocuk, erginler için standart hayat tabloları) vb.

Nüfusbilimciler, bu konulardaki sayısal veriler toplayıp inceler, ölçütler arasındaki önemli ve anlamlı ilişkilerle değişme eğilimlerini yakalamaya çalışırlar. Bu tür veriler, toplumda yaşanan genel değişme sürecine ışık tutar; geleceğe yönelik geçerli ve güvenilir kestirimler yapma olanağı sağlar. Bu bağlamda, nüfusbilimin aile verileri, çağdaş sosyal ve eğitim bilimlerinin önemli bir bilgi kaynağı olmaktadır.

Son değerlendirmede de değinileceği gibi, aile yapısı ile çocukların okul seçimi, okul başarısı ve meslek seçimi arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Ailenin sosyal-ekonomik düzeyi -fırsat eşitliği gibi bazı ilke ve önlemlere karşın- çocuklarımızın okul ve hayattaki seçme, seçilme ve başarı düzeylerini büyük ölçüde etkilemekte, hatta belirlemektedir.

Türkçe Nüfusbilim Kaynakları

Aile ve eğitim ile bilimsel kaynaklar çok çeşitli olmakla birlikte, ülkemizdeki nüfusbilim araştırma ve kaynakları belli

başlı bir kaç kaynakta toplu halde bulunmaktadır.

1) Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) "Bes Yıllık Nüfus Sayımları Sonuçları"

2) Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Türkiye Aile Yapısı Araştırması. (TAY). Ankara 1992.

3) Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. (HNEE) Türkiye'de Nüfus Konuları ve Politika Öncelikleri (TNK) 1993

4) Sağlık Bakanlığı Aile Planlaması Gn. Md. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması. (TNA) 1994

5) Güvenç, B. "Türkiye'de Demografik Açından Aile." Türkiye'de Nüfus Konuları (TNK-HNEE 1993: 315-60).

Türk Aileleri : Demografik Bulgular

Genel Nüfusun Eğitim Düzeyi : Tablo 1

Kır ve kent nüfusları arasındaki eğitim düzeyi farkları azalmakla birlikte, orta ve yüksek öğretim düzeylerinde, bölgesel ve bölgelerarası farklar sürmektedir.

Tablo 1. Okur-Yazarlık, Eğitim-Öğrenim Düzeyi (%) TNA '89
(Yüzdeler tam sayıya yuvarlatılmıştır)

Bölgeler	Kırsal	Okur- Yazar	İlkokul	Orta Orta	Öğre. Lise	Üniversite
Toplam	Toplam	73	57	7	7	2
Türkiye	Kırsal	67	61	4	3	1
	Kentsel	79	53	10	10	3
Bölge 1	Kır	77	64	5	5	2
	Kent	85	56	10	10	3
Bölge 2	Kır	73	65	4	4	1
	Kent	81	50	10	13	5
Bölge 3	Kır	69	65	3	2	1
	Kent	81	50	10	13	5
Bölge 4	Kır	68	61	3	3	1
	Kent	77	55	9	7	1
Bölge 5	Kır	54	52	3	2	1
	Kent	56	44	9	7	2

Kaynak : TNA, 1989, Tablo 7.

Nüfusun Medeni Durumu (evlilik düzeyi) : Tablo 2

Genel nüfusun yaklaşık üçte ikisi, evlilik çağındaki nüfusun büyük çoğunluğu evli görünmektedir. Evlilik hâlâ evrensel bir kurumdur. Öyleyse Aile kurumu, tipleri incelenerek topluma ulaşılmaktadır.

Tablo 2 : Nüfusun Medeni Duruma Göre Dağılımı : 12 Yaş ve Üzeri (Yüzde)

		Hiç Evlenmemiş		Evli		Dul		Boşanmış	
		M	F	M	F	M	F	M	F
Toplam Türkiye	Kır Kent								
Bölge 1	Kır	34	27	64	65	1	8	1	1
	Kent	36	28	62	63	1	8	1	1
Bölge 2	Kır	43	36	56	57	1	7	0	1
	Kent	39	33	60	60	1	7	1	1
Bölge 3	Kır	34	29	64	61	2	9	0	1
	Kent	34	27	64	64	1	8	0	1
Bölge 4	Kır	33	31	64	58	3	10	0	1
	Kent	34	27	64	63	1	9	0	1
Bölge 5	Kır	44	36	54	56	1	7	0	0
	Kent	45	35	55	59	1	6	0	0

Kaynak : TNA. 1989. Yüzdeler yuvarlatılmıştır.

Ailenin Kurulması (evliliğe karar verilmesi) : Tablo 4

Eş seçiminde ve ailenin kurulmasında, yarıdan biraz fazla düzeyde aileler karar sahibi görünmektedir. Başka bir deyişle geleneksellik azalmakla birlikte, belli bir ölçüde sürmektedir.

Tablo 4 : Hanehalkı Reislerinin Verdikleri Yanıtlara Göre Evlenmeye Nasıl Karar Verildiği

Evlenmeye Nasıl Karar Verildiği	Türkiye (Toplam)	Kırsal	Kentsel
Kendisi	20	18	22
Kendisi + Eşi	23	21	25
Ailesi	52	57	48
Akrabaları	3.3	3	4
Diğer (?)	0.36	0.4	0.3

Kaynak : TAY, 1992, Tablo 31, s. 42.

Akraba Evliliğini Tercih Eğilimi : Tablo 7

Akraba evliliğini tercih edenlerin oranı çok düşük olmakla birlikte; kararsızlar üçte bir oranında (oldukça yüksek ve yaygın) görünüyor. Ülkemizde daha çok akraba (kardeş çocukları) evliliğin genetik sakıncaları üzerinde duruluyor. Oysa toplumsal sorunları da çok önemlidir. Yakın akraba evlilikleri, toplumsal bütünleşmeyi (uluslaşmayı) geciktiriyor.

Tablo 7. Hanehalkı Reislerinin Akraba Evliliğini Tercih Edip Etmedikleri (Yüzdeler tam sayıya yuvarlatılmıştır)

Tutum	Türkiye	Kırsal	Kentsel
Tercih Ediyor	6	10	4
Karşı	63	57	67
Kararsız	30	32	28
Bilinmeyen	1	1	1
Toplam	100	100	100

Kaynak : TAY, 1992, Tablo 123, s. 124.

Nikah Türleri : Evlilik Akidleri : Tablo 8

Resmi / medeni Belediye nikahı tek başına dini (imam) nikahından en az iki kat daha yaygın olduğu gibi, "Resmi+Dini" nikah yaptıranlar %85'lere ulaşıyor. Türk toplumu ve kültürünün uzlaşma gücünün bir göstergesi.

Tablo 8 : Türlerine göre Evlilik Akidleri

Evlenme Akdi	Türkiye	Kırsal	Kentsel
Resmi Nikah	10	5	14
Dini "İmam" Nikahı	5	7	3
Resmi+Dini Nikah	85	87	83
Bilinmeyen	0	1	0
Toplam	100	100	100

Resmi Nikah : Belediye Evlendirme Dairelerince gerçekleştirilen evlenme akdi.

Dini Nikah : "İmam Nikahı" olarak adlandırılan evlenme biçimi.

Kaynak : TAY, 1992, Tablo 31. s. 42.

Hanehalkı Reislerine göre "İdeal Evlilik/Evlenme Yaşı" : Tablo 9

Üç modal eğilim üzerinde durulabilir. Kırsal yörelerde kızlar için 18 yaş (%24), kentsel yörelerde erkekler için 25 yaş (%35) öte yandan 20 yaş kızlar için %20, erkekler için ise %40 oranında ideal görülüyor. Özetle, 18, 20 ve 25 yaşlar toplumun %90'ını tarafından tercih ediliyor.

Tablo 9. Hanehalkı Reislerinin İdeal Evlenme Yaşı Hakkındaki Düşünceleri (Yüzdeler tam sayıya yuvarlatılmıştır)

İdeal	Erkekler	Kızlar
Evlenme Yaşı	İçin	İçin
>18<	3	24
19	1	
>20<	20	39
21	2	3
22	10	8
23	7	4
24	5	2
>25	35	7
...

Kaynak : TAY, 1992, Tablo 106.

Besin (Mutfak) Giderlerinin Aile Bütçesindeki Payı :

Tablo 11

Sosyolojik bir bulguya göre, mutfak giderlerinin aile bütçesindeki payı, ulusal refah düzeyi ile ters orantılı. Varlıklı ülkelerde düşük (ABD'de %22), yoksul ülkelerde yüksek (Hindistan %88). Türkiye'deki ortalama %88 oranı, mutfak gideri kabul edilemeyecek düzeyde yüksek görünüyor.

Ülkenin ulusal milli geliri, aile ve kişi başına düşen milli gelir bu kadar düşük değildir. Bu bulguda, bir araştırma veya yorum yanılığı var. Kadınlarımızın kişisel giderleri mutfığa yükleniyor gibi görünüyor. Başka bir deyişle, eğer yanlışlık yoksa, ev kadınlarımız bütün ev ve giyim-kuşam giderlerini bakkal ve marketlere yüklemiş görünüyorlar.

Tablo 11: Toplam Gelir İçerisinde Gıda Harcamalarına Ayrılan Pay (Çeşitli Dünya Ülkelerinden Örnekler)

Ülkeler	Toplam Gelir İçerisindeki %
Hindistan	75
Yugoslavya	52
Almanya	40
İsveç	32
Japonya (1983)	27
A.B.D.	22
Türkiye (1988)	88

Kaynak : F and C, 1966.

Kocanın Ev İşlerine Katkısı (Kadının Beklentileri) :

Tablo 17

Kadınların yaklaşık üçte biri (%36) erkeğin ev işlerine yardımcı olmasını beklerken, öteki üçte biri (%32) kocanın hiç bir şey karışmamasını, ya da fazla el-ayak altında do-

laşmamasını istiyor. Modernleşmede tam bir geçiş süreci göstergesi. Ev işi kadın işidir!

Tablo 17: Kocanın Ev İşlerine Katkısı Konusunda Beklentiler (Erkeğin Görevleri)

Kocadan Beklenen	Toplam Türkiye %	Kırsal	Kentsel %
Yardımcı olması	36	36	35
Karısına Yardım etmesi	1	18	24
Yükü Paylaşması	6	4	7
Evin Bakım Onarım İşleri	5	4	6
Hiç Bir Şeye Karışmaması	32	37	28
Toplam	100	100	100

Kaynak : TAY, 1992, Tablo 141, s. 141.

Ortalama Doğurganlık Yaşı ve Doğum Hızları : Tablo 20

Kadının Ortalama Doğurganlık yaşı, Birinci Bölgede 26 iken Beşinci Bölge'de 30'a kadar yükseliyor. Doğulu kadınlarımızın doğurganlığı daha ileri yaşlara kadar sürüyor. Doğurganlık döneminde, Birinci Bölge kent kadınları ortalama 2,4 çocuk doğururken, Beşinci Bölge kırsal (köy) kadınları ortalama 6,1 çocuk doğuruyor -iki buçuk kat daha fazla.

Tablo 20 : Bölgeler ve Yerleşim Yerlerine Göre Doğurganlık Hızları ve Ortalama Çocuk Doğurma Yaşı (Yaşlar ve Doğurganlık Hızları tam sayıya yuvarlatılmıştır)

	Toplam/Kır/Kent	Yaş	
		Ortalaması*	Doğurganlık**
Toplam	Toplam	27	3.4
Türkiye	Kırsal	28	4.3
	Kentsel	27	2.8
Bölge 1	Toplam	26	2.6
	Kırsal	26	3.2
	Kentsel	26	2.4
Bölge 2	Toplam	27	3.0
	Kırsal	27	3.3
	Kentsel	26	2.8
Bölge 3	Toplam	27	3.1
	Kırsal	27	3.5
	Kentsel	26	2.7
Bölge 4	Toplam	27	3.5
	Kırsal	27	3.7
	Kentsel	27	3.0
Bölge 5	Toplam	30	5.7
	Kırsal	30	6.1
	Kentsel	29	4.9

Kaynak : TNA, 1989, Tablo 13, s 41-43.

* Çocuk Doğurma Yaşı, ** Toplam Doğumlar

Eğitim Düzeyine göre Canlı Doğum Sayısı (12 yaş + kadın)
: Tablo 21'deki verilere göre:

Ulusal ortalama 3,9 doğum :	Doğum
Okuryazar olmayan kadınlarda	5,6
Okuryazar ve ilkokullu kadında	4,6
Ortaokul eğitilmiş kadınlarda	1,9
Lise eğitilmiş kadınlarda	1,6
Yüksekeğitim görmüş kadınlarda	1,3

Bölgesel farkların pek anlamlı görünmediği bu göstergede, eğitim düzeyi –tabii sosyo-ekonomik durum göstergesi– olarak son derece anlamlıdır. Okur yazar olan ile olmayanlar arasındaki fark yüksek olmadığı halde, ortaokul düzeyinde ortalama 4,6'dan 1,9'a (yarıdan fazla) düşüyor. Lise ile üniversite düzeyleri arasında büyük fark görülüyor. Eğitim düzeyi, bölgesel farkları azaltıyor. Orta ve yüksek öğretim gören kadınlarımızın erkeklere oranı %50 dolayında olduğu dikkate alınırsa, ülkemizdeki yüksek doğurganlığın sürdürülmesinde ortaöğretimin evrensellesmesinin çok önemli bir ulusal hedef olduğu, bir daha ortaya çıkıyor.

Kadının Meslek ve Gelir Düzeyine göre Çocuk Sayısı :
Tablo 23

Meslek (Gelir düzeyi veya sınıfa) göre, alt ve orta-alt meslek gruplarında modal çocuk 7+ düzeyine yükseliyor. Bulgu, "Zengin'in sofrası, fakirin yatağı bereketlidir" özdeyişini bir kez daha doğruluyor. Bu tabloda "Meslek kategorileri, ölçülemeyen sınıf ve gelir düzeyi yerine kullanılmaktadır.

Tablo 21: Başından Evlilik Geçmiş Kadınların (12 yaş ve üzeri) Eğitim Düzeylerine ve Bölgelere Göre Canlı Doğmuş Çocuk Sayısı (Ortalamalar yuvarlatılmıştır)

	Okuma - Yazma			Hiç Okula			Orta Öğretim																							
	Toplam			Bilmeyen			Gitmemiş			İlkokul			Ortaokul			Lise			Yüksek			Toplam (A)								
	T	Kı	Ke	T	Kı	Ke	T	Kı	Ke	T	Kı	Ke	T	Kı	Ke	T	Kı	Ke	T	Kı	Ke	T	Kı	Ke	T	Kı	Ke			
Türkiye																														
T	3.9			5.6			4.6			4.6			1.9			1.6			1.5			2.9								
Kır	4.6			5.9			5.1			3.1			1.9			1.4			1.4			3.4								
Kent		3.4			5.1			4.1			2.6			2			1.6			1.5			2.6							
Bölge 1																														
T	3.3			5.2			4.2			2.7			1.9			1.5			1.4			2.7								
Kır	3.9			5.6			4.7			2.9			2			1.4			1.2			3.1								
Kent		3			4.9			3.8			2.6			1.9			1.6			1.5			2.5							
Bölge 2																														
T	4			5.4			4.8			2.8			1.8			1.6			1.7			2.9								
Kır	5			6			5.2			3.8			1.5			1.4			1.6			3.3								
Kent		3.7			5			4.3			2.5			1.9			1.6			1.8			2.6							
Bölge 3																														
T	3.9			5.5			4.8			2.9			2			1.6			1.5			2.9								
Kır	4.5			5.9			5.2			3			2.3			1.4			1.9			3.4								
Kent		3.2			4.9			4.2			2.7			2			1.6			1.4			2.6							
Bölge 4																														
T	4.3			5.4			4.7			3			2.1			1.5			1.6			3.3								
Kır	4.6			5.6			4.9			2			2.2			1.3			1.7			3.5								
Kent		3.5			5			3.9			2.7			2.1			1.5			1.5			2.8							
Bölge 5																														
T	5.2			6.1			5.3			3.3			2			1.5			1.3			3.6								
Kır	5.4			6.2			5.5			3.5			1.1			1.5			1.2			4								
Kent		4.9			5.9			4.7			3			2.4			1.5			1.4			3							

Kaynak : TNA, 1989, Tablo 18 ve 19, s. 58-62.
T: Toplam, Kı: Kır, Ke: Kent, A: Okuma-Yazma Bilienler

Tablo 23: Ekonomik Aktivite (Sosyal Sınıf), Bölgeler ve Yerleşim Yerlerine (Kır/Kent) Göre Başından Evlilik Geçmiş Kadınların Doğurdıkları Canlı Çocuk Sayısı (Yüzdeler yuvarlatılmıştır)

Türkiye/Bölge	Sosyal Sınıf	Toplam (T)	Kırsal	Kentsel
Türkiye/Bölge	Üst	1.6	1.6	1.6
	Orta	3.0	4.0	2.9
	Alt	4.8	4.8	5.3
Bölge 1	Ü	1.5	1.2	1.5
	O	2.8	2.2	2.9
	A	3.7	3.7	3.8
Bölge 2	Ü	1.9	1.7	2.0
	O	2.6	2.6	3.6
	A	4.2	4.2	4.1
Bölge 3	Ü	1.6	2.1	1.5
	O	2.3	2.0	2.4
	A	4.8	4.7	6.3
Bölge 4	Ü	1.0	BM	1.0
	O	4.7	4.7	4.7
	A	4.6	4.6	4.7
Bölge 5	Ü	1.8	1.7	1.9
	O	6.5	BM	6.5
	A	5.6	5.6	7.3

Semboller:

Ü: "Üst": İlimi, Teknik, Profesyonel Faaliyet

O: "Orta": Ticaret ve Satış Personeli

A: "Alt": Tarımcı, Hayvancı, Ormancı vs.

T: Sınıflar Toplamı

BM: Bilgi mevcut değildir.

Kaynak: TNA, 1989, Tablo 22, s. 64-68.

Yerleşim Yerine göre "Çekirdek" ve "Geniş" Haneler :
Tablo 24

Ailelerin/hanelerin yaklaşık üçte-ikisi çekirdek üçte-biri geniş görünüyor. Bu bulguları değerlendirirken Türkiye çapında ailelerin %20'sinin tipinin henüz belirlenemediğine değinmek gerekir.

Tablo 24 : Hanehalkı Kompozisyonu ve Yerleşim Yerine Göre (Kır/Kent) Çekirdek ve Geniş Aileler (yüzdeler yuvarlatılmıştır)

	Ç/G	Toplam (Türkiye)	Kırsal	Kentsel
	Toplam	100	100	100
Aile Yapısı	Belirlenmiş	82	98	69
	Belirlenmemiş	18	2	1
Çekirdek*	Ç	>57<	63	53
Geniş	G	25	35	16

Sembol : Çekirdek Ç : Hanehalkı Reisi + Eşi + Çocukları

Geniş Aile G: Hanehalkı Reisi + Eşi + Çocukları
+ Aile Büyükleri

Identified : May be identified as Nuclear or Extended

Belirlenmemiş : Çekirdek veya Geniş aile kategorilerinden birisine dahil edilemeyen

Kaynak : TAY, 1992, Tablo 40, s. 50.

Hanehalkı Reislerinin Çocukta Cinsiyet Tercihi : Tablo 26

Erkek tercihi söylentisi doğrulanmıyor. Aile reisleri %60 düzeyinde eşit tercih belirtiyor. Kır/kent farkları anlamlı değil. Erkek/kız tercih gerekçeleri değişiktir.

Tablo 26 : Hanehalkı Reislerinin Çocuklarının Cinsiyet Tercihleri Konusundaki Tutumları : En Çok Belirtilen İki Gerekçe (Çocuğun Değeri)

Tercih veya Gerekçe	Toplam		
	Türkiye	Kırsal	Kentsel
Erkek Çocuklar			
Aile adının devamı için	78	79	76
Yaşlılıkta güvence için	23	26	19
Kız Çocuklar			
Sevdikleri için	44	38	47
Daha yakın oldukları için	42	40	42

Kaynak : TAY, 1992, Tablo 154, s. 152.

Kadınların Aile Planlaması Konusunda Tutumları :

Tablo 31

Değer ve tutumlarda olumlu, sağlıklı bir gelişme yönelimi görülüyor. Yeterli bilgi var gibi görünüyor. Ancak planlamayanlar bu hizmet eksikliğine değiniyorlar.

Tablo 31 : Kadınların Aile Planlaması Uygulamama Konusundaki Tutumları : 1988

Kadınların Aile Planlaması "Uygulamama"	%
Nedenleri	(yüzdeler yuvarlatılmıştır)
Bilgisizlik : "Eğitimsizlik"	16.5
Dini nedenle:	
"Allah'ın buyruğuna ters"	6.5
Sağlık nedeni ile:"Zararlı"	>30.5<
Kocanın tutumu:"Karşı çıkması"	23.0
Maliyeti:	
"Fiyatı, Ulaşılabilirliği"	13.0
Diğer nedenlere:Çeşitli	10.5
Toplam	100

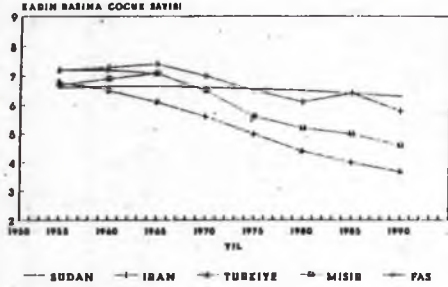
Kaynak : TP and HS, 1989, Tablo II. 6.23.

Bebek Ölümleri İslam Ülkeleri Karşılaştırması :

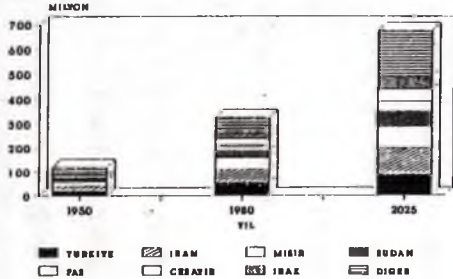
(Son Tablolar)

Doğum ve ölüm istatistiklerinde olumlu gelişmeler var. Bebek ölümlerinde süregelen yükseklik, eğitim, bilgi (kültür) ve hizmet eksikliğini düşündürüyor. Annelere gerekli eğitim, Bebeklere yeterli bakım hizmeti verilemiyor gibi gözüküyor.

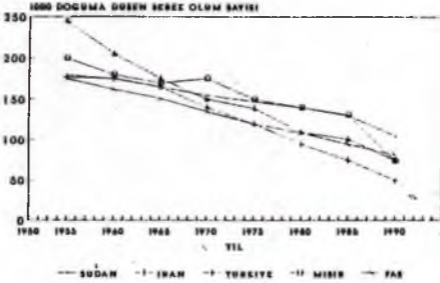
BATI ASYA VE KUZAY AFRIKA'DA TOPLAM DOGURGANLIK HIZLARI

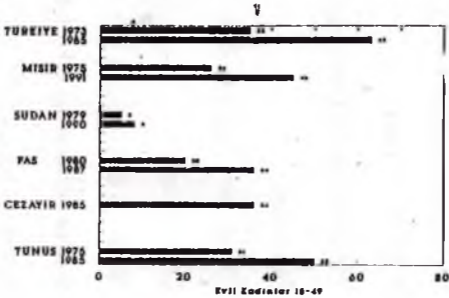
BATI ASYA VE KUZAY AFRIKA'DA NUFUS VE NUFUS PROJeksiYONU

BATI ASYA VE KUZAY AFRIKA'DA BEBEK OLUM HIZLARI

BATI ASYA VE KUZAY AFRIKA ULKELERINDE KONTRASEPTIF KULLANIM ORANLARI

Sonuç ve Değerlendirme

Ailelerin "sosya-ekonomik" (SED) düzeyinin, okul ve hayattaki başarıyı belirlediği yolundaki Batı-kaynaklı genel eğitim paradigmasının ülkemizde de geçerli olduğu gözlemleniyor. Söyle ki, SED eğitimi, eğitim düzeyi de karşıt olarak SED'yi belirliyor.

Bu kısır döngü veya fonksiyonel ilişki nasıl kırılabilir? Anne ve Babaların hayat boyu sürecek sürekli (yaygın) eğitime ihtiyacı var. Bu gerekçe ve amaçla, TRT'nin bir kanalının genel yaygın eğitime tahsis edilmesi zamanı gelmiştir. (Japon NHK 2 kanalı gibi.)

Bu konuda Milli Eğitime düşen başlıca görev, ortaöğretimde kızlara cinsiyet ve fırsat eşitliği sağlanmasıdır. Örgün Eğitimdeki cinsiyet oranı, toplumdaki laikleşmenin en güvenilir göstergesi olarak yeniden ortaya çıkmaktadır. Bu yapısal sorunun, ikinci ve üçüncü oturumlarda, Sayın Bilen, Öktem, Ertürk ve Alemdar arkadaşlarımız tarafından ele alınacağını ve son Panelde değerlendirileceğini sanıyorum.

Tesekkür ederim.

BASKAN- Biz de Sayın Güvenç'e teşekkür ederiz.

TARTIŞMA

BAŞKAN- Efendim, programımızda 45 dakikalık bir tartışma süresi belirlenmiş. Sorulara geçmeden önce acaba ilk iki konuşmacımızı da kürsüye davet edebilir miyim?

Hemen sorulara geçelim.

Buyurun efendim.

DR.FERHAN OĞUZKAN- Sayın Mehmet Ecevit'e bir sorum var. Bu modern aile anlayışı içinde birçok akımlardan, ekollerden bahsetti ve bu arada da bir çoğullaşma sözü geçti galiba. Acaba bu toplumun bir eğilimi veya gelişmesi olarak mı alıyorsunuz yoksa aile içinde mi bunu alıyorsunuz? Bana yardımlaşma, katılım, demokratlaşma gibi bir terimin, sözcüğün kullanılması daha uygun geldi, ona bir açıklık getirir misiniz? Teşekkür ederim.

Y.DOÇ.DR. MEHMET ECEVİT- Çoğulculuğu bir polarizasyonun karşıtlığı olarak kullandım, kullandığım düzlem iki boyutta söz konusu, genellikle modernizm ötesi bir tartışmanın bir kavramı olarak kullandım, yoksa toplumun çok genel olarak daha yaygın olarak çoğulcu özellikleri, yani farklılaşma boyutlarında bir kullanım değildi. Dolayısıyla sizin kullandığınız türde kullanmadım. Çünkü kullandığım ortamda modernite sonrası görüşlerin temel olarak aldıkları polarizasyon karşıtlığı anlamında kullandım; ama bence ikisinin arasında da ortak paydalar var, yani o kullanım, bizim daha geleneksel olarak çoğulculuğu daha çok farklılaşmaya indirgeyen boyutu arasında da ortak bir payda söz konusu, polarizasyon kelimesine belki tekli bir yaklaşıma karşıtlık olarak çoklu bir yaklaşım gibi düzeltirsem belki daha anlamlı

olur. Sizin ima ettiğiniz çoğulcu yaklaşımdan belki farkı belirebilir.

BAŞKAN- Buyurun Sayın Gürkaynak.

PROF. DR. IPEK GÜRKAYNAK- Teşekkür ederim.

Sayın Güvenç'in konuşmasına ilişkin soru olmayan üç çok kısa ve küçük görüşüm var, tepkim var. Her zamanki çok esprili, çok hoş, dinlemesi çok keyifli olan üslubu içinde Sayın Güvenç beni mutsuz eden iki şey söyledi, ona değinmek istiyorum. Bunlardan bir tanesi, bu tabii bir espriydi, ben de espri olarak tepkimi dile getiriyorum. Erkeklerin ortalama yaş uzunluklarını, kadınlara göre de daha kısa olduğu gerçeğini dile getirirken, çok yoruldukları verilerden anlaşılıyor; ama daha çok kostukları için mi bu böyle oluyor, yoksa dirençleri daha az olduğu için mi, yoksa daha başka nedenden mi, bu sorgulanabilir diye düşünüyorum. Bunu siz söylerken de tabii espri olarak söylediniz, ben de o çerçevede buna bir tepki beklemiyorum. Yalnız ikinci bir şeyin dile getirilmesi gerektiğine inanıyorum. Evde erkeklerin yardım etmesini istiyormusunuz, istemiyor musunuz hangi açılardan istiyorsunuz anlamına gelen bir sorunun yanıtlarına bakarken, ayrıntılarını anımsamıyorum; ama genel olarak şöyle başladınız anlatmaya, dediniz ki, kadınlar hep şikayet ederler erkeklerin evde yardımcı olmadığından, şundan bundan, ama öyle görünüyor ki, sonuç olarak, ayak altında dolaşmasınlar bana yeter diyen yüzde 30'luk bir kesim var. Şu anlam çıkabilir bundan ve ben bunun sakıncalı olabileceğini düşünüyorum. Yani kadınlar bir yandan birtakım şeylerden şikayet ederken, bir yandan da ama zaten istemiyorlar erkeklerin ne yardımını, ne şusunu, ne busunu. Bu tabii böyle olmayabilir.

Hangi nedenlerle o veriler öyle çıkmıştır, o yüzdeler öyle çıkmıştır. Buradan ezbere bir şey söylemek kolay değil; ama bunun nedenleri üzerinde de soru sorulmasında en azından yarar olur diye düşünüyorum. Örneğin, ilk etapta bana şöyle geliyor, olmayacak duaya amin demeye kalkmamış hiç kimse diye düşünüyorum. Yani çok yardım istiyorum dese ne olacak demese ne olacak? Bu ülkede ev içi işlerin nasıl yürüdüğü herkesçe belli. Ben bir araştırma biliyorum, çok küçük bir örneklem üzerinde yapılmıştır. Bir araştırmada kadınlara bu tür yardımı isteyip istemedikleri sorulmuş, yüksek eğitilmiş kadınlar bunlar, tıp alanından gelme kadınlar, yüzde 100'e yakın bir grup isterim demiş. Ondan sonra şu da sorulmuş. Peki istiyorsunuz da dönüp söyleseniz elde edeceğinizi var sayıyor musunuz? O zaman yüzde de inanılmaz bir düşüş görülüyor. Burada büyük bir olasılıkla bu tür şeyler işin içine girmiştir diye düşünüyorum. Birçok insana soru çok anlamsız gelmiş olabilir. Yani ne yapabilir ki evin içinde, aman kırar döker gibi, biz böyle yetişmediğimiz için, aile yapımız öyle olmadığı için ne yardımı, ne yapacak, kim, mutfağa mı girecek ha ha ha gibi düşünülmüş olabilir, soru yeterince anlamlı olmamış olabilir.

Son bir cümleyle söylemek istediğim bir şey çekirdek ailenin, yani bu ülkenin artık geniş aileden çekirdek aileye geçmiş olduğu ve yüksek bir yüzdeyle çekirdek aileye sahip olduğu bir gerçek, ancak şuna da herhalde dikkat çekmek gerekiyor. Bu bir fiziksel durum; ama algısal olarak baktığımız zaman, ben Sayın İlber Ortaylı'ya katılıyorum. O da onu kastettiği herhalde onu söylerken, algısal olarak her birimiz en üst eğitim vesaire, gelir şu, bu düzeylerinde olan insanlar da dahil olmak üzere, içinde yaşadıkları, yani bir evin duvarları

içinde karı koca çocuklar deyip duruyoruz. Tabii o da öyle olmayabilir, tek ebeveynli aileler filan da var ama yaşıyor olsalar bile kim senin ailen diye sorulduğu zaman algısal olarak sağ olan dedeler, neneler, kuzenler, şunlar bunlar da isin içine giriyor. Yani sonuçta algıda geniş aile; ama fiziksel olarak çekirdek aile yaşamı sürdürüyoruz gibime geliyor.

Tesekkür ederim efendim.

BAŞKAN- Biz de teşekkür ederiz efendim.

PROF.DR.BOZKURT GÜVENÇ- Ben teşekkür ederim.

Tabii bu bir küçük konuşma hilesidir, bazı şeyi ortaya atarsınız sonra soru cevap konusunda zaman kazanırsınız, teşekkür ederim. Bu yaş farkı konusunda şaka ettiğimi söyledim ama o kadar da şaka değildi, çünkü eğer bir ileri yaşlarda eş kaybı sözkonusu ise kadınlar için, o zaman kadınların kendilerine bakacak bir erkek, ikinci bir erkek; yani bir oğul istemelerini çok normal karşılamak gerekir, ben orada biraz gerçekçi olmaya çalıştım. Yani yaş farkı eskiden çok önemliydi, çünkü islam ailesinde kadınların erkeklerden daha uzun yaşadığı ilk ülke Türkiye'dir, diğerlerinde islamın bir özelliği var bilemiyoruz nedir, bunu hekimler de tam çözemiyorlar. Daha doğrusu şöyle bir demografik ilişki var. 50 yaşına kadar, ortalama yaş, toplumun ortalama yaşı 50 ise erkekler kadınlardan biraz daha uzun yaşıyor, kadınlar daha erken ölüyorlar, ama modernleşme sonucu eğer toplumun ortalama yaşı 50'nin üzerine çıkıyor ise kadınlar yetişiyorlar ve erkeklerden daha uzun yaşamaya başlıyorlar. Yani bir anlamda kadının uzun yaşaması çağdaşlığın kaçınılmaz bir sonucu gibi gözüküyor. Simdi erkekler neden daha çabuk ölü-

yorlar. Belki ben biraz çok koşuyorlar dedim, Gürkaynak arkadaşım belki daha dayanıksız diyor, tabii bu daha dayanıksız, daha güçsüz, daha eski bir teoriyi destekler, benim kanaatim odur, tanrı kadını dahla güçlü yaratmıştır, daha dayanıklı yaratmıştır, kendi gerekçesiyle; yani türün devamı açısından birçok hastalıklara, yorgunluklara karşı kadının daha mukavim olduğunu biliyoruz, eğer ona bir fırsat verirsek daha uzun yaşayabiliyor. Erken yorulma bir sakaydı, benim üzerinde durmak istediğim konu eğer bir ülkede sosyal güvenlik yaygınlaşmamış ise o zaman kadının son beş veya on yılı önemli bir sorun oluyor. O zaman ya kadınlara mahsus huzur evlerini çoğaltacaksınız veya kadınlar için özel bir güvence getireceksiniz, İsveç'te olduğu gibi, 60 yaşından sonra bir devlet emekliliği gibi yahut onu aileye bağımlı hale getireceksiniz. Tabii kadın gerçekçi bir varlık olarak biz erkekler dünya politikasını konuşurken, kadın ertesi sabahki kahvaltıyı düşünüyor, yemeği, giyimini düşünüyor, çocuğun okulunu düşünüyor, kadın da bu gerçekçi soruna çözüm arıyor. O konuda söyleyeceğim bu.

Ayak altında dolaşma meselesi, yaygın bir konu, hemen her araştırmada kadın milleti, erkeğin eviyle yeterince ilgilenmediği konusunda işaretler veriyor, bu araştırmada da bunu görüyoruz. Peki, kocanız onu yapmıyor, bunu yapmıyor, ne yapsın istersiniz? Tabii araştırmanın soru cevap dinamiğinde, o süreçte beraber değilim araştırmacılarla ayak altında dolaşmanın konusu gayet yaygın olarak çıkmış ve ankete de dahil edilmiştir. Gerçekten de kadınlar mesela emekli olan kocalarının bir iş sahibi olup bir yere gitmesini isterler evde oturan erkek her şeye karışmaya başlar, yemeğe karışır, çamaşıra karışır, ütüye karışır, herşeye karışır. Halbuki

erkek, evde değilse, kadın kendisini daha özgür hissediyor, komşuya gidiyor, Ortaylı'nın dediği gibi sokağa çıkıyor, geziyor, alışverişe gidiyor, alışveriş yapmasa bile daha bir özgür hissediyor. Halbuki evde oturan erkek birtakım hizmetler de bekliyor, ben bunu normal karşılıyorum. Yalnız ben oradaki çelişkiye değinmek isterim. Tabii araştırmayı daha ciddi bir boyuta getirmek için acaba toplumun hangi kesimi bu soruyu daha çok dile getiriyor, veya bu dileği dile getiriyor, onun üzerinde durmak lazım.

Son olarak, gerçi bu iki konunun neden bize mutsuzluk verdiğini anlayamadım ama beni mutlu eden üçüncü soruya geliyorum: Çekirdek aile meselesi. Ben orada çekirdek aileler çoğaldı, geleneksel ailelerin yerini tuttu demiyorum. Selim Timur'un 1969-1970'lerdeki aile araştırmasından bu yana Türkiye'de çekirdek ailenin geniş ailenin sanıldığı kadar geniş veya çoğunlukta olmadığını biliyoruz, hatta bu çekirdek aile, geniş aile dengesinin biraz da iktisadi refaha bağlı olarak değiştiğini biliyoruz, yani işlerin iyi gittiği dönemde aileler arasında bir yardımlaşma ve bir büyüme işlerin zorlaştığı dönemde herkesin kendi başının çaresine bakması ilkesiyle ailenin küçüldüğünü ve çekirdekleştiğini görüyoruz. Hem kentte, hem köyde, hem de kasabada. Şimdi çekirdek aile, tabii arkadaşım çok haklı, mekansal bir kavramdır, ama öyle bir mekansal kavramdır ki, ailenin kurulmasına veya kurulmamasına kadar etki yapar. Ayrı ev açabilmek çok önemli. Akrabalık ilişkilerinden kurtulamazsınız ayrı ev açmakla, ama ayrı ev açamazsanız bazı yerlerde size kız vermezler. Çünkü büyük anne-babanın, kayınvalidenin yanında oturan kızın mutlu olamayacağı da düşünülmektedir. Yani hiç olmazsa günlük hayatta onların etkisinin dışına çıkmak eğilimi

genç kızlarımızda gayet yaygındır. Bu da doğrudur, buna da hiç karşı değilim. Ama bu çekirdek aile mekansal bir ayrıdır, sosyal ilişkilerle kendi veya erkeğin ailesinin düzen ilişkileridir, bunu da yalnız erkek ailesi olarak almamak lazım. Hatta Türkiye'deki yaygın bir kanıyı da izninizle dile getireyim. Çekirdek aile daha çok kız ailesinin etkisi altındadır, erkek ailesinin değil, öyle gibi gözükür fakat siz kızı alırsınız fakat kız da sizin oğlunuzu alır kendi ailesine doğru götürür. Bu akrabalık ailesi tabii Türkiye'nin bir bakıma da sosyal sigortasıdır. Türkiye'deki yüksek işsizlik oranının ancak akrabalar arası dayanışma ile taşınabilir bir düzeyde devam ettiği ilgili uzmanlarca dile getirilmektedir. Yani bunun yalnız sakıncaları değil, bazı olumlu yanları ve sonuçları da var.

Teşekkür ederim.

BASKAN- Teşekkür ederiz.

Sayın Ecevit önce bir ekleme yapmak istemişlerdi, buyurun efendim.

Y.DOÇ.DR. MEHMET ECEVİT- Ben çok kısa bir ekleme yapmak istiyorum, nedeni de benim sunuşumun genel yön-tem sorununa ilişkin olduğu için. Ben bu ayak altında dolaşmayı aynı bilgileri tabii toplanış biçimlerini nazarı dikkate almadan, o çok büyük bir sorun, benim önüme böyle bir bilgi gelmiş olsaydı, ben şu şekilde de yorumlayabilirdim. Yani hem ayak altında dolaşma yüzdesi 30'un üzerindeydi, hem de eşlerden yardım isteme yüzdesi vardı, bunları da topladığımız zaman neredeyse 90-95'e varan bir yüzde ortaya çıkıyor. Bu iki topluluğu ben şöyle yorumlayabilirdim, bu iki bilgi bana kadının ev içerisindeki toplumsal demeyeceğim

ama siyasal gücünün veyahut evin içerisindeki gücünün bir yansıması olarak yorumlanabilir dardim. Neden? Şöyle bir ayrım yapılabilir. Ayak altında dolasmayı kendi yarattığı, kadının ev içerisinde kendi yarattığı alanın hegemonyasını kurma isteğinden kaynaklanıyor diyebilirdim, ikincisi ise evin içerisindeki güç dengesinin bir bütün olduğunu, yani başka kavramlarla söylemeye çalışalım, bir birlikteliğın, bir arada olmanın bir parçası olarak düşünölüp, bütün bu sorumluluğu tek başına yüklenmesinin de çok akılcı, çok anlamlı olmadığını, dolayısıyla böyle bir talebe de olumlu davranacağı, bu iki noktayı birleştirdiğimiz zaman, kadının evin içerisinde çok değişik anlamlarda, yani kadının toplumda gerek aile içerisinde veya dışarda güçsüz bir konumda olduğunu, yani her türlü güç bilimsel anlamda, toplumbilimi anlamındaki her türlü güç tanımlamaları içerisinde güçsüz bir kategori olduğu tezi hiç kimse tarafından öne sürölümüyor. Dolayısıyla asıl öne sürölümek istenen nokta güç kaynaklarının şu veya bu şekilde, ister bastırılmış olsun, ister ikinci plana atılmış olsun, ister gizlenmiş olsun, ne türde tanımlanırsa tanımlansın, bunlara yeni anlamlar verebilmenin çabası, işte o anlamda bu modernizm sonrası, ki modernizm sonrası hem modernitenin eleştirisini belli boyutlarda içeriyor, hem de modernitenin içerisinde bulunan hem pozitivist sonrası, hem de pozitivist noktaları da eleştiren bir boyutu var. Dolayısıyla çok yeni bir bakış açısını sergilemesi; ama bunun uyarlamasının örneğini hocam burada verdiği için ben de böyle bir yöntemi, bilimsel açıdan ufak bir nokta, belirtmek istedim.

Teşekkür ederim.

BASKAN- Buyurun Sayın Ortaylı.

PROF.DR. ILBER ORTAYLI- Galiba bir yerde tabii bu çok özel bir alan olabilir, yani çok genel bir sosyolojik eğilim değil de öyle siyasî hakimiyet evin içinde yahut kişisel hakimiyet. Akdeniz toplumunda kadınlar daha hamarattır evin içinde, kendine göre bir düzeni vardır. Sartlı şurtlu temizlik yapar, kendine göre aletlerin yeri vardır, kendine göre mutfak hamaratlığı vardır ve dolayısıyla bir erkeğin girip de onu, yani züccaciye dükkanına fil girmiş gibi bozmasını istemez. Yani bunun üzerinde de belki durmak lazım. Çünkü biliyorsunuz, kaynana gelin kavgalarındaki neden de budur. Yani iki kadın birbirinin sahasına tecavüzü istemiyor, o siyasi hâkimiyet değil. Yani uymuyor, bir hamaratlık olayı var, bir mutfak kültürü var, onu unutmayın, bu maddi bir şey. Yani Türk mutfağı çok ince bir mutfak, ince rafine bilgiler ve teknik kabiliyetler isteyen bir mutfak. Birtakım ev işleri çok ince bir şekilde yapılıyor, geleneksel olarak ve burada böyle bir beceriksiz insan istenmiyor veya tarzı değişik bir usta istenmiyor o sahada. Bunu da belki göz önüne almak gerekebilir. Tabii hayat değiştikçe kadın belki bu becerisini kaybettikçe, dışarıya yöneldikçe bunu daha çok isteyebilir. Yani o zaman ayağımın altında dolaşmasın da demez de nereden gelip yardım edecek canım, işte sizin, İpek Hanımın doktor hanımlar arasındaki anketi gibi, çünkü artık orada şey kaybolmuş yani o bir yemek yapılacak, işte bir temizlik yapılacak standarttır o. Bu Türkiye'de değişir, değişmemesi mümkün değil, çünkü artık eski tip ev kadını kalmıyor, hayat başka türlü yetiştiriyor insanları, değişince de daha mı iyi olur, daha mı kötü olur ona hüküm veremeyiz, fakat gerçek olan o tabii eğer eski tip mutfaklı, eski tip nakışlı, eski tip

perdeli, eski tip kokulu ve temizlikli ev isteniyor ise, orada kadınlar başkasını isteyemez, çünkü o özel bir ustalık, o değişmeye başladığı ölçüde, ki modernleşme o, yani bulaşık makinelerinin, elektrik süpürgelerinin falan bilmem konserve yiyeceğin, daha hazır gıdanın, mangalda közlenmiş patıcan yerine, bazılarının yaptığı gibi düdüklü tencerede haşlanıp da sıkılan beğendilerin yapıldığı bölümde olabilir, erkek girebilir, o zaman filin girmesinde mahzur yok dükkana.

PROF.DR. BOZKURT GÜVENÇ- Bu kadının evine egemen olması, erkeğin de iş hayatında biraz daha hür olması Japon toplumunda çok yaygın ve çok güçlü bir gelenektir, bir töredir, adeta bir yasadır, o kadar güçlü ki, şirketler, işverenler adama iki maaş verirler, birisi karısının maaşındır, zarfa koyar gider karısına teslim eder. Bütün evin masrafı oradan görülür, sonra adam açıkta kalmasın sağa sola muhtaç olmasın diye de ona ayrıca bir cep harçlığı verirler işine gidip gelebilirsin diye; ama yönetim hem siyasi, hem sosyal, hem ekonomik, hepsi hanımdadır. Kadın evinin egemenidir, ama aile sistemi babaerkindir görünüşte ve babanın annesi ve babanın babası, kayınvalide ve kayınpeder ölünceye kadar hiç olmazsa büyük oğlun evinde kalırlar. Şimdi burada tabii Ortaylı'nın üzerinde durduğu bu iki kadının egemenliği meselesi var. Bu nasıl halledilecek? Onlar da bunu bir töreye, pratik bir çözüme bağlamışlar. Kayınpeder emekli olunca aile reisliği görevini oğluna bırakıyor, 60 yaşlarında falan emekli oluyor, demek ki erkekler 30 - 35 yaşlarında aile reisi oluyorlar. Bu töreye paralel olarak kayınvalide de pilav kaşığını, ahsaptan yapılmış düz bir kaşıktır gelinine verir, bundan sonra artık evin egemen kadını odur. Bu şekilde kavga, şeklen olsun, çatışma çözümlenmiş olur.

BAŞKAN- Kuskusuz Sayın Güvenç'in son söyledikleriyle benim de aklıma acaba bu çift maaş uygulaması, bu erkeğe verilen çift maaş uygulaması Japon toplumundaki cinsiyetçi örüntülerin sürekliliğine nasıl bir katkıda bulunuyor sorusu geliyor.

Önde bir soru vardı, buyurun efendim.

TÜLAY ARICI- Benimki sorudan ziyade katkı belki bir iki cümleyle. Sayın Mehmet Ecevit konuşmalarında büyük bir olasılıkla var olan ama gerçekten toplumumuzda çok da büyük bir sorun veya çok da büyük bir önem, çok büyük bir yer taşımayan ama cümleleriyle konuşmasında oldukça yer verdikleri feministler konusuna ben de değinmek istedim. Aydın kadın, okumuş kadın, toplumumuzda feminist olarak görülmemeli bence, yani bir feminist grup belki vardır ama onlar da kendilerinin varlığını kanıtlama, toplum içinde kendilerini kabul ettirme çabasındalar. Yani okuyan kadın, çalışan kadın, aydın ve çağdaş düşünceli kadın her zaman bildiğimiz gibi feminist değildir. Efendim, ayrıca Sayın Ortaylı göçebe toplumlardan ve göçebe ailelerden bahsettiler, bunun geçmişte kaldığından söz ettiler. Ben söyle bir raslantı sonucu karşılıklı muhatap olduğum için çok yakından biliyorum, tamamen de geçmişte kalmış değil, göçebe aileler ve göçebe toplumlar halen toplumumuzda var. Hamen içimizde var. Hatta bunlardan benimle muhatap olmuş olan, güneyde yerleşmiş olan bir grup Sarıkeçili denilen bir aşiretin göçebe ailelerinin, bunlar Aydıncık, Bozyazı, Anamur çevresinde yerleşiyorlar, sonra yaz aylarında tekrar Karaman tarafına çıkıyorlar, orada yerleşiyorlar, sonra tekrar kış geldiği zaman güneye iniyorlar ve böyle bir göçebe ya-

şamlarını devam ettirip gidiyorlar. Bunlar, Sayın Ortaylı'nın söylediği gibi, o toplumun, göçebe toplumun kadınları elbette bir spor olsun diye hani ata binip, kılıç kuşanıp gezmiyorlar. Elbette o toplumda zamanında o da olmuş, o da yapılmış, bugünün göçebe toplumlarında belki böyle kılıç kuşanan, gezen, ata binip dolaşan insanlar, kadınlar yok; ama kadının rolü o çetin hayat şartlarını paylaşabilmek için ve gereğinde kendini ve ailesini korumakta da eşiyile eşdeğer bir güce sahip olması gerektiği bilincinde olduğu için gerektiğinde kılıç kuşanacak, hatta ata binecek, gerektiğinde mücadele edebilecek bir yaşam tarzına sahipler, yani kadın erkek gibi, erkek de kadının sorunlarına aynı nispette eğilebilen toplumlar olarak devam edebiliyorlar, az da olsalar.

Sayın Sayın Güvenç'e de söylemek istediğim şu: Bize sundukları istatistikler gönlümüzü biraz üzdü, yaraladı ama okullaşma ve okuma oranının çok düşük olduğunu gördüğümüz istatistiklerde 1986 tarihini gördüm, birazcık rahatladım. Az da olsa son yıllarda olumlu bir çaba ve olumlu bir gelişim var ve bu gelişimin sonucu artık bizler de inanıyoruz ki, aile de okulun sorunlarına katılmak zorunda. Çünkü bildiğiniz gibi bu okullaşma ve okuma oranının artabilmesi için şu anda yapılanlar tabii ki yeterli değil, ancak, Sayın Müsteşarımızın da sabahleyin söyledikleri bir olay var, ailenin eğitime katkısı, yönetime katılabilmesi için nasıl katkıta bulunulabilir, neler yapılabilir konusunda bir proje geliştirilmeye çalışılmakta, bu kadar süratle artan bir nüfusa göre ve bu kadar okul açılmasına rağmen, bu ihtiyaçların karşılanabilmesi için alınabilecek önlemlerden biri de budur diye teselli buluyoruz. Teşekkür ederim efendim.

BASKAN- Biz de Sayın Arıcı'ya teşekkür ederiz.

PROF. DR. BOZKURT GÜVENÇ- Şimdi, göçebe ailesi var mıydı, yok muydu tabii son katkıda bunun bir gerçekliğini görüyoruz. Nüfus içindeki yüzdesi çok yüksek olmasa bile Türkiye'de göçebe topluluklar ve göçebe aileler var. Yörükler var, Tahtacılar var, Türkmenler var, bunlar işte daha çok dağlık yörelerde yamaçlarda yaşıyorlar ve göçebe bir hayatı sürdürüyorlar, son derece mağrur insanlar, kendilerini toplumun diğer kesimlerinden daha aşağıda değil, daha da üstün görüyorlar ve bu geleneği devam ettirmeye de kararlıdırlar. Şimdi ben göçebe Türk ailesi veya islam öncesi Türk ailesi diye bir ayırım yapmayacağım ama antropoloji açısından şöyle bir gerçek vardır. Avcı ve toplayıcı toplumlarda cinsel roller o kadar kesin belirli değildir. Yani avcı ve toplayıcı toplumlar, ki göçebeler de pastoral bir toplumdur, yani sürekli hareket halinde olduğu için hem toplayıcı tarafı vardır, hayvana, hayvancılığa bağlı bir tarımcılığı da vardır, bu toplumlardaki cinsel işbölümü, yerleşik toplumlara nazaran çok daha az tanımlanmıştır. Yani erkekler ve kadınlar birbirlerinin görevlerini yapabilirler, sütü sağabilirler, hayvanı kırabilirler, dokumayı yapabilirler, çadır kurabilirler vesaire. Kadın erkek işbölümü yerleşik hayatta çok ileri düzeye götürülmüştür. Yalnız işbölümü yapılmamıştır, kadının erkek işini yapması, erkeğin kadın işini yapması bile ayıp görülmüştür, töreler bunu birbirinden ayırmıştır. O bakımdan göçebelerde kadınların da erkekler kadar hareket, bereket, çalışma, üretim işlerine katıldığını görüyoruz. Tarihi bakımdan da gerektiğinde erkeğinin hemen arkasında veya cephenin hemen gerisinde savaşa katıldıkları da bilinmektedir. Zaten göçebe hareket halinde bir ordudur. Gö-

ebenin ayrıca bir ordusu yoktur. Yerleşik toplumların nizami orduları vardır. Yani konuya belki biraz açıklık getirebilir diye bu noktayı belirtmek istedim.

Tesekkür ederim.

BAŞKAN- Efendim, biz de teşekkür ederiz.

Bundan sonraki oturumun gecikmemesi açısından hemen bu toplantımızı bitirmeye çalışacağım. Başka da soru olmadığı görülüyor zaten. Katıldığınız, katkılarınız için size çok teşekkür ederim ve sayın konuşmacılara da bizlere getirdikleri değerli bilgiler için teşekkürlerimi sunarım.

Sağolun efendim. (Alkışlar)

İKİNCİ OTURUM

EĞİTİM KURUMU OLARAK AİLE

Konuşmacılar

- **Prof.Dr. Mürüvvet BİLEN**
(Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi)
- **Doç.Dr. Şeyda KOZCU**
(Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi)
- **Doç.Dr. Ferhunde ÖKTEM**
(Hacettepe Üniversitesi, Tıp Fakültesi)

Oturum Başkanı

- **Prof.Dr. İpek GÜRKAYNAK**
(Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi)

İKİNCİ OTURUM - BİRİNCİ BİLDİRİ

BAŞKAN: Prof. Dr. İpek GÜRKAYNAK

BAŞKAN- Sayın Konuklar, hoşgeldiniz. İkinci oturumu açıyorum. Bu oturumun konusu, "Eğitim Kurumu Olarak Aile". Bu oturumda üç konuşmacı arkadaşım var. Prof.Dr. Mürüvvet Bilen; Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesinde Öğretim Üyesi, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesinden gelen Sayın Doç.Dr. Şeyda Kozcu, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesinden Sayın Doç.Dr. Ferhunde Öktem var.

Bu tanıttığım sırayla arkadaşlarım bildirimlerini sunacaklar.

İlk sözü Prof.Dr. Mürüvvet Bilen'e veriyoruz, konusu "Ailede Toplumsallaşma".

Buyurun efendim.

AİLEDE TOPLUMSALLAŞMA

Prof. Dr. Mürüvvet Bilen
H.Ü. Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

TOPLUMSALLAŞMA

Sosyalleşme, toplumda geçerli olan kültürel değerleri öğrenerek, yetişkinlerin dünyasına hazırlanma, yetişkinlerin davranış biçimlerini yaşantısına uygulayabilir duruma gelme anlamına gelmektedir.

Sosyalleşme aracılığıyla bireyler, yaşam süreci içinde yeni yeni değerler öğrenir ve bu yolla toplumun benimsenen

uyumlu ve dengeli bir üyesi durumuna gelebilirler. "Her toplum kendisine yeni katılan kuşağı kendi üyeliğine hazırlamak zorundadır". Üreme yolu ile biyolojik varlığını sürdüren toplumlar, toplumsallaşma yolu ile de toplumsal ve kültürel varlıklarını sürdürürler (Aydın 1987: 27).

Söz konusu uyumu sağlamada, sosyalleşme süreci, git-tikçe yoğunlaşan kontrol, yön verme, biçimlendirme davranışlarıyla, doğal varlığın uygar, yasa ve normlara saygılı, diğer insanların hak ve sorumluluklarını dikkate alan, güvenli, mutlu, uyum sağlayan sosyal bir varlık durumuna getirerek katkıda bulunur.

Sosyalleştirme süreci evde başlar, akran grubu içinde sürer. Akraba ve öğretmen desteğiyle gelişir. Etki güçleri birbirinden farklı olmasına karşın bu kurumlar çocuğu ödülendirme, benimseme, kararlı ve aynı zamanda esnek ve hoşgörülü davranarak toplumca onaylanan davranış örüntüsünü edinmesine yardım ederler.

Sosyalleşmeyi sağlayabilme kurumların çocuk ve gençlerden neler beklediğini açıkça belirlemesine bağlıdır. Bunlar arasında uygun davranış modelleri, normlar, kurallar, ilkeler aynı zamanda da sınırlılıklar, yasaklar ve yaptırımlara açıkça farklı yorumlamaya yol açmayacak netlikte yer verilmelidir. Böylece bir toplumda geçerli kurallara göre doğru ve yanlış davranışların standartları belirlenmiş ve üyelerin hizmetine sunulmuş olur. Kurallar birer ceza unsuru olarak değil, inandırıcı birer ilke olarak uygulanmalıdır.

Aile ve diğer ilgili kurumlar belirlenmiş bulunan söz konusu değerleri, kuralları çocuklarına öğreterek onların hem kendileriyle hemde toplumla dengeli yaşayabilir duruma ge-

tirmekle yükümlüdürler. Burada dikkat edilmesi gereken önemli nokta bireyin topluma körukörüne uyması değil, toplumla dengeli ilişkiler içinde yaşamasıdır.

Bu düzeyde bireyin inceleyen, araştıran, karşılaştıran ve sonuç olarak değerlendirip iyiyi-güzeli ve doğruyu, kötünden, çirkinden ve yanlıştan ayırıp seçebilen bir konuma getirmektir.

Toplumsallaşma işinde aile, topluluklar (akran grubu, akrabalar), okul ve öğretmenler rol alırlar. Bu kurumlardan çocuğun eğitiminde katkı sıralamasında ilk, etki yönünden yine ilk olan aile çocuğu toplumsal beklentiye uygun bir biçimde yetistirme görevini üstlenmiştir.

Aile, çocuğa ilk temel değerleri, insanlar hakkındaki görüşleri, onlarla ne düzeyde ve nasıl yaşayabileceğinin yollarını öğretir. Bunların yanında çocuğa, güven duygusunu, saygıyı, saygınlığı, değer yargısını, benlik bilincini geliştirme olanağı verir. Aile ayrıca, çocuğa gelişmenin temel koşullarından en önemlisi olan ihtiyaçların dengeli bir biçimde giderilmesine olanak hazırlayarak ona mutlu olma fırsatı ve şansı verir. Bu önemli görevi yerine getiren aile üyeleri çocuğu beslerken, soyup-giydirirken, temizlerken, banyo yaparken, uyuturken, gezdirirken soğuk, ilgisiz ve mekanik bir biçimde değilde samimi, candan, ilgili ve sevecen davranırsa çocuk beklenen hızla sosyal bir varlık olabilir. Burada önemli olan, çocuğun sosyal tepkiler göstermeye başladığı andan itibaren tepkilerini ilerde istenen davranışlara dönüştürmek için eğitilmesi gerekmektedir. Bu düzeyde eğitimin amacı çocuğa, toplumun değer sisteminin gereklerine göre davranış kazandırma yani onu kültürleme ve sosyalleştirmedir.

Aile sosyalleşmeyi sağlayan temel kurum olarak önem kazanır. Bu öneminden dolayı çocuğun yetişmesinde ana ve babanın fakat özellikle de ananın yada bunların yerini alabilecek nitelikteki kimselerin etkisi olmaz, yada bu etki kusurlu ve eksik olursa, çocuğun sosyal bir varlık olarak davranışları da eksik, yetersiz ve kusurlu olacaktır. Bu tehlikeyi ortadan kaldırmak için yaşamın başlangıcında, çocuğu çok farklı ve çelişkili bakım biçimlerinden korumak amacıyla, çocuk bakımı mümkün olduğu düzeyde bir yada iki kişi tarafından üstlenilmelidir.

TOPLUMSALLAŞMA SÜRECİ

Her toplum üyelerinin uymasını beklediği normlara ve kurallara uyulmadığı takdirde uygulanacak yaptırımlara sahiptir. Bu kurallar, toplumları informal yollarla yöneten ilkeler bütünü olarak tanımlanmaktadır. Bunlar sayesinde toplumsal yaşamda düzen kurulur. Düzenli yaşama alışmış toplumlarda insanlar, güzel, çirkin, iyi-kötü, doğru-yanlış, istedik, istenmedik gibi davranış standartlarına belirgin kılmış kurallara sahiptirler.

Bir tarlanın verimli olabilmesi, uygun toprağın, ışığın, suyunun ve gübrenin varlığına bağlı olmakla birlikte, bütün bunların verimli olması ancak iyi bir bakımla mümkün olabilir. Bu örnekten hareketle, bir toplumda, düzenleyici nitelikteki zengin kültürel değerler başlıbaşına öneme sahip olmakla birlikte, bu değerlerin çok fazla olması, iyile-kötüyü, olumluyla olumsuzu bünyesinde birlikte barındırması ve düzensiz olması öğrenilmesini güçleştirmektedir.

İnsanlar doğdukları andan başlayarak çeşitli insanlarla değişik düzeylerde etkileşimde bulunurlar. Doğuştan getirdikleri niteliklerin sınırlılıkları içinde bu insanlarla etkileşerek toplumun değer sistemini zaman boyutu içinde öğrenip, yetişkinliğe hazırlanırlar (Bilen 1989: 14).

Bu aşamaya gelinceye kadar görev üstlenen kurumlardan ilki olan aile, çocuğa ilk temel değerleri, insanlar hakkındaki görüşleri ve onlarla nasıl yasayabileceğinin yollarını öğretir. Bütün bunlar çocuğa koşulsuz sunulan sevgiyle bütünleştirilerek verildiğinde onda güven duygusu, saygı, sevgi, değer verme ve benlik kavramlarının gelişimi sağlanır. Ne varki aile böyle bir eğitimi planlı ve düzenli bir ortamda gerçekleştirmekte zorlanmaktadır. Ailede ilişkilerin biçimi, çocuğun insana bakış açısını olumlu yada olumsuz yöne yönlendirmektedir.

Çocuğun toplumsallaşmasında etkili olan ikinci kurum topluluklardır. Bunlar informal ilişkiler sunan kurumlar olduklarından zorunluluk yerine gönüllülüğü benimserler. Bu grup içinde kendisini rahat hisseden birey, grubun değerlerini kolaylıkla ve istekle öğrenerek onlara uygun yaşama biçimi benimser. Akran grupları bu türden birlikteliklere örnek oluşturur. Bu gruplar içinde hernekadar çocuk kendini rahat, güvenli ve etkili buluyorsa da, burada kültürlenme sağlam ve doğru değerlere dayanmamaktadır. Gençler bilsellikten uzak çoğu zaman hayal ve fantazi ürünü olan görüşlerini, etkili yollarla arkadaşlarına sunmaktadırlar. Arkadaş ve akran gruplarına aşırı değer bağlayan ergenlik çağı gençleri, güvenirliliği düşük bilgilerle büyük yanlışlıkların yamsalarını yönetmesine izin verdiklerinden birçok alanda,

özellikle karşı cinsi oluşturan kişilerle uyumlu ve dengeli ilişkiler kurma konusunda başarısızlığa düşerler. Bu sonuca göre bu türden bir uygulamayla çocuk ve genç sağlıklı bir biçimde, sosyalleşmez, sosyal değeri öğrenemez.

Böylece insan ilişkilerinde sosyal bozukluklara neden oluşturan unsurlardan arındırılmış, kültürün istendik özellikleri seçilerek düzene sokulmuş bir ortamda öğretilmesi benimsenebilen güvenli bir yol olarak önerilebilir. Kuşkusuz ki böyle bir eğitim planlı eğitim kurumları olan okullarda gerçekleştirilir.

Sözü edilen toplumsallaşma aşamaları ile ilgili kurumlar arasında iyi bir işbirliği ve eşgüdüm sağlanmalı, çocuğun sosyalleşmesinden sorumlu olan ailelerin bu eşgüdüme önemli bir yeri olduğu unutulmamalıdır.

TOPLUMSALLAŞMANIN AMACI

Toplumsallaşma sürecinin etkisiyle yetişkinler, yetismekte olanları içinde yaşadıkları toplumla dengeli ve uyumlu ilişki kurmanın yararlarını ve yollarını öğretmekle yükümlüdürler. Bu yükümlülük, biyolojik bir varlık olarak dünyaya gelen çocuğun, toplumla dengeli yaşamasını kolaylaştıran değerleri öğrenmesini amaçlamaktadır. Burada temel amaç dengeli yaşamaktır. "Toplum değerlerine körükörüne uyma yerine, ona ters düşmeden, kendi değerlerini koruyarak yaşama bir ruh sağlığı işareti olarak alınabilir" (Kılıççı 1989:2); diyen yazar, dengeli yaşamının önemini, ruh sağlığı açısından vurgulamaktadır.

Toplumsallaşma bu genel yararın yanında belli amaçlarada hizmet eder. Bunlar :

1- Toplumsallaşma kişiye toplumda geçerli olan normları kuralları, ilkeleri kısaca toplumsal değerleri öğretir.

2- Toplumsallaşma, kişinin geleceğini, istek, umut ve beklentilerini anlamasına ve gerçekleştirmesine yardımcı olur.

3- Toplumsallaşma, toplumsal rol dağılımının ve işlevlerinin öğrenilmesini sağlar.

4- Toplumsallaşma bireylere, yaşamlarını sürdürebilecek düzeyde beceri kazandırmayı amaçlar.

TOPLUMSALLAŞMAYI ETKİLEYEN DURUMLAR

Toplumsallaşma, insan gelişiminin önemli bir aşamasıdır. Sosyalleşme aşamasını tamamlayamayan ya da bazı evreleri aşamayan bireyler uyumsuz, dengesiz ve mutsuz varlıklar olurlar. Bu durumda olan insanlar sadece kendileri mutsuz ve başarısız olmakla kalmazlar, çevrelerindeki insanlar için de sürekli sorun kaynağı oluştururlar. Bazı insanlarda kısmen normal sayılabilecek bozuklukların önlenememesi ve ilgili sorunların çözülememesi durumunda psikolojik bozukluklar, küskün ve problemlili insanlar, alkolik, narkotik suçla yönelik bireyler, zihinsel bozuklukları olan sağlıksız bireyler sayılamayacak kadar artabilir. Söz konusu tehlikeyi Kılıççı şöyle ifade etmektedir. **"Psikolojik sağlık açısından insanın problemsiz olduğu kanısı temelden yanlıştır. Sağlıklı insan yerine göre korkar, yerine göre suçluluk duyar, yerine göre yetersizlik duyguları çeker ancak**

sağlıklı insan bu duygularının altında ezilip kalma yerine bunlarla başedebilme çabası veya bazen bunlarla yaşayabilme gücü gösterir. Bu olumsuz duygulardan arınmış olma sağlıklı bir insan için olanaksızdır. Ama bu duyguların aşırılığı ve devamlılığı içinde psikolojik güçlerini kullanması olanaksız hale gelmiş ve bunlardan kurtulma umudunu yitirerek bu duyguların ağırlığı altında kendine bir çıkış yolu bulamayan kişinin ruh sağlığı bozulur” (Kılıçcı 1989:2).

Söz konusu tehlikeleri önleyebilmenin yolu, ailenin sosyalleşme sürecinin başlangıcı olan yaşamın altıncı ve sekizinci haftasından başlayarak çocuklarını, içine doğdukları kültürün beklentilerine göre yetiştirmeye özel çaba harcamalarıdır. Bir birey doğuştan getirdiği özelliklerinin yardımıyla içinde yaşadığı çevrenin ürünüdür. Doğumuyla başlayan sosyalleşme süreci, onun toplumsal değerleri öğrenmesine ve toplumla dengeli ilişkiler içinde yaşamasına olanak sağlar. Bu değerlerin, bireyin toplumsal uyumunda hem kararlılık hemde esnekliğe yer verebilecek nitelikte olması onun topluma körukörüne değil, dengeli bir uyum sağlamasına olanak sağlar.

Bu açıdan konuya bakınca ana-babanın varlığı toplumsallaşmada vazgeçilmez bir yere ve öneme sahiptir. Çocuğun toplumla dengeli yaşayabilir duruma gelmesinde, dengeli kişilik kazanmasında ana sevgisine duyulan gereksinim tartışılmayacak düzeydedir. Her hangi bir nedenle annenin ya da onun yerine geçebilecek birinin yokluğu, kişilik gelişimini ve bunun doğal sonucu olarak toplumsallaşmayı tehlikeye atmaktadır.

Ana şefkatinden yoksun büyüyen çocuklarda çoğu kez zeka gelişiminde durgunluk, huzursuzluk, dikkatsizlik, aşırı hareketlilik ve başarısızlık görülebilir.

Toplumsallaşma duyu organlarının algılama keskinliğine, duyuusal uyarıcılara karşı gösterilen duyarlılığa bağlıdır. Bu özellikten yoksun olan çocukların toplumsallaşma düzeyleri düşük olur. Bu anlamda zeka derecesi yeterli düzeyde olmayan çocuklar, karmaşık dış uyarıcılara karşı yeterli duyarlılığı gösteremezler ve toplumsallaşmada başarı şansları düşer. Toplumsallaşma öğrenme ürünü olduğundan bireyin zeka düzeyi bu alanda oldukça etkilidir. Böylece bireyin zeka düzeyi onun öğrenme gücünü, öğrenme gücünde toplumsallaşmayı etkilemektedir. Bu zincirleme neden-sonuç ilişkisine göre çocuğun zekası ile toplumsallaşması arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır.

Çocuğun toplumsallaşma düzeyini etkileyen diğer önemli bir faktörde dil yeteneğidir. Kişinin dil hakimiyeti onun yasanları izleyebilmesi, anlatılanları kavrayabilmesi, okunanları anlayabilmesi, sunulanları seçip yaşantısına uygulayabilmesi, ihtiyaç, beklenti ve eksiklerini açıklayabilmesi toplumsallaşma düzeyini ve hızını etkiler.

Çocukların cinsiyetleri ile toplumsallaşmaları arasında yakın bir ilişki vardır. Yapılan çeşitli araştırma ve incelemelere göre kız çocukların gelişim ve toplumsallaşmaları erkek çocuklara oranla daha hızlı, düzenli ve olumlu bulunmuştur. Anne-kız arasındaki bağlılık olumlu, babanın bu bağlılığı kabulü destekleyici olduğundan kız çocukların toplumsallaşması sorun yaratmamaktadır. Buna karşın erkek çocukların benzeri bağımlılıkları, onların korkaklığına ve kızvari dav-

ranıslarına işaret sayıldığından hoş karşılanmaz. Özellikle oğlunun çok erken yaşlarda, erkek gibi hareket etmesini isteyen aceleci babalar onları, bağımlılık işareti saydıkları her davranış için cezalandırmaya kalkarlar. Bu nedenle erkek çocuklarda bağımlılık endişesi gelişir (Bilen 1989 : 183).

Geçmişte çocuklara yöneltilen eleştiriler ve cezalandırmalar onları, anne ve babalarından hiç bir şey öğrenmek istemeyen bir katıllığa yönlendirmekte, problemlili ve dikbaşlı duruma getirmektedir. Genellikle saldırgan çocuklar, geçmişte büyüklerinden yardım gördükleri için cezalandırılan ve bu nedenle her türlü yardımı ve arkadaşlığı reddeden çocuklardır.

Yeterli ve dengeli beslenememe, sağlıklı barınağa sahip olamama, güvenli bir ortamda yaşayamama sonucunda çocukta gelişen güvensizlik duygusu onlarda endişe ve ürkekliğe neden olmaktadır. Bu kişilik yapısındaki çocukların sosyal etkinliklere katılmaktan korktukları ve sosyalleşme sürecini tamamlamadıkları gözlenmektedir.

Sosyalleşmeyi etkileyen bir diğer hususta, yaşanan çevreye oranla çocuğun ailesinin çok farklı özellikler göstermesidir. Söz konusu çocuk kendi çevresinde edindiği davranışlar nedeniyle kabul görmemekte, yadırganıp itilmektedir. Örneğin demokratik kuralların geçerli olduğu bir ailede yetişmiş bir çocuk, katı kuralların uygulandığı bir çevrede kolay kolay benimsenmez. Onun özgürce davranmasından rahatsız olan kişiler, çocuğun aralarına, oyunlarına katılmasına izin vermezler ve böylece yeni kuralların öğrenilmesi engellenir.

Çocuğun yaşadığı ailenin sosyo-ekonomik düzeyinin yetersizliği de sosyalleşmeyi olumsuz yönde etkilemektedir. Bu durumdaki çocuklar kendilerini içinde buldukları gruptan uzak, kopuk bulduklarından, iletişime girememekte, içinde buldukları sosyal çevreyle aralarında kalın duvarlar örme-ktedirler.

Ailede yerleşmiş dayanışma duygusu çocuğun gelişimi ve sosyalleşmesi üzerinde etkili olmaktadır. Dayanışmadan yoksun bir yaşam süren ailelerde yetişen çocukların genelde başarılı ilişki kurmakta zorlandıkları gözlenmektedir. Aile üyelerinin sorumluluk duygusundan yoksun olması, günün çok önemli bir bölümünü sorumsuzca kendi istediği biçimde tüketmesi, çocukların bakımı ve eğitimine zaman ayırmaması, çocuklar için önemli bir tehlike kaynağıdır.

Ailesi tarafından istenip - benimsenmeyen, sevilip - kollanmayan, reddedilen çocuklar değersiz olduklarına inanırlar ve toplumla dengeli yaşayabilecek güce ulaşamazlar. Böyle büyüyen çocuklar ya hırçın ya saldırgan yada pısrık ve silik kişiler olurlar. Bu çocuklar genelde mutsuz, umutsuz ve şikayetçidirler.

ANNE VE BABALARIN ÇOCUKLARINI REDDETME NEDENLERİ

Yeryüzünde yaşayan toplumların büyük bir çoğunluğunda çocuk istenen, arzulanan bir varlık olarak kabul görmekte ve çocuklar ulusların geleceği gibi anlaşılmaktadır. Bu genel anlayış birliğine karşın, oran olarak azda olsa çocuk istemeyen, kontrollü dışında çocuk sahibi olmuşsa, onu gereken bakım

ve eğitimden yoksun bırakarak cezalandıran ve reddeden kişilere ve ailelere rastlanmaktadır.

Buna temel neden olarak;

1- Eşlerin karı-koca olarak evliliğin gerektirdiği dayanışmayı kurmadan çocuk sahibi olmaları,

2- Çocuğun istenmeyen ve zoraki evliliklerin ürünü olması,

3- Üvey çocuk olması,

4- Sevilmeyen, kendisini ihmal eden, aldatan eşten olması yada ona benzemesi,

5- Doğumuyla ailede geçim zorluğunun başlaması ya da doğumda annenin ölmesi,

6- Çocuğun istenmeyen özelliklere sahip olması; çirkin, kusurlu vücut yapısı, zeka yetersizliği gibi.

SONUÇ

Çocuklar, ailemizin ve ulusumuzun geleceğidirler. Onları ne denli sağlıklı, güçlü ve dengeli davranabilen bireyler olarak yetiştirebilirsek, geleceğimize umut ve güvenle bakabiliriz.

Bu amaçla çocuklarımızı toplumsallaştırırken: Her çocuğun kendine özgü özelliklere sahip olduğunu; çocukta kırgınlık, kızgınlık duygularının doğal olduğunu; çocuğun eğitiminde eşler olarak ortak davranmanın yararlı olduğunu; çocuğa yerine getirilemeyecek sözler vermenin yanlış olduğunu; kendimizi iyiliğin, güzelliğin, kusursuzluğun sembolü olarak göstermenin doğru olmadığını; çocuğa kararlı, doğal

ve dengeli sevgi göstermenin vazgeçilmezliğini; çocukları her türlü küçük sorun ve hayal kırıklığından korumayı; bu türden sorunları kendisinin çözmesine olanak vererek problem çözme gücü kazanmasının gerekli olduğunu; çocuğu yavaş yavaş bağımsız yaşamaya yöneltmenin yararlı olduğunu; insanları sevmenin yaşama renk ve anlam kattığını dikkate alarak onların toplumsal değerleri, kuralları, kişisel dürüstlüğü, doğruluğu, adaleti yaşayarak öğrenmesini sağlayınız. Kendisine "Sözünüzle - Sazınızı ahenkli kılarak" örnek olunuz.

KAYNAKÇA

- AYDIN, Mustafa ve Diğerleri. *Eğitim Sosyolojisi*. Ankara: İlk-San Matbaası. 1987.
- BİLEN, Mürewet. *Salgınlı İnsan İlişkileri*. Ankara: Sistem Ofset, 1989.
- BROOM, Leonard & Selznick, Philip. *Sociology*. New York: Harper and Row, 1963.
- MC CANDELLA, Boyd R. *Children and Adolescents*. New York, Chicago, San Franci: Holt, Rinehart and Winston 1967.
- KILIÇCI, Yadigar. *Okulda Ruh Sağlığı*. Ankara: Şafak Ofset - Tipo Matbaacılık 1989.

BASKAN- Çok teşekkür ediyorum Sayın Bilen'e.

İKİNCİ OTURUM - İKİNCİ BİLDİRİ

BAŞKAN- İkinci konuşmacımız Sayın Doç.Dr. Seyda Kozcu, "Aile İçi Şiddet ve Kişilik Gelişimine Etkisi" konusunda bildirisini sunacaklar, buyurun efendim.

AİLE İÇİ ŞİDDET VE KİŞİLİK GELİŞİMİNE ETKİSİ

Doç.Dr. Şeyda KOZCU
(Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi)

GİRİŞ

Şiddet tarih boyunca toplumların ayrılmaz bir parçası olmuştur. "Bir insanda yada insanlara zarar vermek amacıyla girilen eylem" (Gelles ve Straus, 1979) olarak tanımlanan şiddeti bilim, çeşitli kuramlar aracılığıyla açıklamaya çalışmıştır. Tarih boyunca insanların kırımına yol açan şiddet olaylarının önü alınamamıştır. Bu nedenle bazı bilim adamları, deterministik bir yaklaşımla, şiddeti insanın yapısal özellikleriyle bağdaştırarak (sosyobiyolojik ekol); bazıları ise insanın doğasında varolan bir enerji kaynağı (psikanalitik ekol) görüşü doğrultusunda açıklamaya çalışmışlardır. Toplumsal şiddetin bölünmez bir parçası olan aileiçi şiddetin önlenmesi konusunda çalışmalar yapanlar ise farklı kuramsal yaklaşımlar ortaya koymuşlardır.

i. Aileiçi şiddeti açıklayan sosyolojik kuramlar

1. Kaynak Kuramı : Aileiçi ilişkilerde aile bireylerinin karar verme gücü, aileye kattıkları kaynağın değerine bağ-

lıdır (Blood ve Wolfe, 1960) Kaynak türleri maaş, miras ve çeyiz gibi materyel de olabilir, politik bağlar gibi örgütsel de olabilir. Evlilik ilişkisinde ekonomik ve örgütsel kaynaklar genelde erkeğin elinde olduğu için ailelerde karar mercii erkektir. Dolayısıyla kişi, özellikle aile dışında çok kaynağı kontrol ediyorsa, aile içinde kontrol amacıyla şiddete başvurmayacaktır. Bu açıklamalarla ilgili ampirik çalışmalar çelişkili sonuçlar verdiğiinden, kaynak kuramı O Brien (1971), Gelles (1974) ve Rodman'nın araştırmaları doğrultusunda değiştirilmiştir. "Çelişkili statü" adıyla anılan bu yeni görüşe göre, bireyin statü ve gücü bir ortamdan diğerine çelişkiliyse (Örneğin, bir ortamda yüksek bir değerinde düşük ise) ya da aile içinde statüyü belirleyen normlar belirsiz ve değişken ise, o ortamda daha fazla şiddet görülme olasılığı vardır. Bu görüşü, ülkemizde köyden kente yeni göç etmiş aileler çerçevesinde örneklendirmek mümkündür.

2. Değiş-tokuş Kuramı : Gelles (1983) aile içi şiddeti kar-zarar analiziyle açıklamaya çalışmıştır. Bu görüşe göre, kişi şiddet kullanarak istediğini elde ediyor ve bu eylem sonucu kazancı zararından büyük oluyorsa şiddet eylemini sürdürme olasılığı yüksektir. Örneğin A.B.D. gibi toplumlarda, aile bireyleri arasındaki şiddeti önleyici toplumsal kontrol mekanizmaları yeterli olmadığından şiddeti uygulayan kişilerin ödediği bedel çok düşüktür. Kadının döğülmesini yasaklayan yasalar uygulanmamakta, komşular ve akrabalar karı-koca arasına girmek istememektedir.

II. Aileiçi şiddeti açıklayan psikolojik kuramlar

1. Sosyal Öğrenme Kuramı : Sosyal öğrenme kuramcıları, saldırgan davranışların insanlarda içsel bir dürtü ol-

duğu fikrine karşı çıkararak, bu davranışın toplumsal ortam içinde öğrenildiğini savunmuşlardır. Aileiçi şiddeti bu kuram doğrultusunda açıklamaya çalışan O Leary (1988), bazı ortama ve duruma özgü faktörlerden söz etmiştir. Bu faktörler birarada bulunduğu anda aileiçi şiddetin gerçekleşme olasılığı yüksektir. Araştırmacıya göre, karı-koca arası şiddete zemin hazırlayıcı ortama bağlı faktörler: kişilerin kendi ailelerinde şiddet deneyimi yaşamış olmaları, stres ve saldırgan kişilik stili; durumsal faktörler ise evlilikte uyumsuzluk ve alkol kullanımudur.

Sosyal öğrenme kuramı çerçevesinde en çok dikkat çeken konu, aileiçi şiddetin kuşaklararası aktarımı olmuştur. Birçok araştırmada, çocukluğunda kendi ailesinde şiddete maruz kalmış yada şiddeti gözlemlemiş olan kişilerin, aileiçi şiddete daha sık başvurdukları belirlenmiştir (Kalmuss, 1984; Pagelow, 1981; Straus ve Ark., 1980; Ulbrich ve Huber, 1981). Model alma prensibi doğrultusunda, şiddeti gözlemleyen erkek çocukların kızlara göre daha doğrudan etkilendikleri öne sürülür. Ancak bir diğer grup araştırmacı ise (Straus, 1983; Jayaratne, 1977), aileiçi şiddetin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini tahmin etme konusunda kuşaklararası aktarımın güçlü bir belirleyici olamayacağını bildirmişlerdir.

2. Ekolojik Kuram : Sosyal öğrenme kuramında olduğu gibi bu kuramda da aileiçi şiddet, geniş toplumsal çerçevede ele alınır. Bireyin davranışları, giderek genişleyen halkalardan oluşan çevresel faktörlerin birbiriyle etkileşimi aracılığıyla açıklanır. Belsky (1980) özel olarak çocuğa yönelik şiddeti açıklarken şöyle bir model geliştirmiştir :

- (a) Ontojenik-Anne/babaların kendi ailelerindeki deneyimleri;
- (b) Mikrosistem - Şiddetin gerçekleştiği aile ortamı;
- (c) Ekosistem - Ailenin formal ve enformal toplumsal ilişkiler ağı;
- (d) Makrosistem - Kültür

Şiddet davranışının analizi yapılırken bu dört düzeyin de göz önüne alınması gerekmektedir.

Aileiçi Şiddet Türleri ve Yaygınlığı

Aileiçi şiddet konusunda kültürlerarası araştırmalar yaygınlaştıkça, konunun tarih ve ülke sınırı tanımadığı görülmektedir. Aileiçi şiddet her kültürde, her sosyoekonomik sınıfta ve her ırkta varolan bir olgudur. Dolayısıyla davranış türleri arttıkça, konuyu tümüyle açıklayabilecek tanım ve kuramlar geliştirmek de zorlaşmaktadır. Dünya çapında 90 farklı toplumu aileiçi şiddet çerçevesinde inceleyen David Levinson (1989), yaşamboyu gelişim perspektifiyle gözlemlediği davranış türlerinin uzun bir listesini hazırlamıştır :

Bebeklik

- bebekleri öldürme
- bebekleri kurban etme
- bebekleri satma
- bebeklerin bedenlerinin tümünü yada baş ve ayaklar gibi belli
- bölümlerini şekil vermek için sıkı sıkı bağlamak
- aşırı sert disiplin yöntemleri uygulamak

Cocukluk

- fiziksel ceza
- yetiskinlerin cocuklari organize doguse sokmasi
- cocuk koleler
- cocuk orospular
- cocuk isçiler
- kardeşlerarası kavgalar
- okullarda dayak
- cocukların evlendirilmesi
- dilendirilmek amacıyla bedenlerinin belli bölümlerinin kesilmesi

Ergenlik

- acı verici ergenliğe geçiş törenler (sünnet gibi)
- zorla homoseksüel ilişkiler
- fiziksel ceza

Yetişkinlik

- genç gelinlerin öldürülmesi
- kadının dövülmesi
- erkeğin dövülmesi
- kadının kaçırılması
- çokeşlilikte karıların birbirlerini dövmeleri
- evlilikçi irza geçme

Yaşlılık

- yaşlı ebeveyni terk etmek
- yaşlı ebeveyni dövmek
- yaşlı ebeveyni öldürmek

Yukarıda görülen aileiçi şiddet türlerindeki çeşitlilik, dünyada herkesin yaşamının bir döneminde bir tür aileiçi şiddete tanık olacağını düşündürmektedir. Ancak biz bugün konuyu, üzerinde en çok araştırma yapılmış, en yaygın aileiçi şiddet türleriyle kısıtlamayı amaçladık. Bunlar şöyle sınıflandırılabilir:

1. Çocuğa yönelik şiddet
2. Eşlerarası şiddet
3. Yaşlılara yönelik şiddet

Bu sınıflandırmayı daha da ayırmlastırmak mümkündür. Ancak unutulmaması gereken bir konu da tüm bu sınıflandırmaların bilimsel amaçlarla yapıldığıdır. Gerçek yaşamda, aileiçi şiddet türlerinin tümü birbirleriyle bağlantılıdır. Örneğin, bir ailede anneye dayak atılıyorsa, o ailedeki çocukların da her tür istismar ve ihmale maruz kalacaklarını tahmin etmek pek de yanlış olmaz.

Aileiçi şiddet olgusunun toplumlarda oldukça yaygın olduğu tahmin edilse de bu tür eylemlerin gerçek sayılarını belirlemek güçtür. Ailenin mahremiyeti, davranışın kanunen suç sayılmaması yada kişinin utanç nedeniyle saklaması, bu tür eylemlerin gerçek sayılarının ortaya çıkmasını engelleyen birkaç nedendir. Sonuç olarak, gerek formal kurumlardan elde edilen sayıların ve gerekse araştırmacıların ülke çapında yaptıkları çalışmalar sonucu elde edilen verilerin bu konudaki gerçek sayıların ancak 1/3 ünü yansıttığı söylenebilir.

1975 ve 1985 yıllarında A.B.D. de ülke çapında farklı

yöntemlerle gerçekleştirilen araştırmalarda, yılda ortalama bir milyon çocuğun aileiçi şiddete maruz kaldığı saptanmıştır (Gelles ve Straus, 1987). Yine Gelles ve arkadaşları (1980) tarafından ülke çapında gerçekleştirilen bir başka araştırmada, kadınların % 28 nin evlilikleri boyunca en az bir kez şiddete maruz kaldıkları belirlenmiştir. Ülkemizde ise, ciddi yaralama ve öldürme olaylarının %50 sinin aileiçinde gerçekleştiği, cinayete kurban giden kadınların %40 nın da kocaları tarafından öldürüldüğü yapılan bir çalışmada ortaya çıkmıştır (Kale, 1994). Ayrıca Devlet Bakanlığının PIAR a yaptırdığı "1990 lı yıllarda Türk Kadını Araştırmasında" evli kadınların %18 inin kocaları tarafından dövüldüğü yada dövülmek istendiği saptanmıştır (4. Ulusal Sosyal Hizmetler Konferansı, 1994). Çocukların fiziksel ve duygusal örselenme sıklığını sekiz ilde inceleyen Bilir ve Arkadaşları (1991), 4-6 yaş grubu çocuklarda örselenme oranının %40.7; 7-10 yaş grubunda %33.5 ve 11-12 yaş grubunda ise %25.8 olduğunu belirlemişlerdir. Görüldüğü gibi, gerek çocuğa ve gerekse kadına yönelik fiziksel şiddet konulu araştırmalar son yıllarda giderek artmaktadır.

Ancak aile içinde gerçekleşen cinsel istismarın yaygınlığını belirlemek bilinen nedenlerden ötürü oldukça güçtür. 1985 yılında ilk kez A.B.D.de ülke çapında yapılan bir araştırma sonuçlarına göre, erkeklerin %15 inin, kadınların ise %28 nin çocuklarında cinsel istismara maruz kaldıkları belirlenmiştir (Timnick, 1985). Geçen yıl İzmir de 15-18 yaş arası liseli gençlerle yapılan bir araştırmada, gençlerin %6.7 sinin çocuklarında cinsel tacizle karşılaştıklarını ve bunların da %50 sinin aile içinde gerçekleştiğini belirttikleri saptanmıştır (Aras ve Ark., 1994).

Aileiçi şiddetle ilgili araştırmalar

Görüldüğü gibi, bu alana duyulan bilimsel ilgi oldukça yenidir. Batıda yapılan araştırmaları kronolojik olarak gözden geçirdiğimizde, bazı toplumsal hareketlerin araştırmaları yönlendirdiği dikkat çeker. 1960 larda başlayan çocuk refahı hareketleri önceleri fiziksel çocuk istismarı konusundaki araştırmalara itici güç oluşturmuştur. Henry Kempe'nin 1962 de yayınladığı ve ilk kez "örülenmiş çocuk sendromu" kavramını ortaya attığı araştırmasını bu alana bilimsel ilginin başlangıcı olarak kabul edersek, otuz yıllık bir geçmişten söz edebiliriz.

1970'li yıllardaki kadın hareketleri, feminist akım ise aile içinde kadına yönelik şiddet konulu araştırmaları başlatmıştır. Nihayet son on yıldır aileiçi cinsel şiddet ve yaşlılara yönelik şiddet alanlarına da bilimsel ilginin arttığı gözlenmiştir.

Aileiçi şiddetin farklı türlerini de ele alsalar araştırmalarda bazı ortak süreçler görülür. Önceleri araştırmacılar, (Helfer ve Kempe, 1974; Martin, 1976; Burgess ve Ark., 1978) konuyu klinik vaka incelemeleri kapsamında ele almışlardır. Bu arada çocuk istismarını inceleyen Elmer (1967), kadına dayığı inceleyen Gelles (1974) ve cinsel istismarı inceleyen Meiselman (1978) gibi araştırmacılar ise kurumlardan aldıkları daha geniş örneklem grupları üzerinde çalışmışlar ve hem şiddete maruz kalan, hem şiddeti gerçekleştiren hem de aile ortamının özelliklerini ortaya koymaya çalışmışlardır. Özellikle A.B.D.de 80'li yıllardaki araştırmaların amaçları aileiçi şiddetin ülke çapındaki yaygınlığını tahmine yönelik olmuştur.

Risk grupları

Aileiçi şiddet konusunda araştırma yapanlar, bu olgunun nedenlerini belirlemede yada açıklamada sayı belirlemede olduğu kadar başarılı olamamışlardır. Ancak yapılan araştırmalar sonucu, aileiçi şiddet deneyimi yaşama olasılığı yüksek olan birey ve ailelerin özellikleri saptanmıştır. Sözkonusu risk gruplarını belirlemek şiddetin nedenlerini açıklamada yeterli değilse de önlem programları için yol gösterici olabilmektedir.

Fiziksel çocuk istismarında risk faktörleri iki grupta toplanabilir. çocuğa özgü faktörler, aileye özgü faktörler.

Çocuğa özgü risk faktörleri

- erken doğum
- özürlü olma
- düşük doğum kilosu

Aileye özgü risk faktörleri

- erken yaşta çocuk sahibi olma
- sık aralıklarla çok çocuk sahibi olma
- sosyal destekden yoksun olma
- tek ebeveynlilik
- eşlerarası uyumsuzluk
- alkol alışkanlığı
- ebeveynin çocukluğunda şiddete maruz kalmış olması

Cinsel istismar konusundaki risk faktörlerini belirlemek fiziksel istismardaki kadar kolay olmamaktadır. Zira cinsel istismarı gerçekleştiren kişilerle araştırma yapmak ve doğru bilgi almak güçtür. Ancak araştırmalarda bazı ortak noktalar belirmiştir.

- parçalanmış aile
- evlilikle uyumsuzluk
- annenin duygusal uzaklığı
- çocuğun duygusal ihmali ve zayıf denetimi

Evlilikte kadına dayak konusunda da risk faktörleri dayacağı atan erkeğin özellikleri üzerinde yoğunlaşmıştır.

- uyum bozuklukları
- antisosyal davranışlar
- düşük benlik saygısı
- kendi çocukluğunda şiddete maruz kalmış olma

Aileiçi şiddetin etkileri/sonuçları

Aileiçi şiddete maruz kalmış kişiler sözkonusu şiddetten çok çeşitli biçimlerde etkilenirler. Bu etkileri çeşitli biçimlerde incelemek mümkündür. Bir sınıflamada sonuçlar, fiziksel ve ruhsal olarak yada doğrudan ve dolaylı olarak iki alanda toplanabilir.

1. Fiziksel sonuçlar : Doğrudan, kolayca gözlenebilen bu tür sonuçların en uç noktada olanı ölümdür. Eslerarası işlenen cinayetler ve küçük bebeklere yönelik fiziksel şiddet sonucu meydana gelen ölüm vakaları gözönüne alınırsa, bu tür

sonucun hiç de küçümsenmeyecek boyutta olduğu görülür. Özellikle çocuklara yönelik fiziksel ve cinsel istismar sonucu, kırık, çatlak kemikler, çıkıklar, yanıklar, göziçi kanamaları, beyin kanamaları; sıkça rastlanan hasarlar arasındadır.

2. Ruhsal sonuçlar : Aileiçi şiddet türlerinin bireylerin kişilik ve ruh sağlığı üzerindeki etkileri çok çeşitlilik gösterse de; bu deneyimin bazı ortak sonuçlarından sözedilebilir. Bunlar şöyle özetlenebilir :

- düşük özsaygı
- bağımlılık problemi
- güvensizlik
- tekrar tekrar şiddete maruz kalma olasılığı
- şiddeti reddetme-savunma-içe kapanma izole yaşama
- duygusal travma ve dengesizlik-psikolojik sorunlar
- sapkın davranışlar, davranış problemleri
- sosyal ve insanlararası ilişkilerde problemler
- post travmatik depresyon

Ruh sağlığı sorunlarından yakınan yetişkinlerin çoğunun aile geçmişinde şiddet olduğu belirlenmiştir. Bir araştırmada yatılı psikiyatri kurumunda tedavi gören yetişkin hastaların %39 nun geçmişte aileiçi şiddet deneyimi yaşadıkları saptanmıştır (Carmen ve Ark., 1984).

Aileiçi şiddetin birey üzerindeki etkileri gelişimsel açıdan ele alınırsa karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır.

Bebeklik:

- güvensiz anne çocuk bağlanması
- organik nedeni olmayan büyüme yetersizliği

Okulöncesi çocukluk :

- konuşma gecikmesi
- düşük özsaygı
- aşırı itaat, yetişkinlere boyun eğme
- gece işemesi
- kaygı
- psikosomatik yakınmalar

Ergenlik :

- antisosyal davranışlar,
- okul başarısızlığı
- depresyon
- yakın ilişkilerde tutarsızlık, dengesizlik
- intihara teşebbüs

Sonuç

Aileiçi şiddetin birey üzerindeki etkileri dikkatle incelendiğinde, çocukluğunda şiddete maruz kalmış yada şiddeti izlemiş olan çocukların ileride niçin şiddet uygulayan yetişkinlere dönüştüklerini anlamak güç değildir. Dikkat edil-

mesi gereken bir başka nokta da, yukarıda saydığımız kişilik ve ruh sağlığı problemlerinin yalnız şiddete maruz kalmış kişilere özgü problemler olmayıp, şiddeti gerçekleştiren kişilerin de aynı tür sorunları olduğudur. Dolayısıyla toplumda aile içi şiddet kısır döngüsünü kırabilmek için sağaltımı bu iki grup bireyler için hedeflemek gerekir.

Ayrıca unutulmaması gereken bir başka nokta da, nasıl aile içi şiddet türleri birbirinden bağımsız değilse, aile içi şiddetin de toplum ve kültür içindeki şiddetten bağımsız düşünülmemesi yerinde olur.

KAYNAKÇA

Aras, Z., Ş. Kozcu ve S. Alyanak (1995) "Adolesanlarda Cinsel Davranış" *Psikoloji Seminer Dergisi*, Ege Üniversitesi, İzmir

Belsky, J. (1980) "Child maltreatment : an ecological integration." *American Psychologist*, 35: 320-335.

Bilir, S. ve Ark. (1991) "4-12 Yaşları Arasında 16.100 Çocukta Örselenme Durumları ile ilgili bir İnceleme" *Çocuk İstismarı ve İhmali*, Gözde Yayınevi, Ankara.

Blood, R.O ve D.M. Wolfe (1960) *Husbands and Wives: The Dynamics of Married Living*. Glencoe, Il: Free Press.

Bolton, F.G. ve S.R. Bolton. *Working with Violent Families : A guide fir clinical and legal practitioners*. N. Y: Sage.

Finkelhor, D. ve Ark. *Stopping Family Violence*. (1988) Sage Pub. Inc. CA.

Gelles, R.J. (1974) *The Violent Home : A Study of Physical*

Aggression Between Husbands and Wives. Beverly Hills, Sage, CA.

Gelles, R.J. (1983) "An exchange/social theory", pp. 151-165 in D.Finkelhor, R.J. Gelles, G.T. Hotaling ve M.A. Straus (Eds.) *The Dark Side of the Families : Current Family Violence Research*. Beverly Hills, Sage, CA.

Levinson, D. (1989) *Family Violence in Cross-Cultural Perspective*. Sage, NY.

O'Brien, J.E. (1971) "Violence in divorce prone families." *J. of Marriage and the Family*. 30 : 692-698.

O'Leary, D.K. (1988) "Physical Aggression between spouses : a social learning theory perspective". pp. 33-55 in V.B. Van Hasselt ve Ark. (Eds) *Handbook of Family Violence*. N.Y : Plenum.

4. Ulusal Sosyal Hizmetler Konferansı, (1994) *Çalışma Grupları Ön Raporu*, Ankara.

Teşekkür ederim. (Alkışlar)

BAŞKAN- Sayın Kozcu'ya çok teşekkür ederiz.

Efendim, çay için 15 dakika ara veriyoruz.

Teşekkür ederiz.

İKİNCİ OTURUM - ÜÇÜNCÜ BİLDİRİ

BASKAN- Konuşmacımız Sayın Doç.Dr. Ferhunde Öktem. "Okul Aile İşbirliği" üzerine konuşacaklar. İlk kez, sabahtan bu yana okul kavramına değinmeye başlıyoruz.

Buyurun efendim.

OKUL AİLE İŞBİRLİĞİ

Doç.Dr. Ferhunde ÖKTEM

Hacettepe Çocuk Ruh Sağlığı Bölümü

Okul aile etkileşimi, benim gözümde, evimizin en değerli esyası olan tarihi duvar saatimizle özdeşleşmiştir. Ortada bir o tarafa (okul), bir diğer tarafa (aile) düzenli aralıklarla giden pandül (çocuk) vardır. Bu işleyiş sırasında kulağınıza gelen ritmik ses size işlerin iyi gittiğini söyler. Bu gidış gelişler ne denli düzenli olursa, saat o kadar doğru çalışır. Ve bu düzenli işleyiş bana hep güven ve umut verir. İşte okul ve aile ilişkilerinde de o uyumlu sesin aranması gerekir. Çünkü, çocuğun doğuştan getirdiği özellikler ve yetenekler ana babanın yetiştirme tarzlarıyla biçimlenecek. Okulunda eğitimcilerin öğretileriyle zenginleşecek ve en üst düzeylerine ulaşacaktır.

Okul ve aile ilişkilerine değinmeden önce bu birlikteliği oluşturan temel öğelere kısaca bir göz atmakta yarar görürüm:

Ana babanın özellikleri :

Çocuk eğitimine ilişkin yazıya göz attığımızda, tüm yayınlarda okulun evde başladığına ilişkin bilgiler görürüz. Gerçekten de çocuğun ilk öğretmeni onun ana babasıdır. Çocuklar öğrenmeyi onlardan öğrenecektir. Sorularına yanıt aldıkları oranda araştıran, keşfettikçe onurlanan, bilmenin ve yapabilmenin tadını alan bireyler olacaklardır. Ancak ana babaların, bu özellikleri çocuklarına kazandırmada çok başarılı olduklarını söylemek zordur. Geleneksel çocuk yetiştirme tarzımızın ata erkil, soru sorulmasına izin vermeyen, baş eğici, yeni arayışlara kapalı bireyler yetistirdiği görüşü benimsenmektedir. Şimdilerde ise, giderek yaygınlaşan bir biçimde, sınırsız, denetimsiz, duygusuz, erken cinsellik ve yoğun şiddetin yaşamlarında temel öge olmaya başladığı sevgisiz çocukları yetistiren ana baba örneklerinin arttığı görülmektedir.

Günümüzde, çalışan ana babaların sayılarının artması, kent yaşamının zorluklarından ötürü evde çocuklarıyla geçirebilecekleri sıcak, huzurlu saatlerin azalması, ekonomik ve yaşam zorları bunu hazırlayıcı nedenler arasında sayılabilir. Ancak daha temel olarak, insanların bu gibi olumsuz koşullarla başetmelerinde yardımcı olacak donanımlarının da olması gerekir. Bu da ancak eğitimle kazandırılabilir. Çocuk yetiştirme yöntemleri ve sağlıklı çocuğun gelişim dönemlerine, gereksinimlerine yönelik hiçbirsey bilmeyen ana babalar, yaptıkları ya da yapmadıkları şeylerden ötürü neleri yitirdiklerinin de ayrımında olamamaktadırlar. Oysa gelişim dönemlerinde nelerin oluşacağını bildiğimizde, neredeyse her gün yeni bir sürprizle karşılaşır, coşkulabilirsiniz.

Olması gerekenler olmadığı takdirde ise nedenini araştırıp erken önlemler alabilmek yine bilmekle mümkündür.

Bu konudaki eğitim açığımızın ikinci boyutu disiplin konusunda karşımıza çıkmaktadır. Dayağın çocuk eğitiminde ne denli yanlış bir yol olduğu artık büyük bir çoğunluk tarafından bilinmektedir. Ancak dayak yine de devam etmektedir. Ya da ana babalar dayağı aratacak yöntemlerle çocuklarını eğitmeye başladılar. Çocuklarına uygulayacakları sağlıklı disiplin yöntemlerini bilemeyen bir grup ana baba ise sınırsız ve disiplinsiz çocuklarıyla ne yapacaklarını bilemez oldular. Buna basın yayın kuruluşlarındaki sınırsızlık ve disiplinsizlik de eklenince sorunun boyutları giderek büyümektedir. Hızlı nüfus artışının olumsuz etkisi en çok bu grupta gözlenmektedir.

Bu konuda bir önlem olarak ana baba okulları önerilmektedir. Amaca uygun ve ehil kişiler tarafından hazırlanan eğitimin yararı araştırmalarla da gösterilmiştir. Ancak bilinçsiz programların ana babaların insiyatiflerini olumsuz şekilde etkilediği, iyi anneliği bozduğu ileri sürülmektedir.

Ana babalara, ana babalık yaparken yardımcı olacak, çözümler sunacak, destek olacak programların hazırlanarak, çocuklarıyla sağlıklı ilişkiler kurmalarına yardımcı olmak önemle ele alınması gereken bir konudur.

Çocuk :

Çocuklar dünyaya yüzlerce özellekle gelir; bunların birbirleri ve çevreyle etkileşimleriyle de binlerce özellik oluşur. Daha birkaç saatlik bebekleri bile izlediğiniz zaman, onların

kiminin uyanık, kiminin sessiz, kiminin çok ağlayan kiminin çok uyuyan bebekler olduğunu görürüz. Hepsi sevgi, ilgi ve bakım bekler. Çocuklar, onlara gösterilen özünde sevgi, ilgi ve tutarlılık olan güzel ilişkilerle biçimlenecek ve kişiliği geliştirecektir. Doğuştan getirdikleri bazı özellikler ana babanın çocuklar ilişkilerinin şekillenmesinde önemli roller de taşıyacaktır. Bu yüzden çocukların özelliklerine göre eğitim biçimlerinde az çok değişiklikler ya da yöntem farkları oluşacaktır. Çocuğunu ve özelliklerini tanımak ana babalar için hem zenginlik hem de kolaylık kaynağıdır. Buna ek olarak çocukların büyürken geçirdikleri bazı gelişim dönemlerini bilmek ana babalara davranışlarına yönelik çok yararlı ipuçları verecektir. Örneğin; iki yaşında çocuklar kişiliklerinin ve kendilerinin farkına vardıkları bir dönem geçirirler. Şaka yollu "Korkunç iki yaş" olarak anılan bu dönemde çocuklar, tutturan, yaramazlaşan, hep kendi bildiğini yapmak isteyen bir inat abidesi görünümünü sergilerler. Bu dönem çocuğun bu özelliklerini gözönünde tutarak disiplin uygulamalarının da oturtulmaya başlandığı bir dönem olmalıdır. Bu konuda bilinçli olmayan ana babalar çocuklarının inatçılığı ve söz dinlenemezliğini değişmez bir olgu olarak kabullenmekte ve anlatmaktadır. Okula hazırlık ve başlama çocukların yaşamında önemli bir kilometre taşıdır. Çocukların neredeyse tümünde bir ürküntü olur, ancak, bazıları daha coşkulu, bazıları korkak ve isteksizdir. Çocuğun bu döneme iyi hazırlanması onun bütün eğitim geleceğini etkileyecektir. Ergenlik dönemi, duyguların uç noktalarda yaşanması ve dengesizliği ile bilinmesi, tanınması ve uygun yaklaşımlarla yaşanması gereken bir dönemdir.

Çocuktan gelen diğer özellikler onun kavrama ve anlama

yetilerini de etkileyecektir. Bu da onun ana babası ya da öğretmenlerinin ona karşı tutum ve davranışlarını da etkileyecektir. Örneğin, zihinsel ve bedensel özürlü çocuklar ya da Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu olan çocuklar aileleri daha çok zorlayan, yardım gereksinimi doğuran çocuklardır.

Öğretmen :

Ben bu konuşmayı hazırlarken ilkokul ikinci sınıfta okuyan yeğenim de öğretmenler günü için öğretmeninin verdiği şiiri ezberliyordu :

Sanki ana baba oldun
Sevgi şefkat bağı kurdun
Ara sıra kulak vurdun
Helal olsun öğretmenim.

İlk tepki kızımdan geldi. "Keşke ara sıra da olsa kulak vurmasaydı." Ben oldukça gerçekçi! buldum bu dizeleri ve ana babalara verilmesinde yarar gördüğümüz çocuk gelişimi ve eğitimi ile ilgili bilgi donanımı konusunun öğretmenler için de geçerli olduğunu düşündüm.

Çocuklarımız, evde ana babalarıyla geçirdikleri zamandan çok, okulda öğretmen ve arkadaşlarıyla birlikte oluyorlar. Aileden aldıklarını okuluna, sınıfına taşıyor, bir özellikler ve gelenekler mozaiği meydana getiriyorlar. Öğretmenler kendi kişilikleri ve bilgileri ile bu mozağin önemli bir parçasını oluşturuyorlar. Bunun bir karmaşa değil, bir zenginlik ve uyum olabilmesinde en büyük pay öğretmenin kuşkusuz. Bu nedenle öğretmenlik sevmeden yapılabilecek bir meslek değildir. Ancak bu mesleğin hak ettiği konuma gelebilmesi için

yalnız öğretmenlerden öz veri beklemek acımasızlık olur. Kalabalık sınıflarda, araç gereç sıkıntısı çekerek, uygulanamaz müfredat programları ile eğitim vermeye çalışan öğretmenlerden daha fazlasını beklemenin ne denli gerçekçi olduğunu tartışmak gerekir. Öğretmenlerin ekonomik güçlükleri nedeniyle kendilerini geliştirecek etkinliklere katılmadığı pekçok öğretmen tarafından dile getirilmektedir.

Öğretmen yalnız bilgi aktaran kişi değildir. Çocuklar okula başlayana dek genellikle ana babalarının mesleklerini seçeceklerini söylerler. Ancak okula başladıktan sonra öğretmen olacağını söylemeyen çocuk yok gibidir. Bu nedenle öğretmenin kişiliği ile de çocuklara örnek olması gerekir. Birlikte yaşamının kurallarının en yoğun olarak yaşandığı yer olan okul, demokrasi, hak ve özgürlük, saygı ve hoşgörü gibi değerlerin sınanması ve yerleşmesi için eşi bulunmaz bir ortamdır. Öğretmenin en temel görevlerinden biri öğrencilerini düşünen ve düşünceye saygılı olan bireyler haline getirmektir. Yine kendinin öğrenmeyi sevmesi ve bunu çocuklara aşılması en büyük katkılarından olacaktır.

Bunları yapabilmesi için kişiliğinin yatkınlığı kadar, bu konudaki bilgi ve deneyimlerinin de yeterli olması gerekmektedir. Öğretmenler de çocukların gelişim özelliklerini, yapabilecek ya da yapamayacakları şeyleri bildikleri takdirde beklenti ve aktarılarını bu düzeylere göre düzenleyebileceklerdir. Belki bu şekilde çocuklar, ödevlerin çokluğundan bezginliğe kapılmayacak, çantalarının ağırlığı altında ezilmeyecek, kurslarda çocuklarını unutmayacak, okula mutlu ve istekli gideceklerdir.

OKUL AİLE ETKİLEŞİMİ

Okulun ve ailenin sorumluluklarının nerede başlayıp nerede bittiğini kesin çizgilerle birbirinden ayırmak zordur. Bu iki kurum sürekli birbirleriyle etkileşim halindedir ve birbirlerinin yaşantılarını dolaylı ya da dolaysız biçimlendirir.

Batı ülkelerinde okul aile işbirliği konusunda yönetmelikler çıkartılmış, desteklenmesi için çalışmalar yapılmıştır. Çünkü okul aile işbirliğinin çocuk ve ailenin eğitimine çok olumlu katkıları olduğu gözlenmiştir. Bu çalışmalar sonucunda, ana babaların okula katkıları artmış, okulun gereksinimleri daha kolay karşılanmış, öğretmenler öğrencilerini daha iyi tanımış, çocuklar bu katılım sayesinde daha başarılı, sahip çıkan ve çıkılan bireyler olmuşlardır. Yine bu katılımıla öğretmen ve ana babalar arasındaki köprüler daha rahat kurulmuş, birbirlerine karşı gösterdikleri suçlamalar azalmış, destekler çoğalmıştır.

Ülkemizde 1946 yılında hazırlanan Okul Aile Birliği Yönetmeliği, kapsamı açısından gelişmiş ülkelerinkinden çok farklı değildir. Ancak uygulanması yönünden aynı duyarlık gösterilmemiş ve işlerliği olmamıştır. Bu gün çok ender olarak bazı okullarda olumlu okul aile işbirliği uygulamasına rastlanılmaktadır.

Okullar yalnız çocuklar için değil, ana babalar için de iyi bir eğitim kuruluşu olmak durumundadır. Demokrasinin yerleşmesi için insanların kendilerini doğrudan ilgilendiren konularda katılımı şarttır. Bunun en iyi uygulanabileceği yerlerden biri de okuldur. Ailelerin okula katılımı ile, okula, öğrenciye, öğretmene ve ana babalara sahip çıkma ve çıkılma

duygusu yasatılacaktır. Kayıt zamanı alınan paranın ne olduğu ana babalara hiçbir zaman verilmez. Oysa, söz gelimi o paranın kırılan sıraların onarımında kullanıldığını bilince ve görünce, çocuğunun sıraya zarar vermemesi konusunda daha duyarlı olacaktır. Ancak okullar da denetim ve katılım konusunda çok istekli davranmamaktadır.

Öğrenci disiplini konusunda ana babaların katılımı hem okul idaresini rahatlatmakta, hem de çocuklar için caydırıcı bir nitelik taşımaktadır.

Ana babaların okulla yakın ilişkisinden hoşlanmayan bir diğ er grup gençlik çağında olan öğrencilerdir. Ancak yapılan çalışmalar, katılımın çok olduğu okullarda, gençlerin zararlı alışkanlıklar, davranış bozuklukları gibi istenmeyen durumlar açısından avantajlı durumda olduklarını, okul devam ve başarılarının yüksek olduğunu göstermektedir.

Katılımdan en hoşnut olanlar ise ilkokul ve okul öncesi çocukların oluşturduğu gruptur. Ana babalar ise kendi becerilerin daha iyi farkına vardıklarını, diğ er ana babaların deneyimlerinden çok yararlandıklarını, çocuklarını daha iyi tanıdıklarını belirtmektedirler. Gerçekten Bölümümüze, çocuktaki kekemeliği dört yıl boyunca farketmeyen öğretmenin yanısıra, ana babanın farketmediği depresyonu gözleyerek öğrencisine sahip çıkan öğretmenler de gelmektedir. Yapılan çalışmalar, ana babalar ve öğretmenler arasında çocuğun davranışlarını değerlendirme konusunda yaklaşık %60 uyusma olduğunu göstermektedir. Ancak ortak toplantılar ve paylaşımlar olduğu zaman bu oran %90 lara yükselmektedir.

Ana babalarla yapılan görüşmelerde, onların pek çoğunun çocuklarının okudukları okullara ve eğitimlerine katkıda bulunmayı istedikleri, ancak bunu nasıl yapılacağını bilmedikleri görülmektedir. Yapılan bir çalışmada iyi kurulan bir ilişki ile katılım %16'dan %68'e çıkartılmıştır.

Araştırmalar, alt sosyoekonomik düzeyden gelen ana babaların daha az katılımı buldukları gösterilmiştir. Sorulama sırasında kendilerinden maddi katkı bekleneyeceği korkusu ile ana babaların okula gelmedikleri öğrenilmiştir. Bu açıklandığı, beklentiler ve katkılar tartışıldığı zaman en çok katılım gösteren ve yararlanan grubun bu ana babalar ve çocukları olduğu görülmektedir.

Batı ülkelerinde yapılan çalışmalarda, ana babaların katılımlarının, ana baba toplantıları (%78), küçük onarımlar (65), çocukların ulaştırılması (%54), iş ve meslek tanıtımı (45), öğretmen denetimi ile çocuklara etkinlik yaptırma - yemek pişirme, müzik gibi- (%36), kitaplık oluşturma (%29), spor ve benzeri etkinlikler (%22), çocukların gereksinimlerini karşılama-giydirme, yedirme gibi- (%20) şeklindeki etkinlikler etoplandığı görülmüştür. Ülkemizde özel okullara ve Anadolu Liseleri'ne giriş kursları ve özel derslere verilen paralar çocukların okulları için harcandığında, eğitimin niteliğinde belirgin düzelme olabilecektir. Öğrenciler daha mutlu okula gidecek, daha anlamlı bilgilerle donatılacak, sınıf mevcutları azalacak, hakları olan oyuna vakit bulabileceklerdir.

Günümüzün en önemli sorunlarından olan çocuklarımıza sahip çıkma duygusu en kolay ve sağlam biçimde okul aile işbirliği ile çözümlenebilir. Çocuklar ana babalarının ken-

dilerine, eğitimlerine zaman ayırdıklarını, katkıda bulduklarını gördüklerinde bu konuyu daha önemseyecek, daha saygılı davranacak paylaşmanın ve sahip çıkılmanın tadını ve güvenliğini daha iyi yaşayacaktır. Böylece, çocuklarımızı kendi çıkarları doğrultusunda kullanmak, onları sömürmek için sahip çıkar görünen kuruluş ve kişilerin yaklaşımlarından korumuş olabiliriz. Sorumluluğunun bilincinde olan büyükler olarak, erdemli, güvenli ve mutlu gençler yetiştirmenin onurunu yaşarız.

Çok teşekkür ederim. (Alkışlar)

BAŞKAN- Çok teşekkür ediyoruz Sayın Öktem.

TARTIŞMA

BİR DİNLEYİCİ- Ferhunde Hanıma sormak istiyorum. Benim çocuğumun sınıfında özürlü bir çocuk da okuyor, normal bir okul burası, devlet okulu, bu çocuğun işitme özürü var, işitme cihazıyla duyabiliyor, konuşurken de iyi konuşmıyor çocuk. Konuşamadığı için sınıfta gülüyorlarmış çocuğa. Öğretmen dün dilekçe istedi bu çocuğun başka bir okula alınması için ben taraf olmadım. Yani bu çocukların da normal okullarda okuyup, sosyalleşmeleri çok önemli. Bilmiyorum yani böyle bir durumda ne yapılabilir, ne önerirsiniz? Bu çocuk arkadaşlarına karşı çok saldırgan davranıyor, sınıftaki çocukları dövüyor, sınıf dışında diğer çocuklarla sürekli sorun yaratıyor, sürekli kavga çıkartan bir çocuk. Bu özellikleri, onun anlaşılmasından kaynaklanıyor bence, çocuk kendini ifade edemiyor sınıftakilere karşı, ama öğretmen de alınsın diye dilekçe istiyor. Böyle bir durumda ne önerirsiniz?

Tesekkür ederim.

BAŞKAN- Buyurun.

DOÇ. DR. FERHUNDE ÖKTEM- Bu örneklerle maalesef çok sık, biz de klinikte çok sık rastlıyoruz. Öğrencilerini iyi yönlendiremiyor ve özürülülerin davranışına güldürüyorsa bu öğretmenin eğiticiiliği konusunda oldukça kuşkuludur davranmak gerekir. Yalnız tabii ki suçlamak daha kolay olabiliyor, yani bu ortamda öğretmenin payı bu. Ancak, bizler de bir parça daha devreye girip, belki bu öğretmene bu özellikleri olan bir çocuğa nasıl davranabileceği, nasıl ele alabileceği ve bu güçlüklerin üstesinden gelebileceği konusunda birtakım şeyleri

vermemiz gerekir, okul rehberliği, danışmanlığı aracılığıyla. Bir diğer boyutu da çocuğunun bu özellikleri sadece işitme kaybına veya konuşma güçlüğüne bağlanamaz. Bu durumda olan pek çok çocuk biliyoruz ki, çok sağlıklı ilişki kurabiliyor. O halde anne babanın da yine böyle özelliği olan bir çocuğa nasıl davranabilecekleri ya da onu nasıl disipline edebilecekleri konusunda rehberlik edilmesi ve yardımcı olunması gerekiyor.

BAŞKAN- Teşekkür ederiz Sayın Öktem.

Buyurun efendim.

BESİR GÖĞÜŞ- Bugün okul aile birlikleri diye bir kurum var. Bu birliklerin görevini tam olarak yaptığını kabul ediyor musunuz? Bu kurumlar 1947'de kuruldu zannediyorum, Reşat Őemsettin Sirel zamanında, o zaman gerekçe olarak sunu ileri sürdüler. Ailemiz okul seviyesinde değildir. Eğitim ayrı bir uzmanlık konusu olmuştur, okul aileyi aydınlatmalıdır ve o suretle yardım sağlamalıdır. Bu yapılabildi mi? Kurulalı aşağı yukarı 50 yıl oluyor, bu kurumlar gelişebildi mi, yoksa sizin de değindiğiniz gibi yalnız okula maddi imkânlar sağlamak konusunda mı çalıştı ve veli de bir tanışıklık sağlayarak çocuğa bir menfaat sağlamak amacını mı güttü? Son durumu siz biliyorsunuz, aydınlatmanızı rica edeçeğim.

DOÇ. DR. FERHUNDE ÖKTEM- Bu konuda çok büyük bir araştırmam yok, ama bugüne kadar ilişkide bulunduğum, gerek bana basvuran çocukların sorunları nedeniyle gittiğim bütün okullarda okul aile birliği toplantılarının sadece okullara birtakım maddi kaynaklar bulma açısından ya da okul servislerinin kiminle anlaşma yapılacağı açısından farklı bir bakış

açılarının olmadığını gördüm. Herhangi bir sorunun çözümlenmesi diye bir şey söz konusu değil. Yalnız burada okul idareleri de aileleri çok fazla işin içine sokmak istemiyorlar. Oysa bunun hazırlanış gerekçeleri gerçekten çok ideal, sizin de söz ettiğiniz gibi çok ideal koşullar için hazırlanmış ve aynen bu yılda altına imza atılabilecek kurallar ya da beklentiler getirerek hazırlanmış ama maalesef hiçbiri işlemiyor. Bir iki, çok ender okulda güzel uygulamaları var, ama onun dışında genelde hiçbir özelliği yok. Hatta yanlış hatırlamıyorsam çocukların disiplin konularının da yine okul aile birliğinin gözetmesi ya da ele alması gereken konular olması öneriliyor; ama uygulamada böyle bir şey hiç yok.

BASKAN- Teşekkür ederiz Sayın Öktem.

Buyurun, Sayın Arıcı.

TÜLAY ARICI- Efendim, sayın arkadaşşıma bu konuda cevap vererek konuya katılmış olacağım. Millî Eğitim Bakanlığı bu yılı veliler yılı ilan etti. Bunu yapmasındaki neden, bu yılda velilere okulların kapılarını daha çok açabilmek. Sabahleyin Müsteşarımız dediler ki, Millî Eğitimin pencerelerini ne kadar çok açarsak o kadar çok ışık gelecektir, amaç bu. Bunun yanında 1947'de hazırlanmış olan Okul Aile Birlikleri Yönetmeliği gerçekten sizin söylediğiniz gibi altına bugün de imza atılabilecek kadar güzel düşünülmüş ve hazırlanmış. Biz, şu anda bir komisyon çalışması halinde Millî Eğitim Bakanlığında velilerin okul yönetimine nasıl katkıda bulunmalarını sağlarız, katılımlarını nasıl temin ederiz konusunda bir proje üzerinde çalışıyoruz. Burada ilk başvurduğumuz şey, okul aile birlikleri yönetmelikleri. Bu yönetmeliği madde madde okuduk ve gerçekten çok güzel hazırlanmış diye dü-

şündük. Ancak, biraz önce Sayın Göğüş'ün sordukları, karnımcı söyle cevaplanabilir. Bu yönetmelik hazırlandığı zaman 1947'deki eğitim anlayışımızla, bugünkü eğitim anlayışımız arasında çok büyük mesafeler var, çok büyük farklılıklar var. Kendi okul yaşantımızdan söyle bir düşünürsek, örneğin, benim rahmetli babacığım okul müdürümün öğretmeniymiş, bana demmişti ki, okulunun önünden dahi geçmem, acaba Hilmi Bey kızına torpil mi istiyor derler. Şimdi ben senin kaydını yaptım, mezun ol, bana diplomanı getir. Eskiden anlayış bu idi ve o zaman çok güzel düşünülerek hazırlanmış olan bu okul aile birlikleri yönetmelikleri sadece okul aile birliklerine girmiş olan belli bir grubun elinde kaldı ve hakikaten o grup bundan yararlandı. Çocuğuna menfaat sağlamak için falanca dersten de işte falancanın kızıdır, falancanın oğludur densin, biraz tolerans gösterilsin düşüncesiyle okul aile birliğine katıldı veliler ve bu sınırlı kaldı. Çocuğunun okulu bittiği anda veli okulla bağlarını kesti ve tabii ki yönetmeliğin çok güzel hazırlanmış olmasına rağmen, amacına istendiği gibi ulaşması temin edilemedi. Gelelim günümüze, öyle büyük bir aşamadan geçtik ki, bugün, diyoruz ki artık çocuğun eti de kendisinin, kemiği de kendisinin, hani eti senin kemiği benim değil. Artık öğrenci kendi kendisini yönetebilmeli, kendi kendisini düşünebilmeli, geleceğe hazırlayabilmeli, bir kredili sistem getirildi. Eğer gerçekten tüm koşullar yerine getirilerek uygulanabilse fevkalade güzel bir gelişme; ama pek çok aksaklık var. Çünkü istediğimiz hiçbir altyapıyı istediğimiz gibi bulmamız mümkün değil ama her şeyin bir başlangıcı vardır, bir yerden başlamak mecburiyetindeyiz diye düşünüyoruz. Şimdi istiyoruz ki, veli gelsin okula, mutlaka onunla görüşülsün, gelmeyen veliye kırılıyor. Çocuğunu ihmal etti di-

yoruz, çocuğunu aramıyor, sormuyor, okula kaydını yaptırdı, sene sonuna kadar davet ettik, çağırdık gelmiyor, niçin gelmiyor? Hatta biz istiyoruz, bekliyoruz ki, veliyle diyalog kuralım, onlarla müsterek kararlar alalım, yönetime de onları katalım, işte Millî Eğitimdeki en son aşama bu. Veliyi nasıl katabiliriz olayın içine, yönetime nasıl katabiliriz? Tabî eğitime değil, sınıfa girip öğretmenin öğrettiğine, eğitimine değil. Ama tabî ki bütün bunların sakıncaları da var. Bunun yanında kendisine özel bir ilgi sağlamak isteyenler nasıl ayarlanacak, ona nasıl bir kural getirilecek? Örneğin, yine acaba bunlar istismar edilecek bazı konular haline getirilebilir mi zaman içerisinde endişeleri de var. Ama her şeye rağmen velinin yönetime katkısı ve katılımı artık mutlaka sağlanmalıdır ve bunun yapılması için bugün projeler hazırlanıyor, uzmanlar çalışıyor ve elimizden geleni yapma gayreti içerisindeyiz.

Çok teşekkür ederim.

BASKAN- Teşekkür ederiz efendim.

DOÇ.DR ŞEYDA KOZCU- Sayın Arıcı velinin sınıfa girmemesi koşuluyla dedi, batı ülkelerinde sınıfa girmesi koşuluyla da yapıyor. Çünkü o konuda gerçekten bazı kişilerin çok güzel bilgisinin olabildiğini, öğretmenden çok daha hoş bir biçimde o dersi yahutta o konuyu anlatabileceğini ve çocuklar için çok daha cazip olabileceği biliniyor. O yüzden pek çok konuda özellikle meslek tanıtımı konusunda sözgelimi yüzde 78'e varan bir konuk çağırma olabiliyor, diğer ülkelerde sınıfa göre değişiyor tabî ama oldukça yoğun.

BASKAN- Teşekkürler.

Buyurun Sayın Ataman.

AYŞEGÜL ATAMAN- Sayın Öktem'e ve Sayın Arıcı'ya bir iki ekleme yapmak istiyorum, önce bir veli olarak. Velinin istediği yönetime katılmak değil, velinin istediği çocuğu ile ne kadar ilgilenildiğine, öğretmen tarafından ne kadar iyi yetistirildiğine ortak olmak, katkıda bulunmak. Yani sınıfa girmek istiyor veli. Öğretmen canının istediğini değil de, müfredatın belirlediği ilkeleri değil de günün koşullarına uygun bilgileri versin istiyor. Onun için de öğretmenin yanında, çocuğun yetişmesinde en doğal hakkı olan kişi velidir. Bu eti senin, kemiği benim değil felsefesinden Millî Eğitimin kurtarılmış olması ya da bu yolda olduklarını belirtmiş olmaları iyi bir adım. Çocuğun eti de bizim, kemiği de bizim, çünkü bizim varlıklarımız, bizim geleceğimiz. O nedenle okul aile birliklerinin tekrar fonksiyonel hale getirilmesi ya da Millî Eğitimin kapılarını, okulun kapılarını velilere açması çok güzel bir olay. Şimdiye kadar beklediğimiz bir olay ama burada amaçlanan şey, veli olarak benim istediğim, işte arada bir okul aile birliği toplantısı yapılsın da veliler gelsin, fikirlerini söylesin. Odun parası, su parası nasıl toparlanacak ya da badana boya nasıl olacak gibi genel giderlere kaynak sağlama açısından değil, bugün öğretmen şu şu şu konuları anlattı, o nedenle de çocuğun bazı çözülmesi gereken sorunlar var, burada veli ile nasıl ortaklaşa gidebilir, eğitimi okuldan eve uzatabiliriz. Verdiğimiz bilgiler evde nasıl pekiştirilebilir, veli bilmek istiyor ve buna katılmak istiyor. Veli olarak benim istediğim bu. Onun için de belki öğretmen veli görüşmelerinin alelade bir sınıfta ve bütün velilerin bulunduğu bir yerde değil, ki bunu ben yaşadım veli olarak, yurt dışında öğretmen bir gününü velilere hasrediyor ve belli saatleri ayı-

riyor ve diyor ki, sizin çocuğunuz için öğlenden sonra 13.00 ile 13.10 arasında görüşeceğim. Sınıfında kendi çocuğunuzun sırasında oturup, onun çalışmalarını önünde ve teker teker bütün aşamalardaki sorunlarını tartışıyorsunuz. Sınıfına gidip oturuyorsunuz. Herhangi bir konferans salonunda, işte Ahmet'in notu fizikten kötü, işte şu kadar fena bir öğrencidir gibi görüşlerin peş peşe dizildiği ya da notların alınıp verildiği, veli ile sürtüsmeye girilen bir toplantı değil. Şu anda sistemimizde uygulanan bu. Veli öğretmen görüşmelerinde velinin istediği biraz özellik olsun, biraz gizlilik olsun, çocukla ilgili değişik sorunlar tartışılın isteniyor. Onun için çalışmalarda eğer yönetmelik 1947'de yapıldı, Sayın Göğüş'ün belirttiği gibi 1947'de dört dörtlüktü, keske 1947'deki amaçlara ulaşabilesek biz. 1938 - 1947 arası en demokratik, en yaratıcı programların uygulandığı dönem Millî Eğitimde, ama orada kaldı. Eğer o yönetmeliklere döneceksek, çağdaş uygulamaları da dikkate almamız gerek. Biz sınıfa girmek istiyoruz, biz öğretmenin neyi ne kadar öğrettiğini denetlemek istiyoruz veli olarak. Konunun ikinci başığı öğretmen yetistiren bir kurumun yöneticisi olarak özellikle Sayın Öktem'in belirttiği sınıf öğretmeni yetistirmede programın toptan değişmesi gerekir. Yeni metodların girmesi gerekir, maalesef Yükseköğretim Kurulu sablon bir programda hâlâ ısrar etmekte ve bu programın 1996 yılına kadar değişmemesi yönünde katı ilkeler koymaktadır mezunlarını alalım diye. Hem Mürüvet hocam bilir, hem biz biliriz, sınıf öğretmeni yetistirmenin ne kadar özverili olduğunu, mezunumuz çıkacak ama burada güzel tartışılan konuların maalesef hiçbirini biz programlara koyamayacağız, serbestlik oranımız yüzde 15.

Tesekkür ederim.

BASKAN- Tesekkürler Sayın Ataman.

TÜLAY ARICI- Efendim, hanımefendiye tesekkür ediyoruz. Sayın Ataman çok güzel bir şeye değindiler, sınıfa girmek istiyoruz dediler. Tabii bizim de idealimiz bu, ama bir şeyi de gözardı etmemek zorundayız. Sadece Ankara için, sadece İstanbul için, sadece aydın bir kitlenin yaşadığı belli bir ortam için ve onların çocukları için bu program yapılmıyor, bütün Türkiye'yi, Türkiye genelinde sosyo ekonomik, kültürel bakımdan çok farklılıkları olan bütün toplumu, toplumumuzun içerisindeki her bireyi göz önüne almak zorundayız. Çünkü onların çocuklarını da, onların şartları içerisinde en iyi yetistirmeyi amaç ediniyoruz.

DOÇ.DR. FERHUNDE ÖKTEM- Bir şeyi ekleyebilir miyim? Üst sosyo ekonomik düzey ailelerinde katılımın çok yüksek olduğu biliniyor, onlardan daha çok talep geliyor, yalnız pilot çalışmalarda ki, oldukça geniş, artık pilotluk özelliğini yitirmiş pekçok çalışmada alt sosyo ekonomik düzey anne babalarının da pekçok alanda çocuklarının eğitime katkıda olacaklarını biliyoruz. Önemli olan ondan yararlanabilmek. Sözgelimi ben çocuğumun notlarına baktığım zaman bir bina yapımı konusu var. Çimentoyu işte yüzde şu kadar kum katarsanız, yüzde bu kadar, bunu bir duvarcı ustasının anlatması öğretmenin anlatmasından çok daha zevkli olur ve o çocuğun babasının gelip derste bunu anlatması da o çocuk için çok onur verici bir durumdur. Onun için, her düzeyde ve o babanın da kendi çocuğunun sınıfına gelip, kendi yaptığı bir işi anlatmanın tadı ne kadar hoştur.

BAŞKAN- Başka soru katkı var mı?.. Buyurun efendim.

MEHMET TUNCER- Bir özel okulda çocuğum var, söyleyeceklerim hanımefendinin söylediklerine katkı olacak. Sayın Millî Eğitim Bakanlığı yetkilisinin hanımefendinin de konuyla ilgili bir cevap vermesini rica ediyorum.

BAŞKAN- Onu yapamayız, hanımefendi burada şu anda dinleyici, konuşmacılara soru ve katkı olabiliyor, ancak o kadar.

MEHMET TUNCER (Devamla)- Özel okullarda çocuk okutan velilerin tamamının varlıklı kimseler olduğu gibi bir izlenim var toplumda veya bazı birimlerde, durum böyle değil, bir kesim de bunu biliyor. Ankara'da yapılan tespitlere göre 24 bin öğrenci, özel okul öğrenci velisi var. Bunlar bir dernek kurma girişiminde bulundular 1994 yılında, Millî Eğitim Bakanlığında konularıyla ilgili karşılıklı anlayış içerisinde çalışmak için görüşmek üzere randevu istediklerinde bir ay gibi çok zor bir uzun zamandan sonra, zor bir uğraştan sonra 15 dakikalık bir randevu alabildiler, bu randevuda çok önemli konularını kısaca dile getirdiler. Bunlardan bir kalemi geçen yıl, 1994 öğretim yılında özel okullardan resmi okullara yüzde 20 ayrılma olmuş, bunlar tespit ettikleri rakamı aktardı arkadaşlarımız. Bu konuda 1994 yılında zor durumda kalan otomotiv sanayiinde alım vergisinin yüzde 12'den yüzde 6'ya indirilmesi gibi, en azından millî eğitimle ilgili bu ödenen ücretlerin o şekilde indirilmesinde büyük fayda sağlayacağını ifade ettiklerinde hiçbir cevap almadıklarını biz velilere ilettiler bu arkadaşlar. Millî Eğitim Bakanlığının bu ücretlerin tespitiyle ilgili konularda da kendilerine özel okullar derneğinden gelen bir yazıyı paraf edip iade ettiklerini, kabul

ettiklerini öğrendik. Ankara'da 24 bin özel okul öğrenci velisi olduğuna göre, bunun önemli bir konu olduğunu arz ediyorum. Bununla ilgili sorunların büyük boyuta ulaştığını, bu yıl 1995 - 1996 öğretim yılında ne sayıda öğrencinin diğer okullara kayacağını ve bunların psikolojisinin ve istikbalinin ne olacağı ile ilgili konuyu arz ederim.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN- Bilemiyorum arkadaşlarımızdan bu konuyla ilgili bir şey söyleyebilecek durumda olan var mı?

Buyurun hanımefendi.

YEŞARE ARMUTÇUOĞLU- Ben Sayın Mürüvvet Bilen'e sormak istiyorum, daha doğrusu bir ek yapmak ve onun da fikrini almak istiyorum. Erkek çocukların sosyalleşmesinde anneye bağlı olmanın erkek çocukların kız çocuklara göre daha az sosyalleştiği yönünde bir cümle kullandı. Ben burada şunu belirtmek istiyorum. Erkek çocuğun anneye bağlı olmasının yanısıra, yani o konuda tartışma açılabilir ama, erkek çocuğun babasıyla daha sağlıklı bir ilişki kuramamasının onun daha az sosyalleşmesine sebep olduğu düşünülebilir mi? Yani siz bu konuda ne dersiniz?

BAŞKAN- Buyurun.

PROF.DR MÜRÜVRET BİLEN- Bunlar öyle konular ki, iki kere iki dört gibi kesin cevabının kimse tarafından verilmesi mümkün değil, tabii kişisel farklılıklar var. Bir kısım erkek çocuklar anneye yeterince ilişki kuramadıkları halde babayla bu ilişkiyi kurarlar, ama bu işin temelini anne sevgisi, anne bağlılığı ve tabii çalışan annelerin yine babalar gibi aynı soruna

sahip olduklarını biliyoruz ama evde oturan bir anneyle çocuğun iletişiminin daha iyi olmasının, onun gelişimine büyük katkı verdiği muhakak. Şimdi, bireysel farklılıklar, kişilerin olaya yaklaşım biçimini elbette farklı kılmakla birlikte, genel kani, kız çocukların anneyle daha uyumlu, daha dengeli ve babanın da bunu kabulü daha rahat bir ilişkinin doğmasına neden oluyor. Erkek çocuğun dezavantajı buradaki örnekte olduğu gibi anneye düşkünlük gösterdikçe, baba ya da çevredekiler bu ilişkiden hoşnut olmadıklarını gösterirler. Örneğin, diyelim ki anne bulaşık yıkıyor, çocuk ben de durulayayım diyor, geliyor yanına. Çocuk bu işi yaparken aileden herhangi bir erkek, özellikle baba sen kız mısın neden bulaşıkta annene yardım ediyorsun, geç otur, der. Hatta anneler kız çocukların erkek çocuklara hizmet etmesini ister. Sanki kendisi bu olayı çok daha bilinçli bir şekilde koruması, kollaması gerekmiyormuşcasına kalk kızım suyunu ver kardeşinin, kalk kızım yemeğini koy kardeşinin gibi bir tür emir komuta zinciriyle kızın erkek çocuğa hizmet etmesinin bir zorunluluk olduğunu ortaya çıkarıyor. Şimdi bu tür yarırgamalarda, yani anneye gösterdiği ilgi, ona yardım etme, onunla birlikte olma duygusuna ters çıkan ve çok küçük yaşlarda çok erken, erkek gibi davranmasını istediği için babalar oğullarının, ağlamayacaksın, erkekler ağlar mı? Yardım etmeyeceksin; erkekler ev işi yapar mı görüşlerinden kaynaklanan çocukta bir bağımlılık korkusu, bir bağımlılık endişesi doğuyor. Hepsi mi böyle, hayır, elbette yani büyük bir çoğunlukla kız çocuklar daha kolay sosyalleşiyorlar.

BAŞKAN- Sayın Öktem, ekleme yapmak istiyor.

DOÇ.DR. FERHUNDE ÖKTEM- Şimdi örneklerde daha çok

çalışmayan anne konusu vurgulandığı için, belki çalışan anne olarak da ya da artık toplumun çok büyük bir değişime uğradığını ve pek çok annenin çalıştığını da göz önüne alırsak, evet, çocukların sadece anneye değil, çok küçük yaşta itibaren ... (Bant değişimi) zenginliğiyle daha çok biçimlenen bir şey, o yüzden de sadece anneye ya da sadece babaya değil, ailenin tüm üyeleri ve çevrenin diğer üyeleriyle olan etkileşimleri ve sadece belirli cinsel roller ya da o cinse özgü diye kabul edilen bir takım davranışlar değil, pekçok davranışla çocukların sosyalleşmeye adım atabildiklerini görüyoruz. Annenin rolünü biz sadece bulaşık yıkama, çamaşır yıkama ve erkek çocuğun da onu taklidi şeklinde belirlersek, bunda kız çocuğu da sosyalleşemez zaten. Bu duruma biraz daha geniş boyutta, biraz daha farklı boyutta bakmakta da yarar görüyorum.

BAŞKAN- Buyurun efendim.

MENEKŞE PALA- Sorumu Doç. Dr. Seyda Kozcu'ya yöneltmek istiyorum. Şiddetten bahsettiniz, ailede şiddetin kişiliğe etkisinden bahsettiniz. Şiddet şiddeti doğurur dedik. Bilindiği gibi birçok ailede de bu şiddet yaşanmakta. Hiçbir çocuk annesinin babası tarafından dövülmesinden hoşlanmaz; ama ileriki yaşamında bunu da kendi ailesine uygulayabilir. Bunun nedenleri nedir? Yani çocukluğunda hoşlanmadığı bir şeyi ileride neden uyguluyor ve uygular diye kesin bir şey söylemek mümkün mü?

BAŞKAN- Teşekkür ederiz.

DOÇ.DR. ŞEYDA KOZCU- Kesin bir şey söylemek mümkün değil. Konuşmamda hızla ona da değinmistim bir kez

ama şiddet uygulayan kişilerin sadece özgeçmişlerine baktığımızda, onların özgeçmişlerinde şiddet eylemi görüyoruz, deneyimi görüyoruz, ama şiddet uygulamayan ailelere bakmıyoruz, araştırma yaptığımızda dolayısıyla onlar arasında da belki küçüklüğünde şiddet eylem deneyimi yaşamış olanlar vardır büyük ölçüde. Neden uyguluyor, kendi böyle kötü bir deneyim yaşadysa? Çünkü yine toplumsallaşmaya belki gidebiliriz, model alma, gözlemlenme, bir davranışı öğrenme, onaylama, o davranışı artı şiddet, çevresinden etkilendiği için şiddet ortamından etkilenen kişilikte kendine güvensizlik, özsaygısının düşük olması, hem ben bunu aile olarak hak ediyorum, babam haklı annemi dövmekte diye görüyor. Büyüyünce de karım dayacağı yemekte haklı, ben onu dövmekte haklıyım diye düşünüyor. Dolayısıyla bu böyle bir kısır döngü halinde devam ediyor. Ama herkeste değil, bu döngü kırılabilir muhakkak.

BASKAN- Sayın Gökçe buyurun efendim.

BİRSEN GÖKÇE- Üç konuşmacımıza da çok teşekkürler ederiz, sağolsunlar. Benim çok kısa üç sorum var. Sayın Kozcu'dan başlamak istiyorum. Aile içi şiddet konusunda araştırma yaparken, hangi ölçüden hareket ederek, yani dayak yiyen kadın mı başvuruyor, o evreni nasıl sapıyorsunuz. Benim bu konuda bazı kuskularım var. Çünkü bu öyle bir konu ki insanın kendini tümüyle ortaya koyması da zor. Birincisi ben kocamdan dayak yedim diyebilen, ki o zaman çok aşırı şiddet var demektir ailede, kaç kişi? İkincisi, aile içinde şiddet olduğu gibi okul içinde de şiddet çok fazla. Zannetmiyorum bildirilerde bu konuda herhangi bir şey olsun. Bu konuda bir araştırma yapıldı mı, aile içi şiddetin az

da olsa yapıldığının farkındayım ama okul içi şiddet konusunda öğretmenlerimizin dayak attığına tanık oluyoruz, gazetelerde bu konuda çok haber yer alıyor. Biz, birtakım derneklerde, klüplerde konuşmalar yaptığımız zaman velilerin çoğu bu konuda duyarlı ve çok normal bir şey dediler, ben de dedim ki, benim dönemimde okulda dayak diye bir şey sözkonusu değildi. Gerçekten ben de asker kızım, ben de çeşitli okullarda buldum ama dayak bizim için söz konusu olmayan bir şeydi, gündemde değildi. Bugün o da var zannediyorum, o konuda acaba bir çalışma var mı diye sormak istiyorum.

Sayın ve sevgili Öktem'e bir ufak soru. Bilmiyorum ve gerçekten öğrenmek istiyorum. Şu kafadan kol çıkararak insan resmi yapmak neyin göstergesi oluyor? Bunu bilmediğim için öğrenmek istiyorum, gerçekten bilmediğim, üzerinde çalışmadığım bir konu.

Çok teşekkür ederim.

BAŞKAN- Sağolun.

DOÇ.DR.ŞEYDA KOZCU- Aile içi şiddeti kadına dayak, çocuğa dayak, fiziksel istismar, cinsel istismar, duygusal istismar diye ayırmak, sadece araştırmacıların, bilim adamlarının kolaylık olsun diye, araştırma yöntemi için seçtikleri bir yöntem dedim. Gerçek hayatta bunların hemen hemen hepsi bir arada bulunuyor. Araştırmalara da yönelttiğim eleştirilerden bir tanesi yöntem konusunda idi. Çünkü araştırmacılar genelde klinik vakalardan, kliniğe yatan kişilerden seçiyorlar örneklemelerini, kontrol grubu almıyorlar, dolayısıyla sonuçlara da çok fazla güven olmuyor. Okulda şiddet

konusunda Ankara Eğitim Bilimleri Fakültesinden Mine Hanımın bir araştırması var, ama kendisi yok şu anda.

BAŞKAN- O eklemeyi ben yapayım diye düşünmüştüm. İki arkadaşımızın bu konuda çalışmaları var. Birisi Mine Tan, öbür arkadaşımızın adını anımsayamadım, kusura bakmayın. Bizim Fakültede Program Bölümünde bir yardımcı doçent arkadaşımızın Dilek Gözütok'un da okul dayacağı diye bir kitabı var.

DOÇ.DR.FERHUNDE ÖKTEM- O çizim çok özel bir şey değil ama bütün çocuklar insan resmi çizmeye başladıklarında büyük bir kafa ve o kafadan çıkan kollar ve bacaklar çizerek başlıyorlar. Bunun nedeni çok araştırıldı, küçük oluyarlarda acaba boylarından ötürü insanları aşağıdan yukarı algılıyorlar, onun için mi buradan çıkıyormuş gibi gözükyor diye ama, onun bir nedeni bulunamadı. Tam bulduk diyorduk, işte o yuvarlağın biraz aşağısından çıkarsa omuzdan çıkıyormuş gibi oluyor da yukardan çıkarsa bastan mı çıkıyor diye, fakat kırsal kesim, o hiç okula gitmemiş kırsal kesim kadınlarına çizdirildiği zaman, onların da ahtapot çizime başladıkları görülünce bu teoriden de vazgeçildi, yani aşağıdan yukarı algılama olayından da vazgeçildi. Ama bütün çocuklar insan resmi çizmeye başladıklarında bir yuvarlak ve o yuvarlağın üzerinden çıkan kol ve bacaklar çizerek başlıyorlar.

BAŞKAN- Yani normal gelişim.

DOÇ.DR. FERHUNDE ÖKTEM- Normal gelişim. Bütün çocuklar. Ekvatorda da böyle, kutuplarda da böyle. O aşamayı yaşadığı için, normal olduğu için sevindirdi beni.

BASKAN- Buyurun.

BİR DİNLEYİCİ- İki gün sürecek olan bu eğitim toplantısı, aile ve eğitim diye geçiyor. Çekirdek ailenin anne, baba ve çocuklar diye tanımı yapılabilir. Burada eğitim sadece çocukların eğitileceği gibi ve sadece çocuklar okulun içerisinde eğitim anlayışı açısından değerlendirildi. Çalışan anne babaların da eğitilmesini konu alan bir oturumun olmadığını görüyorum bu toplantıda.

BASKAN- Burada şöyle bir sorun var. Bu tür bir eleştiriyi biz yanıtlayabilmek durumunda değiliz. Düzenleyeni değiliz bu programın. Yalnızca bu üç konuşmacıya.

BİR DİNLEYİCİ (Devamla)- Ben de o konuya geleceğim şimdi. Bu çalışan annenin ya da babanın eğitimi noktasında, eğitim kurumu olarak aile şu anki toplantının konusu, acaba çalışan anne noktasında annelerin, babaların eğitimi noktasında yaygın eğitim anlayışında çalıştıkları yerlerde onlara ne tip eğitimler verilebilir, onlar sosyalleşme açısından ister çalıştıkları yerlerde, isterlerse bunları aileye taşıma noktasında çocuklarına ya da eşlerine bunu aktarma noktasında neler yapılabilir? Sayın Bilen ya da Sayın Öktem.

PROF.DR.MÜRÜVET BİLEN- Aslında kesin bir cevap vermek bir hayli zorluyor burada insanı. Elbette çalışan çalışmayan anne, zaten biraz önce Ferhunde Hanımın da ısrarla üzerinde durduğu gibi, hepimizin ısrarla üzerinde durduğu gibi, anne ve babalar her şeyden önce çocuğun gelişim aşamalarını bilsinler ve onlarla nasıl iletişim kuracaklarının yollarını öğrensinler, nerede ve nasıl bir öğretim düzenini evde kurabileceklerine de karar versinler. Şimdi, içi-

mizde sosyologlar var, eğitimciler var, eğitimin başında olan insanlar, içinde olan insanlar var. Eğitim bir davranış değiştirme sürecidir diyoruz ama evimize geldiğimizde ne kadar çocuklarımızla övünürsek övünelim, onların daha iyi, daha mükemmel olmasını ne kadar istersek isteyelim, bir sınıf ortamı gibi hedefiyle, davranışlarıyla, eğitim etkinlikleriyle bir öğretim sistemini gündeme getirmek zor. Bütün mesele orada, çocuğa sevgiyle yoğurulmuş, ama mantıkla bütünleşmiş, toplumda geçerli davranış biçimlerinin bilincine varan bir insan özelliğiyle onu topluma hazırlamak, ama hazırlayabilmek için de önce kendisinin buna hazır olması gerekiyor. Tabii o zaman okul sisteminin dışına çıktığına göre yaygın eğitim kurumlarıyla, televizyonla, kitle iletişim araçlarıyla yine planlı, yine içerik bakımından o kişinin ihtiyacına cevap verebilir durumda programlar düzenlenmeli. Önemli olan bir ihtiyaç analizi, ne istiyor bu anneler ve babalar, hangi noktada eksikleri var, çocuklarına neyi götürüp, neyi götüremiyorlar. Bunları düzeltecek yaygın eğitim adı altında ama yine belli programlara yönelik bir eğitim düzeninin kurulması lazım. Deminden beri burada konuşulanları duyuyorum. Biz işte su yapılmalı, bu yapılmalı diyoruz, yapılmalı ama o insanların buna ihtiyacı var mı yokmu önce bir ihtiyaç belirleyelim, o ihtiyacı giderecek önlemler alalım, bir eğitim programı çıkaralım ortaya ve ondan sonra bu kişilerin hizmetine sunalım ve başarı düzeylerini de izleyelim. Oldu mu?

BASKAN- Teşekkürler Sayın Bilen.

Sayın Öktem, buyurun.

DOÇ. DR. FERHUNDE ÖKTEM- Ben konuşmam içinde de söyledim ama herhalde çok fazla vurgulayamadım. Okulların

çok geniş bir eğitim sisteminin olması gerekiyor. Bunun içerisinde anne baba eğitimi de söz konusu. Ankara'da bazı okullar, Ankara dışındaki bazı okullar bizlerden talepte bulunuyorlar ve çok güzel bir anne baba eğitimi programları başlatıyorlar. Bunlar tabii ki sadece o okullara özgü programlar olarak kalmasa çok daha iyi olur. Anne babaların bir ihtiyaç programını yapmakta yarar var. Ama bilmedikleri zaman da neye ihtiyacı olduklarını da düşünemiyorlar, o yüzden de bu eğitim programlarının bilen kişilerle bilmeyenleri kaynaştırarak yapılmasında çok daha yarar var, o da okulun önemli fonksiyonlarından biri. Söyle bir örnek de vereyim. Biraz önce öğretmenlere belki zaman zaman fazla yüklandim, çok güzel şeyler yapacaklarını bildiğimiz için onlara fazla yükleniyoruz. Çünkü zamanla çocuklarındaki sözcüğüme içine kapanıklığı, arkadaşsızlığı, ilişki bozukluğunu fark edemeyen pekçok anne baba var, ama öğretmen onun elinden tutup bize kendi getiriyor ya da aileyle birlikte aileyi bu yönde motive ederek onu getiriyor. Diyor ki, ben bu çocuğa bakıyorum, bütün tenefüslerde bahçenin etrafında tek başına dolaşıyor. Bunu fark eden öğretmen anneyi bu yolda uyarıyor. Anne için o çocuk uslu çocuk ama öğretmen yönlendirirse ve ikisi birlikte bunu yaptıklarında gerçekten iyiye ve güzele ulaşmak daha kolay oluyor. Bir de tabii kitle iletişim araçlarının bu konuda çok önemli rolü var.

BASKAN- Teşekkürler.

Buyurun efendim.

EBRU ORHAN- Son beş yılda gazetelerde gördüğümüz kadarıyla dayak olayı okullarımızda iyice artmış bir durumda. Bazı öğretmenlerimiz işe dayak yerine disiplin kuruluna sevk

etmeyi uygun görüyorlar. Fakat disiplin kuruluna sevk edilen öğrencilere genellikle okuldan uzaklaştırma cezası veriliyor. Bu iki gün, bir hafta veya onbeş gün olabildiği gibi, öğrencileri psikolojik bir bozukluğa ittiği için bu iki günlük ceza öğrenci için bir on günlük cezaya dönüştürebiliyor yani kendi kendisi okuldan soğuyabiliyor. Oysa bizim eğitimdeki amacımız öğrenciyi okula yaklaştırmak. Fakat disiplin olayından sonra öğrenci okuldan soğuyor, iyice uzaklaşıyor. Bizim eğitimcilerimiz bu durumda ne yapmalılar? Yani disiplin cezası verilmeli mi, verilmemeli mi? Ben bu sorumu Sayın Öktem'e yöneltiyorum. Tesekkürler.

DOÇ.DR.FERHUNDE ÖKTEM- Disiplin cezası verilmeli ama disiplin cezasının içeriği tartışılmalı. Bizde maalesef verilen cezalarla ya da yapılan işlerle verilen cezaların birbiriyle hiçbir tutarlılığı ve ilişkisi yok. Oysa ceza dediğimiz şeyin yapılan davranışla ilişkisinin olması ve o yapılan işle güç olarak paralel olması gerekiyor. Çok küçük bir olaya çok büyük bir cezanın verilmesi kuşkusuz hoş giden bir şey değil. O nedenle çocuğun davranışına yönelik ve cezanın amacı da çocuğu o davranışı yapmaktan alıkoyma ve onun yerine olumlu davranışı kazandırma yönünde olması gerektiği için, buna yönelik arayışlar içerisinde bulunulması gerekir. Bu yaşta da genellikle disiplin kurullarının ya da verilecek cezaların o yaş grubu gençlerle tartışılarak, olayın irdelenmesinde çok büyük yarar görülüyor. Çünkü cezanın ya da kısıtlamanın bir diğer amacı da diğer kişilere örnek olması, oysa gençler bunu hep birlikte tartıştıkları zaman ceza konusunda ya da yapılan olumsuz davranış konusunda çok daha duyarlı olabiliyorlar. Ama ne çocuklara verilen cezalara ilişkin sistemimiz, bayağı hukuki anlamda, ne de okullarda ve ne de evde yapılanlar

çok istendik ve uygun.

BASKAN- Buyurun.

GÜLAY KILIÇ - Ben sorumu Sayın Mürüwet Bilen'e ve aynı zamanda Sayın Ferhunde Öktem'e yöneltiyorum. Benim bir erkek kardeşim var, kendisi ortaokul birinci sınıftan beri şeker hastası. Şu anda 18 yaşında ve liseyi bitirdi. Kendisini insanlardan soyutluyor, tek başına bir odaya giriyor, bu odada yalnızca müzik dinliyor, sonra babamla sürekli kavga halinde, dünyası benimle ve annemle kurulu oluyor, sonra hiçbir arkadaşı yok. Yani oturup konuşacağı, hiçbir akranı olarak hiçbir insan yok ve öneri olarak biz onu psikoloğa gönderdik. Psikoloğa birkaç kez gitti, sonra ben gitmek istemiyorum dedi. Tek başına iş yapamıyor. Örneğin diyoruz ki, şu dostu bir arar mısın? Diyor ki, ben arayamam, ben konuşmak istemiyorum, insanları istemiyorum. İnsanlardan bir kopukluk var. Ben bu konuda ne yapmalıyım kardeşim için?

BASKAN- Sağolun. Bu, herhalde tam buranın konusu olmayabilir, ama belki Sayın Öktem ve eğer diliyorsa Sayın Bilen bir iki cümleyle size yol gösterebilirler.

DOÇ.DR. FERHUNDE ÖKTEM- Bu tür sorunlarda gençlik çağına özgü çalışan bir profesyonele gitmesinde yarar var, onun için belki seçim yaptığınız kişi kardeşinizin yaşına ve konumuna uygun bir psikolojik yaklaşımda bulunan kişi değildi. Profesyonel bir yardım almasında yarar var. Buradaki küçük önerilerle bu işi biraz hafife almış oluruz, oldukça ayrıntılı değerlendirilmesi gerekir.

BASKAN- Sayın Bilen de aynı kanıda onun için bir şey eklemiyor. Buyurun.

NAKİ GÜR- Bu konuyu, iletişim konusunda, yarın Sayın Alemdar'ın olacağı oturumda dile getirecektim ama Sayın Kozcu bugün şiddet konusuna değinince ona yöneltmek istiyorum bu soruyu.

Süphesiz ki kitle iletişim araçlarının, az önce Ferhunde Hanım da bir cümleyle değindiği gibi, toplum üzerinde, çocuklar ve aile üzerinde, özellikle çocuklar üzerinde büyük etkileri var. Televizyon programlarındaki şiddet ögesi çocuğu mutlaka etkiliyor şiddete yönelmesi açısından. Tabii bunu bilimsel birtakım kalıplara oturtmak oldukça zor, pek de mümkün görülüyor, ama varolan bir şey. Çocuğun şiddete yönelmesinde kitle iletişim araçlarının ve televizyonun büyük bir etkisi var gibi görünüyor. Son yıllarda ülkemizde de özellikle özel televizyon kanallarının yaygınlaştığı, medya tipi toplum haline dönüşme sürecinde bunun etkilerini görüyoruz, gazeteler sürekli bununla ilgili haberlerde her gün ilgili başlık atıyorlar. Sayın Kozcu'ya sunu sormak istiyorum. Tekrarlıyorum bilimsel temele, çerçeveye oturtmak oldukça zor ama, televizyonun çocukların şiddet yönelmesinde etkisi var mı? Bu nasıl ortaya çıkıyor, nasıl olabiliyor? Sayın Kozcu'nun bu konudaki görüşlerini almak istiyorum.

BASKAN- Tesekkür ederiz.

DOÇ.DR. ŞEYDA KOZCU- Bu başlıbaşına ayrı bir konuşma konusu ama, deneysel olarak laboratuvar araştırmaları yapanlar küçük çocuklarda özellikle anaokulu çocuklarında saldırgan davranışların çoğalması açısından belli bir etki olduğunu görüyorlar. Ama dediğim gibi, sizin de değindiğiniz gibi, saldırgan davranışlar açısından salt televizyonun etkisini, diğer etkilerden, toplumsal, kültürel et-

kilerden ayırmak çok zor. Çok kontrollü araştırmalar yapılması gerekiyor, onun için ben de bir genelleme yapamıyorum, kendi araştırmam da yok.

BAŞKAN- Sayın Öktem'in bu konuyla ilgilendiğini biliyorum, diyeceğiniz bir Şey var mı?

DOÇ.DR. FERHUNDE ÖKTEM- Ben tutamıyorum kendimi, televizyonun gerçekten etkisi var. Çünkü çocuklar gördüklerini tekrar etmeye başlıyorlar. Bu tür filmlerin dikkat ederseniz dozu hep artıyor, çünkü artık bir tür duyarsızlaşma oluyor ve insanları uyarabilmek için o dozu artırma gereğini hissediyorlar. Eskiden filmlerde bir iki kişi ölürdü, hepimiz vah vah derdik, paniğe kapılırdık. Şimdi yüzlerce kişi ölüyor, yetmiyor. İnsanlarda o belli düzeydeki heyecanı ve ürküntüyü yaratabilmek için vücutların parçalanmasını gösteriyorlar. Bu tabii insanların duygusallığı veya duyguları açısından çok tehlikeli bir boyut. Bir de bunu çocuğun her zaman izlediğini düşündüğünüzde artık olayın normali buymuş gibi gelmeye başlıyor. Yine gazetelerde, Şeyda da beni doğrulayacak herhalde, çok fazla sayıda çocuk suçluluğunun ve çocuk şiddetinin arttığını görüyoruz. Bunun da en çok televizyona bağlı olan kesimde, çocuk kesiminde olduğunu biliyoruz. Bu kesimin giderek bu tür şiddete yöneldiğini ve bu tür örneklerin sıklastığını gösteriyor, çok etkili, özellikle cinsellik ve şiddet.

BAŞKAN- Teşekkür ederim. Buyurun.

SAKIR GÜNEŞ- Hepinizi saygıyla selamlıyorum. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığından katılıyorum toplantıya. Çok kısa olarak bir konuyu dile getirmek istiyorum. Geçen öğ-

retim yılında sosyal bilgiler dersinde ufak bir değişiklik yaptık, bu konuyu burada söylemeyeceğim ama, bu değişikliğin ardından iki ay kadar gibi bir sürenin geçmesinden sonra Afyon ya da Antep'ten, bir ilimizden sadece bir vekil öğretmenimizden tepki aldık, yalnızca bir vekil öğretmenimizden, dikkatinizi çekiyorum. Kendisine hemen kısa bir zamanda cevap verildi. Arkasından karşı cevap da geldi, yine cevap verildi ve konu aydınlığa kavuştu ki, sonra bir daha bir yazı almadık. Ama bu beni gerçekten çok duygulandırdı ve çok hoşuma gitti, bundan da onur duydum ve verdiğimiz cevapta da kendisine teşekkür ettim. Burada bir mesaj vermeye çalışıyorum. Beni bağışlayın lütfen, bunu da olumlu bir eleştiri olarak kabul edin. Zaman zaman Millî Eğitimle ilgili konuşmalar oluyor da, biraz acaba iletişim noksanlığımız var mı diye düşünüyorum.

İkincisi de zaman zaman bu tür konularda dairemizde de toplantı olduğu zaman, ona günlük cevaplar vermek yerine bilimsel olarak cevap aramak durumunda kalıyoruz ve doğrusu da budur. Bunun için hemen aklımıza gelen ilk iş, bu konuda yapılmış bilimsel bir çalışma var mıdır? Şimdi, bu konuda hemen arkadaşlarımıza soruyoruz, eşe, dosta danışıyoruz, ama olumlu bir sonuca ulaşamıyoruz ve ben uzatmak istemiyorum, acaba bu konuda bir doküman var mıdır diye düşünüyorum. 1982'de YÖK'e bağlanmakla birlikte sınıyorum lisans ve yüksek lisans düzeyinde herkes tez yapıyor, bu tezlerin bir dökümü var mıdır, yok mudur? Acaba üniversiteler arasında bir bağlantı var mıdır? Bir de bu tezlerin bir dökümü olsa, bütün öğrenciler hatta biz de bilsek başvurabileceğimiz kaynaklar var mıdır? Yoksa bunu yapmak mümkün müdür? Teşekkür ederim.

BAŞKAN- Teşekkür ederiz.

PROF.DR. MÜRÜVET BİLEN- Şimdi elbetteki zaten söylediniz üniversitede özellikle lisansüstü düzeyde birçok araştırma yapıyor, bu araştırmalar bazen yayımlanıyor listeler halinde, zaman aşımı içinde duyuruluyor. Bunlar saklanıyor, araştırma yapan yeni öğrenciler inceliyorlar. Burada ilginç bir şey anlatacağım. Yıllar önce, benim doçentliğimden önce, bana Millî Eğitim Bakanlığında bir istek geldi. Olgunlaşma Enstitüleri için bir proje üzerinde çalışabilir miyim diye bir soru. Terslikler oldu, ben o projeyi üstlenemedim o zaman, ama onu hemen izleyen yılda kendim doçentlik için bir konu ararken bunu seçtim. Hem yararlı olur Millî Eğitim Bakanlığına, hem de ben bir zorunluluğu karşılamış olurum dedim. Olgunlaşma enstitüleri toplumsal ve teknolojik gelişmeye uygun durumda mıdır, hangi noktalarda eksikleri var? Bu işi Millî Eğitim Bakanlığının ilgili bölümünden de özellikle anketler konusunda destek alarak, bitirdim. Sonra götürdüm hediye ettim onlara. Ama gördüm ki, o onlara hediye ettiğim tez ortada yok, en ufak bir şekilde de üzerinde durulmamış. Yıllar sonra edindiğim bilgi bu. Şimdi tabii benim Millî Eğitim Bakanlığını eleştirmek ya da üniversiteleri savunmak ya da üniversiteleri eleştirmek gibi hiçbir kaygım yok. Her yerde sayısız eksikler var. Nitekim, bizler öğrencilerimizi Ankara Üniversitesine, ODTÜ'ye, Gazi'ye gönderiyoruz ve Ankara'daki diğer üniversitelere, bu alanda yapılmış araştırmaları inceleyin, kendinize bir konu seçin diye. Ama bütün üniversitelerde yapılmış bütün tezlerin içinde bulunduğu bir kaynak olduğunu sanmıyorum. Ancak, her üniversitenin kendisine özgü kaynakları var.

BASKAN- Ben, Sayın Güneş arkadaşımızın sorusunun bir bölümünü anladım, bir bölümünü çok iyi anlayamadım gibi bir duygu yaşadım, böyle bir kriptik konuşma tarzıyla götürdünüz, bir şeyi kaçırdım. Bu konuda yapılmış bir çalışma var mı diye birkaç kez tekrarladınız, birisi daha da sordu onu, o konunun hangi konu olduğunu çok iyi anlamadım, ama genel olarak bildiğimi söyleyeyim. Şimdi ben Ankara Üniversitesinin Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğünü yürüttüm üç yıl, yani yüksek lisans, doktora programlarının düzenlendiği kurumdur bu. Aynı Sayın Bilen'in söylediği gibi her üniversite, yahut her fakülte kendi bağlı olduğu enstitüye, bu sağlık bilimleri olabilir, fen bilimleri olabilir, sosyal bilimler olabilir, tezleri vermekle yükümlü. Her üniversitenin kendi fen bilimleri, sağlık bilimleri ve sosyal bilimler enstitülerinde, ki siz de eğitimle ilgilendiğinize göre, sosyal bilimler enstitülerinde bulacaksınız, o üniversitede yapılmış tüm yüksek lisans ve doktora tezlerinin bir listesi, arşivi ve her birinin birer kopyası bulunur. Her öğrenci yaptığı yüksek lisans veya doktora tezinden on kopya bastırır, gerekli yerlere dağıtır, bilmem kaç kopyasını da enstitüye verir ve bunlardan bir tanesi YÖK'e gider. Yani toplu olarak bu üniversitenin, Ankara Üniversitesinin Sosyal Bilimler Enstitüsü de x fakültesinde yapılan tezi YÖK'e gönderir, Ege Üniversitesinininki de gönderir, Türkiye'nin her yerinde, her üniversitesinde yapılmış tezlerin bir kopyası ve eğer lütfedip yapıyorlarsa bir de listesi tabii YÖK'te de vardır. Bu sorunun yanıtı böyle.

Millî Eğitim Bakanlığı isterse gönderirler, enstitülere bir bilgi verirse, YÖK'e, "biz de istiyoruz" derse bu prosedür yerine getirilir ve gider; ama Millî Eğitim Bakanlığı en azından nereden alacağını da bilebilir tabii yani şu andaki durumu

söylüyorum ben, onu nasıl yapacağını. Gitmiş olması da şart değil, YÖK'te var, oradan öğrenilebilir demek istiyorum. Daha önemlisi, belki belli bir konuda bir araştırma var mı acaba diye hemen bakıyoruz, sağa sola eşe dosta soruyoruz dediniz. Orada da tabii sağa sola, eşe dosta sormak tabii güzel. Ben şunu iddia edecek durumda değilim. Türkiye'de her konuda yüzlerce yapılmış araştırma vardır, nasıl bulamazsınız diyemeyeceğim, tabii ki sınırlı ve kısıtlı araştırma olanakları çerçevesinde yapılmış olanlardan söz ediyorum. Ama doğru yere başvurursanız, yani örneğin sosyal bilimler enstitülerine sorabilirsiniz, ilgili bölümlere sorabilirsiniz, belki de zannettiğinizden daha fazla sayıda araştırma olduğunu da bulabilirsiniz diye düşünüyorum. Tesekkür ederim.

DOÇ.DR. FERHUNDE ÖKTEM- Bir diğer noktası da mevcutlardan ayrı, Millî Eğitim Bakanlığının eğer büyük bir uygulaması olacaksa, üniversitelerle işbirliği yaparak o uygulamanın araştırmasını da ya da projelendirmesini de üniversitelerle birlikte yapabilirsiniz. Susam Sokağı örneğinden hatırlıyorum, alfabe, heceyle mi gidilse daha kolay öğrenilir, sesle mi gidilse daha kolay öğrenilir tartışması çok yoğundu. Ama Millî Eğitim Bakanlığında bu konuda yapılmış herhangi bir çalışmaya hiçbir şekilde rastlayamadık. Yine son zamanlarda bana gelen çocuklardan ya da kızımın ders kitaplarından baktığımda bir değişik uygulama var. Örneğin sosyal bilimlerde koskoca Osmanlı Tarihi bir ay içerisinde okutuluyor, o bitiyor ondan sonra fen bilgisine geçiliyor. Bu gerçekten çocuklar için iyi mi kötü mü bunun da bir araştırması yok. Yani bunlar çok güzel araştırılabilecek konular, ama üniversitelere böyle bir talep geldiği takdirde çok seve

seve de çalışılacağını tahmin ediyorum bu gibi konularda, ama Bakanlıktan herhangi bir talep de gelmiyor, onun için sitem etmekte azıcık haklı olduğumuzu düşünüyorum.

BASKAN- Eksikliğin bilincindeyiz ama bir parça da karşı tarizde bulunduk.

Soruları bitirdik, ancak süremiz var, soru sormak isteyenlere söz vereceğim.

TÜLİN USTALAR- Ben Sayın Ferhunde Öktem'e sormak istiyorum sorumu. Sayın Öktem iki yaş çocuğunu korkunç iki yaş çocuğu olarak tanımladı ve bu dönemde çocuğun hırçın, şiddet yanlısı olduğundan falan bahsetti. Bunun yanında ergenlik döneminde de çocuğun bazı değişiklikler yaşadığını biliyoruz. Bu dönemde aile nasıl davranmalı, yani anne ve baba çocuğun hırçınlıklarına izin vermeli mi? Ya da ne yapılmalı? Bunu merak ettim.

BASKAN- Yanıtı olağanüstü uzun olan sorular sorabiliyorsunuz. Siz üstelik soruyu da kısa sormayı başardınız. Ne diyeceğimi bilemiyorum.

DOÇ.DR. FERHUNDE ÖKTEM- Çok kısa söylemek gerekirse onların bu yaşa özgü özelliklerini akılda tutup, ama şiddete yönelik biraz fazla acımasız bir sıfat olabilir, daha çok tutturan, ben diyen, kendi kişiliğini ortaya koyan bir dönem, onun kişiliğine saygı duyacağız ama kullandığı yöntemlerin olumlu yöntemler olmadığını da çocuğa öğreteceğiz, disiplin o yaşta başlıyor. Ergenlik çağında da çocuğumuzun ya da yakınlarımızın daha sabırsız, daha atak, daha kendiyile barışık olmayan ve duygularını çok iki uçta yaşadığını bileceğiz, ona bu konuda yardımcı olmaya ça-

lısacağız; ama ona da başkalarına hoşgörüyü davranması ya da kendi bu özelliklerinin farkına varıp, üstesinden gelme yollarını öğretmeye çalışacağız.

BASKAN- Teşekkür ederim. Buyurun.

BİR DİNLEYİCİ- Öncelikle çocuk eğitimi sonra ana babanın eğitimi dendi. Benim söyleyeceğim şey soru değil, sadece bir ilave olacak, belki yaşadıklarımdan kaynaklanan bir şey. Çalışan bir kişi olarak kreşte büyüttüm iki çocuğumu. Halen özel okuldalar. Kreşlerde çocuk bakıcılığından tutun da sınıf öğretmenliği ve ortaöğretimdeki öğretmenlerin eğitimi konusuna dikkat çekmek istiyorum. Yani işin bir boyutunun da öğretmenlerin eğitimi, eğitimcilerin eğitimi olduğuna inanıyorum. Bu bence çok önemli olduğu için bir hatırlatma niteliğinde söz aldım. Teşekkür ederim.

BASKAN- Eğitimcilerin eğitimi konusu tabii ki olağanüstü önemli bir konu, haklısınız, iyi ki dile getirdiniz. Teşekkür ederiz. Buyurun.

BİR DİNLEYİCİ- Efendim, ben sizin açıklamalarınıza bir ek yapmak istiyorum, Sakir Güneş'in sorusu üzerine. Türkiye'deki bütün yüksek lisans ve doktora tezleri Yükseköğretim Kurulu Dokümantasyon Merkezinde toplanmaktadır. Bunlar, konu adı, yazar adı ve araştırmanın adına göre tasnif edilmiştir, bilgisayara girilmiştir, isteyenler istediği zaman alabilir. 1986'dan bu yana tüm tezler Yükseköğretim Kurulu Dokümantasyon Merkezinde vardır. Ayrıca Sayın Arıcı, okul aile ilişkilerinin geliştirilmesi konusunda Millî Eğitim Bakanlığının bu yılı veliler yılı ilan ettiğini söyledi. Bu son derece sevindirici bir girişim, kendilerine yardımcı ol-

ması açısından okul aile ilişkileriyle ilgili olarak aklıma gelen hemen iki doktora tezini belirtmek istiyorum. Birisi Sayın Mualla Bilgin'in Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, diğeri de Sayın Battal Aslan'ın Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yapılmış doktora tezleri, kendilerine hatırlatmak istiyorum. Teşekkür ederim.

BAŞKAN- Biz de teşekkür ederiz.

Efendim, çok teşekkür ediyoruz, sabrınız, ilginiz, katkılarınız, sorularınız için, konuşmacı arkadaşlarıma da huzurunuzda teşekkür ediyorum, iyi akşamlar diliyorum.

(Alkışlar)

ÜÇÜNCÜ OTURUM

TOPLUMSAL-KÜLTÜREL DİNAMİKLER VE AİLE

Konuşmacılar

- **Prof.Dr. Yakın ERTÜRK**
(ODTÜ, Sosyoloji Bölümü)
- **Prof.Dr. Korkmaz ALEMDAR**
(Ankara Üniversitesi, İletişim Fakültesi)
- **Prof.Dr. Sevim EREL**
(Hacettepe Üniversitesi, Ev Ekonomisi Y.Okulu)

Oturum Başkanı

- **Prof.Dr. Birsen GÖKÇE**
(Hacettepe Üniversitesi, İİB Fakültesi)

ÜÇÜNCÜ OTURUM - BİRİNCİ BİLDİRİ

BASKAN- İyi günler dileyerek toplantıyı açıyorum.

Bugün "Aile ve Eğitim" konulu Türk Eğitim Derneğinin 18. Eğitim Toplantısının Üçüncü Oturumunu açıyoruz ve üç arkadaşım sizlere toplumsal, kültürel dinamikler ve aile konusunda bildirimlerini sunacaklar. Birinci bildiri ODTÜ Sosyoloji Bölümünde Öğretim Üyesi Prof.Dr. Yakın Ertürk tarafından "Toplumsal Değişim ve Aile" konusunda sunulacaktır.

Buyurun efendim.

PROF.DR YAKIN ERTÜRK- Ben başkalarının alanlarına da tecavüz edeceğim, çünkü aile benim alanım değil, onun için aile konusuna daha çok kırsal hane yapılarıyla olan uzunca araştırmalarım sonucu birtakım gözlemlerimden aile kurumuyla ilgili bugün bir şeyler söylemeye çalışacağım ve tabii kendi alanım ve oluşmuş bitmiş bir araştırmayı burada sunmadığım için de zaman zaman sizlerin kafalarını karıştırmak gibi bir hataya da düşebilirim. Aslında belki bazen de onu bilinçli olarak da yapmak isteyebilirim. Çünkü aile konusunun gerçekten kafaları hem karıştıran, hem de karıştırılmaması için bir ideoloji olarak bize sunulan bir yanı da var. Dolayısıyla bakalım nereden başlayacağız, nereye doğru gideceğiz ben de sizinle birlikte göreceğim. Önce bir başlangıç noktası olsun diye sosyoloji giriş kitaplarını karıştırdım ve aile nasıl tanımlanıyor, yıllardır giriş dersi vermeme rağmen, bu benim hep zorluk çektiğim bir konudur, nedir şu aile?

Söyle bir tanım buldum, referans vermiyorum, çünkü bu genel tanımları yansıtıcı bir netilek taşıyor. Aile, içinde insan türünün belli bir biçimde ürettiği, topluma hazırlanma sü-

recinin belli bir ölçüde ilk ve etkili biçimde cereyan ettiği, cinsel ilişkilerin belli biçimde düzenlendiği eşler ve ana babalarla çocuklar, ailenin biçimne göre başka yakınlar arasında da belli bir ölçüde içten, sıcak, güven verici ilişkilerin kurulduğu, yine içinde bulunulan toplumsal düzene göre, ekonomik etkinliklerin az ya da çok bir ölçüde yer aldığı bir toplumsal kurumdur. Şimdi bunu okur okumaz niye sosyoloji öğrencileri kaçır sosyoloji bölümünden anladım, çünkü bu tanım ailenin hem her şey olduğunu, hem de hiçbir şey olmadığını ifade ediyor. Tabii böyle bir tanım bir yerde bizim aile kurumunu bir zaman ve mekana oturtarak toplumsal değişme süreci içerisinde incelememizi elbette engelleyen tarih dışı bir bakış açısı veriyor, dolayısıyla da böyle bir tarih dışılık içerisinde aileye baktığımız zaman toplumsal değişme içinde değişen aile deyince sadece niceliksel birtakım değişmelerden söz edilebilir ve literatüre baktığımız zaman da bu yönde bol miktarda tartışmalar vardır? İşte aileler eskiden geniş aileydi, birkaç nesli içinde barındırdı, sonradan küçüldü, modern aile, küçük aile oldu. Bunun tersi tartışmaları da görüyoruz. Özellikle Türkiye'de aile tartışmalarında çekirdek ailenin aslında Türk toplumunun geleneksel aile yapısının özü olduğu tezlerine de sık sık rastlanıyor. Tabii bu tezleri anlamlandırmak bile bir yerde zorlaşıyor. Peki ne anlama geliyor bunlar diye dolayısıyla böyle bir tarih dışılıktan kurtulmamız gerekiyor her şeyden önce, ayrıca da dün öğleden sonraki oturumu izlemişseniz, bu tanımın içinde yer alan birtakım sevgi, güven, içten duygular gibi tanımlamalar bir temenni gibi geliyor bana. Çünkü dünkü oturumda özellikle Kozcu'nun sunuşunda da gördük ki, aile şiddetin uygulandığı ve yaygınca uygulandığı bir alan, ne yazık ki. Tabii olaya sa-

dece aile içi şiddet diye baktığımız zaman da bir problemle karşı karşıyayız. Çünkü aile içi şiddeti işte yanlış sosyalleşmiş insanlar, bunalımlı insanlar, kötü rol modelleriyle büyümüş insanlar uygular gibi sonuçlara varabiliriz. Yani benim ailem iyi bir ailedir, dolayısıyla benim ailemde şiddet yoktur, kötü aile veya baskıcı aileyi ıslah edebiliriz gibi değer yargısı yüklü bir tanımlama veya bir yaklaşım çıkıyor. Ben diyorum ki, baskı, şiddet, ailenin özünde var olan bir şey. Aile kurumu hiç de sevgi, şefkat vesaire gibi durumları doğal olarak içeren bir nitelik taşımaz. Aile baskıcıdır özde, aile özgürlükleri yok edicidir. Şimdi bunları söylerken umarım bazılarınız bana çok kızmıyorsunuzdur; çünkü hep aile deyince kendi ailemizi düşünürüz, ben de şunu peşinen söyleyeyim ki, içine doğduğum aile ile kendi kurduğum aile benim için son derece önemli ve değerli kurumlardır ve değerli insanlardan oluşmaktadır ve çok sevdiğim insanlardır; ama buna rağmen diyorum ki, ben bir anne olarak baskıcı olma zorundayım çocuğumu yetiştirirken.

O halde, her şeyden önce aileyi tartışmamızın temelinde baskı aracı ve insan özgürlüklerini, bireysel özgürlükleri kısıtlayıcı bir yanıyla düşünme gereğimiz ortaya çıkıyor. Çünkü oturumu yine düşünelim hep birlikte, kullanılan bütün kavramlar sosyalleşme, disipline etme, uyumlu olma, bütün bunlar hep olumlu ve olunması gereken şeylermiş gibi dün tartışıldı ve gerçekten de öyle. Tabii biz çocuğumuzu disipline etme zorundayız. Biz çocuğumuzu sosyalize etme zorundayız. En küçükten itibaren işte çocuğumuzu tuvalet terbiyesiyle baslayarak çocuğun ihtiyaçlarını gidermesinin toplumsal kurallara göre "düzenlemeye" çalışır aileden sorumlu olan kişiler. Yani bir yerde biz bütün bunları yaparken sos-

yalize etme, disipline etme, uyumlu kişiler yaratma girişimi içerisinde davranışı standardize etme yönünde uğraş gösteririz. O halde böyle bir baskıcılık ve insan özgürlüğünü yok eden yaratıcılığı değil, standartlaşmayı yeğleyen bir ailenin (Bant değişimi)ve yoksa kutsal olan temeldeki birey mi ve bu aile o kutsal bireyi yok mu etmeye çalışıyor gibi soruları bazılarının gözünden okur gibiyim. Tabii bunların yanıtını ben vermeyeceğim ve bu tartışmamda bunların yanıtıyla da uğraşmayacağım. Eminim buradan, umarım, değineceğim bazı noktalarla aile konusundaki bakışımızı biraz daha kritik bir hale getirmek ve yeni sorular sormayı amaçlamak. Çünkü biz bugün şöyle bir amacı da güdüyoruz sanıyorum, hepimiz böyle bir amacı paylaştığımızı sanıyorum, en azından toplumumuzda bugün gündemde olan iste demokratikleşme doğrultusunda demokratik bireylerin yaratılması. Bu demokratik bireyler kuşkusuz kendiliğinden yaratılmayacaktır. Dolayısıyla biz aile kurumunu tarih ve mekan içerisinde doğru bir boyuta oturtamazsak ve onu o çerçevede anlayamazsak aileden böyle bir görev üstlenmesini beklemek de çok gerçekçi olmayacak. Ben temel tez olarak ailenin bir mücadele alanı, her zaman için de bir mücadele alanı olduğu sayılısından başlayacağım ve zaten aileyi dinamik kılan ve sürekli dönüştüren de ailenin bir mücadele alanı olmasıdır. Aile üretim ve üreme, insanlar için iki elzem, kendi varlıklarını sürdürebilmeleri için üretim ve üreme gibi faaliyetleri gerçekleştiren bir örgütlenme biçimi en genel anlamıyla ve bunun en yaygın, belki de en evrensel biçimi ataerkil aile dediğimiz baba otoritesine dayanan ve bu yapı içerisinde üretim ve yeniden üretim süreçlerini garanti içine toplumların aldığı bir biçim. Ancak, en evrensel boyutta

bunu söyleyebiliyoruz, onun ötesine gittiğimiz zaman ataerkil ailenin de çok farklı biçimler aldığını ve bunun toplumlar içerisindeki diğer mücadele alanlarıyla paralel bir gelişme gösterdiğini görüyoruz. Şimdi, aile en genel anlamıyla böyle bir üreme ve üretme fonksiyonları ya da faaliyetlerini içerdiğine göre, ailenin kendi içinde homojen ve herkesin yararına işleyen bir bütün olduğunu düşünmek de herhalde ortadan kalkmış oluyor. Çünkü üretirken de ürerken de farklı çıkar ilişkileri içerisinde insanlar birbirleriyle bu ataerkil aile içerisinde yerlerini alıyorlar. Tabii 1980'li yıllarda özellikle kadın çalışmaları aile içindeki farklılaşmış işbölümüyle kadın ve erkek konumlarının ne kadar birbiriyle çatışan alanlar yarattığını bize bol miktarda gösterdi. 1990'lı yıllarda büyük bir olasılıkla çocuk emeğine daha çok yoğunlaşan ve dolayısıyla da çocuk boyutunu da gündeme getiren ve aileyi biraz daha açarak bize gösteren araştırmalar ortaya koyacaktır sanırım.

O halde, böyle bir işbölümü temeline dayalı ve çıkar farklılıklarının olduğu, egemen ilişkilerin olduğu bir aile tam da çıkar çatışmasının özünü oluşturuyor, bu nedenle de başta söylediğim gibi, aileyi ben bir mücadele alanı olarak düşünüyorum. Yani hem aile içinde bireyler kendi konumlarını işbölümünde ve bölüşünde daha iyiye götürmek için bir mücadele verirlerken, bu ailenin spesifik organizasyonu, örgütlenme biçimi de yine toplumdaki genel mücadele alanlarıyla biçimlenmektedir. Şimdi en temelde ataerkil aileyi baba temelinde tanımladık; ama acaba babanın gücü nerelere dayanıyor? Bu soruyu sormamız gerekiyor. Babanın gücü hiçbir zaman mutlak değildir, belki karısı ve çocukları üzerinde mutlaktır, fakat babanın üstünde de her

zaman için bir güç olmuştur, bu cemaat olabilir ve olmuştur. Çeşitli toplumlarda, aşiret olabilir ve olmuştur, klan olmuştur, soy sop ilişkileri olmuştur. Şimdi bugünkü anlamda modern, ataerkil, çekirdek aile tam da farklı bir toplumsal güç oluşumunun bir ürünü olarak ortaya çıktığı diye bir tezle ortaya çıkıyorum. Yani modern aile bu saydığım baba otoritesi üzerinde egemenlik kuran egemenlik alanlarının dışında bir merkezi devletin ortaya çıkmasıyla paralel bir süreçtir. Yani bizim bugün modern aile dediğimiz şey tarihte devlet tarafından üretilmiştir. Hatta bu yönde bazı veriler, kaynaklara da rastlıyoruz. 1250 lerde bile, ki oldukça zaman bakımından erken bir zaman devletin oluşumunda Avrupada o tarihlerde bile yavaş yavaş artık sınırları belli olan vergi birimi olarak tanımlanan bir ailenin ortaya çıkmaya başladığını görüyoruz. Ama asıl bugünkü anlamda modern ataerkil aile ve daha sonraları da demokratik eşitlikçi aile ulus devletiyle birlikte oluşmuştur. Şimdi hep aile farklılıklarından söz ederken, bir geleneksel aile deriz. İşte bunlar görücü usulüyle evlenme, amca çocuğu evlilikleri vesaire vesaire gibi birtakım geleneksel aile tiplerini sayarız, ondan sonra da modern aileye geçince işte romantik evlilik deriz, eşlerin kendi kendilerini seçmeleri deriz, bütün bu saydığımız modern aile özellikleri devletin aile üzerinde doğrudan egemenliğini kurması sürecidir. Yani artık aile baba, dışarıya aileyi temsil eden erkek emirlerini aşiretinden, soyundan, sopundan, cemaatinden değil, doğrudan doğruya devletle girdiği ilişki içerisinde oluşturur ve burada da işte yasal düzenlemelerle devletle aile arasındaki ilişkiler kurulmuştur.

Şimdi bunu bu şekilde ortaya koyduktan sonra o zaman şöyle temel bir soru aklımıza geliyor, bunu Türkiye'ye ge-

tirecek olursak, Türkiye'de o halde modern çekirdek aile var mı? Ben, ilk etapta öyle bir aileyi görmekte gerçekten güçlük çekiyorum. Bu demek değildir ki, Türkiye'de böyle bir şey yok; ama modern ailenin oluşması işte Türkiye'nin uluslaşma süreciyle içiçe olan bir olgu olduğu için, bu olguda son derece karmaşık ve çelişkili bir süreç olarak günümüze kadar geldiği için, ailenin oluşumu da böyle bir çelişkili gelişmeyi göstermektedir.

Geri kalan vaktimde birazcık olsun bu gelişme içerisindeki çelişkilere değinmek istiyorum. Ulus devleti olma, yani Türkiye Cumhuriyetinin kurulması dönemine girmeden önce bir referans noktası olarak Osmanlı toplumuna bakalım. Tabii bu yine söylediğim gibi hipotetik bir bakış. Osmanlı toplumunda Avrupada bu gördüğümüz devletin sürekli de-rebeyleri vesaire gibi diğer güç odaklarına karşı mücadelesi ve aile üzerindeki egemenliğini kurması mücadelesi Osmanlı İmparatorluğunda görülüyor. Çünkü Osmanlı toplumundaki yapı çok farklı. Devletle topluluk arasındaki ve birey arasındaki ilişki çok farklı. Birey zaten cemaatin bir üyesi ve dini temelde tanımlanmış cemaatlar sözkonusu ve cemaatin bir üyesi olan birey de doğrudan doğruya o cemaatla bütünleşmiş olan devletle kolayca herhangi bir engel olmaksızın ilişki kurulabilmektedir. Hatta en mahrem alanlarda bilebiliyoruz ki, fetvalarla devlet bireylerin nasıl giyineceğine, nasıl davranacağına kamu alanında müdahale edebilmiştir. O halde Osmanlı toplumunun böyle modern bir çekirdek aile yaratma gibi bir kaygısı yok, kendi egemenliğini sürdürmesi açısından. Ancak, ulus devleti olma, yani Türkiye Cumhuriyetinin kurulma projesi tam da böyle bir aileyi yaratma projesiyle eş zamanlıdır. Hatta bu süreç içerisinde baba, çe-

kirdek ailenin reisi olarak önplana çıkar ve bu erkek aracılığıyla birtakım yenilikler topluma yaygınlaştırmaya çalışılır. Göle'nin kitabını okuyanlarınız oradan anımsayacaksınız, modern babaların modern kızları, pek çoğumuz burada oturan kadınlar olarak, böyle bir projenin ürünleriyiz burada, babalarımız eğer aile reisleri olarak devletle böyle bir işbirliğine girmemiş olsalardı biz buralarda olamayacaktık. Ancak, tabii bu süreç Türkiye'de tümüyle yaygınlaşma olanağını bulamamıştır. Çünkü ulus devleti yaratma süreci; yani devletin kurumlarının ve buna paralel olarak pazarın toplumun her alanına yayılması süreci ve insanlar üzerindeki geleneksel güç odaklarının etkisini yok edip, devletle doğrudan ilişkinin kurulması süreci çelişkili ve dengesiz bir şekilde gelişmiştir ve bugün Cumhuriyetin temeli üzerindeki sorgulamaların ve içinde bulunduğumuz çatışma durumlarının da bu süreçle çok içiçe olduğu kanısındayım. Yani bir modernleşme olarak tanımladığımız bu uluslaşma süreci ekonomik altyapıyı da beraberinde yaygınlaştıramadığı için geleneksel ve modern, yerel ve merkezi, kır ve kentin birleşmeleri, karşılaşmaları düşünüldüğü gibi öyle tek doğrusal bir çizgide aileyi ortaya çıkarıvermemiş. Bu çelişki içerisinde devletin birey üzerinde aile aracılığıyla doğrudan egemenliği de kurulamamış ve örneğin kan davası gibi olayları sürekli sosyal bilimciler gündeme getirirler veya çeşitli evlenme biçimleri veya mirasın aktarılması olayı vesaire gibi çeşitli gelenekler ve biz bunları çoğu kez bu güç ilişkiler içerisinde görmeyip, modern geleneksel diye nitelendirip, geleneksel yapıların devamı diye düşünürüz. Ama kan davası dediğimiz şey, tam da birey üzerinde devletin yasalarının değil, başka güç yapılarının yasalarının hüküm sürdüğünü gösteren bir iliskidir. Asiret,

ağalık, sıhlik gibi bugün hâlâ birey üzerindeki etkisini güçlü bir şekilde gösteren yapılar sürekli olarak siyasî gündemde de tartışma konularıdır. 1976'da Mardin'de tez çalışmamı yaparken şöyle bir olayı anımsayıverdim ve konuşmayı hazırlarken, evlerinde konuk kaldığım genç bir aile, çekirdek aile görünümünde yani karı koca ve çocukları; ama aslında bugünkü anladığımız anlamda hiç de çekirdek aile değil ve ailenin reisi olan erkek üniversite mezunu. Kucağında iki aylık, üç aylık çocuğunu taşıyor ve sevgisini gösteriyor çok doğal olarak, tam o sırada beklenmedik bir şekilde babası göründü, babasını görür görmez adeta çocuğu kucağından fırlattı bu genç erkek. Ben çocuğu aldım ve önce anlamadım neden böyle bir şey olduğunu. Burada işte o sevgiyi bile babanın çocuğuna göstermesi o aile yapılanması içerisinde yani o çekirdek dediğimiz ailenin dışındaki güç yapılanmasının gerektirdiği ilişkiler sonucu, o sevginin gösterilmesi bile kabul edilmez bir olgu. hatta Orta Anadolu'da şöyle bir deyim de vardır. Karı döşekte, çocuk beşikte sevilir. Bunlar hep bize biraz bu aile olgusuyla ilgili mitlerimizin nasıl açılacağına doğruğusunda ipuçları. O halde çekirdek ailenin, modern çekirdek ailenin ortaya çıkması ve doğrudan devletle ilişkiye girmesinde bu güç odaklarının ekonomik bütünleşmenin sağlanamaması sonucu ve hatta Cumhuriyetin daha ileriki yıllarında, özellikle 1950'lerden sonra devletin bizzat belli bölgelerde bu tür güç odaklarıyla işbirliğine girmesi sonucu bireyler üzerinde, aileler üzerindeki devlet dışındaki güç odaklarının gücünü muhafaza etmesine sebep olmuştur. Hatırlayacaksınız, çok yakın zamanda bu aşiret reisleri devlet televizyonuna bile çıkartılıp görüşleri alınmıştır. Yani bunlar önemli güç ilişkilerindeki, egemenlik ilişkilerinin

kurulmasında önemli göstergeler. Küçük üreticilere baktığımız zaman belki küçük üreticiler bu tür güç yapılanmalarından nispeten uzak olmaktadır. Ancak, burada da iki süreç söz konusu. Küçük üretici pazarla bütünleşme süreciyle hane içi işbölümüne giderek kendisini yeniden örgütlemiş ve devletle tümüyle bütünleşmemek için bir direniş göstermiş. Bugün küçük meta üreticiliği dediğimiz sistem bunu gösteriyor. Yani kadın ve yaşlıların toprakta kalmasıyla erkek dışarda çalışıp, evin gelirini takviye edebilmektedir, ama böylece de oradaki varlığını, toprak üzerindeki varlığını nispeten devletin tüm kurumlarıyla bütünleşmeksizin koruyabilmektedir. Böylece kendisine bir direnç sağlamaktadır. Diğer taraftan bu direnci gösteremeyen ve sürekli olarak kentlere göç eden bir yoksul kesimden de söz etmek gerekir ve bugün Türkiye'nin en belli başlı sorunu olan bu göç olgusu işte kentleşmemizi de biçimlendiren bir olgu. Burada da yine ümit verici bir görünüm yok. Çünkü kırdan kente göç eden yoksul kalabalık kent altyapısı gelişmediği için gecekondualarda memleketlerini yeniden üretmişlerdir. Yani hemşehrilik içerisinde varlıklarını sürdürmüşlerdir ve böylece yine birey ve ailenin üzerinde bir hemşehrilik güç odağı ya da dayanışma örüntüsü doğmuştur. Bugün insanlar iş aramaya geldikleri zaman bir devlet kurumu, modern devlet kurumu olan İş ve İşçi Bulma Kurumu'na değil, hemşehrilerine önce gitmektedirler ve bu da yine uluslaşma sürecinde ve devletin doğrudan denetimi altına giren ailenin oluşumunda bir engel gibi görünmektedir. Bölgecilik, hemşehrilik böylece hüküm sürmekte. Bunun dışında tüketicilik gibi 1980'lerden sonra özellikle liberal ekonominin hızlanması ve daha kapsayıcı bir şekilde yayılmasıyla yine bireyin ortaya çıkması yerine bi-

reyciliğin, köse dönmeçiliğin ortaya çıkmasıyla farklı bir alan ortaya çıkıyor. Neyse bu konuya değinmeyeceğim.

Peki, o zaman bu modern aile projesi hiç mi gerçekleşmedi Türkiye'de? Bunun en fazla gerçekleştiği alanın memur kesiminde olduğunu düşünebiliriz herhalde ve burada da hep, dün de aile böyle olmalı, aile şöyle olmalı diye birtakım temenniler dile getirilirken, aslında sözü edilen de o aile idi, orta sınıf, kentli, memur ailesi; yani ekonomik bakımdan bütün kendi kaynaklarını yitirmiş, işte maşa bağlanmış, ücrete bağlanmış, yani doğrudan devlet denetimine girmiş ve ideolojik olarak da bu devlet ideolojisine, laik Cumhuriyet ilkelerini kimlik yapısıyla bütünleştirmiş ve böylece devletle doğrudan ilişkisi olan bir grup ve çoğumuzda sanıyorum bunu temsil ediyoruz. Ancak ne yazık ki, burada bile büyük tehditler ortaya çıkmaya başladı ve bunun örneklerini çok sık görüyoruz. Özellikle 1980'lerde ortaya çıkan ekonomik kriz bu aile yapısının da yani modern ailenin de maddî temellerini çok ciddi bir şekilde sarsmıştır. Bugün artık bu aileler işte o kıt kanaat yaşamlarını bile yeniden üretmekten yoksunlar, maaş konularına falan hiç girmeye gerek yok, bunları hepimiz biliyoruz. Benim neslimdeki insanlara bakıyorum, bunlar kendi olanaklarıyla değil, bir önceki neslin birikimiyle ancak yaşamlarını sürdürüyorlar. Eğer anne babadan bir ev falan kalmamışsa işte o zaman iş iyice güçleşiyor. Dolayısıyla bu modern aile projesinin en güçlü olduğu yer olan bu orta sınıf kentli memur kesiminde bile bunun maddî temeli sarsıntıya girdiği için burada bile devletle bireyler arasındaki çatışmanın ortaya çıktığını görüyoruz ve başka ideolojilere yönelmeler işte sanıyorum buradan kaynaklanıyor. Burada tabii parantez içinde bir noktaya daha de-

ğineyim. Belki bireyin ortaya çıkması yönünde çünkü ben hep bireyi vurguluyorum burada, aile bireyin ortaya çıkmasını sağlayıcı bir kurum olabildiği oranda demokratikleşmede yeri vardır diye düşünüyorum. Burada televizyon ve bilgisayar gibi doğrudan doğruya bireye hitap eden teknolojiler tabii ayrı bir takım çelişkileri de toplumumuzda yaratıyorlar. Yani bunlar hiçbir zaman statik gelişmeler değil. Bir taraftan eski geleneksel yapılar dönüşerek güçlerini devam ettirirken, bir taraftan da bu tür farklılıklar ortaya çıkıyor.

Sonuç olarak şunu söyleyebilirim: Peki aile kutsal mı, değil mi? Benim ailem kutsal, eminim hepinizin ailesi de kendiniz için kutsaldır. Ancak, şunu görüyoruz ki, böyle bir çok hızlı serüvenden geçirdim sizleri umarım çok anlamsız ve bağlantısız olmamıştır, bugün özlemini çektiğimiz demokratik toplum kendiliğinden olmayacaktır. Bu toplumun oluşması bireyin ortaya çıkmasıyla doğrudan doğruya ilgilidir. Ancak, bireyin ortaya çıkmasını sağlayacak o başında elestirdiğim baskıcı aile bile henüz yaşama alanlarını tam olarak Türkiye'de kurmuş değil, onun için sanıyorum, bu yönde yeni baştan aile olayına bakarak nerelerde müdahale alanları ve ne gibi aile stratejileri ve politikaları geliştirilecek bu memlekette, özellikle bu yönde bir devlet başkanlığının da çalışmaları olduğuna göre bunun çok hassas bir şekilde ve kritik bir şekilde ele alınması gerektiğini düşünüyorum. Teşekkür ederim. (Alkışlar)

BAŞKAN- Efendim, Sayın Ertürk'e çok teşekkür ediyoruz. Burada benim iki üç tane sorum var, sanırım sizlerin de vardır. Bütün konuşmacılarımızdan sonra sorularımıza cevap alma olanağımız olacak.

ÜÇÜNCÜ OTURUM - İKİNCİ BİLDİRİ

BASKAN- İkinci bildiriye Sayın Prof. Dr. Korkmaz Alemdar sunacak. Kendisi Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesinin öğretim üyesi ve pek çoğumuz kendisine yabancı da değiliz, televizyondaki programlarından da tanıyoruz.

Buyurun Korkmaz Bey.

PROF. DR. KORKMAZ ALEMDAR- Yakın Ertürk çok kafamı karıştırdı, sorular dedi ya, onun için belki başlarken kendi esas anlatmak istediklerim değil de soru da olabilirdi belki daha sonraki tartışma bölümünde ama burada olduğum için kendi zamanımı biraz onun için de kullanmak istiyorum.

Aslında bir rahatsızlığı duyuyorum, hep duyuyordum, bugün böyle iyi bir konuşmadan sonra biraz daha duymaya başladım. Yeryüzü artık bir bütün, bu hep bütündü, globallesmeden, bu küresellesmeden söz edilmesi bugün çok yaygın hale geldi ama aslında bu hep vardı ve bu varlığı da bizim gibi, yani Osmanlı İmparatorluğundan gelen toplumların daha açık ifadesiyle ticari kapitalizmi yaşamamış, sanayi kapitalizmini görmemiş, sanayi devrimini yaşamamış, bunların hepsine bütün kurumlarıyla tarihiyle, kültürleriyle geç kalmış bir toplumda bilim adamı olmak, olguları tartışmak, sorgulamak aslında bana bu tür vesilelerle biraz iyice anlamsız da geliyor. Çünkü birilerinin belirlediği, birilerinin biçim verdiği yapıları onlar başka yerlerde çok daha dinamik, çok daha kendi ekonomik, siyasal, kültürel gelişmeleriyle kontrol etme şansına sahip oldukları yerde güçlüyken, yani Amerikalı, İngiliz, Fransız bilim adamlarının gö-

rece bir gücü varken, onların yaratmaya uğraştığı modelleri bizim yaratmamıza olanak olmadan yaratabilecek mişiz gibi, bunu sakın eleştiri olarak almayın, tamamen bir öz sorgulama açısından söylüyorum, demokratikleşmenin bir çözüm olacağını varsayıyoruz. Ben de öyle sanıyorum, öğrencilerime de öyle anlatıyorum, ama bunun tamamen yalan ve mümkün olmayan bir şey olduğunu bile bile anlatıyorum. Çünkü başka seçenek yok. Çünkü biz demokratikleşmeyi bugün içinde bulunduğumuz toplumda olmayan şeyi sağlayabilmenin çeşitli araçlarını tartışırken, ya da yaratmanın mümkün olabileceğine kendimizi ve başkalarını inandırmaya çalışırken, aslında bu sürecin bile batı toplumlarında artan nüfus sayısının belirli bir azınlığın yönetimini kabullenmelerinin bir aracı haline dönüştürüldüğünü de göz ardı ediyoruz. Aile, benim konum değil, Yakın Ertürk de söyledi, o da bir ailenin içinden, ben de bir ailenin içinden geliyorum, benim de bir ailem var; ama bütün söylediklerine baktım, olmasa ne olacak? Üremeyecek miyiz, tüketmeyecek miyiz, belli bazı gereksinimlerimizi karşılamayacak mıyız? Bulacağız, ama neden bu aile kurumu içinde? Çünkü insanlığın içinde yaşadığı, yarattığı toplumu denetlemesinin, onu sürdürmesinin en temel güçlerinden biri olarak yarattığı için bundan vazgeçemiyoruz. Bir defa soruları biraz daha açık seçik koyarsak, çözüm olmayacak belki ama eğer birileri çözüm arama gücünü kendinde buluyorlarsa nelerin yapılması gerektiği konusunda biraz daha sağlıklı düşüncelerini sağlamak için belki bazı tartışmaları açmakta fayda var. Ertürk aile için hoş bir tanım verdi, tanımların çokluğunu söyledi. Ama bazı saçma sapan televizyon programlarındaki aile tiplerini görüyorum, Güneydoğudaki aileleri

anlatıyor. İnsan türünün içinde barındığı bir yuvadan söz etmek mümkün değil, güven içinde olduklarından söz etmek mümkün değil, o kadar kalabalıklar ki döşek bulmak mümkün değil, o zaman hangi tür aileden, nasıl bir aileden söz ediyoruz? Çekirdek aile yok, yaratılması için uğraşıyoruz, ayrıca da çekirdek ailenin parçalandığını söyleyen batılı yazarlar var, onlar da gelişen teknolojilere güveniyorlar, çekirdek aile yeniden o çekirdek aile biçiminde tutabilmek için, evden üretime katılma, çağdaş iletişim tekniklerinin yarattığı olanakları, o ana baba ve çocuğun artık bir arada olabileceği mekanı güçlendireceğiz savlarını getiriyorlar. Biz hangisindeyiz? Galiba insanın hani bazılarının biraz amiyane bir tabirle kafayı yiyip, bütün çözümlü geçmişte araması, geçmişe dönmeye çabalaması bu anlamda doğru. Çünkü öylesine güçsüz ve öylesine kendinizi gelişmeler karşısında bir şeylere çare olamayan konumda hissediyorsunuz ki, hiç olmazsa geçmişin, kötü bile olsa, yetersiz bile olsa yapısının insanlara huzur veren, insanları görece mutluluk sağlayan bir ortam olarak belki kabullenebileceğini düşünüyorsunuz. Bu çözüm değil, çözüm değil ama çözüm nerede, onu biraz tartışmamız gerekir. Şimdi aile nedir diye daha doğrusu aile ve iletişim, kitle iletişimi diye bir konu ben üstlenmiştim, bir iki kitap karıştırırken, hoş bir kitapta ailenin iyi ya da kötü yanları nedir diye bir sıralama gördüm onu size hatırlatayım. Önce, bu *Eleştirel Aile Kuramı* diye bir kitap, Mark Hostar'dan çevrilmiş. Hoş bir kitap, orada aileye eleştiriler ve aileye övgüler yaratan birtakım unsurları sayıyor, diyor ki, kadınlara baskı yaptığı için, çocuklara kötü davrandığı için, nevrozu yaydığı için, cemaati engellediği için aile eleştirilir diyor. Kitle iletişimi de öyledir. Yani kitle iletişimi de kadınlara baskı

yapar. Bu baskı her zaman fizik baskı değildir. Çocuklara iyi davrandığını zannedersiniz, çünkü sabahları çocuğunuzu televizyonun karşısına oturtursunuz, o çocuğunuza bakar. İşte çizgi filmler vesaire vardır, sonra iyi davrandığını zannedersiniz ama aslında iyi davranmıyordur o, o çocuğa yine kötü davranıyordur, çünkü o çocuğu, daha sonra kestirmeniz sen derece güç bazı davranışların altyapısını hazırlamada ona birtakım iletiler veriyordur. Onu anlamadığınızı ya da anlayamadığınızı için o bağlantıyı kuramayıp, huzur içinde sabahları geçirebiliriz. Nevrozu yayar, insanları yalıtığı için, insanları bir başına bıraktığı için. Aslında onların mevcut problemlerini artırdığı gibi ona yenilerini ekleme şansını da getirir. Övgüye baktığınız vakit aile ahlakını yükselttiği için övgüye değermiş, suçu önlediği için övülmesi gereken bir kurum, düzeni koruduğu için yine övülmesi gereken bir kurum, uygarlığı sürekli kıldığı için, kitle iletişimi de böyle. Yani belki sıralamadaki bazı özelliklere bakarak kitle iletişimine uymadığını düşünebilirsiniz. Yani Türkiye'deki bazı televizyon programlarının saat 20.00'den itibaren oynattığı filmlerin ahlaki yüceltmediğini, çökerttiğini düşünebilirsiniz, ama bu Türkiye'ye Türkiye gibi ülkelere özgü bir uygulamadır. Aslında kitle iletişimi gelişmiş demokratik dediğimiz batı toplumlarında ahlaki över, ahlak değerlerini yaygınlaştırır ve onlara uyum sağlanmasını sağlar. Çünkü Amerikalıların seyrettiği yaygın televizyon kanallarının hiçbirinde bizim eleştiri konusu yaptığımız açık saçıklık, pornografiyi çağrıştıran görüntüleri göremezsiniz. Onun için kitle iletişiminin bazı aileyle örtüştüğü noktaları söylerken, nasıl aile konusundaki övgü ve yergiler batı dünyasını dikkate alarak sayılmazsa, aynı övgüler ve yergiler, batıdaki kitle iletişim araçları için de ge-

çerlidir diyorum. Geçerlidir, çünkü bunların ortak bir noktası var. Yani aileyle kitle iletişimi alanının ortak bir noktası var, o da tarih boyunca son derece önemli addedilen toplumlara yön veren bu siyasal iktidar dediğiniz olayın denetlenmesi süreci. Bunun denetimini sağlayan iki önemli kurum biri daha küçük çapta, öbürü daha geniş ve daha belki kontrol et-kileri, sonuçlarının kestirilmesi bazen güç gibi görünse de aslında bilinen sonuçları hep sağlıyor, ikisinin de temel amacı bu. O zaman birinden söz ederken, birinin geçirdiği serüven özünde öteki için de doğru gibi görünüyor. Hele hele Yakın Ertürk'ün 1980 sonrası için sözünü ettiği gelişmeler, aile için gelişmeler, ortaya çıkan problemler kitle iletişimi alanında inanılmaz derecede de destek bulan o alanda da uyum içinde olan birtakım gelişmelere yol açmıştır. Şimdi ben hep tabii böyle sıkıcı, bizim için önemli ama, her dinleyen için önemli olmayan bazı konuları anlatırken, acaba hocam burada mıdır diye hep düşünüyordum. O buradayken, gazeteleri açıyorsunuz bakıyorsunuz, dün yine vardı, çocuklar televizyon programını seyrettikten sonra bir çocuğu öldürmüşler. İşte İtalyan'lar için şimdi söyleyeceğim örnek doğrudur. İtalyan hanımları kendi kişisel niteliklerini sadece aynada görmekten vazgeçip ya da aynayla yetinmeyip başkalarının da paylaşması gerektiğini düşündüğü vakit İtalyan Hükümeti onlara televizyonu sunmuştu, özel televizyonu sunmuştu. Onlar orada kendi aralarında eğlenerek hatta bazen fiziksel niteliklerini ortaya çıkaracak programlara katılarak mutlu olmuşlardı. Bütün bu uygulamalar söyle ya da böyle aslında bize kitle iletişim araçlarının ve onlar üzerine yapılan çalışmaların hep objektif, nötr ve toplumda birtakım faydaları, amaçları sağlamak üzere çalıştığı düşüncesini ya-

ratır. Örneğin, zannederiz ki, biz, kitle iletişim araçları şiddeti destekler ya da desteklemez, insanların cinsel nitelikli şiddete eğilimlerini artırır ya da artırmaz konusunda zaman zaman araştırmalar yaparız, özellikle Amerika'da yaparlar, sonuç bazen olumlu çıkar, bazen de olumsuz çıkar. Yani canınız hangisini istiyorsa onu kullanabilirsiniz. Bazı bilimsel araştırmalar der ki, televizyon izleyen insanlarda, çocuklarda örneğin, şiddet eğilimi artıyor derler. Hemen gidersiniz bunu kullanırsınız. Kim kullanır? Siz, biz değil, bunun gerçekten kullanmayı arzu eden kitleler, özellikle sanayiciler, özellikle üreticiler, firmalar, reklamcılar onlar kullanır. Bunun da somut gerekçesini söyleyeyim de belirsizlik olmasın. Eğer kitle iletişim araçları çok güçlü olduklarını kamuoyuna yaymak için reklamcılardan daha çok gelir sağlamak için araştırmaya ihtiyaçları olduğu vakit, kitle iletişim araçlarının, teröre, şiddete ve kötü birtakım uygulamalara yol açmadığı konusunda bulgular ortaya çıkar. Çünkü biliyorsunuz bilim adamlarının bir görevi de budur. Yani objektif bir gerçeklik, nesnel bir şey elde edemezsiniz ama seçtiğiniz örneklemeler, olguya bakış biçiminize göre sonuçlar da istediğiniz türde ortaya çıkabilir. Biz bunu bugüne kadar yaşamadık, bundan sonra daha somut yaşayacağız. Çünkü bugüne kadar Türk üniversiteleri aşağı yukarı çekirdek üniversiteydi eğer söyleyebilsem, şimdi çekirdek üniversite parçalandı, herkes profesör, herkes doçent, ama şimdi bakacağız ki, bugüne kadar basın özgürlüğünü sınırlama konusunda Ankara Üniversitesinden görüş alamayan Hükümet Konya'dan almaya başladı. O da profesör, onun ki de objektif, o da araştırmaya dayalı. Şimdi, biz bu gerçekleri de yaşamaya başlayacağımız için belki altını şimdiden çizmekte yarar var. Bilim adamları

da dünyanın her yerinde kendilerini denetleyen, kendilerini belki ciddiye alan birtakım konularda çevrelerin herhalde görüşlerini dikkate almak zorunda kalabiliyorlar. Ama eğer toplumun su ya da bu biçimde baskısı ya da başka çıkar gruplarının etkisiyle kitle iletişim araçlarının bu görece toplumdaki insanları etkileme konusunda bir sınır getirmesi gerektiği düşünülüyorsa, o zaman 1930'lardan beri bildiğimiz şudur: Kitle iletişim araçları toplumda başka kurumların yanısıra işler ve etkiye bulunur, tek başına bir şey yapmaz. Bu da doğru değil mi? Yani hangi biriniz aksam televizyonda ya da radyoda bir şey dinlediniz diye o doğrultuda davranıyorsunuz? Davranmadığınızı zannediyorsunuz ya da davranmadığımızı düşünüyoruz. Ama çocuk gidip de birisinin kafasını kopartıyorsa, onun gördüğü filmde ya da gördüğü programdan olduğunu düşünme eğilimi de var. Bütün bunların hepsi insanları, o büyük kitleleri yönetmek kullanmak ve onları istenilen bazı doğrultuda davranışta bulunmak isteyen o acımasız, ama öteden beri acımasız olan yöneticilerin hep uyguladığı yöntemler.

Türkiye'de, ne yazık ki, Türkiye radyo televizyonu keşfetmemiş, iletişimi hiç keşfetmedi, hep geride kaldı o konuda, gazeteyi geç keşfetti, basın özgürlüğünü hâlâ öğrenemedi, radyo televizyonu sonradan gördü. Peki ailedeki gelişmeler gibi, çok geç keşfettiği bir konuyu öğrenmesi bilmesi ve onu iyi kullanması mümkün mü? Değil. Televizyonu açıyorsunuz, karşınıza Cumhurbaşkanı çıkıyor. Cumhurbaşkanı büyük bir ciddiyetle oturmuş, karşısında saçından etek boyuna kadar sizi şok edecek insanlara demeç veriyor. Dünyanın hiçbir yerinde, hiçbir devlet başkanı böylesine yani hani fiziksel özellikleri hoş olabilir, çekici olabilir; ama hiçbir

yerde, hiçbir yerde derken gelişmiş, örnek aldığımız demokratik, kapitalist ülkeleri kast ediyorum, böyle bir şey göremezsiniz. Peki nasıl oluyor da o Cumhurbaşkanı, iletişim araçlarının, o önem verdiği iletişim araçlarının kendi imajını topluma yansıtmada böyle ölçsüzlükler konusunda dikkatli olmuyor. Ya da aynı Cumhurbaşkanı nasıl oluyor da aynı insanı bir yurt dışı gezisinde kaldığı otelin odasında eşinin gecelik kıyafetiyle çıkıp, aile ortamında sizinle görüşme fırsatı buldum ne kadar güzel deyip sarılıp öpülmesine izin veriyor? İnsanların birbirlerine bu tür ilgi göstermesi özel bir şeydir, herkes yapabilir ama nasıl oluyor, bu cesaret nereden geliyor dersiniz? Ya da nasıl bir süreç içerisindeyiz ki, en tepeden ve onun etrafındaki insanlar ona öyle yap, böyle yap gibi birtakım akıllar veren insanların neleri değişiyor ki? Öylesine sok edici, böylesine hiçbir yerde göremeyeceğiniz davranışları hani Cumhurbaşkanımız Yunanistan Başbakanı gibi olabilir de, yani ikinci, üçüncü evlilikler, topluma belki mesajlar ileten bir özel yaşam biçimi olur da, o zaman onun ilgi çekici, hoş eşinin belki o sabah kıyafetini belki görmek isteyebilirsiniz, belki bu medya için de önemlidir diye düşünebiliriz, ama öyle de değil. Peki neden? Çünkü, kitle iletişim araçları içinde yaşadığımız on yılda öylesine vazgeçilmez ve önemli hale geldi ki, insanların hepsi korkuyorlar. Tepeden aşağıya kadar. Eğer bu toplumda varlığını sürdürmek istiyorsam, bunlarla ne biçimde olursa olsun, nasıl konuşuyorlarsa konuşsunlar birlikte olmam gerekir kaygısına çok ciddi biçimde kapılmış durumdayız. Bunun sonu yok, bu bir felaket tabii. Çünkü felaketten kastım tabii yıkılması değil; ama değerlerin hani zaten olmadığını düşündüğümüz, yetersiz olduğunu düşündüğümüz

değerlerin daha iyi gelişmesi için daha başka standartlara uygun hale gelmesini savunmaya çalışıyoruz ya işte orada bir kaos ya da bir acınacak durum demek istiyorum.

Kitle iletişimi ve aile dediğimiz vakit, somut olması için aile kitle iletişimiyle neden iç içedir ya da niye karşı karşıyadır? Çünkü herkesin evinde bir radyosu vardır, televizyonu vardır, eve belki bir gazete giriyordur, ama Türkiye'de bunların çok sınırlı olduğunu biliyorsunuz. Gazetenin okunmadığını biliyorsunuz. Çünkü 3 milyon tirajla eskiden iyi kötü birtakım evlere gazete giriyordu, sonra apartman içinde onlar değişime uğruyordu belki, eğer komşuluk ilişkileri izin veriyorsa, bütün bunlar artık sınırlandı. Olsa bile insanların 3 milyon gazete tirajının olduğu bir ülkede gazeteden birşeyler öğrendikleri ve bunu günlük yaşamlarına aktardıkları savı artık ortada kalmadı. Nereden kalmadı, göstergesi nedir? Göstergesi televizyonlardır. Çünkü insanlar hem o yazarı, hem bu yazarı okumuyorlar, okuyamıyorlar, belki bir tanesini okuyabiliyorlar, bunu televizyonlar da bildikleri için oradaki yazarla buradaki yazarı ne yapıyorlar, bir araya getirip onun bir özetini sunuyorlar, kötü bir özetini sunuyorlar, insanların tümünü öğrendiğini sanıyorlar. Böyle bir toplumda, böyle bir dönemde yaşıyoruz. Burada en önemli gibi görünün aslında kitle iletişimi dediğiniz vakit televizyon, ama bir de sinemayı dışlamamak gerek. Çünkü sinema tabii Türk sinemasını kastetmiyorum, özellikle Amerikan sinemasını kast ediyorum, o değişen aile yapısının değerlerini insanlara anlatmada en önemli araç. Amerikalı araştırmacılar söylüyorlar, yazıyorlar, çiziyorlar, diyorlar ki, bu ailenin geleceği iyi değil, çünkü adam sabah evden çıkıyor, trene biniyor üç saattir işe gidiyor, üç saatte de geliyor, işte

sekiz saat orada çalışıyor. Karısına ayıracağı vakit olmadığı için üç saatlik tren yolculuğunda karşılaştığı, hergün beraber gidip gelmeye başladığı insanlara daha çok yakınlık duyup, onlarla birlikte olma şansını kullanıyor ve sonra bunu film haline de getiriyorlar. Çok da hoş insanlara rolleri oynattıkları için gıpta ediyorsunuz. Yani ev kadını sıradan bir oyuncuya oynatıp, o ev kadınının yuvasını yıkan kadını da en hoş ve çekici bir insana oynattıkları için, tabii duygusal olarak kimden yana tavır alıyorsunuz? Aileden, ahlakından, o toplumun değerlerinden değil de, öbür taraftan yana alıyorsunuz; yani sizi buna da hazırlıyorlar. Böyle bir sürecin yaşandığını iletişim araçlarından da görüyorsunuz, yani kitap okumasanız da iletişim araçları size ipuçlarını veriyor, aile araştırmalarını bilmeseniz bile, ama onun yanısıra hemen başka bir film yapıyorlar, aman diyorlar dikkat et, başka birisine bakar ve başka birinin elini tutarsan sonra mahvolursun diyorlar, çünkü o zaman bir başka faktör devreye girmiş oluyor. Bu faktörler arasında hiçbir bağlantı yok ama özünde baktığınızda insanları o geleneksel yapıda eşe sadık, aileye sadık bir yuva kavramını ortadan kaldıracak bütün gelişmeleri yaşıyorlar ve bunu da anlatıyorlar, bunu da yüceltiyorlar hatta yüceltmekle de yetinmiyorlar, bunun gerçekten kabul edilebilir hukuksal altyapısını da oluşturuyorlar. Nedir? Eğer çocuk, anası babası evli olmayan çiftlerden doğarsa onun miras hakkını, toplumda yaşama hakkını, onun bütün hukuksal haklarını tanımaya başlıyorlar. Bütün bunlar olursa, bütün bunlar sağlanırsa, insanlar niye o saçma sapan ilişki biçimlerini çekmek zorunda kalsınlar, özellikle hanımlar? İşte aslında bütün bu süreç, hani dedik ya ahlakı yücelttiği ve uygarlığı sürekli kıldığı, düzeni koruduğu için, bütün bunların

özünde, bir başka açıdan bakarsanız, erkek egemenliğini de pekiştiren bir süreç var. Çünkü geleneksel süreç hep erkek lehine işlediği için tarihsel süreç, onu devam ettirecek her türlü mekanizmanın sonucu da bir miktar ona gidiyor. Kitle iletişiminin bizi ilgilendiren boyutuyla ilgili birkaç söz söylememe de izin verirseniz, belki tartışma boyutunda bu düşüncelerimizi açarız. Türkiye'de ne olup bitiyor? Türkiye'de aile konusundaki yapıyı biliyorsunuz. Yani aile konusunda, bunu aileyle uğraşan insanlar daha iyi bilirler, ama ben bir düşüncemi vurgulamak için söylüyorum. Türkiye nüfusunun önemlice bir bölümünün büyük kentlerde yaşadığını biliyoruz. Ama onun dışındaki yörelerde çekirdek aileyi bırakınız, çekirdek aileye gelen süreç, onu hazırlayan sürecin bile ne ölçüde sağlıklı olduğunun tartışmalı olduğu yörelerde devletin politikasının aileyi destekleme yönünde olduğuna inanmıyorum. Yani her ne kadar televizyonda bir adam ikide bir çıkıp program yapıyor, niye sen dokuz çocuk yaptın, 19 çocuk yapıyorsun, bunlar hani soruyor ya arada sırada abuk subuk sorular. O insanların o biçimde olmasını aslında siyasiler Türkiye'de çok büyük bir hoşnutlukla karşılıyorlar. Çünkü öylesine kalabalık bir kitlenin Allah muhafaza bir de bireyi keşfetmesinin ne olduğunu düşünebiliyor musunuz? Bireyi keşfettirmemek için onu sürekli olarak o aşiret düzeyinde tutmanın inanılmaz derecede keyifli ve somut sonuçları var. Bir tane adamı milletvekili yapıyorsunuz, getiriyorsunuz, onların gözü açıldı artık, bir tek milletvekililği yetmiyor, işte fon istiyorlar, kredi istiyorlar, zarar yok onları da veriyorsunuz, var, kullandırıyor, ondan sonra da büyük paketler halinde size oylar geliyor, işte demokrasi geliyor, toplumu yönetmek için ciddi kurumlar geliyor. Bir defa

çok iğrenç bir iki yüzlülük, yani bir tarafta büyük kentlerde bu sözünü ettiğimiz tartışmaları demokratik, o da tartışmalı ama hiç olmazsa insan haklarını geliştirici, demokrasiyi sağlayıcı bir aile yapısının oluşmaması, onun keşfedilmemesi için geleneksel aile, işte eskiden aile ne ise onun kavramlarını gündeme getirmeye çalışan bir devlet politikası ve onun güçlendirilmesi, yüreklendirilmesi var, öbür tarafta da onun tamamen dışında onunla hiç ilgisi olmayan bir yapıyı destekleme var. Bu, tam tamına belli bir iktidarın, hem de parti gözetmeksizin yani aday olan sadece bir partiye falan da bağlı değil, artık bir partiye bağlı olmadığını çok iyi biliyoruz. Çünkü çok aday ve yeni taze güçlerimiz de biliyorsunuz Amerika'ya ibadet, tavaf, hani insanlar Kabe'nin, ibadet edilecek yerin bir tek yer olduğunu zannederdi, eskiden hiç olmazsa inananlar, şimdi o kible değişti, o kible artık başka yerde aranmaya başlandı. Doğru, gerçekçi, çünkü iktidar gerçekten oradan geçiyor. Dolayısıyla bunun kurumların değil, bir toplumun ciddi bir sorunu olarak algılanması ve tartışılması gerekiyor. Şimdi geliyorum yine kitle iletişimlerine. Türkiye'de son on yıl içinde kitle iletişimi alanında yaşadıklarımız bu dünya düzeyindeki yöneticilerin, dünyaya egemen olduğunu düşündüğünüz o tek bir ülke de değil, artık bir ideoloji, bir dünya görüşü olan kapitalizmin, işte onun liberalizm yanı var, siyasal alanda parlamenter demokratik sistemiyle, o sistemin iletişim alanındaki bütün yaptıkları bize de geldi. Yani artık aile konusunda bir şey yapma şansınız olmadığı gibi, kitle iletişimi alanında da çok fazla bir şey yapma şansınız yok. Ne oldu yeryüzünde? Kendi ülkesindeki tekelleşmeyi anlamaya çalışan bir Fansız yazmış bundan onbes sene önce, diyor ki, Fransa'daki bu olayları anlamak için çok

fazla yorulmaya da belki gerek yok, "Amerika'nın 50 ya da 100 yıl önce yaşadıkları deneylere bakarsak, aslında bizim gelişmemize de ışık tutacaktır" diyor. Çünkü bizim için de aynı şey geçerli, çok fazla kafa yormaya gerek yok. Belki buna benzer toplantılar Amerika'da yüzyılın başında yapılmışsa onların bantlarını desifre edip yayınlamak belki konuyu açığa çıkartmada daha yararlı olabilecek. Ama Amerikalılar 1970'li yıllara kadar kendi ülkelerinde kendi yarattıkları kuralları savunuyorlar. Hangi parti gelirse gelsin üç aşağı, beş yukarı sözünü edeceğim kurallar geçerliydi. O ülkede teamül haline gelmiş olan alışılmış, demokratik süreci iletişim araçları açısından sürdürebilmek için tekelleşmeyi önleyici kurallara dikkat ediyorlardı, bir televizyon kanalına sahip insanın o kentte gazete ve radyo sahibi olmaması için sınırlamalar getiriyorlardı, tek sesi önlemeye çalışıyorlardı. Çünkü onların öteden beri değer verdiği, öğrendiği, uğruna birbirlerini öldürdükleri bir özellikleri; onun için kurumları da bu satınalmaları, bütün her şeyin satılması .. (Bant değişimi) bir konuda bir şey söylüyorsa, onun tersini de insanlara işittirmek zorundaydılar. Bunu cumhuriyetçiler de uyguluyordu, demokratlarda uyguluyordu. Ama 1970'li yıllardan itibaren Amerika'nın uluslararası alanda telekomünikasyon ve iletişim alanındaki egemenliğini sağlayabilmeleri için kendi ülkelerinde sermayenin büyümesi önündeki engelleri kaldırmaya başladılar. Bu cumhuriyetçilere rastladı, bu Regan'a rastladı. Yani biz Amerika'yı iyi izliyorsak, oradaki hapsirmaların sonra buraya kaç derecede zattürre olarak geleceğini aslında kestirebiliriz. Bu Regan'a rastladı ama başkasına da rastlayabilirdi. Ne yaptılar? Dünya ölçeğinde yatırımlarını büyütecek büyük sermayenin

oluşumuna izin verebilmek için kendi ülkelerinde parçalanmış alanlarda çalışan grupların önündeki engelleri kaldırmaya başladılar. Yani şirketlerin, birinin ötekine ortak olmasının engeli artık kalmadı, yani telefon alanında yatırım yapan, artık uydu teknolojisine de girmeye başladı. Çünkü zaten bilgi birikimi var. Eskiden sırf tekelleşme, demokrasinin bir özelliği uğruna bundan vazgeçmişlerdi. Artık bırakmaya başladılar, bir kez bırakmaya başlayınca da o olağanüstü sermaye, bu kadar büyük yatırım, para bir araya gelince bunun kârını elde etmek zorunda, bunun kârı, aradığı kâr, işte Türkiye'ye telefon alanında çok geri kaldık yatırım yapmamız gerekir biçiminde yansıdı. Doğru, telefon alanında geri kalmıştık ama aklımız neredeydi? Bizim telefonumuzu geliştirmek gereğine inanmamız, onun yollarını aramamız daha önce gerekmez miydi? Hayır, yapmadık, kafamız çalışmıyordu demek ki. Birdenbire 1980 sonrası bize dediler ki böyle olmaz, sizin telekomünikasyon altyapınızı geliştirmeniz gerekir dediler ve geliştirmeye başladık ve inanılmaz paraları aktardık, harcadık, inanılmaz faturaları ödedik bir tek amaç uğruna. Bir, Lübnan'ın yerine Ortadoğunun finans merkezi olacaktık, Özal bize böyle söylemişti. İki, bu sayede dünya sistemiyle bütünleşecektik. Faturasını biz ödedik, nimetlerini o büyük sermaye grupları elde etti, biz sadece para harcadık. Bu sadece Türkiye'de olmadı. Bu dünyanın her yerinde oldu, Latin Amerika'da oldu. Bu adımlar atıldıktan sonra yani kamu tekelindeki kuruluşlar o büyük yatırımların finansmanını yaptıktan sonra yine insanların, halkın parasıyla sonra o şirketleri dağıttılar. Ama ne gam, önemli değil, biz de dağıtacağız ve gazetelerdeki haberleri okuyorsunuz, özel telefon şirketi daha ucuz konuşma imkânı sağlıyor. Aşağılık he-

rifler!... Çünkü bu cehalet, bu kasıt, çünkü bilenler diyorlar ki Latin Amerika'da, Arjantin'de insanlar telefon faturaları yüzünden ayaklandılar diyorlar. Neden? Çünkü, evet, tamam önceden size çok ucuz fiyatlarla telefon faturası geliyor ama bir kez piyasayı kontrol altına aldıktan sonra artık denetleyemiyorsunuz. Şimdi, yani küçük bir dünyada yaşadığımızı iddia ederken, birilerinin yaşadığı problemleri tekrar burada da yaşamak için, toplu, koro halinde böyle ayınlar yapmak, iste çığlıklar atmak, iste ne bileyim ben, ailede olmayan cinsel ilişki ve şeye uygun birtakım doyumlara ulaşmak iletişim alanında çok mu gerekli? Ama öyle oluyor. Şimdi telekomünikasyon altyapısı gelince, bu boş kalacak değil ya? Yani buna yatırım yapanlar da bunu bozacak değil ya! O zaman ne geldi, ne gelecekti, doğal sonucu özel televizyonlar gelecekti. Geldiler. Hiçbir kimsenin dünyanın hiçbir yerinde buna engel olmasına olanak yok. Tamam, kabul ediyoruz, kabul ediyoruz ama insan aklı, bütün bu süreci, oluşumu kabul edilebilir ve onun birtakım sakıncalarını giderecek şekilde, çünkü Türkiye 1960'dan beri planlama diye bir şey biliyor. Süre kalmıyor ama inanın bunları paylaşmak gerekir. Çünkü bizi kandırıyorlar, hep öteden beri kandırıldık belki ama diyorlar ki bazı konularda planlama yapmak gereksiz, bu başka bir rejimi çağırıştırır. Biliyor musunuz, Amerika'da bizim radyo televizyon üst kurulu gibi bir kurul var FCC (Federal İletişim Komisyonu) diyorlar, bu yıl artık yeryüzünde geleceğin televizyon teknolojisi olan Japonların icat ettiği yüksek tanımlı televizyon var. Yani 500 taramalı, çizgili, noktalı olan bugün kullandığınız televizyonları 1200'e çıkartıyor. Yani açık öğretimde artık biz ders veremeyeceğiz, zaten vermiyorduk da, artık belli bir yaşın üstünde kimse ders ve-

remeyecek ve ekrana çıkamayacak, çünkü yüzünüzdeki bütün her şeyi gösteriyor bu televizyon. Yani öyle makyaj falan da yetmez hale gelecek. Yani herhalde televizyon önmüzdeki on yıl içinde sadece 16 yaş civarının ancak iyi görüntü verebildiği bir aygıtla dönüşecek. Bunu Japonlar yapıyor, dolayısıyla daha dünyaya satamıyorlar. Satabilmek için pazarlıklar yapılıyor, Amerika'lılar almıyorlar bu sistemi, almak zorunda olduklarını biliyorlar, ama alıcı piyasasını, yani televizyon alıcısını üretmedikleri için henüz bu teknolojiyi ülkelerine sokmuyorlar. Bir tek zengin Türkler var tabii Türkler hemen sokabilirler. Şimdi Amerika'lılar, bu Federal İletişim Komisyonu (FCC), diyor ki Amerikan şirketlerine üretin diyor. Adamlar bir yılı aşkın bir süre çalıştılar ve bir yılın sonunda sonuçlarını getirdiler. FCC baktı ve hiçbirinizinki tek başına tatminkâr değil dedi. Konsorsiyum kurun, hep beraber çalışın, bana bir cihaz getirin dedi. Şimdi beraber çalışıyorlar. Şimdi biliyorsunuz Türkiye'de radyo televizyon alıcılarına üretim müsaadesini Radyo Televizyon Yüksek Kurulu verindi, Özal döneminde, bu Radyo Televizyon Yüksek Kurulu Vestel'in bir televizyon alıcısına olur vermedi, üretemezsin dedi, çünkü teknolojik standartlara uygun bulmadı. Çünkü buna TRT, PTT elemanları karar veriyor. Ertesi gün bu yetki Sanayi Bakanlığına devredildi, ertesi gün, iki gün sonra falan değil. Hayır vermiyoruz dediklerinin ertesi günü artık sen çık bakalım dediler, Sanayi Bakanlığı daha sonraki gün ya da akşamı o yetkiyi verdi. Şimdi böylesine bir pazar, yani şunu söylemek istiyorum. Bu pazar para, eğer paranın akışını izlerseniz sonuçların ne olabileceğini de anlarsınız. Bu laf benim lafım değil. Watergate skandalını araştıran gazetecilerin lafı. O adam diyor ki, parayı takip ettim. Parayı

takip et, paranın nerede olduğunu bulursan, gerçekleri yakalarsın diyor. İşte ailenin geleceğinin ne olacağını merak ediyorsanız, bu süreç içinde kitle iletişiminin, yani bu acımasız bize tükettirilen, yaratılan bütün faturası bize ödetilen ve sonunda da beylerin, paşaların, baskalarının görüşlerinin anlatımına ve onlara insanların uyum sağlaması için parası bizden olmak üzere, çünkü filmlerini satın alıyorsunuz, altyapısını alıyorsunuz, elektriğini ödüyorsunuz, hepsini ödemek üzere. Bu kadar tuhaflik olamaz, bu kadar eşitsizlik olamaz. Ben burada eşitlikten yanayım. Yani bizden bütün bunları izlememizi istiyorlarsa altyapıyı öderlerdi, programları bedava verirlerdi, sonra biz istersek bakardık. Onun için ben bu eşitsiz toplumun, eşitsiz dünyanın, bu acımasız yönlerinin devam edeceğinden endişe ediyorum; ama tek güç bilen, anlayan ve bu konuları anlatabilen insanların, yani bunların çoğalmasıyla belki ve bunları sadece kendi köşelerinde değil de işte Uruguay'la, Paraguay'la, Etyopya ile Sudan'la ya da dünyanın bütün benzer özelliklerini taşıyan ülkelerin insanlarıyla belki ortaklık kurarak birşeyler yapabileceğine inanıyorum, başka da çare yok gibi görünüyor.

Tesekkür ederim. (Alkışlar)

BAŞKAN- Çok teşekkür ederiz Sayın Alemdar.

Saniyorum bir aramız var, ben de sizin gibi eşitlikten yanayım, Ertürk'e saygısızlık ettiğimi hissediyorum birazcık zaman bakımından.

A R A

ÜÇÜNCÜ OTURUM - ÜÇÜNCÜ BİLDİRİ

BASKAN- Efendim, üçüncü oturumun ikinci kısmına tekrar hoşgeldiniz diyelim. Prof. Dr. Sevim Erel, "Tüketici Ünite Olarak Aile"den bahsedecekler.

Buyurun Sayın Erel.

TÜKETİCİ ÜNİTE OLARAK AİLE

Prof. Dr. S. Sevim Erel

**Hacettepe Üniversitesi, Ev Ekonomisi Yüksek Okulu
Ev İdaresi ve Aile Ekonomisi Bölüm Başkanı**

GİRİŞ

Tüm insanlar, hangi meslekte olursa olsunlar, yaşamları süresince çeşitli mal ve hizmetleri kullanırlar. Bu tanıma göre bütün insanlar, hangi meslekte olurlarsa olsunlar tüketicidirler. Üretilen mal ve hizmetleri, belirli ihtiyaçlarını karşılamak üzere kullanan ve faydalanan tüm özel ve tüzel kişiler tüketicidir. Tüketiciler ihtiyaçları olan çeşitli tüketim maddelerini satın alırken farkına varmadan üretim biçimini de etkilerler. Çünkü tüketicinin seçimi, istenen malların ve hizmetlerin üretilmesiyle sonuçlanır.

Tüketici tarafından seçilen mal ve hizmetler tüketicinin refahını yükseltmek yönünde üretilmiyorsa bundan bir dereceye kadar tüketiciler sorumludur.

Tüketiciler; moda, alışkanlıklar, reklamlar, gelenek v.b. faktörlerin etkileri altında, kendileri için gerekli olan mal ve

hizmetler yerine, gerekli olmayanları seçmişse bu piyasayı, dolayısıyla kendilerini etkileyecektir.

Ancak tüketici; piyasayı etkileme gücünü her zaman bilinçli bir şekilde kullanmamakta veya kullanamamaktadır.

Çünkü tüketicinin doğru karar vermesini olumsuz yönde etkileyecek çok fazla faktör vardır.

Teknolojik gelişmeler ve ulaşım olanakları piyasada bulunan malların çeşitlenmesiyle sonuçlanmıştır.

Tüketicinin ihtiyacı olan mal ve hizmetin ne olduğu konusunda olduğu kadar, çeşitli mallar arasında; özellik, kalite, fiyat, v.b. karşılaştırmalar yapabilmesi, aynı malı üreten farklı markalar veya aynı malı farklı özellikte üreten bir firmanın farklı ürünleri arasındaki farkı anlayabilmesi gün geçtikçe zorlaşmaktadır.

Eğer tüketici ne almak istediğini tam olarak biliyor, yanıltıcı reklamların etkisi altında kalmıyor, ona sunulmuş olan mal ve hizmetlerin kalitesini zeki bir biçimde kontrol edebiliyorsa, piyasada bulunan malların etkisi altında kalmaz. Bunun sağlanması ise ancak tüketicinin çok iyi bilinçlenmiş olmasına bağlıdır.

Tüketici Olarak Ailenin Önemi

Ordu, hastane, yatılı okullar vb. bir yana bırakılacak olursa en büyük tüketici kurumu ailedir. Aile toplumun temel ünitésidir. Bir ülkenin sosyal yapısının gücü bu üniteye bağlı olduğu gibi ailenin gücü de onu oluşturan bireylerin gücüyle ölçülür. Aile, bireyelerine sosyal ve moral eğitimi sağlayarak karmaşık toplumda yurttaşlığın ilk eğitimini verir.

Kişi veya aile olarak tüm insanlar, devamlı olarak değişen bir dünyada yaşamak ve bu dünyaya uyum sağlamak durumundadırlar. Bir yandan sanayi ve teknolojideki değişiklikler, diğer yandan kitle iletişim araçlarının etkisi aile yaşantısını da etkilemekte ve bu etkileşim artık çok hızlı olmaktadır.

Nüfus durumunda, sosyal ve ekonomik yapıdaki değişmeler, doğrudan veya dolaylı olarak aileye yansımakta bunun sonucunda aile devamlı olarak değişmektedir.

Bir toplumun yaşama standardı evlerde oluşur. Evler, fiziksel, sosyal, hissi ve entellektüel eğitimin gelişimi sağlamadaki etkisi oranında bireysel mutluluk ve başarının gelişiminde dolayısıyla da bireylerin oluşturduğu toplumun güçlenmesinde rol oynarlar. Ailede refah düzeyini belirlemede kriter olarak kabul edilebilecek kavramlar vardır. Bunlar; yaşama standardı, yaşama düzeyi, tüketim standardı ve tüketim düzeyidir. Yaşama düzeyi, mevcut mal ve hizmetlerden duyulan tatmini, bunlara karşı kullanım ve davranış şekillerini ifade eder. Başka bir deyişle yaşama düzeyi, sahip olunan mal ve hizmetlerin tüketim düzeyidir.

Yaşama düzeyi ekonomik refahla ilgilidir. Çünkü, bir kişi veya ailenin ekonomik refahı onun belli bir süre içinde tükettiği mal ve hizmet miktarları ile bu mal ve hizmetlerin faydalarına bağlıdır.

Kişinin tüm tutum ve davranışları ailede gelişir ve daha önce de belirtildiği gibi, en büyük tüketici grubunu aileler oluşturur.

En büyük tüketici grubu olan, ailelerde oluşacak bilinç ve

doğru tüketicilerin davranışları, toplum ekonomisini de olumlu yönde etkileyecektir.

Tüketiciler Olarak Ailenin Sorunları

Tüketiciler olarak aile birçok sorunla karşı karşıyadır. Bugün alışveriş yapacak birçok dükkan mevcuttur. Aynı mal çeşitli isimler altında piyasaya çıkmaktadır. Her satıcı çeşitli reklam araçlarını kullanarak kendi malının en iyisi olduğunu iddia etmektedir. Tüketiciler, çoğu zaman, istemediği veya kullanamayacağı bir malı bu satış tekniklerinden kaynaklanan zorlamalarla satın alabilmektedir.

Tüketicilerin karşılaştığı sorunların çoğu, bilgi yetersizliği, dikkatsiz satın alma alışkanlıkları ve organizasyon yetersizliğinden kaynaklanmaktadır.

Bilgi Yetersizliği

Tüketicilerin karşılaştığı temel problemlerden birisi satın aldığı malların kalitesi ve fiyatı hususunda yeterli bilgiye sahip olmaması sonucunda ortaya çıkar. Malların sayısı ve çeşidi arttıkça problem daha da belirginleşir ve artar. Genellikle, tüketiciler zekice alışveriş yapmanın yol ve olanağı konusunda yeterli bilgiyle donatılmamışlardır. Yeterli bilgiye sahip olmamak ise, onun kalitesi iyi olmayan veya değerinden daha fazla para ödediği malları satın almasına sebep olur. Aldıkları malları nasıl kullanacağına veya ne gibi bakım göstereceğini bilmeyebilir. Bütün bu faktörler tüketicilerin mevcut kaynaklarından en üst düzeyde yararlanmasını olumsuz yönde etkiler.

Dikkatsiz Satın Alma Alışkanlığı

Tüketicilerin çoğu da kendilerinin becerikli alışveriş yaptıklarını sanırlar. Birçokları gözü kapalı olarak; markayı, fiyatı veya kökleşmiş alışkanlıklarını satın alma rehberi olarak kullanırlar ve bu yolların bazen ne derece güvensiz olduğunun farkına bile varmazlar. Tüketici, çoğu zaman tarafsız ve bağımsız kaynakların verdiği bilgi yerine, ürünü satan kişinin verdiği bilgiye dayanır.

Organizasyon Yetersizliği

İşçiler, iş adamları, gelişmelerini organize etmek için birleştikleri halde, tüketiciler genellikle tek başına hareket eder. Toplum karmaşıklaştıkça tüketicilerin birlikte hareket etmeleri daha da önem kazanmaktadır.

Tüketicilerin haklarının ve yararlarının korunabilmesi ve bunların artırılması, bir amaç etrafında bir araya gelerek örgütlenmelerine ve bu örgütleri aracılığıyla kendisiyle ilgili kararlar alan tüm kurum ve kuruluşlarda temsil edilebilmelerine bağlıdır.

Normal bir tüketicinin piyasada bulunan mal ve hizmetleri kontrol etme imkanı yoktur. Bilgisini artırmak yoluyla görünüş bakımından daha iyi olanı seçebilir. Piyasayı kontrol ederek de istediği kalitede, mevcut olan mallar arasından en ucuzunu seçebilir. Ancak; yine de elektrikli bir aracın emniyet derecesi, bir kumaşın solma derecesi gibi faktörleri incelemesi mümkün değildir.

Tüm bu nedenler tüketicilerin korunmasını gerektirmekte ve tüketicilerin korunması girişimlerine yol açmaktadır.

Tüketicinin korunması konusu 20. yüzyılın başlarından itibaren önem kazanmaya başlamış ve günümüzde en çok konuşulan konulardan biri haline gelmiştir.

Nitekim, Anayasamızın 172. maddesinde "Devlet tüketicileri koruyucu ve aydınlatıcı tedbirler alır. Tüketicilerin kendilerini koruyucu girişimlerini teşvik eder" hükmü yer almaktadır. Dar anlamda tüketicinin korunması: Tüketicinin ödediği para karşılığını mal veya hizmet olarak almasıdır.

Geniş anlamda tüketicinin korunması: Tüketici ile üretici arasındaki ilişkileri belirleyen gerekli; idari, teknik, hukuki ve ekonomik önlemlerdir. Toplumsal kaynakların kişilerin refahın sağlığını ve eğitimini iyileştirecek, daha iyi hizmetlere kavuşturacak alanların sağlanmasıdır.

Tüketicinin Korunması :

1. Bilgilendirilerek (Eğiterek)
2. Tüketiciyi yasalarla koruyarak
3. Tüketiciyi organize ederek (Dernekler ve Birlikler vasıtasıyla) sağlanabilir.

Gelişmiş ülkelere bakıldığında, tüketicinin korunması amacı ile başlangıçta kanuni bir takım düzenlemelere gidildiği, fakat mal ve hizmetlerin gitgide karmaşıklaşması, üretim faaliyetlerinin gelişmesi, özellikle kendine has kanunlara tabi ekonomik olayların tamamının kanuni düzenlemeler dolayla disipline edilmesinin imkansızlığı nedeniyle zamanla bu terkedildiği görülür.

Bugün gelişmiş ülkelerde tüketici birlikleri ve komiteleri, tüketicilerin korunması konusunda en etkili kuruluşlar haline

gelmişlerdir. Ancak bilinçlenmemiş toplumlarda tüketicilerin yasalarla ve kamu tarafından korunmaları önem kazanmaktadır.

Tüketici Birlik ve Derneklerin Amacı: Genel olarak; tüketicilerin dayanışmasını sağlamak, bilgi vermek, kalite kontrolü yapmak, devleti tüketici lehine etkilemektir.

Birçok yabancı ülkede, amacı tüketici sorunları ile ilgilenmek olan kamu kuruluşlarının yanısıra, tüketiciler de kendi aralarında teşkilatlanmış, tamamıyla hukuk hükümlerine göre, özel birlik ve dernekler kurma yoluna gitmişlerdir.

Sözü edilen bütün bu kuruluşlar tüketici kitlesinin korunması, tüketim konusunda her türlü ekonomik ve hukuki yön üzerinde durularak, tüketiciye yardımcı olmaktadırlar.

Bu kuruluşlar; çalışma sonuçlarının tüketiciye iletiminde; basın, radyo ve televizyon gibi araçlardan yararlandıkları gibi, çeşitli malların; fiyat, yapı ve kalitelerini test ve denemelere tabi tutarak, sonuçları, kendi yayın organlarıyla, üyelerine ve halka bildirmekte, böylece tüketicinin eğitilmesine de yardımcı olmaktadırlar.

Türkiye'de Durum

Ülkemizde tüketicinin korunmasına ilişkin oldukça geniş bir mevzuat mevcut olup bu mevzuat hükümlerinden bazılarıyla Bakanlar Kuruluna, Devlet Kamu ve Kuruluşlarına çeşitli ve oldukça kapsamlı yetkiler verilmiş durumdadır.

Cumhuriyet döneminden bugüne kadar tüketicilerin korunması ile ilgili olarak 58 Kanun, 5 tüzük, 10 kararname, 7 yönetmelik ve 10 tebliğ çıkartılmış bulunmaktadır.

Bu kural ve düzenlemelerin sayıca fazlalığı ve tüketiciyi koruma görevinin farklı kuruluşlara verilmiş olmasının bir kavram kargaşasına neden olduğu öne sürülmektedir.

1982 Anayasasından sonra Ticaret ve Sanayi Bakanlığına hazırlanan "Tüketicinin Korunması" kanun tasarısı ile 1992 yılında Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından hazırlanan ve "Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Tasarısı" henüz gerçekleşmemiştir.

Ülkemizde bugüne kadar tüketicilerin kendi girişimleriyle, güçlü bir tüketici örgütü kurulmamıştır. Mevcut birkaç tüketici derneğinin devletten hiçbir parasal yardım ve destek almadığı, düşük üye aidatları ile zorunlu giderlerini bile karşılayabilmekten yoksun buldukları için yeterli etkinlikleri bulunmadığı görülmektedir.

Bazı meslek kuruluşları tarafından tüketicinin korunmasına yönelik başarılı çalışmalar yapılmaktadır.

Modern tüketici, hergün yeni olanaklarla olduğu kadar, yeni sorunlarla da karşı karşıyadır. Bir yandan bu olanaklardan yararlanmayı, diğer yandan da kendini eğitmek yoluyla problemlere çözüm yolu bulmayı bilmesi gerekmektedir.

Akılcı tüketici, gelirini en üst düzeye çıkarmada gayretli, daha çok kazanmak için çaba harcayan ve parasal kaynaklarını yararlı olarak kullanmada güdülendirilmiş (motive edilmiş) tüketicidir. Mevcut gelirin çeşitli mal ve hizmetler arasında dağıtmak isteyen her tüketici;

- Mal ve hizmetlerin ihtiyaçlarını karşılayacak nitelikte olup olmadığını

- Mal ve hizmetlerin kalitesini
- Kendisi için uygun olan mantıklı bir fiyatı nasıl saptayacağını

bilmek ister. Bunun için de tüketici eğitimine mutlak ihtiyaç vardır.

Son yıllarda; tüketim, gereksiz tüketim, tüketicinin korunması gibi sözcükler gittikçe daha çok kullanılır hale gelmiştir. Bunun en önemli nedeni, belki de, tüketicinin daha iyi yaşama düzeyine ulaşmak için, kaynaklarından en üst düzeyde yararlanması gerektiği bilincine varmış olmasından kaynaklanmaktadır.

Tüketici eğitimi, bireylere mutlu bir yaşantı modeli geliştirmeleri için, kişisel ve toplumsal değerlerin çerçevesi içinde, kaynakların tümünü idare etmeyi öğretmektedir. Bu kaynaklar; zaman, enerji, para, maddi olanaklar, bilgi, beceri gibi kaynaklar ile toplumsal hizmetlerdir.

Tüketici eğitimi, bireyin ekonomik faaliyetlerini yönlendirme, ihtiyaçlarını giderme ve pazarı etkileme gücünü artırmayı hedef alan eğitim ve bilgilendirme yatırım olarak tanımlanabilir. Tüketici eğitimi bireyin yalnızca tüketici rolü için değil toplumda üstlendiği vatandaşlık, ekonomik, politik roller gibi sosyal roller için eğitilmesini de kapsar.

Tüketici eğitimi; "tüm tüketicilerin mal ve hizmetler arasında doğru seçim yapabilmeleri ve kaynaklardan en üst düzeyde yararlanabilmeleri için gerekli konularda aydınlatılmaları" demektir.

Ancak bu sayede tüketicinin; en az kaynak kullanımıyla en

üst düzeyde fayda elde etme ve kaynak tasarrufu sağlama imkanı olabilecektir. Bu yolla sadece bireylerin değil toplumun da yaşama düzeyinin yükseltilmesine yardımcı olunabilir.

Bütün bu nedenlerle tüketicinin korunmasında, eğitim önem kazanmaktadır.

Dünya ülkelerinin çoğu artık "tüketici eğitimi"nin önemi tam olarak kabul etmiştir. Bu konuya ya okul eğitimi programlarında veya özel kurslar düzenleyerek tüketicilerin bilinçlenmesini sağlayacak biçimde işlemektedirler. Ayrıca özel kurumlar tarafından yapılan yayınlarla tüketicilere yol gösterilmektedir.

Bugünkü durumuyla, Türkiye'de örgün ve yaygın eğitimle adı "Tüketici Eğitimi" olmamakla beraber, tüketici eğitimine yönelik bazı bilgiler verilmektedir.

Üniversitelerin bazı bölümlerinde tüketici eğitimi dersleri verilmekte ise de pek fazla yaygın değildir. Bazı yayın organları ve TSE tarafından tüketicilere rehberlik edecek, dergi ve bültenler çıkartılmakta ve tüketici çeşitli mal ve hizmetler konusunda bilgilendirilmekte ve uyarılmaktadır.

1987 ve 1988 İcra Planının "Tüketicinin korunması ile ilgili tedbirler bölümünün 6. maddesinde "İlk ve orta dereceli okulların müfredat programlarında ev ekonomisi ile ve tüketicinin faal korunmasıyla ilgili gerekli bilgileri yer almasını temin edecek değişiklikler yapılacaktır" maddesi ile Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda "Ev Ekonomisi konusunda yaygın eğitim programlarıyla tüketicilerin bilgi sahibi olmaları sağlanacak, bu alanda kitle haberleşme araçlarından ya-

rarlanılacaktır" hükmünün yer almış olması memnuniyet vericidir.

Sonuç olarak bugün ülkemizde tüketicinin yasalarla, örgütlenme ile ve eğitimle korunmak için bazı faaliyetler yürütülmekte ise de bunların yeterli düzeyde olduğu söylenemez.

Halbuki toplum, şehirleşme, eğitim düzeyinin yükselmesi, daha fazla sayıda kadının ev dışında çalışmaya başlaması, teknolojiadaki gelişmeler ve endüstrileşme sonucunda, gün geçtikte artan oranda, tüketim toplumuna dönüşmektedir. Evlerde üretilen mal ve hizmetlerin çoğu bugün artık dışarıdan satın alınmaya başlamıştır. Bu hızla sosyal değişime ayak uydurabilmek için tüketici ve dolayısıyla da tüketici ünite olarak ailelerin :

- Aile kaynaklarının idaresine olduğu kadar,

- Tüketici olarak korunmaları ve tüketicinin korunmasında en etkili faktör olan tüketicinin bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesine ağırlık verilmelidir.

- Bu sayede ailelerin yaşama düzeylerini (refah düzeylerini) yükseltmek mümkün olabilecektir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

1. DPT, *Türk Aile Yapısı, VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı Ö.İ.K. Raporu*, Yayın No: DPT : 2165 ÖİK : 38, Nisan 1989.

2. Erel, S. Ev Ekonomisinin Önemi, *Ev Ekonomisi Dergisi* (1989) Sayı: 2-3, s.3-7.

3. Erel, S. AT'de Tüketicinin Korunması Politikaları, *Ekonomide Ankara*, Ocak-Şubat 1990, Sayı: 30.

4. Türkiye'de ve Avrupa Topluluğunda Tüketicinin Korunması TSE, Ocak, 1989 (Teksir)

5. Yener, M. Ülkemizdeki Tüketicinin Korunması Gereği, Önemi, Bu Konuda Ev Ekonomistlerinin Yerinin Belirlenmesinde Öneriler, *Ev Ekonomisi Dergisi* 1:1 (1987).

BAŞKAN- Sayın Erel'e çok teşekkür ederiz.

TARTIŞMA

BAŞKAN- Efendim, sabahtan beri üç konuşmacımız bize bildiri sundular. Sayın Ertürk aile konusunda çok kısa geçmişe bir bakış ve bugüne aileyi getirdi ve bugünkü ailenin de bana öyle geliyor ki sorgulanması gerektiğini vurguladı. Hem aileden yanayız, çünkü hepimiz bir aileye mensubuz, ailelerimizi seviyoruz, ama öte yandan da birtakım sınırlayıcı özellikler var, baskıcı özellikler var. Acaba demokrasiyle bu nasıl bağdaşır. Zannediyorum üzerinde durduğu konulardan bir tanesi bu idi.

Sayın Alemdar, aynı şekilde kitle iletişim araçları ve aile arasında da birtakım sorgulanmalar yapılması gerektiğini vurguladı. Özellikle kitle iletişiminde model meselesinin hem olumlu, hem olumsuz yönden ciddi bir sorun oluşturduğunu vurguladılar. Dolayısıyla bu konuda da sizlerden birtakım sorular geleceğini tahmin ediyorum. Son olarak tüketici meselesi. Tüketici ve aile konusunda Sayın Erel çok güncel bir konu üzerinde duruyorlar, son günlerde televizyonda, özellikle iki gündür, tüketici derneklerinden bahsediliyor ve tüketici dernekleri sağlığımızı tehdit eden, istanbul, Ankara'da sağlığımızı tehdit eden çok çeşitli ve günlük tüketim malzemelerinin çok ciddi sorunlar yarattığı konusunda bizi uarmaya çalışıyorlar ve tüketim meselesi, ailenin tüketimi konusunda da gerçekten Sayın Erel'in dile getirdiği tüketici eğitimi meselesinin çok önemli bir konu olduğu herhalde altını çizerek belirtmemiz gereken bir nokta.

Üç ayrı, birbirlerini tamamlayıcı da diyebiliriz zaman zaman fakat üç ayrı konuda üç bildirimiz oldu, şimdi sorularınızı bekliyoruz.

BAŞKAN- Buyurun Sayın Oğuzkan.

DR.FERHAN OĞUZKAN- Gerçekten çok seviyeli dolgun ve zamanımızı değerlendiren konuşmalar dinledik ve hepsi de birbirini tamamlıyor. Sizin de başkan olarak üzerinde durduğunuz gibi, çünkü konuşmalarla da bağlantı kurarak ben bir öneride bulunmak istiyorum. Burada Millî Eğitim Bakanlığından gelen arkadaşların da bulunduğunu söylemişlerdi, herhalde onlar komisyon çalışması yapıyorlar. İşte Millî Eğitimde bu aile meselesini halledecek bazı çözüm yolları arıyorlarmış, onlara da belki bir öneri mahiyetinde birkaç şey söyleyebiliriz bu vesileyle. Efendim, benim bir eğitimci olarak sonuçta, başından sonuna kadar ailenin ne olduğu, ne olmadığı, ne gibi çalışmalar olduğu, ailenin maruz kaldığı bazı şeyler, özellikle televizyon karşısındaki tavrı ve tüketici olarak da ailenin daha akılcıca davranması meseleleri bir şeyi aklıma getiriyor. Biz eğitimci olarak okullarımızda ne yapmalıyız ki, bunlar iyi anlaşılsın, öğrencilerimizi, gençlerimizi bazı meseleler karşısında daha duyarlı hale getirelim ve daha akıllı bir aile içinde veyahut daha böyle iyi geçinen insanlardan veyahut kişilerden meydana gelen aileler kuralım. Çünkü ben tehlike olarak anladım Alemdar Beyin söylediklerinin bir kısmını, yani aileyi yozlaştırıcı, aileyi yanlış yollara sevk edici programlar adeta çok yoğunlaşmış vaziyette ve dedikleri gibi kitap ve gazete artık ikinci planda kalmıştır. Türkiye'de birçok nedenle tek iletişim aracı aile üzerinde etkisini sürdüren aynı zamanda çok yaygın bir şekilde sürdüren televizyondur. Tabii tüketim meselesi eskiden beri vardı. Şimdi okulun bir görevi, genel anlamda, öğrencinin ileride yaşayacağı veya yaşamakta olduğu topluma iyi uyum sağlamasına yarayacak ve iyi vasıflar, nitelikler geliştirmesini sağlayıcı bir ortam ya-

ratmaktır. Tabii bu programla olur ve nihayet onların parçalarına bölünen dersleriyle olur. Eskiden aile bilgisi diye bir ders vardı, hatırlar belki arkadaşlarımız ama bu ders belki daha ziyade pratik işlere yönettirmiş bir içerikten oluşuyordu. Örneğin, kızlar için dikiş dikme, erkekler için hanımına veya eve yardımcı olmak vesaire gibi. Bunlar çok erken yaşlarda verilen bilgilerdi, ortaokul öğrencisine çok erken gelen konulardı bunlar. Daha oyun çağında falan çocuklara biz aile nedir, iyi bir ailenin özellikleri nedir, kadına düşen görevler, erkeğe düşen görevler ve işbirliği nasıl sağlanabilir ve tüketicilerin karşılaşacağı bazı sorunlar da orada ele alınmış durumdaydı, biraz da psikoloji kırıntıları vardı bu derste, tam hatırlayamıyorum ama bu, bugün kaldırıldı, böyle bir ders yok, "Aile Bilgisi" diye bir ders yok.

Eskiden beri benim bir düşümdür bu, evliliğe en yakın olan çağdaş, lisenin son sınıflarına yakın bir çağda, ki, bizim biliyorsunuz kızlarımız olsun, erkeklerimiz olsun bu çağlarda büyük bir kısmı evlenme kaygısına giriyor veyahut böyle bir niyeti ortaya koyabiliyor ve gerçekten de evleniyor, yani üniversiteye geçişten önce böyle bir aile kurma sorunuyla karşı karşıya kalıyorlar. Şimdi bu aile kurma konusunda, bence ailenin sağlıklı olabilmesi için, bazı düşüncelerin açıklığa kavuşması gerek. Çok önemli bir çağ o çağ. Şimdi bu çağın gerektirdiği bilgileri, anlayışları, çocuklarımıza vermemiz gerek. Bir ders yaratmak gerek. Matematik gibi, tarih gibi, coğrafya gibi, ama öyle bir ders yaratabilmeliyiz ki disiplinlerarası olsun, bunun içinde psikoloji olsun, sosyoloji olsun, iletişim araçlarının durumu olsun ve bazı ekonomik sorunlar olsun. Ben diyorum ki, bu ders yine aile bilgisi adını alabilir, başka bir ders olabilir; ama bütün bugün konduğumuz,

dün de üzerinde durduğumuz bazı meseleler burada o çağ çocuklarının yani lisenin ikinci, üçüncü sınıfındaki çocukların anlayabileceği şekilde, belki biraz daha basitleştirilmiş bir şekilde konulara bölünerek verilsin. Bunun çok yararlı olacağını düşünüyorum. Öyle tahmin ediyorum ki, sayın konuşmacılar bu hususta benimle aynı görüşü paylaşırlarsa belki önerilerde de bulunurlar ve böylece bir disiplin yaratmış oluruz, bir ders yaratmış oluruz. Bu ne psikolojidir, ne sosyolojidir, ne iktisattır, ne teknolojidir; ama hepsinin birleşiminden, hepsinin getireceği verilerden yararlanılarak çocukların kafalarında meydana gelen soruları karşılayan ve onları ileriye hazırlayan bir derstir. Bunu yaratabilsek, bunu geliştirebilsek ve Millî Eğitim Bakanlığı da bu fikre yatkın bir şekilde bugün zaten psikolojiden vazgeçti, toplumbilimden vazgeçti, bu dersler bir nevi ikinci, üçüncü plana indi. Kaldı ki, o derslerde de konuşulan meseleler değil. Sosyolojinin geçmişinden, çok böyle klasik konularından bahsedilen bir ders hiçbir zaman iyi bir sosyoloji dersi gören, öyle tahmin ediyorum ki, bir öğrenci bugün konuştuğumuz meselelerle hiç ilgili şeyler öğrenemiyordu. Onun için ben böyle bir önerimi dile getirmek istedim. Sayın konuşmacılar bunu destekleyen, daha da ileriye götüren düşünceleri bize sunarlarsa çok memnun olacağım.

Teşekkür ederim.

BASKAN- Efendim, çok teşekkür ediyoruz.

PROF.DR. SEVİM EREL - Sayın Oğuzkan'a çok teşekkür ediyorum. Ben Hacettepe Üniversitesi Ev Ekonomisi Yüksekokulunda Ev İdaresi ve Aile Ekonomisi Bölüm Başkanıyım ve aşağı yukarı 1968'den beri Hacettepe'deyim, daha ön-

ceki yıllarda da, eskisini söylemeyeyim, 1960'lı yıllardan beri de başlayarak Ankara Üniversitesinde ve konum ev ekonomisi. Sayın Oğuzkan ev ekonomisini tanımladı, isim vermedi, ben ev ekonomisini tanımlayacağım izin verirsiniz, meslek aşkıyla.

Ev ekonomisi diyoruz, ailelerin yaşama düzeyinin yükseltilmesi, daha rahat ve daha mutlu bir yaşantı sürmesi amacını güden, kişi, aile ve toplumla ilgili olarak daha çok ev ve aileyle ilgili konuları ekonomik, sosyal, sağlık, fiziksel ve estetik yönleriyle inceleyen uygulamalı bir bilim ve sanattır. Şimdi, Sayın Oğuzkan'ın bahsettiği dersleri biz de vaktiyle okuduk. Hatta benim en sıkıntı çektiğim derslerden bir tanesi bir nakış vardı, getirirdim eve nasıl yapılacağını bilemezdim, kız çocuğu olmama rağmen, çünkü yeteneğim yoktu. Ancak, benim sanata büyük saygım var, herkesin el becerisiyle sanatla ilgili işler yapabileceğine inanmıyorum. Zaman içerisinde ev ekonomisi dendi, aile bilgisi dendi, çeşitli isimler verildi. Biz bunu yıllardır ev ekonomisi adı altında tanıtmaya çalışıyoruz, bunun eğitimini vermeye çalışıyoruz ve çabasını veriyoruz. Şimdi biraz önce anlattığım konulardan da görüyoruz ki, sanat ayrı bir şey, ev yönetimi ayrı bir şey. Evin ve ailenin yönetilmesi birçok konuyla bağlı fizik de bilmeniz lazım, biyoloji de bilmeniz lazım, matematik de bilmeniz lazım, sağlık da bilmeniz, psikoloji, sosyoloji, antropoloji de. Ev ekonomisi ne yapıyor, bu temel bilim ve bilgi alanlarını ev ve aileyle ilgili konulara uyguluyor. Ben büyük bir eleştiri olmazsa şunu belirtmek istiyorum. Biz bir taraftan öğrenci yetistiriyoruz ve Millî Eğitim Bakanlığına durmadan yazı yazıyoruz, bir türlü bizim mezunlarımız istediğimiz alanlara yerleşemiyorlar. Bakanlık mezunlarımızı bir yıl alıyor, bir

yıl almıyor. Mezunlarımız Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde gayet başarılı bir biçimde çalışıyorlar. Ders mevcut, bir miktar öğrenci alınıyor. Fakat çeşitli kararların değişmesiyle bu iş yürütülemiyor.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN- Sağolun.

DR.FERHAN OĞUZKAN- Ben bir açıklık getirmek istiyorum. Şimdi, Sayın Sevim Erel'in bahsettiği ev ekomisi dersinin de mevcudiyetini biliyorum. Benim önermek istediğim ders değişik bir ders. O olmasın demiyorum, hayır, benim özlediğim ders Yakın Ertürk'ten başlayarak sizin bildiğiniz bütün konuları ihtiva eden, yani bu konuların ortaya koyduğu sorunlara bir cevap teşkil edecek, çocuğu hazırlayacak başka bir ders.

BAŞKAN- Efendim, çok teşekkür ederiz.

Buyurun Sayın Güvenç.

PROF.DR. BOZKURT GÜVENÇ- Sayın Başkan, benimkisi sorudan ziyade çok kısa bir iki katkı olacak. Ertürk biz biraz şaşkına çevirir gibi oldu sabah, çünkü sosyal bilimlerde iki genel model var. Birisi işlevsel modeldir, uyumcu modeldir, barışçı modeldir, öbürü biraz daha çatışmalı, çelişkili ve kavgacı bir modeldir. İhtiyaca göre sosyologlar, sihirbazlar gibi o modeli veya bu modeli kullanırlar, şirin gözükürler veya devrimci gözükürler, acaba hangisi daha geçerlidir, doğrudur? Bu modeller de tıpkı kitle iletişim araçları gibi araçlardır. İyi kullanılırsa, iyi niyetle yararlı olur, açıklar; eğer kötü kullanılmak isteniliyorsa kötü de olabilir; ama bu hayatın di-

yalektiğidir, hayatın çelişkisi buradadır. Şimdi, sakıncalı olan bu modellerden bir tanesine saplanıp kalmaktır. Aileyi öylesine idealize edersiniz ki, dokunulmaz hale getirirsiniz. Aileyi öylesine eleştirirsiniz, öylesine bir savaş alanı haline getirirsiniz ki, böyle bir kuruma gerek yoktur denebilir. Şimdi bunun ikisi de sakıncalıdır, sosyal bilimci olarak diyorum ki bu ikisinin de varlığına ihtiyaç vardır. Hatta belki iyi bir sosyal bilim yani belki Ferhan Oğuzkan'ın gönlünden geçen ders bunların dengelenmesidir. Biz bugüne kadar çoğunlukla hep böyle işlevsel uyumlu modelin etkisi altında kaldık ve bazı kurumları kutsallaştırdık. Halbuki değişen bir dünyada hiçbir şey dokunulmaz değildir, herşey eleştirilebilmelidir, her şey bilimin konusu olabilmelidir.

Kitle iletişim araçlarına da bir yaygın eğitim aracı olarak bakabiliriz. Ne kadar fevkalade iste şöyle; ama bu işin bir yanı, bir araçtır, tamamen katılıyorum Korkmaz arkadaşımıza, araç iyi kullanılırsa belli bir zaman ve mekanda yararlı olabilir; ama bunu kutsallaştırırsanız zararlı olmaya da başlayabilir. Çünkü koşullar değişir.

Şimdi, Sevim arkadaşımın ve eski öğrencimin eğitim görüşüne katılıyorum. Nasıl, ne maksatla, kim tarafından? Çünkü bugün yaşadığımız dünya ve toplum düzeninde o eğitimi olması gereken biçimde vermek biraz zor. Çünkü o eğitime hemen müdahale edilir, insanların, bireylerin uyarılması, uyanması güçleştirilir. Yani öyle bir eğitim düşünüyorum ki, hem üreticiyi, hem tüketiciyi eğitsin yani toplumun uzun vadeli çıkarını görebilsin, geçmişi değil de uzun vadeli çıkarını görebilsin, biz hep kısa vadeli düşünüyoruz. Reklamda yeni maddede birşey çıktı, kurtarıcı gibi gö-

rüyorum, bir yıl sonra sakıncası ortaya çıkıyor, yasaklanıyor. Tabii burada şunu da unutmayalım ki, çok büyük bir devrimin içindeyiz. Tarım toplumu bir üretim örgütlenmesini gerektiriyordu. Tarım toplumu üretici bir toplumdur, ama sanayi toplumu bir tüketime dayalı, tüketim ekonomisine dayalıdır. Sanayi toplumunda ekonominin gelişmesi tüketimin gelişmesine bağlıdır. Geçen yıllarda, birkaç yılda biz çok iyi şeyler yapıyoruz dedik, neyle, sadece tüketimi artırarak, üretimi artırmadan. Tabii üretimi artırmadan tüketimi artırmak da bizi enflasyona, bugünlere getirmiştir. Bu bir aldatici, yanıltıcı gelişmedir. Son olarak ekonomi dediğimiz şey de zaten ev ekonomisi demektir. Yani kelimenin anlamı da evin yönetimi demektir. Mesele bunun adında değil de galiba muhtevasında.

Çok teşekkür ederim Sayın Başkan.

BAŞKAN- Teşekkür ederiz Sayın Güvenç, ben katkı olarak kabul ediyorum izin verirsiniz.

Buyurun efendim.

KADIM BUDAK- Sayın Ertürk, ailenin diğer özellikleri yanında bir mücadele alanının olduğunu söyledi, ben bundan yola çıkarak Sayın Alemdar'a bir soru sormak istiyorum. Ülkemizde son beş yıldır bir demokratikleşme süreci yaşanıyor, bu süreçte özel televizyonlar ve yayın organlarının daha bir özgürleşmesi anlamında gelişmeler ortaya çıktı. Bu mücadele alanına bu özel televizyonlar ve diğer yayın organları bireyi özgürleştirme, siyasî iktidara katma ve bunu denetleme noktasında yardımcı olmaya çalıştı. Fakat daha sonra görüldü ki, siyasî iktidarı denetleme ya da yeni bir siyasî iktidarı ideolojik alanda oluşturma noktasında bu aileye

oluşturan bireylerle kitle iletişim araçları arasında bir inatlaşma ortaya çıktı, oy anlamında bu. Şimdi bu kitle iletişim araçlarıyla ailenin mücadele alanında inatlaşmasının doğuracağı sonuçlar ülkemiz açısından neler olacaktır, olumlu ya da olumsuz yönden?

BASKAN- Teşekkür ederiz efendim.

Buyurun.

SENEM TURGUT- Benim sorum da Korkmaz Hocama olacak. Örnek olarak batı ve kapitalist toplumları verdiniz konuşmanızda, sık sık oradan referans aldınız ve bizim gibi sanayileşmede gecikmiş toplumlarda tartışmaların zorluklarından bahsettiniz, çözüm olarak da Yakın Hocamızın verdiği demokratikleşmeye inandığınızı fakat bunun pratikte yaşama geçmeyeceğinden duyduğunuz kaygıları dile getirdiniz. Zaman zaman, eğer yanıyorsam beni düzeltin lütfen, sanki batıdaki kapitalist toplumlardaki ya da işte İngiltere, Amerika, oradaki teknolojiye bir hayranlık duyduğunuzu çıkarttım sözlerinizden. Acaba özelleştirme bizim ülkemizde tam anlamıyla hâkim kılınca ve bu kapitalist ilişkiler tam anlamıyla topluma yayılca, biz de onlar gibi özendığımız demokrasi ve teknolojiye ulaşacak mıyız? Sanıyorum hayır, öyle olmayacak. Yani onların elindeki, sizin deyiminizle tırnak içinde para, onların elindeki güç bizim gibi üçüncü dünya ülkelerini yıllarca sömürmeleriyle meydana gelmiş bir güç ve para. Bu konuda çelişmediğimizi düşünüyorum, ortak düşündüğümüzü düşünüyorum. Ama alternatif üretebilmek gerekli. Yani bu durumdan kurtulabilmek için, bu sömürge durumundan kurtulabilmek için alternatif üretmek gerekli. 1980'den sonra Türkiye'de çok ağır bir süreç yaşandı, top-

lumsal açıdan, aile yaşantısı açısından çok ağır sonuçları oldu bunların ve Yakın Hoca bir yerde bir alternatif üretti. Dedi ki, aile açısından bazı müdahale alanları yaratılmalı ve bu müdahale alanları politikalarla belirlenmeli. Ancak, bu politikanın kimler tarafından üretildiği çok önemli. Yani her çeşit öğretim üyesi olduğundan da bahsettiniz, tüm görümlerin, tüm ideolojilerin ürettiği öğretim üyeleri de var ve onlar da demokrat olduklarını savunuyorlar. Sonuç olarak ulaştığım nokta, sizin konuşmanızdan sonra çok uzun süre düşündüm ve korkarım sizden sonra pek de toplantıyı takip edemedim, hep bunları düşünmekte olduğum için, çok yararlandığımı itiraf etmek istiyorum, minnetimi itiraf etmek istiyorum size. Sonuçta sizin çok iyi bir eleştirmen olduğunuzu düşündüm. Mevcut durumu çok iyi eleştirdiğinizi düşündüm, ama alternatif üretmediniz. Galiba 1980'den sonra bizim aydınlarımızın, toplumun dinamik unsurlarının, bilim adamlarının ve sanatçıların içinde bulunduğu bir hastalık da olabilir bu. Eleştirmek ama alternatif üretememek. Sizler, bizler alternatif üretemediğimiz zaman, kimlerin ne çeşit alternatifler ürettiklerini ve toplumda yine sizin cümlemlerle devam etmek istiyorum, mevcut durumundan korkup geçmişe sapanları görüyoruz, onlar alternatif üretebiliyorlar. Bugün yerel seçimlerin sonuçları ortada nitekim. Bizim alternatif üretemememiz gerekiyor. Ben bir araştırmacı olarak çalışıyorum. İşçilerle iç içe çalışıyorum, bir gözlemimi aktarmak istiyorum izin verirseniz.

Anket yaptık ve işçilerin izledikleri televizyonları sorduk ve sonuçta ATV birinci sırada, Show televizyonu ikinci sırada Star üçüncü sırada. Diyor ki bir tanesi bana, her üç televizyonu izliyorum, sonuçta belli bir noktaya varmak is-

tiyorum. Yani üçünü özümsemiştiği zaman bir noktaya vardığını düşünüyor. Üçünün sahipleri de sermaye sahipleridir, üçünün, örneğin, özelleştirmeye bakışı ortadadır. Buna alternatif olarak acaba sendikalar, demokratik kuruluşlar, üniversiteler, farklı alanlarda farklı kanallar yaratıp, televizyonlar kurup, radyo kanalları kurup üretim yapamazlar mı? Amacımı aşmak istemiyorum. Benim babam da öğretim üyesi. YÖK'ün getirdiği ortamı biliyorum. Türk bayrağının peşinden yürüyüp Anıtkabir'e gidememenin zorluklarını biliyorum Hacettepe Üniversitesinde. Ama acaba bir bilim adamı olarak üstüme düşeni yaptım, alternatif ürettim diyebiliyor musunuz?

BASKAN- Çok teşekkür ederiz efendim.

CANAN OĞUZ- Ben de Korkmaz Hocaya bir soru yönelmek istiyorum. Amerikan sömürüsüne çözüm olarak Korkmaz Hoca diğer üçüncü dünya ülkelerinde ortak durumu paylaşan ülkelerde ilişkiye geçilmesi ve birtakım paylaşımlarla çözüm üretilmesini söylemişti. Ancak, kitle iletişim araçlarının gücü, oluşturduğu kamu oyundan geliyor ve ülkemizde bunlara sahip olan, bunları referans kişi olarak etkileyen, toplumu etkileyen insanların basın ahlâkından yoksun olduklarına inanıyorum. Bence temel sorun buradan kaynaklanıyor. Çünkü eğer biz kitle iletişim araçlarını doğru yönde kullanabilirsek, diğer dünya ülkeleriyle iletişim kurmak yerine kendi toplumumuza inebilirsek daha radikal, daha kısa süreli çözümler üretebileceğimize inanıyorum. Acaba siz bu konuda neler düşünüyorsunuz?

BASKAN- Teşekkür ederiz efendim.

PROF.DR.YAKIN ERTÜRK- Tam bir soru yöneltildi ama hem Bozkurt hoca bana bir top attı gitti, onun topuna yanıt vermem lazım, hem de Korkmaz Alemdar'la bir ufak hesaplaşmamız olacak daha iyi bir yere gitmek için. Şimdi ben aileye gerek var mı yok mu gibi bir sorunsalla hiç uğraşmıyorum, bu benim sosyolog olarak vereceğim bir yanıt değil, bilim bununla uğraşmaz zaten. Bu insanların bireysel düzeyde verdiği karar. Ben 20 yıldır aynı kişiyle evliyim, onun için o seçimimi yapmışım. Ben burada, üstelik de çok etik bir alana giriyor, ahlak alanına falan hiç girmek istemedim. Ben tam tersine aile kavramının, aile ideolojisinin bir mit olduğunu ve ailede bu mitin bize yansıttığı biçimiyle ne pratikte var, ne de ideolojik olarak böyle bir bütüncüllük içerisinde varolmadığına değinmek istedim. Zaten analiz bence bilimsel analiz, Bozkurt Hocanın da dediği gibi, hayatın diyalektiğini ortaya koyabilmeli. Dolayısıyla ben, tam da böyle bir metodolojik bir bakışla aile konusuna eğilmeye çalıştım. Ama tabii eğer kavga etmenin bedeli eşitsizliği ve haksızlığı sineye çekmekse, o zaman ben kavgacıyım. Sonuna kadar da kavga ederim. Ama burada önemli olan kavgacı bakış açısı, barışçıl bakış açısı değil, bu bir ideolojiden ibaret bence, çünkü barışçıl diye bakılan alan da aslında bir ideolojiyi yansıtıyor, yani oradaki çelişkileri tamamen göz ardı etmektir. Bu temel bir sosyolojik paradigma sorunu bence, bunun özellikle, öğrencilerimiz de var burada, altının çizilmesi gerekir.

Şimdi, Korkmaz Bey demokrasinin bir yalan olduğunu söyledi, ona katılıyorum. Demokrasi ne kadar yalansa aile de o kadar yalan diyorum. İdeolojik anlamda yalan ve özellikle bizim gibi toplumlarda, bu batı modelinden geliştirilmiş bize

dayatılmış bir ideoloji; ama aile de, demokrasi de vazgeçilemeyen yalanlar. Çünkü, biz bunların dışında şu an için en azından çözüm üretebilmiş değiliz. Denetleyemediğimiz devlet, denetleyemediğimiz pazar, denetleyemediğimiz medya bizi denetler. Bu, bütün konuşmalarda da ortaya çıktı. Dolayısıyla biz demokrasiden başka çareye sahip değiliz, onun için aileyi de ben bu süreç içerisinde bir sivil toplum örgütlenmesi olarak görüyorum ve ancak örgütlü bir sivil toplum, kendisini koruyabilecek, kendisini daha bu güç ilişkiler içerisindeki mücadelede. Mücadele, tabii hep belki daha yumuşak sözcükler kullanmak lazım, lütfen yanlış anlaşılmasın. Çünkü hayat bundan ibaret, hepimiz her gün bir pazarlığın içine giriyoruz. Gerek evde annemizle, babamızla kızımızla, yok şu saatte geleceksin, yok bu saatte geleceksin, gerek işverenimizle, gerek devletle bu hayatın daha gerçekliği dolayısıyla burada mümkün olduğu kadar pazarlıkta üstün çıkabilmemiz için bu sivil toplum örgütlenmesini gerçekleştirme zorundayız, bu global düzeyde de böyle, bölge ittifakları vesaire vesaire. Onun için demokrasiden vazgeçemeyiz. Demokrasiden vazgeçtiğimiz anda birisinin boyundurluğuna boyun eğmek zorundayız. Bu kocamız olabilir, devlet olabilir, din olabilir, Amerika olabilir; ama hiç fark etmez, medya olabilir. Buna karşı gelme gereği var gibi geliyor bana onun için, genç arkadaşşıma orada katılıyorum. Çözüm üretmek zorundayız. Aile burada, ben tekrar altını çizmek istiyorum, aile iyi mi kötü mü tartışmasına hiç girmedim, ailenin baskıcı olma niteliğinin, tam da işte ailenin örgütlenme ve toplumla olan ilişkisinin kurulduğunu söylüyorum ve Türkiye'de de bizim düşündüğümüz anlamda bu ideolojik olarak bize dayatılan ailenin fikriyatta zaten yok ol-

duğunu söylüyorum. Aile sözcüğünü düşünün, aile sözcüğü orta sınıf kentli bir sözcük. Bugün köye gidin, adama aileden kaç kışiden ibaret dediğiniz zaman kaç tane karın var diye algılayabilir veya geniş soysop ilişkilerini söyler. Aile salonu dediğimiz, lokantalarda gördüğümüz yerler aile için değıldir, sizin benim, anladığım anlamda, aile kadınlar içindir. Mahrem olan içindir. Onun için ben, sosyolojik olarak somut alanda işbölümü ve karar verme, bölüşüm sistemi olarak bir aileyi incelerken, aile sözcüğü yerine hane sözcüğünü tercih ediyorum. Çünkü asıl somut ilişkiler orada biçimleniyor.

Tesekkürler.

BAŞKAN- Buyurun.

PROF.DR.KORKMAZ ALEMDAR- Sayın Erel pazen giydiklerini söylemişti, tabii eğer hep pazenlere alışıık olmasaydık, hep etrafımızda, gerçi sıcak tutuyor ama pazenin türlü çeşitli şeylerine yıllarca gözümüz alışkın olmasaydı, ya da olduğu için, o Dallas dizisini görünce biliyorsunuz sok olmuştuk. Çünkü hatunlar orada ipekler içinde, tiril tiril, her türlü renk ve çok da albenisi olan giysiler ama tabii böyle bu tür malzeme ile karşılaşınca sadece Türkler şaşırıyor, sadece Türk erkeklerinin başı dönmüyor. Romalılar da yüzlerce yıl önce ilk defa İran'a, İran'daki egemenliklerini pekiştirmek için savaşırken, zavallılar, savaşçı olmak da zor bir iştir, sabahdan akşama kadar ağır malzemeleri birbirlerinin kafasına patlatmak için uğraşıyorlardı, belki diyorlardı ki, bir tane benim kafama gelse de şu iş bitse. İşte öyle uğraş sırasında günün orta saatlerinde çok sıcak, güneşli bir günde İranlılar, tabii bu doğu uygarlığının rafine toplumu ipağı biliyor, ipek sancağı biliyor. Zavallı Romalılar herhalde pazen

kullanıyorlardı, ipek sancakları görünce kaçtıklarını, o ilk temasta çok korktuklarını ve güneş, pırıl pırıl sancaklar ve çok sayıda insanların şaşırdığını, tabii tarih bazen rovensını başka yerlerde başka biçimlerde alıyor. Aradan yüzlerce yıl geçti, televizyonlar... Ya da eğer, çözüm diyorsunuz ama o bazen çözüm gibi görünen formüllerden çekindiğim o, çünkü toplum o kadar dinamik ki, gençler öylesine farklı koşullarda ve öyle farklı biçimlerde yetişiyorlar ki, onlara bazen hangi derste neyi anlatmanın bile mümkün olmadığını ya da onu düşünmemek gerektiğini düşünüyorsunuz. Eğer toplum erkeklerini pazenle yetiştirmeseydi Karadeniz'de, Sarp Sınır Kapısı açıldıktan sonra yaşadığınız problemi yaşamayacaktınız. Çünkü kadın ve erkeği bu eşit koşullarda birbirine nasıl davranılması gerektiğini, birbirinin farkına varılması gerektiğini öğretmiş olsaydık, ki bunun dersi yoktur, bunu toplum öğretir, bunun o özgürlük ortamını yaratırsınız o zaman hiç kimse Karadeniz'in o erkekleri, Karadeniz ekonomisini çöktecek biçimde paralarını, banka kredilerini, arsalarını işte bazen dramatik bir biçimde belki eleştirerek söylüyorsunuz ama bence çok hoş bir toplumsal deney, belki oralarda o biçimde yaşamak gereğini hissetmeyecek, Belki şimdi yaşadıkları için çok mutlular. Çünkü onlar o deneyi yaşamasalardı neyin ne olduğunu bilmeden öleceklerdi, bir miktar para... Haa, bunun sonucu orada politik başka nedenler getiriyor. İşte ben de diyorum ki, bu dinamiği yakalamak lazım. Yani bir defa bu toplumda, bu ülkede insanların o kural, bu kural öyle aile düzeni, böyle şu böyle falan demek yerine, buradaki insanları yüzlerce, binlerce yıldan beri yapılmayan bir biçimde adam yerine koyup, onların iyiyi, doğruyu, güzeli bulabileceği konusunda bir ortamın ha-

zırlanmasına izin vermek gerekiyor. Bu eğitimciler için zor bir olaydır, benim için de zor bir olaydır. Çünkü ben de isterim ki, öğrenci benim dediğimi dinlesin. Benim dediğimi yapsın, benim yaşadığım gibi yaşasın; ama artık dünya değişti. Bunun böyle olmasına olanak yok. Çünkü ben, ben dediğim ben bundan 30 yıl önce oluşmuş bir ben. Tutkuları, yanlışlıkları, duyguları, bütün o karmaşık ilişkisiyle bugünün insanı değiliz biz. Bugünün insanların bizim istediğimiz ve bizim belirlediğimiz müfredata göre yetişmesini istemek haksızlık olur. Onlara, o içinde yaşadıkları dünyanın dinamiğini yakalayabilecek, bizi aşabilecek, hatta bizimle çok kısa sürede alay edebilecek, bizi beğenmeyecek bir sürece çok kolay ulaşabilmelerini sağlamak zorundayız. Bu tabii kolay bir iş değil, hele Türkiye toplumu gibi büyük bir çoğunluğunun bu sözünü ettiğim gençlerden oluşan bir toplumda Allah muhafaza dersiniz, dünya bunlara kalırsa ne olur? Tabii ki, başka bir komik örnek, bir öğretim üyesi arkadaşım bir reklam filminde oynamıştı, soruşturma açtılar, benim iddiama göre soruşturma nedeni reklam filminde oynaması değil. Görünen iç çamaşırı. Çünkü hâlâ biz paçalı patiskalarla iç giysilerimizi seçtiğimiz için, üniversitenin hocalarının çoğunluğu muhtemelen böyle olduğu için, o işte avuç kadar seylerle ne oluyor, bu ne rezalet deme eğilimi çok çarpıcı oluyor. Yani bizim gibi değil, ama bizim olamadığımız, bizim özlediğimiz, bizim örnek almaya çalıştığımız yerlere ulaşmada onların olanaklarını çoğaltmak zorundayız. Bunun adı, beğenmediğim falan değil, çünkü bir toplumsal yaşam biçiminde, bir siyasal örgütlenme biçiminde bir aşamaya ulaşamıyorsanız, onun ötesinde neler olduğunu bilemezsiniz. Demokratik bir toplum yaratmıyorsanız, demokratik, bugünkü anlamda demokratik

toplumun sağladığının ötesinde neler olacağını ancak düşleyebilirsiniz, varsayabilirsiniz; ama arayabilirsiniz, onu sorgulayabilirsiniz. Onun için tabii ki temel amaç adına demokratik dediğimiz yaratmadığımız, yaratmadığımız için ne olduğunu anlayamadığımız örnek modellerin yerleştirilebilmesi. Ama bunu da getirirken, bunun kurumlarını olabildiğince tüm eksiksiz getirmeye çalışmak zorundayız. Yani hiç burada da ayrıntıya gerek yok, yani bana deseniz ki, ne öneriyorsun ve bu toplumun geleceğinden bir miktar umutlu olabilmek için ne yapılması gerekir? Bir tek bir şey öneriyorum, herkes bir kendi alanıyla ilgili bir saplantıya sahiptir ya, ben bu toplumun insanların bugün batı dünyasında tanıdığı gibi gerçekleri öğrenme hakkını temel bir hak olarak pratiğiyle sağlayabilirseniz, gerisine karışmayınız. Yani gerisine karışmayınız da, hangi dersi, yani somutta bu su demek. Her birimiz birey olarak üniversitede okuyorsak hocanın arkadaşımıza verdiği notu görebiliyorsak, ona attığı notu, kağıdı inceleyebiliyorsak, eğer herhangi bir kuruluştaki birilerinin aldığı ücretleri, birilerinin ödediği vergileri, birilerinin yaptığı işler konusunda kamunun yaşamında cereyan eden olayları açık, seçik izleyebiliyorsak, birilerinin, birilerine verdiği kredileri başka... Yani aklınıza gelebilen bütün kamu yaşamıyla ilgili eğer bütün bu bilgileri ulaşma hakkını birileri bize tanıyorsa, ki bu dünyada tanınan bir olay, birçok gerçeğin ortaya çıkmasının temel faktörü bu, gerisini bırakın. Bırakın, çünkü insanlar kendilerine tanınan bu hak üzerine nasıl bir yaşam istiyorlarsa, o yaşamı kurma konusunda inanın bizden daha becerikli olabilirler. Çünkü onlar, bizim gibi ya da bizim deneyimimiz yok, çünkü biz bir ölçüde sükmeyi; çünkü bakınız herkes anılarını hatırlıyor ama,

ben belki anılara daha az hatırlayacak dönemlerdeyim diyeyim, ama mobilyanın olmadığı dönemi hatırlıyoruz. Yani alacak koltuğun olmadığı ve insanların tornavida yapmalarının derste öğretildiği dönemleri hatırlıyoruz, gerek vardı, ama artık yok. Artık kimse bize yerli malı yurdun malı diye hikayeler anlatmasın. O dönemleri geçtik. Onu anlattığı için Koç'un bugünkü hale gelmesi için gerekli özveriyi yaptık. O birikimleri, o bizim bu duygusal, içten ve özverili tavrımız sayesinde o bize dünyanın en geri teknolojisini satmaktan utanmadı, utanmıyor da. Onun için temel seçenek insanları insan yerine koyacak, insanlar olan biteni öğrenecek ve ona uygun davranışları, işte örgütlenecekler, başka çaresi yok. Ama genç arkadaşımın sorusuna geliyorum, söylediğinden ne demek istediğini anlamadım, ama neyi kast ettiğini anladım. Biliyorsunuz, İstanbul'da özellikle büyük televizyon araçları Refah'ın adaylarının önünü kesmeye çalıştılar, onu kast ediyorsunuz herhalde. Bireyle çatışma falan yok, aileyle de çatışma yok, söyleyeceğim. Esas olan problem, gözden kaçırılan nokta şu. Kimsenin, büyük medyanın, büyük sermayenin, büyük iletişim araçlarını denetleyenlerin kimseyle çatışması yok, bunlar geçici ve ehlileştirme girişimleri. Ehlileştirme girişimleri, yani birisi iktidara adaysa ve iktidara gelme şansı varsa bunun onlara ne gibi tavizler vereceğini öğrenmek istiyorlar. Eğer bunu açık seçik net ortaya koymuyorsanız da kafanıza vuruyorlar. Çünkü kimsenin Türkiye gibi, yani bizi eleştiriyoruz, yetersiz buluyoruz vesaire ama bu ülkenin bayağı ciddi bir potansiyeli var ekonomik, zihinsel, hiç kimsenin de kolay kolay yok sayacağı falan böyle küçük bir ülke falan değil. Buradaki sermaye birikimini koruyacak, gerekli güvenceleri vermek zorundasınız. Bugüne kadar inat-

laşıyordu Refah. İnatlaşmasının karşılığını gördü, evet seçimi kazandı ama ürktü. Önemli olan da ürkmeydi zaten. Yani bir ülkede belli biçimde iktidara gelme şansını bulabilirsiniz, ama o ülkeyi yönetip yönetemeyeceğiniz, o, o kadar açık, seçik net değil. İşte mesaj budur. Erbakan'ın, böyle sormadınız ama ben böyle açık cevap veriyorum, Amerika seyahati budur. Güvenceyi vermektedir, merak etmeyin demektir, yıllardan beri siyonist saldırıdan, tehlikeden söz eden adamın birdenbire patlayan bir bomba dolayısıyla üzüntülerini bildirmesinin başka ne anlamı olabilir? Bu güvenceyi verdiğiniz andan itibaren de zaten yakında göreceksiniz onlarla aile arasında bir çatışma, bir inatlaşma falan söz konusu olamaz. Bu oyunu oynayacak mısınız, oynamayacak mısınız? Oynayacağım diyorsanız, o oyunu istediğiniz gibi oynatırlar. Oynamayacağım diyorsanız, zaten öyle bir olanak, bu tür şeyde, bu tür oyun bozanlıklara da kimsenin izin verdiğini falan da kimse zannetmiyor zaten.

Genç arkadaşım, belki bir miktar söyledim, yani nedir çözüm önerisi? Çözüm yok, yani böyle bir paket yok; ama pazen yerine ipek. Herkese ipek, her isteyene ipek. Pamuk isteyene pamuk. Çünkü bunların hepsi var burada; ama o insanların onun farkına varıp onu kullanma yolunu açmak ve hiç olmazsa o seçim hakkının onlara sağlanmasını vermek belki, başka da çaremiz yok. Uzatmamak için tek bir cümle de Canan'a, o tabii derslere gelmediği için fırsat bulup burada soruları sorup cevap almak istiyor. Ben tabii ki ülke içinde pek çok konuyu tartışmamız gerektiğine inanıyorum, çünkü ülkede yaşayan insanlar son tahlilde geleceğini belirliyorlar. Ama ben söylediklerimi bir noktayı açıklamak ve vurgulamak için söyledim. Yani sadece burada problemleri

kendi kendimize anlatıp, işte ağlasıp, üzülüp, birbirimize artık onların galiba evrensel düzeyde geri kaldığını düşünmek zorundayız. Bir küçük örnekle kapatacağım. Tunalı Hilmi'de hanımlar geziniyorlardır ve muhtemelen orada satılan mallara erkeklerden daha alıcı gözle de bakıyorlardır. Amerika'da satış yapan bir ekspres mağazasının, ekspres diye gençlere hitap eden, genç kusağın giyim yaptığı yere, ekspres mağazasının etiketini taşıyan bir giysiyi 1,5 dolara bir arkadaşım satın almış, üzerinde Amerika'da satılmak üzere etiketi var, üzerindeki etiket 30 dolar. Türkler bu giysiyi üretmişler, dikmişler, markasını işlemişler, İngilizce onun kaç satılacağını etiketini de oraya takmışlar. Bu Amerika'ya gidiyor, 1,5 dolara Türkiye'de satılan malzeme orada Amerika'da 30 dolara Amerikan yurttaşlarına satılıyor. Böyle bir dünyada yaşıyoruz. Yani böylesine acımasız ve sömürünün inanılmaz boyutlara ulaştığı bir dünyada, bunu çözmek bizim işimiz değil. Bunu çözemeyiz. Bu bizim tek başımıza yapacağımız bir iş değil. Bunun daha kabul edilebilir, daha insancıl, daha yani işte bizim de arada sırada ne bileyimben Mısır'a gidip, işte Habesistan'a gidip, dünyanın en güzel insanların yaşadığı Sudan'a gidip, oradaki insanları görme şansımız, hiç olmazsa ömrümüzde bir defa isteme hakkımız da herhalde uluslararası insan hakları bildirelerine aykırı olmasa gerek.

Tesekkür ederim.

BAŞKAN- Efendim, çok teşekkür ediyoruz. Hem katkıda bulunan sayın dinleyicilerimize, hem bildiri verən arkadaşlarımıza.

Ben bir ufacık cümle ile bitirmek istiyorum. Düşündüm

söyleyeyim mi söylemeyeyim mi diye ama zannediyorum demokrasiyi öğrenebilirsek, demokrasiyi içimize sindirebilirsek genç arkadaşım çünkü alternatif üretmekten bahsetti, demokrasiyi gençlerimize okullarımızda öğretebilirsek, Sayın Oğuzkan'a katılıyorum, liselerden sosyolojiyi kaldırdık, psikolojiyi seçmeli ders haline getirdik, demokrasi nerede öğretilecek? Demokrasiyi öğrenebilirsek, demokrasi kurallar bütünüdür. Demokrasi bizde bilinmediği için herkes her istediğini, her yerde yapmak diye algılıyor. Halbuki demokrasiyi bilebilirsek, demokrasiyi öğrenirsek, onun kurallar bütünü olduğunu anlarız. Ailede de bu demokrasiyi öğretmek zorundayız. Ailede de demokrasiyi yaşatmak zorundayız. Hem karı koca, esler için hem yetistirdiğimiz yeni kuşaklar için.

Çok teşekkür ederiz efendim. (Alkışlar)

P A N E L

AİLE VE EĞİTİM: GENEL DEĞERLENDİRME

I. OTURUM

Panel Başkanı

- Prof.Dr. Bozkurt GÜVENÇ (TED Bilim Kurulu Üyesi)

Panel Üyeleri

- Prof.Dr. Mine TAN (A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi)
- Prof.Dr. İpek GÜRKAYNAK (A.Ü. Eğ. Bil. Fakültesi)
- Prof. Dr. Birsen GÖKÇE (H.Ü. İİB Fakültesi)

PANEL :

AİLE VE EĞİTİM: GENEL DEĞERLENDİRME

BAŞKAN- (Bant değişimi) Tartışmalara yarım saat ayrılıyor. Fakat oturum başkanları o oturumun bir özetini ve değerlendirmesini yapmak için genellikle zaman bulamazlar, onu düşünerek oturum başkanlarından rica edelim, umarım bizleri kırmazlar. Yönettikleri, izledikleri oturumun bir kısa özetini ve değerlendirmesini yapsınlar. Bu suretle belli bir oturuma katılamamış olan arkadaşlarımız da o oturum hakkında bir fikir edinmiş olabilirler.

Özetle, ilk 1,5 saatte üç oturum başkanı arkadaşım kendi toplantılarını özetleyecekler sonra çay molası verip tekrar toplandığımızda sizlerin görüş ve eleştirilerinizi alıp toplantıyı ve paneli ve de eğitim toplantısını bitirmiş olacağız. Tabii biz burada bitirmiş olacağız ama şunu da hatırlatayım ki, geleceğimize göre bütün bu toplantılarımız dernek tarafından en kısa zamanda yayınlanmaktadır. Eğitim toplantısının belli oturumlarını veya belli tebliğlerini kaçırmış olanlar yakın bir gelecekte bu tebliğlere yazılı olarak ulaşmak imkânına sahip olacaklardır.

Sanıyorum, toplantının genel programındaki sırayı izlememiz doğru olur ve bu gerekçeyle de ilk sözü birinci toplantının özet ve değerlendirmesi için Prof. Dr. Mine Tan arkadaşşıma veriyorum. Buyurun efendim.

PROF.DR. MİNE TAN- Tesekkür ederim efendim. Ben, ilk toplantının özetini ve değerlendirmesini yapmaya çalışırken, bu arada bazı eklemeler ya da bazı genel değerlendirmeler de yaparsam sanıyorum iyi olacak. Efendim, bizim oturumumuzun başlığı "Aile Kurumu ve Türkiye'de Aile" idi. İlk konuşmacımız Sayın İlber Ortaylı, toplumumuzda aileye ilişkin lejandları (legend) kendi deyimiyle mitleri ya da efsaneleri sorgulamakla işe başladı. Başlıca iki lejandı ortaya koydu. Bunlardan bir tanesi Asya Türk toplumundaki aile, ikincisi ise İslâm ailesi miti. Şimdi, Ortaylı şeriye sicillerinden verdiği örneklerle Osmanlı kadısının mahalli gelenek ve göreneklere tıpkı şeri hükümler gibi uyguladığını ve böylece Anadolu mozayığının hazır bulduğu Osmanlı toplumunun mozayığını oluşturan çeşitlemelerini hem hukuka, hem de geleneğe yansıtmakta olduğunu ifade etti. Buradan giderek poligami, ailenin tamlığı Türk toplumunda, mehrin yaygınlığı gibi ön kabbulleri sorguladı. Bence Örtaylı'nın 18. yüzyıl İstanbul ailesinde çekirdek oluşumun gerçekleşmiş olduğunu saptaması ilginçti ve önemliydi. Buna karşılık küçük kasaba ve köylerde geniş ailenin sürekliliğine de değindi. Ortaylı'ya göre yatay göç ve sanayileşmenin sonucu olan çekirdek aile bizim toplumumuzda henüz yüzyıllık geçmişe sahip ve yine Örtaylı'ya göre Türk toplumunda daha önceki birtakım denemelere karşın, hiç kuşkusuz hukuk aile nizamnamesinden, tanzimattan söz etti. Ama bütün bunların yanında ailenin modernizasyonuna ilişkin en önemli atılımın Türk Medeni Kanunu olduğunu söylemesi yerinde idi. Türk Medeni Kanununun özelliğinin bir tür geleneği de yasaya yansıtmış olmasından kaynaklandığını ifade etti. Örneğin, esin çalışması için kocanın izninin aranması gibi birtakım uygulamalar ya da

miras hukukunda mal ayrılığı gibi uygulamalar Medeni Hukukun mevcut düzenden yani şeriatın ve de yüzyıllardır süren uygulamalardan esinlendiği konulardı dedi. Ortaylı'nın vardığı sonuçlardan bir tanesi, ki bu sonra bizim oturumumuz sırasında yeniden yeniden dile geldi ve pekiştirildi, çekirdek ailenin Türk toplumunda bir tür fiziksel gerçeklik olduğu, buna karşılık geniş ailenin algıda baskın çıktığı, yani bizim düşüncemizde geniş aile kavramının hâlâ Ortaylı'nın deyimlerini kullanırsak, toplum bir sonuç olarak sürüp gitmekte olduğu idi. İkinci konuşmamız, aslında ben birazcık sırayı değiştirmeyi yeğliyorum, çünkü ikinci konuşma daha genel nitelikli bir konuşma idi. Oysa Prof. Dr. Bozkurt Güvenç'in konuşması yine Ortaylı'nın başlattığı yönsemeyi izliyor ve bize Türkiye gerçeğinden sayılar, profiller getiriyordu. Prof. Güvenç sayıları kullanarak çarpıcı bir şekilde Türkiye'de Türk ailesinden değil, Türk ailelerinden söz edilebileceğini söyledi ve de gösterdiği değişkenlerin çokluğuyla bunun ne denli önemli olduğunu kanıtladı. Özellikle 1992 tarihli "Türkiye'de Aile Yapısı Araştırması"nın verilerinden Türkiye'de ailenin genelliğini, boşanmaların azlığını, akraba evliliklerinin yaygınlığını, çekirdek ailenin temel örüntüyü oluşturmakta olduğunu ve bunun da öyle çok yeni bir şey olmadığını, aslında epeyce bir zamandır bunun böyle olduğunu, geniş aileye buna karşılık yine Ortaylı gibi kırsal yörelerde daha çok rastlandığını gösterdi. Benim Sayın Güvenç'in konuşmasında özellikle dikkatimi çeken ve bundan sonra da üzerinde durulmasını istediğim bir nokta, ortaöğretimin kadının doğurganlık yaşında yaptığı değişimde. Gerçekten de bu nedenle ilköğretim ve daha sonraları yükseköğretimde görülmeyen biçimde kadın yazgısını değiştiren bir öge olarak ortaya çıktı ortaöğretim.

Doğurganlık yasının düşüklüğü, başlık parasının yaygınlığı, okur-yazarlık oranlarının azlığı gibi göstergelere bakarak Prof. Güvenç, doğu ve güneydoğu Anadoludaki ailelerde geleneksel yapı ve dinamiklerin ağır bastığını gösterdi. Eksikim varsa rica edeyim.

BASKAN- Ben de neler yapmışım diye hayretle dinliyorum sizi.

PROF.DR. MİNE TAN (Devamla)- Evet. Şimdi bu iki konuşmanın arasında Mehmet Ecevit'in konuşması sosyolojik kuramın gelenekselden moderne ve buradan da post-moderne geçiş sürecinde aileye yaklaşımlarıyla ilgiliydi. Ecevit, modernitenin ilerleme ve rasyonalitenin ilişkilere müdahalesi konusundaki iyimserliğini çürüten gelişmelerden söz etti. Ne gibi gelişmeler: Sözelimi ailede istikrar kaybindan, ailenin birim olarak bir yönetsel ve ekonomik birim olarak önem kaybindan, aile ilişkilerinin sorgulanmasına yol açan yeni akım ve kuramların gelişmesinden söz etti. Benim Ecevit'in konuşmasından en çok mutlulukla dinlediklerim bir erkek tarafından, ki arkadaşım Gürkaynak da buna katıyor, topluluğumuzun bir erkek üyesi tarafından bize dile getirmek istediğimiz yaklaşımları özetle feminist sorgulamaları burada gündeme koymuş olmasıydı.

Tüm bunların sonucu olarak, yani modernitenin sorgulanmasını ve modernitenin yitirilmesini, belki bir bakıma, modernitenin aşılmasını sonuçlayan bireyselleşmelerden karmaşıklıktan söz etti Ecevit. Çoğulluğun arttığına ve değişimin özelliğinin eskiden olduğu gibi artık kutuplaşmaarda

değil, istikrarsızlıklarda görüldüğüne işaret etti.

Şimdi, ben buradan işe başlamak istiyorum. Yapabildiğim ölçüde sosyolojik kuramın okul, daha doğrusu eğitim ve aile konusuna ilişkin irdellemelerine geçmek istiyorum. Bakalım bunu ne kadar yapabileceğim?

Çocukların, özellikle bu iş için ayrılmış özel yapılar içinde; yani okulda standartlaştırılmış uygulama ve içeriklerle toplumsallaştırılması, bilgi, beceri ve anlayış biçimleriyle donatılması, ruhsal ve ahlaksal gelişimlerinin sağlanması anlamında eğitim, hiç kuşkusuz, modernitenin bir ögesidir. Şimdi bilindiği gibi ve öteki toplantılarda da vurgulandığı gibi, eğitim baştan beri ailenin tekelinde olan bir süreçti. Yaşam boyunca devam ederdi, enformel pratikler içinde gerçekleşirdi, cemaatle bütünleşmiş olarak çocuk eğitimi yaşardı, ritüeller biçiminde ancak formel birtakım eğitim uygulamalarına rastlanırdı ve bunlar kişi yaşamında hem sayılıydı, hem de önemleri açısından belki sorgulanmasa bile ötekiler ölçüsünde yaygın değildi. Moderniteye geçişle birlikte aile çocuğun yetişkin yaşamındaki konum ve edimlerini belirleyen, becerilerin kazandırıldığı, anlayışların kazandırıldığı, felsefenin kazandırıldığı, düşünüş biçiminin kazandırıldığı yer olmaktan çıktı. Bu bilgilerle ve becerilerle ilgili olarak biraz gönüllü, biraz zorunlu bir transfer gerçekleşti. Transfer kısmen zorunluymuştu, çünkü modernitenin mantığı bunu gerektiriyordu. Modernitenin mantığında ne vardı? Rasyonalite vardı, kentleşme vardı, sanayileşme vardı ve

bütün bunların temelinde de işlerin, rollerin ailenin repertuarındaki geleneksel bilgi ve becerilerle değil ve fakat talep ettikleri uzmanlıklar verilerek, teknikler verilerek, kavrayışlar verilerek geliştirilmesi esası vardı. Özel ve teknik yetiştirme biçimleri talep ediyordu modernite. Bilginin kazandırılması modern toplumda giderek daha fazla soyut öğrenmeleri, ne bileyim matematik gibi, fen gibi, edebiyat gibi, tarih gibi öğrenmeleri kapsar oldu. Modern toplumda insanların okuma yazmayı bilmeleri, matematiksel becerilere kazanmaları gerekiyordu, ama bunun yanında ekonomik ve fiziksel çevreyle ilgili bilgileri edinmeleri gerekiyordu, tarihsel geçmişlerine ilişkin algıları geliştirmeleri bekleniyordu. Kısacası çok daha geniş, çok daha kapsamlı ve çok daha teknik bir bilgi ve beceri haznesinin işlenmesine gerek görüyordu modernite. Öte yandan modernite birtakım yeni kavramlara göndermeler yapıyordu. Bu kavramlar, örneğin, eşitlikti, demokrasiydi, toplumsal adalette rasyonalite idi ve ilerleme idi. Dolayısıyla toplumsal statü ve rollerin doğumla kazanılması yani aile aracılığıyla verilmesi rençberin oğlunun yine rençber, beyin oğlunun yönetici, ağanın kızının da ağaya gelin olması esasına dayanan bir toplumsal mekanizma modernitenin mantığına uymazdı. Modernite her şeyden önce, işin ehli tarafından, layık olan tarafından yerine getirilmesini istiyordu, liyakat esasına dayanıyordu, meritokrasiye dayanıyordu. Bu işi de gerçekleştirmek için, artık ailenin kısıtlı ve sınırlı olanaklarıyla bilgileri yeterli değildi. Bu iş için özel bir kurum gerekiyordu, o kurumun adı okul oldu. Şimdi modernitenin geçmişinin kısalığını düşününce diyeceksiniz ki, okul ilk çağda yok muydu, ortaçağda yok muydu, birdenbire moderniteyle birlikte mi ortaya çıktı? Hayır. Okul vardı, öte-

den beri vardı, ancak okul farklı bir kurumdu. Çoğu kez okul dinsel, bazen akademik ve kültürel bilgi aktarımına dayanıyordu ve sadece çocukların gideceği bir yer değildi, insanların yaşamları boyunca istedikleri zamanda istedikleri kadar gidip çeşitli yaş gruplarından insanlarla birlikte oturup, öğrenebilecekleri bir yerdi, bir tedris sistemiydi okul. Ancak, moderniteye geçişle birlikte okulun, anlamı değişti. Bunda tabii cizvitlerin, belagatçıların çeşitli etkileri var. Ben bunlara girmeyeceğim, ancak okul modernitede sadece ve sadece çocukların eğitilmesine yarayan, yani henüz yetişkin olmayan, toplumun henüz yetişkin olmayan öğelerinin yetişkinliğe hazırlanmasını sağlayan bir lokal ve kurum olma özelliğini kazandı. Böylece okul, ailenin elinden toplumsallaştırma işlevini alıyordu ama aile buna pek de karşı çıkmadı. Çünkü moderniteyle birlikte aile üyelerinin sayısı azalmıştı, çekirdeklesme başlamıştı. Çekirdeklesen burjuva ailesinde zaten çocukla uğraşacak, çocuğa yaşamın çeşitli yönlerini tanıtabilecek aile üyelerinin, yetişkinlerin sayısı sınırlanmıştı. Ana baba ve çocuktan ibaret ailelerde çocuğun yetiştirilmesi müthiş zor, külfetli ve sorumluluk isteyen bir iş haline geldi ve ana baba, halaların, teyzelerin, dayıların, büyükannelelerin uzaklaştığı bir aile ortamında kendilerine yeni bir yardımcı bulmanın, yani devletin müdahalesinin bu işe girmesinin tadını çıkardılar, sorumluluğun bir kısmını böylece topluma atmış oldular.

Simdi, aile, böylece biraz zorunlu, çocuğu artık yetistiremeyecekti, çünkü yeni toplumdaki görev ve konumlar için çocuğu yetistirecek bir uzman kuruluş bulmustu ken-

dine. Çünkü bu işi yapmak zorlaşmıştı, çocuk yetistirmek doğal birşey olmaktan çıkmaya o zamandan başlamıştı. Çocukla ilgili hak ve görevlerinin bir kısmını farklı bir kuruma aktardı. Bu transfer, çocuk, aile ve toplum açısından çeşitli içermeler taşıdı. Şimdi bakalım ne gibi olumlu içermeler taşıdı, ne gibi faydaları oldu. Çocuk açısından, kuşkusuz, eğitimin aileden okula devri, bireysel yetenek ve gizinin nesnel, bilimsel yöntemlerle açığa çıkarılması, işlenmesi ve bu sayede üst konum ve görevlere erişebilme şansını doğurdu. Okullar çocuk için sosyal mobilitenin giseleri olarak çalışmaya başladı. Aile açısından ne gibi sonuçları oldu: Aile, çocuk yetistirme sorumluluk ve yükümlülüklerinin bir kısmını üstünden attı. Cemaat paylaşımından yoksun kalmıştı ya, çocuğu yetistiren artık, konu komsusunun, mahallesinin paylaşımlarından yoksun kalmıştı ya şimdi daha iyi, daha güçlü bir otoriteye çocuğunu teslim ediyordu. Bu devletti. Toplum açısından ne oldu: Toplumsal ödüllerin, yani gelir, saygınlık, yetki gibi ödüllerin aile ve soy sop ilişkilerine göre dağıtılması yerine hak etme ve liyakat esasına göre kazanıldığı bir eşitlik toplumuna geçişin temelleri atıldı. Yani bazı toplumbilim kuramlarından, ben burada size, çoğu kez ayrıntılarına girmeden, eğitimi işlevselci yapıdan, işlevselci açıdan gören kuramlardan söz ediyorum. Buna göre eğitimin okula devri bir eşitlik toplumuna geçişin temellerini attı. Bu nedenle de o gün bu gündür, yani moderniteye geçişle birlikte, her yerde eğitim bir toplumsal mühendislik aracı olarak görüldü. Tüm dünyada eğitim, devletin, hükümetlerin çok büyük yatırımlarına konu olan bir alan haline dönüştü. Çünkü eğitimin, tekrar ediyorum, fırsat eşitliğine dayalı bir eğitim anlayışının, fırsat eşitliğine dayalı bir toplum anlayışına yolaçtığı

düşünüldü. Eğitim bir yandan toplumdaki işlenmemiş yetenek havuzuna dalıp o havuzu genişletecek, böylece ulaştıkça fazla yeteneğin ortaya dökülerek verimliliğin ve modernitenin amacı olan, modernitenin yolu olan ilerlemenin sağlanması söz konusu olacak, hem de bu şekilde toplumsal pastayı genişletecek, refah devletine geçişin, toplumsal adaletin sağlanmasına yardım edecekti.

Üçüncü bir şey var ki, sanıyorum bu bize, özellikle Kemalizmle ilgili, Cumhuriyet ideolojisiyle ilgili çağrışımlar yapacak. İşlevselciler diyorlardı ki, okul toplumun bütünleşmesine katkıda bulunur. Ne şekilde katkıda bulunur? Standart bir müfredatla. Standart bir müfredat tüm çocuklara ortak kültür mirasını aktarır. Temel değerleri ve başarı oryantasyonunu verir ve demokratik idealleri kazandırmaya yarar. Yani çocuklar diyelim ki, ırk, etnik fark, toplumsal, ekonomik sınıf ya da kadın erkek farklılıklarına bakılmaksızın, aynı okullara giderlerse, aynı müfredatı izlerlerse, aynı kitapları okurlarsa, böylece ahenkli, bütünleşmiş ve mutlu bir topluma ulaşmanın da yolu bulunmuş olur.

Peki, şimdi biraz da madalyonun öteki yüzüne bakalım. Bundan sonra söyleyeceklerim aslında bu kadar iyimser değil. Madalyonun öteki yüzünde çocuk açısından ne vardı: Öğrenmenin daha doğrusu eğitimin okula transferi, araştırmacıların söylediklerine göre ve bizim de bildiğimize göre, öğrenme sürecinin doğallığını kırdı, dolaysızlığını bozdu, kendiliğinden öğrenmeye bir son getirdi. Yapısallaşmış, biçimselleşmiş pratiklere hapsetti öğrenmeyi, bireysel özellik

ve gereksinmelerden soyutladı öğrenmeyi. Rastlantının, değişik yaşlardan, değişik kesimlerden insan ve yetişkinlerle hani o cemaat ilişkileri içerisinde konudan, komsudan, anadan, atadan, ustadan öğrenmelerin sonunu getirdi. Bebeklik ve yetişkinlik arasına bir okul dönemi girdi. Bu okul dönemi bazılarına göre, örneğin, ortaçağda varolmayan ve kırsal toplumlarda da varolmayan bir çocukluk dönemi, bir yapay olgu başlattı. Bu kategoriye girenleri, yani çocuk diye nitelenenleri, yetişkin yaşamından kopardı, oy vermekten, evlenmekten, istihdamdan soyutlayan bir özel dönem yarattı. Bu dönemde, öğrenilebilir diye nitelenen şeyler üzerinde yetişkinin ve de devletin mutlak denetimini sağladı. Aile açısından neyi ortaya çıkardı, ana baba kusağıyla çocuk kusağı arasına mesafe soktu. Bu mesafe mekanda katlandı, zamanda katlandı, birliktelikler, okulda geçirilen haftalarla, günlerle, aylarla kesildi, kentsel, uluslararası, denizasını sınırlar soktu ana babayla çocuğun arasına. Çocuğu okumaya göndermek diye bir kavram ortaya çıktı. Bu, genç ve yetişkinin simgesel dünyaları arasını da sınırladı. Çocukların yaşıt kastlarında toplanmasını sağladı. Yaşıt kastlarında toplanan çocuklar kültürde, müzikte, argoda, giyside, davranışta yansıyan suigenerist estetikler oluşturdular, aile içi kuşak çatışmaları keskinleşti, geleneksel olarak ana babayla çocuk ilişkilerini belirleyen bağımlılık kırıldı, sadakat, mahremiyet gitirildi, giderek çocuk yetistirmek, tekrar ediyorum, nörotik bir süreç haline geldi.

Toplum açısından neler oldu: Özellikle 1960'lardaki araştırmalar gösterdi ki, okul, toplumsal eşitsizlikleri gidermedeki

temel mekanizma olma özelliğini gerçekleştirememisti. Müt-hiş bir düş kırıklığı ortaya çıktı. Ben araştırmalardan söz etmek istemiyorum, sadece şunu belirledi sonuç olarak araştırmalar: Aile okula kıyasla, çocuğun yaşam başarısını belirlemedeki temel etmen olmayı sürdürmektedir. Bu Tür-kiye'de yapılan araştırmalarla da pekiştirildi. Bazı yazarlar eğitimin tarafsız bir seçme aracı olarak değil ve fakat aile ay-rıcalık ve yoksulluklarını konfirme eden bir kurum gibi ça-lıştığını ileri sürdüler. Geleneksel eşitsizliklerin yerini alan, yeni eşitsizlikler çıkardı okul. Ne yaptı, okur yazar olanla ol-mayanı ayırdı, üniversite mezunu ile mezun olmayanı ayırdı, ODTÜ mezunlarıyla Boğaziçi mezunlarını, Sütçe İmam ile Ga-ziantep Üniversitesi mezunlarından ayırdı, üstelik (Bant de-ğişimi)... çok gelişmiş diye sınıflamaya yardım etti. Böylece insanlarda yeni aşağılık duygularının uyanmasına da yol açtı. Şimdi, acaba aile neden böylesine önemli ve baskın çıktı, okul neden eşitsizlikleri törpüleyemedi? Bununla ilgili olarak sosyoloji literatürünün dağarcığında çok güzel araştırmalar var. Ben bir tanesinden söz edeyim size. Örneğin, Fransız toplumbilimcisi Bürdüyo diyor ki, çocuk okula bir kültür ba-gajıyla gelir, o kültür bagajı çocuğun sınıfsal konumuğun ha-bitisunu getirir. Bu kültür bagajı o habitusun amaçladığı kül-tür bagajı okulun kültür dağarcığıyla uyusuyorsa eğer, çocuk başarılı diye nitelenir, ama o dağarcığa yani okulun kültür da-ğarcığına benzesmiyorsa çocuk bastan başarısız diye yaf-talanmıştır. Bazıları dedilerki, açık ki aile gelir düzeyiyle, ser-vetiyle temel dominan etmeni oluşturur. Nitekim, yoksul ai-lelerin çocukları, bildiğimiz beslenme bozuklukları, barınma bozuklukları, sunlar bunlar, onların üzerinde durmuyorum. Ailelerinin şanssızlığını eğitime yansıtırlar, fakat bunun başka

bir yönü daha var. Gelir eşitsizlikleri, toplumdaki gelir eşitsizlikleri muazzam servet farklarına yol açıyor, bu servet farklarının sonucu olarak tabii ki parası olanlar için geliştirilebilecek özel eğitim kurumları ortaya çıkıyor ve böylece paralı eğitim, varlıklı ailelerin orta ve altı düzeydeki zeka, yetenek giziline sahip çocuklar için bir tampon mekanizma görevini gerçekleştirir. Şimdi, aslında ben bir de demokrasiyle ilgili içermelerinden söz edeceğim, ne ölçüde demokrasiyi gerçekleştiriyor eğitim, ama buna zamanım var mı?

BASKAN- İsterseniz onu sonraya bırakalım. Çok teşekkür ediyoruz, sağolun. (Alkışlar)

Yaptığımız denemenin birinci adımı son derece başarılı gözüküyor, şimdi sözü İpek arkadaşşıma vermeden önce bir eksikliğimi dile getireyim. Dünkü ikinci oturumu ne yazık ki izleyemedim, onun için bütün umudum sende İpek, beni oryante edersen bu paneli belki biraz daha iyi yönetebileceğiz, buyurun.

PROF.DR. İPEK GÜRKAYNAK- Sağolun. Şimdi iyiki izleyememişsiniz diyeceğim ama bambaşka bir nedenle. Tabii çok güzel bildiriler vardı, o açıdan değil, demin burada oturmuş bakıyordum, kendi kendime benim başkan olduğum oturumda konuşan kişiler burada mı değil mi diye. Baktım üçü de yok, başkan da yoktu, o halde canımın istediği gibi bir özet yaparım, kimse de bana bir şey söyleyemez.

Şimdi, efendim, aslında bu tabii çok zor bir görev, kendi düşüncelerinizi aktarmak çok zor değildir; çünkü bütün sorumluluk yanlışıyla, doğrusuyla size aittir. Başka birisinin anlattığı şeyleri özetlemeye, aktarmaya girismek ise çok daha başka türlü bir sorumluluk gerektiriyor. Onun için yapılabilecek her türlü hatanın sorumluluğunun bana ait olduğunu söyleyerek başlamak istiyorum ve yine küçük bir not. Geçen gün fakültede bir öğretim üyesi arkadaşımla yıllar önce yapılmış bir konferanstan söz ediyorduk, oturum başkanları, konuşmacıların laflarını genelde söyle bir özetlerler falan, bunu yapmalı mı, yapmamalı mı, oturum başkanının görevi ne olmadı diye bir şey konuşurken, arkadaşım bir anısını nakletti. İşte bilmem kim, su tarihte yapılmış bir toplantıda benim söylediklerimi oturum başkanı olarak özetlemeye kalktı yapamadı dedi. Bu çok ürkütücü bir şey, yani o kişi de orada otururken bunu yapmış, iyi de olmadı dedi, söylemeyi hiç de amaçlamadığım şeyler söyledi dedi. Şimdi, onun için bütün bunları size aktararak başlayorum sözlerime.

Dün, bizim oturumumuzda üç bildiri sunuldu, konuşmacılar Mürüvet Bilen, Seyda Kozcu ve Ferhunde Öktem idiler. Bu arkadaşlarım bu sırayla aile içinde toplumsallaşma konusunu, yani Mürüvet Bilen bu konuyu, Seyda Kozcu aile içi siddet ve bunun kişilik üzerindeki etkileri konusunu, Ferhunde Öktem de okul ve aile arasındaki ilişkiyi inceleyen sunular yaptılar. Şimdi sırasıyla özetlemeye çalışayım size hızla. Mürüvet Bilen'in aile içi toplumsallaşma konusunda söyledikleri, toplumsallaşma konusuna yakın olanlarımızın bildiği, yakın olduğu, yani ailenin çocuğa, toplumun

değerlerini aktarmak görevini üstlenmesi, ailenin çocuğa toplumdaki kuralları, normları aktarma görevini üstlenmesi anafikri çerçevesinde gelişti ve bu anafikir çerçevesinde de aile bunu yaparken, yani bu değerleri aktarma, toplumsallaştırma görevini yerine getirirken, ne gibi yöntemler izleyebilir, neler yaparsak iyi olur, neler yaparsak kötü olurlar tartışıldı. Bu yapılırken de reddedici aile, aşırı koruyucu aile vesaire gibi farklı aile tipleri içerisinde çocuğun toplumsallaştırılmasının gösterdiği özellikler üzerinde duruldu.

Tabii çok kapsamlı bir özet yapmayı amaçlamıyorum, birçok şey özetimin dışında kalıyor, şimdi notlarıma bakarken, örneğin, dil yeteneğinin gelişimi üzerinde, çocukta dil yeteneğinin gelişimi üzerinde ailenin önemli rolü vesaire gibi birtakım önemli noktalar da ayrıca vurgulandı.

Seyda Kozcu, aile içi şiddet gibi çok güncel, çok çağdas diyeceğim, biraz terimlerde karşılık oluyor ama günümüzde çok önemli olmaya başlayan bir konuda bildiri verdi ve aile içi şiddet konusunda özellikle çocuğa yönelik şiddet konusunda bu ülkede çalışan üçbeş kişiden biri olan bu arkadaşımız en yetkin biçimde özetledi sorunu. Çünkü yarım saate sığmayacak önemde bir sorun tabii aile içi şiddet sorunu. Kozcu, çeşitli kuramsal yaklaşımlarla işe başladı, aile içi şiddeti açıklayan sosyolojik kuramlardan iki örnek, psikolojik kuramlardan iki örnek vererek işe başladı. Özellikle sosyolojik kuramlar üzerinde fazla durmayacağım benim alanım olmadığı için, ama psikolojik kuramlar arasında sosyal öğ-

renme kuramı ve ekolojik kuram denen çok yakın geçmisse dayalı bir kuramsal yaklaşımdan söz etti ve burada özellikle sosyal öğrenme kuramcılarının aile içindeki şiddetin kuşaktan kuşağa geçme biçimini açıklayıcı birtakım veriler elde edebildikleri noktasına değindi. Yani çok çeşitli araştırmaların ortaya koyduğu, kendisi çocukluğunda şiddete maruz kalmış olanların ileride kendi çocuklarına veya eşlerine şiddet gösterebilen kişiler olabilecekleri, olacakları değil tabii, olabilecekleri gerçeğinin bir açıklamasının sosyal öğrenme kuramında bulunabileceğini vurguladı Kozcu. Yani sosyal öğrenme kuramının ana fikri görerek öğrenme, gör-sel öğrenme olduğu için kendisi şiddete maruz kalmış veya kendisi yetişirken ana ile baba arasındaki şiddetin gözlemcisi olmuş çocukların kendi yetiskinliklerinde görerek öğrendikleri bu davranış biçimini ortaya koyma olasılıklarının yüksek olduğunu vurguladı.

Ekolojik kuramı (Bant değişimi) ben de söz edeceğim, tekrar olmasın. Risk gruplarından söz etti Şeyda Kozcu, yani ne tür, özellikle çocuğa yönelik şiddette ne tür özellikler gösteren çocukların şiddete maruz kalma olasılıkları yüksektir? Bunlar arasında çok çeşitli araştırmaların tekrar tekrar ortaya koyduğu üç olgu var, birisi özürüllük, şiddete maruz olma olasılığını artırıyor, risk grubu oluşturuyor veya bir risk faktörü oluşturuyor, birisi erken doğum, birisi de düşük doğum kilosu, yani çok ufak doğan çocuklar, başlangıçta beslenmeleri, yetistirmeleri normal çocuk gelişimi düzeyine getirilmeleri için gereken ekstra görevlerden ve yaratılabilecek olan, ortaya çıkabilecek

olan ekstra sorunlardan dolayı ailede bir başarısızlık duygusu yaratabildiği için düşük doğum kilosunu da bir risk faktörü olarak ortaya çıkıyor. Yalıtılmışlıktan söz etti Seyda Kozcu, yani sosyal destekten yoksun aileler, yalıtılmış, biraz toplumdan dışlanmış veya o algıda bile olsa genel geniş aile ortamını bulmamış, başka türlü, devletin sağlayabileceği sosyal desteklerden de yoksun kalmış ailelerde eşler arasında duygusal yakınlığın olmadığı ailelerde bu tür şeylerin ortaya çıkma olasılığının yüksek olduğunu söyledi. Yani risk faktörlerinin bir bölümü tamamen çocuğa bağlı, özürsüz ise, küçükse vesaire, bir kısmı da çocuktan tamamen bağımsız olarak aile bireylerine bağlı olarak ortaya çıkabiliyor.

Çeşitli şiddet ya da aile içi şiddet dediğimiz zaman neleri kast ediyor olabileceğimize ilişkin bilgi verdi, eşten eşe şiddet, anne babadan çocuğa yönelik şiddet, zaman zaman çocuktan anne babayı veya yetişkinden bile olsa bir önceki kuşağa yaşlıya yönelik şiddet konusunda çalışmalar yapılmış olduğunu anlattı. Bunun da dışında istismar kavramının, şiddetin bir parçası olduğunu ve istismarın da duygusal, fiziksel, cinsel olabileceğini anlattı ve bunların ayrıntıları üzerinde durdu. Özellikle duygusal istismar konusunda birtakım ilginç örnekler verdi, fiziksel şiddetin, fiziksel istismarın mutlaka beraberinde duygusal istismarı da getireceği gerçeğini vurguladı. Yani bir başka arkadaşımızın bir deyişiyle söyleyeyim, çocuğunun kolunu kırarken, onurunu da kırıyor diye bir terimi vardır, bir başka öğretim üyesi arkadaşımızın bu konuda çalışan, çocuğa yönelik şiddet, dayak vesaire gibi olayların aslında canım işte poposuna iki tokat atmış bo-

yutunda olmadığı, onun için kol kırma örneğini özellikle verdim, çocuk doktorlarından alınan bilgilerden ortaya çıktığına göre, inanılmaz diye nitelendirilebilecek boyutlarda olduğunu biliyoruz ve bunlarla birlikte duygusal şiddetin de var olduğu gerçeğine değindi arkadaşımız.

Gelelim Ferhunde Öktem'e. Ferhunde Öktem, okulla aile arasındaki bağların, ilişkilerin çok iyi yürüyor olmasının gerekli olduğunu, bunun çocuğun gelişimine, çocuğun ruh sağlığına olumlu katkılar yapacağını, aksi halde de tersine etkiler yapacağını vurgulayan, anafikri bence bu olan bir konuşma yaptı ve bir saat ayarı gibi ayar gerektiren bir olay olduğunu, aileyle okul arasındaki ilişkilerin çocuk, aile, okul üçgeninde çocuğun sanki bir saatin pendulumu gibi bir o tarafa, bir bu tarafa gitmekte olduğunu ve eğer bir taraf çekistirirse veya iterse bunun yaratacağı sorunların ciddî olabileceğini vurguladı. İki önemli kavram üzerinde durdu, kavram da değil, iki önemli olgu üzerinde durdu, yaklaşım üzerinde durdu. Dedi ki eğer aileler iki konuda bilgi sahibi olabilirler ise bu onların çocuklarıyla olan ilişkilerini, olması gereken hoşluk düzeyinde, keyif düzeyinde tutmaya katkı yapıcı olur. Nedir bu iki olgu: Bir tanesi ailelerin çocukların gelişim evreleri hakkında fikir sahibi olmaları. İkincisi de ailelerin kullanılabilir disiplin yöntemleri hakkında fikir sahibi olmaları. Çocukların gelişim evreleri hakkında fikir sahibi olmaları ne katacak ailelere, ana babalara, beklentilerini ona göre oluşturacaklar. Şu örneği verdi arkadaşım, birçok örnek verdi ama hızla özetleyebilmek için örneğe gidiyorum. Dediki iki yaş gelişim içerisinde çocukta birtakım değişikliklerin olduğunu bildiğimiz

bir yastır, inatçı, tutturan vesaire bir evreye girer çocuk. Eğer aile iki yaşında çocuğunun böyle bir evreye girmesinin çok doğal olduğunu, bunun olabileceğini ve bunun üstesinden gelinmesi için şunun şunun yapılabileceğini bilmiyor ise genellikle aman çocuğumun huyu değişti, çocuğumun kişiliği değişti, bir şeyler oldu bu çocuğa diye bakabiliyor veya ergenlikte şu, şu ya da şu olguların, davranış biçimlerinin çok doğal olduğunu bilirse beklentilerini ona göre oluşturabilir, kendi tavırlarını, tutumlarını, davranış biçimlerini ona göre ayarlayabilir ve bu da çocukla ana baba arasındaki ilişkinin düzgün, rahat yürütmesine katkı yapıcı olabilir dedi. Disiplin yöntemleri konusundaki önemli vurgusu da şu idi. Aman çocuğunuzu dövmeyin, aman çocuğa karşı siddet falan gibi birtakım konulara ilişkin olarak aileleri duyarlılaştırıyoruz; ama ellerinden geçmişte kullanılan, kendilerinin kullanıldığını gördükleri birtakım yöntemleri alırken, dayak gibi yöntemleri, ellerine yeni yöntemler, onların yerine geçebilecek yöntemler vermiyoruz. Böyle olunca iyi ama aile dövmeyeceğim de peki ne yapacağım noktasına geliyor dedi. Buna ilişkin olarak da çok çeşitli, burada, bu kapsamda, yarım saat içinde anlatamayacağım kadar çeşitli disiplin yöntemleri kullanmak mümkündür ama şunu yapmak da çok sakıncalı, kimi zaman kliniğe getirilen gençlerde, çocuklarda anne babayla konuştuğumuzda, keşke dövseymiş dedirten inanılmaz yöntemlere rastlıyoruz dedi. Ben çocuğumu hiç dövmem ama şunu yaparım diyor, öyle bir yöntem getiriyor ki, aman dövseymiş zararı daha az olurmuş diye düşündürüyor bizi dedi.

Evet, efendim, yeterince, hakça davranabilmişimdir arkadaşlarıma. Bir şeye daha değineyim, Ferhunde Öktem yalnız aile ile değil, okulla ilgili olarak da çok fazla bilgi aktardı, öğretmenlerin çocuğu ve genci seven, düşünen ve düşünmeyi öğreten kişiler olmaları halinde birçok sorunun çözülebileceğini, bu iki olguyu çok önemli gördüğünü vurguladı ve yaratıcılığa, paylaşmaya son derece açık bir dönemdir, özellikle ilkokul döneminde bütün bunlara açık olan öğretmenler çocukların bu özelliklerini geliştirmelerine katkı yapıcı olabilirler dedi.

Şimdi, izin verirseniz kalan sürem içerisinde size belki de değinilmediğini veya yeterince vurgulanmamış olduğunu düşündüğüm birkaç şeye değinerek ben düşüncelerimi aktarayım. Bir eğitim kurumu olarak aile, yani benim bulunduğum oturma konusuydu bu, dediği zaman tabii ki ilk akla gelen toplumsallaşma sürecidir. Aile nasıl bir eğitim kurumudur ki, çocuk için okul gibi bir eğitim kurumu değildir. Birtakım tarih, coğrafya, yurttaşlık bilgisi bilgilerini çocuğa aktaran bir kurum değildir. Peki o zaman nasıl bir eğiticilik işlevi vardır ailenin çocuğa ilişkin olarak: Orada aslında sözünü ettiğimiz şey, toplumsallaştırma dediğimiz süreçtir. Yani demin de Mürüwet Bilen'den naklen söylediğim gibi, ailenin çocuğa o toplumun bir bireyi olabilmesi, o toplumda yaşabilmesi ve işlev yapabilmesi için gerekli olduğunu düşündüğü şeyleri aktarması süreci. Fakat bu kadarla kalmamalı diye düşünüyorum, birkaç kavrama böyle hızla değinmek istiyorum. Son yıllarda ekoloji kavramı, sadece psikolojide değil, birçok alanda önem kazanan bir kavram haline

geldi. Psikolojide de biz olaya şöyle bakmaya başladık. Eğer ekolojik bir yaklaşımı benimsiyorsak, ki ben o kişilerden birisiyim, bir birey, bir insan doğduğu andan itibaren çevresiyle çok çeşitli ilişkiler içindedir. Bir insanı tanıyabilmenin, anlayabilmenin, araştırabilmenin yolu mutlaka o insanın habitatıyla, yahut doğal, gündelik yaşamının geçtiği çevresiyle olan ilişkilerine bakmaktan geçer. Hiçbir zaman bir insanı çevresinden soyutlayarak ele alamaz ve anlayamazsınız. Burada yalnız, çevre derken geçmişinden bugüne psikolojide ve bütün bilimlerde varolan sosyal çevreyi kast etmiyorum yalnızca. Yani bir çocuğu çevresinden soyutlayarak ele alıp anlayamazsınız dediğim zaman, anasından, babasından, arkadaşlarından soyutlayarak ele alamazsınızdan öte bir şey söylüyorum, o da bir yandan sosyal çevresiyle bir yandan da fiziksel çevresiyle birlikte ele alınması gerekir insanın. Bir insanın gelişimini, davranış biçimlerini kişilik oluşumunu ve saire etkileyen yalnızca öteki insanlarla olan ilişkileri değil, aynı zamanda çevresinin insanlar dışında kalan öğeleriyle de olan ilişkisidir. Okulum dediği binadır, sınıftır, sırasdır ve saire. Bunları biraz gözardı etme eğiliminde oluyoruz diye düşünüyorum. Yani sonuç olarak, bağlam kavramı önemli, her şey birbirinin içine gömülmüş, her şey bir bağlamın içinde ve böyle olduğunu bildiğimiz ölçüde anlayabiliyoruz o en dipteki öğeyi ki o da birey. Şimdi, aile yaşayan bir birim, dinamikleri olan bir birim. Ailenin yapısı var, süreçleri var, bunlara girmeyeceğim ama önemli olan aile içi ilişkiler var, insanlar arasında ilişkiler var, artı ailenin içinde bulunduğu çeşitli fiziksel ortamlar var. Ama önemli olan aileyi bir sistem olarak ele almak. Nitekim, dün Şeyda Kozcu da konuşurken dedi ki, aile içi şiddet diyoruz ama bu böyle ailenin kapalı kapılar ar-

kasında o sınırlar içinde olan bir şey değil, bu aile dediğimiz şey belli bir toplumun parçasıdır. Toplumun şiddete nasıl baktığı, şiddeti ne dereceye kadar hoş gördüğü gibi şeyler aile içi şiddeti tabii ki etkiler dedi. Bu tabii kaçınılmaz bir şey, bunu söylemesek de böyle olduğunu herkes bilmek zorunda. Şimdi benim açımdan da aile kendisi, çocuğun çevresindeki bir bağlamdır ama aile kendisi başka bağlamların içine oturmuş bir birimdir aynı zamanda. Buradaki karşılıklı etkileşimleri, dinamikleri çok iyi görebilmek gerektiğini düşünüyorum. Bir araştırmacının şöyle bir ayırımı var. Diyor ki, ana baba, çocuk arasında yani bu ana baba çocuk lafını hiç sevmiyorum, çekirdek aile anne baba ve çocuklardan oluşturdan hiç hoşlanmıyorum ama kısaca hep öyle söylüyoruz, çünkü tek ebeveynli aileler var, su var bu var, öyle çok aile çeşidi var ki bir aile adı alabilmek için ille bir anne, bir baba ve çocukları olması gerektiği düşüncesine aslında katılmıyorum da kolaylık olsun diye kullanıyorum. Bir mikro sistem var diyor, mikro sistem anne baba çocuk arasındaki ilişkileri kapsar, bunun için de ikili de bakabilirsiniz, ana çocuk, baba çocuk falan gibi. Bir mezo sistem var. Mezo sistem, mikro sistemi içeren toplumsal bağlamdır. Yani dıştaki ikinci halkadır. Ne var burada, akran grupları var, okul var vesaire çocuğun işlev üstlendiği ailesi dışındaki bütün öteki şeyler var. Bir egzo sistem var. Egzo sistem çocuğun direkt olarak içine girmediği, ama çeşitli biçimlerde, dolaylı olarak çocuğu etkileyen kurumların olduğu bir sistem. Örnek, çocuğunun annesinin ve/veya babasının çalıştığı işyeri, çocuk oraya ömrü boyunca hiç gitmeyebilir, ama anası ya da babası orada çalıştığı, oradaki insan ilişkilerinden etkilendiği sürece o etkilerin bir bölümü gelip çocuğu şu yada bu yolla bu-

lacaktır ve bir de makro sistem var. O çocuğun yahut o bireyin içinde bulunduğu tüm kültür. Ekonomisiyle, tarihiyle, eğitimiyle, hukukuyla, siyasetiyle tüm bu halka bile bu makro sistemi oluşturan en dıştaki halka bile o en içteki minicik yarattığı etkilme sansına çok çeşitli yollarla sahip.

Şimdi, şöyle bir şeye değineyim. Dedim ki, çocuk için içinde bulunduğu fiziksel çevrenin de önemi var. Belki de eğitim olduğuna göre özellikle vurgumuz, bir ya da iki şeye hızla değinebilirim. Bir anaokulu çocuğu, artık bugün üç aşağı bes yukarı herkes biliyor ki, işte alçak ve elinin ulaşabileceği musluklar ve küçük lavabolar ve küçük iskemleler olan bir yerde yaşarsa iyi olur. Bu niye iyi olur, çünkü iki türlü fiziksel çevrenin bir insana, çocuk deyip duruyorum, konumuz olduğu için, yoksa herkes için bu sözkonusu. Fiziksel çevrenin bir insana gerçekte verdiği birtakım mesajlar vardır ama bir de verdiği sembolik mesajlar vardır. Yani sizler gelip buraya oturduğunuz zaman üç aşağı bes yukarı önce bir mesaj alıyorsunuz, böyle oturacağım karşıya bakacağım, demek ki dinleyeceğim insan o tarafta konuşacak filan gibi böyle gayet anlamlı. Bir de varsayın ki, geldiniz buraya oturdunuz, bu koltukların tümü ya yırtıktı ya çok rahatsızdı, ya koltuk yoktu ve saire. o zaman da size bir sembolik mesaj veriyor birileri, diyorlar ki, biz size pek aldırıyoruz, yani buyurun gelin, oturabiliyorsanız oturun, oturamıyorsanız oturmayın bize ne. Çocuklar için çevreden aldıkları, çevrenin fiziksel özelliklerinden ve çevrenin kendi davranışlarıyla bağdaşabilir olup olmamasından aldıkları önemli sembolik mesajlar vardır. Bu mesaj bir ekstremde yetişkinler bize aldırıyor, bizle il-

gileniyor, bizim için bir şeyler yapmaya çalışıyor mesajı olabilir, öteki ekstrem de biz kimsenin derdi filan değiliz, boyasız, pis, kirli olmadık bilmem ne yerlerde okula da gidebiliriz, evde de yaşabiliriz gibi mesajlardır. Daha ilginç, öteden beri psikolojinin bildiği kimlik olgusu, ben kimliği denen olgunun bir parçasında yer kimliğinden oluştuğunun ortaya çıkmış olmasıdır. Yani insanlar yalnızca öteki insanların kendilerine ilişkin düşüncelerine bakarak ben kimim, ben nasıl bir insanım, ben değerli birisi miyim, ben sevilesi birisimiyim yargılarına varmıyorlar artı çeşitli insan dışı nesnelere, objelerle olan ilişkileri sonucunda bir mekan kimliği, bir yer kimliği ediniyorlar. Antropolojide tabii çok iyi bilinen bir olgu olan bu şey, biz psikologlara çok geç geldi.

Ben burada bırakıyorum, sorular çerçevesinde söylemem gereken olursa tekrar değineceğim, bu arada bir cümle daha söyleyeyim. Üstünde durmak istediğim bir üçüncü şey vardı, üstünde durmayacağım ama sadece adını söyleyeceğim, aile ve özellikle ilkokul birtakım şeylerin, bir çocuğa verilebilmesinin işte eğitim kurumu derken aşağı yukarı tek yeri, oralarda verilmemisse bir daha mümkünü yok diye düşünüyorum. Ne gibi şeyler bunlar? Üstünde durmayarak sadece aklıma gelenleri sıraladığım sekliyle size söyleyeceğim. Cinsiyet rolleri, çevre bilinci ve çevreye ilişkin eğitim, toplumsal sorumluluk bilinci, dinleme, konuşma, iletişim kurma özellikleri ve toplumsal ve daha da önemlisi duygusal ilişki kurabilmeye ilişkin eğitimler. Teşekkür ederim. (Alkışlar)

BASKAN- Çok teşekkür ederiz. Sırayı bozmamak için, en son alkışımız biraz kolektif olabilir, kime gittiği belli olmaz, bu sefer sahibini bulsun dedim. Fakat değerli İpek öyle bir yerde sözü kesti ki, bana da biraz pas verir gibi oldu. Ben de genç öğrencilerimize okul ortamında yani okul yapısı içerisindeki davranışlarıyla, örneğin, bir sinema fuayesinde, lobisindeki davranışları arasındaki büyük farkı izler ve hep bunu açıklamaya çalışırdım. Aynı genç burada bir yabancı varlık gibi atıyor, satıyor, sigarasını bastırıyor, gürültü ediyor, sağı solu tahrip ediyor, oraya gidince bir çağdaş insan gibi davranıyor. Bizim bodrum katında bir çalışma mekanımız vardı, galiba üniversite bizi daha iyi bir yere yerleştiremediği için, ona biraz özen gösterdiler, işte bir döşeme yaptılar, perde yaptılar, biraz renk menk kattılar ben de buraya yerleştikten sonra öğrenciler için bir iki masa, bir iki rahat koltuk, bir sigara tablası falan koyduk, sağa sola da gürültü etmeyiniz, sigara içmek yasaktır gibi ilginç levhalar koymadım, şimdi aynı genç dışardan fırtına gibi kopar camlı kapıdan içeriye girer, girince önce bir afallar, durur, acaba ben yanlış bir yerde miyim diye, çünkü üniversite denen yerde öğrenciye öyle bir mekanın olmaması gerekir. Sağa sola bakar, bir iki yer görür, çok da yanlış değilmiş der yavaş yavaş gelir. Önce gürültü azalır, sonra dikkat eder, sigarası varsa söndürür, bir de bakarki kendisini bekleyen oturacak yerler var. Genellikle öğrencilerimiz ya merdivende ya pencere içinde ya da kalorifer üzerinde otururlar. Çünkü öğrencinin oturacağı bir yer düşünülmemiştir. Öyle bir yere oturunca da tamamen o mekan kimliğiyle bir çağdaş insan gibi davranır, biraz gürültü olur arada sırada, onun da çaresi vardır, çalışan hocalar kapılarını biraz açık bırakıyorlarsa biraz sonra o gürültünün dü-

zeyi de düşer. Yani onu tamamlamak istedim sizin müsaadenizle, görüyorsunuz bu mekan ne kadar önemli, ben başkan olarak söz vereceğime değerli arkadaşım bana söz verdi ben de teşekkür ediyorum.

Efendim, son olarak üçüncü oturumun özeti, Birsen arkadaşım bu sabah büyük bir ses kısıklığıyla geldi ama umarım, kendisini çok fazla yormayız, çok da fazla zorlamadan üçüncü oturumun özetini ve değerlendirmesini yapacağız. Söz Birsen Hanımın.

PROF.DR BİRSEN GÖKÇE- Çok teşekkür ederim Sayın Başkan. (Bant değişimi) ... İpek arkadaşımın söylediği gibi, sabahki oturuma katılan, bildiri veren arkadaşlarımız burada yoklar, belki o yönden şanslıyım ama hiç aklınıza öylesi gelmesin. Çünkü sabahki oturumda Sayın Güvenç ön sıralarda oturuyordu ve o kadar dikkatli not aldılar ki, zaten not almaları dahi çok dikkatli izledikleri için fevkalade güzel özetleyebilecekler ve ben eminim ki, şu andaki özeti benden ziyade Sayın Güvenç çok rahatlıkla yapabilecek fakat ben görevimi yerine getirmek durumundayım.

Efendim, biz uzun yıllar birlikte çalıştığımız için daima birbirimize konuşma şansımız oldu, şimdi de aynı vaadini tekrarlıyor Sayın Güvenç. Sabahleyin toplumsal, kültürel dinamikler ve aile başlığı altında üç bildiri sunuldu. İlk bildiri Prof. Dr. Yakın Ertürk tarafından sunuldu. Yakın, aileyle ilgili bir hayli tanım olduğunu ve aileyi nasıl tanımlayacağı konusunda zorlandığını söyledi. Gerçekten sosyolojik literatüre

baktığınız zaman aileyle ilgili çok değişik yaklaşımlar var. Aileyi kurum olarak niteleyenler var, birlik olarak niteleyenler var, grup olarak niteleyenler var, örgüt olarak niteleyenler var. Onun için Sayın Ertürk'e bu konuda hak vermemek elde değil. Bize, ailenin daha ziyade kırsal aile üzerinde çalışmalarını yoğunlaştırdığı için, o konularla biraz sınırlı kalabileceğini söylemekle beraber, daha çok bence kuramsal düzeyde aileyle ilgili görüşlerini dile getirdi. Ailenin her şeyden önce özü itibariyle baskıcı bir niteliği olduğundan bahsetti. Aile, devletten birtakım örnekler, yani devletle bütünleşerek devletin gösterdiği yönde giderek baskıcı bir nitelik, tarih boyunca baskıcı bir nitelik getirmiştir. Nitekim, bugün de böyledir dedi. Yani bugün aile üyeleri, birbirlerine karşı sorumludurlar, nereye gittiklerini söylemek durumundadırlar, eşler birbirine karşı, çocuklar anaya babaya karşı birbirlerine karşı birtakım sorumlulukları yerine getirmek durumundadırlar. Burada ailenin tabii sınırlayıcı özelliği var. Aile müsterek bir yaşam ve Ertürk'e göre, müsterek bir yaşam fakat aynı zamanda da bir mücadele alanı, yani yaşamın her cephesinde aileyi oluşturan üyeler çaba göstermek zorundalar, yaşamlarını gerçekleştirebilmek için çaba göstermek zorundalar. Ailenin özü itibariyle, tekrar ona döneceğim, çünkü üzerinde epey durdu, kadınlara baskı aracı olduğunu bir ailenin, çocuklara baskı aracı olduğunu, buna karşın ataerkil aile tipi yüzyıllar boyunca yaşanan aile tipini referans vererek erkeğin bu konuda çok daha farklı bir konumu olduğunu belirlemeye çalıştı. Bu arada bu baskı meselesinden hareketle ailenin demokratik bir ortam yaratıp yaratamayacağı konusunda da birtakım soruları, zihnindeki soruları bizimle paylaşmaya çalıştı. Tabii burada bir yerde

kendi düşüncelerini ileri sürmüş oldu, kendi düşüncelerini aktardı, doğru söylüyor muyum Sayın Güvenç, çünkü çok ciddi bir konu o bakımdan bayağı endişe ediyorum. Biraz sonra ben bu meseleye değineceğim, bir parantez açarak söyleyeyim. Ben çok farklı düşünüyorum. Yani demokrasi meselesinin aile içinde yeşerebileceği kanısındayım ve bunun için de her türlü aracı toplumsal olarak seferber etmek zorunda olduğumuza inanıyorum.

Bu noktadan hareketle, acaba aile konusunda başka ideolojilere yöneliş var mı dedi. Yani başka ideolojiler gündeme gelebilir mi konusunu ortaya attı. Kuskusuz aileyi, biraz önce de İpek arkadaşımızın söylediği gibi, tanımlarken genellikle ana baba çocuk bağlamından söz etmek bir alışkanlık haline gelmiş, ana baba çocuk tarafların kan akrabalarından oluşan ve ben buna bir de toplumsal ve ekonomik sözcüğünü eklemek istiyorum. Çünkü sabahki oturum bunun gerçekten hem toplumsal hem de ekonomik birlik olduğunu çok rahatlıkla bize göstermiş oldu. Gerek Korkmaz'ın, biraz sonra özetlemeye çalışacağım, gerekse Ertürk'ün ve de son konuşmacımız Erel'in tüketim konusunda bildiri veren Sayın Prof. Sevim Erel'in bildirisinden de anladığımız gibi gerçekten aile bir yerde toplumsal ve ekonomik bir birlik, dolayısıyla çok fazla toplumdan farklı bir şey olması mümkün değil. Aile, bazı sosyologlara göre, toplumun küçük bir ünitesidir, küçük bir örneğidir diye de tanımlanır. Aynı şekilde bu yıl aile yılı, demokrasinin en küçük ölçekli bir modelidir diye aile tanımlanmaya çalışılıyor. Şimdi, bütün bunları gündeme getirince gerçekten başka ideolojilere yöneliş olmalı mı olmalı mı? Bu aslında tamamen gündemin dışında olan bir konu idi, fakat tartışma konuları olarak sergilendiler ve biz-

leri düşündürmesi bakımından da bence çok önemli bir tartışma metaryeli olarak getirilmiştir. Son bir noktayı da vurgulamak istiyorum. Bunu ben sorular sırasında kendisine sormak istiyordum, ama dediğim gibi şanssız günümde oluştum buna neden oluyor, çekirdek aile var mı yok mu meselesi gündeme geldi bir ara. Büyük bir olasılıkla çekirdek aile biraz önce tanımladığımız ana baba çocuğun ötesinde bir aile. Bugün artık yeryüzünde gündeme gelen tek ebeveynli ailelerden hatta daha da ileri giderek farklı ülkelerde farklı aile biçimlerini de düşündüğü için böyle bir sorgulama yapıldığını düşünüyorum.

İkinci konuşmacımız, Prof.Dr. Korkmaz Alemdar kitle iletişimi ve aileden bahsetti. Hepimizin güncel yaşamına çok fazlasıyla giren iletişim aracı televizyondan ağırlıklı biçimde söz ederek konuşmasını sürdürdü. Çünkü kitle iletişim araçları arasında televizyonu özellikle vurguladı, artık bugün kitap ve gazetenin yerini ağırlıklı olarak televizyonun aldığını vurguladı ve televizyonun topluma, özellikle de çocuğa çok büyük modeller getirdiğini, bu modellerin hem olumlu, hem olumsuz olabileceğini, hatta bu arada kendisi bildirisini hazırlarken Mark Hoster'in aile kuramı kitabına baktığını ve bu noktadan hareketle ailelerin eleştiride bu yaklaşım içinde hem övücü, hem de eleştirici olduğunu vurguladı. Aileler ahlakı koruduğu için, düzeni koruduğu için, toplumlardaki suçu önlediği için övgüye değerdir. Ama bunun yanında ailelere baskıcı niteliğinden ötürü, burada bana yardımcı olabilir misiniz, baskıcı niteliğinden ötürü, baskı şiddet ve sömürü konularında eleştiri yöneltildiğini söyledi.

Genelde çok canlı bir konuşma, her iki konuşmacı da, çok canlı bir bildiri sundular. Özellikle Sayın Alemdar, topluma yönelik bir eleştiriler demeti getirdi bize. Bu eleştiriler demeti içinde Cumhurbaşkanı'nın basın toplantısından tutunuz da ailede annenin sabahleyin işe gitmek için çocuğunu televizyonu açıp, televizyonun karşısına oturtup, tamam sen şimdi burada oynayan oyunları seyret ben de kendi işimi yapacağım örneğine kadar oldukça çarpıcı örneklerle çok canlı bir bildiri sundular. Burada Korkmaz Alemdar'ın televizyonun bütün dünyada hem olumlu, hem olumsuz katkıları olduğunu vurguladığını söylemek istiyorum. Hem insanları iyi yönde yönlendiriyor, bu arada yalnız televizyon değil, film dünyasına da atladı, sinemaya da atladı, ancak sinemayı biz yine televizyon aracılığıyla, filmleri yine televizyon aracılığıyla izlediğimize göre yaygın bir biçimde gerek filmlerin, yeni yapımların, gerek televizyon programlarının toplumları çok fazlasıyla yönlendirici özelliğe sahip olduğunu vurguladı. Şu örneği ben sizlerle paylaşmak istiyorum. Sayın Alemdar filmlerden bir örnek verdi, Amerika'da çekilmiş bir film örneği verdi. Çok erken saatlerde banliyölerde oturanlar işe gidiyorlar, kent merkezlerine üç saat gibi bir zamanı trende geçiriyorlar, akşamleyin aynı şekilde işten dönerken üç saat gibi bir zamanı trende geçiriyorlar, evde eşlerine, çocuklarına ayıracakları zaman kalmıyor ve kendi yaşamları da artık dışa dönmeye başlıyor, hatta trende arkadaş edinmeye başlıyor ve o arkadaşlıklarla aile yapısı, ailesi, evlilik ilişkileri tehlikeye giriyor. Sonunda böyle bir filmi seyrediyoruz ve bu filmi seyrettikten sonra da hepimiz o evde kalan hanıma değil, eşe değil ve fakat trende yolculuk yaparken arkadaşlık ettiği kişiye hak vermeye başlıyoruz. Ona hak vermek demek de evlilik ku-

rumuna bir yerde karşı olduğumuzu belirliyor, en azından öyle bir altyapı oluşturmaya başlıyor. Tabii bu örnekler yaygınlaştırılabilir, bunlara yönelik eleştiriler de olabilir; ancak, tekrar tekrar vurguladığı şey, ben de altını çizerek aktarmaya çalışıyorum. Televizyon olumlu yönde, iyi kullanıldığı takdirde, programların seçici biçimde hazırlanması ve belli gruplandırmalar içinde yapılması suretiyle, yani aileye, çocuğa, değişik yaş gruplarına ilişkin programların olmasıyla televizyondan olumlu yönde çok fazlasıyla yararlanılabileceği üzerinde durdu.

BAŞKAN- Bu gücün, toplumda ailelerde yarattığı korkuyu dile getirdi. Yani insanlar beğenmeseler bile bu güç karşısında çekiniyorlar ve televizyonun verdiği mesaja, bu güce teslim oluyorlar. Bu da bir umutsuzluk işareti. Beğenmiyorlar, korkuyorlar ve teslim oluyorlar. Devlet adamları da bunu yapıyor, siyasetçiler de bunu yapıyor, ülkemizde de son günlerde bunun ilginç örneklerini görüyoruz, yargısız infaz yani daha konu mahkemeye intikal etmeden kamuoyunda kişi yargılanıp neredeyse bu adam ortalıkta neden dolaşiyor, bunu hapsedelim diyebiliyoruz.

PROF.DR. BİRSEN GÖKÇE (Devamla)- Ben medya sözcüğünü kullanmıyorum ama Sayın Alemdar kullandı. İletişim araçları başlıbaşına bir güç unsuru, onu kabul etmek lazım, istesek de istemesek de. Örneğin, ben yıllarca dayandım, di-rendim eve televizyon gelmesin diye, ama bir noktadan sonra olmadı. Çünkü, televizyonun verdiği kültürden yoksun

kalmaya, günlük kùltürden yoksun kalmaya başladım ve git-tiğim arkadaş grupları içinde akşam şunu seyrettim, sabah bunu seyrettim, bu konuları bana muazzam bir baskıcı güç olarak etrafımda hissetmeye başladım ve onun sonucu ben televizyon sahibi oldum. Seyretmeyeyim diyorum ama ister istemez programın karşısına oturduğunuz zaman onu seyretmeye başlıyorsunuz ve seyrederken etkilenmeye başlıyorsunuz. O konu üzerinde de duruldu, sorularda özellikle duruldu, belli siyasî görüşleri aktaran çok değişik programlar var, özellikle o siyasî görüşlerin bir arkadaşım örneğini getirdi, ATV'yi izliyorum, STAR'ı izliyorum ve SHOW'u, üçünü de izliyorum, ancak üçünü izledikten sonra zihnimde bir bütüne ulaşabiliyorum şeklinde görüşler getirdiler. Dolayısıyla gerçekten kitle iletişim araçları bugün çağımızı yönlendiren, insanımızı yönlendiren, istesek de istemesek de bizi etkisi altına alan bir nitelik olarak ortaya çıkmış bulunuyor. Tabii bu değişimi gündeme getiriyor. Yani insanlar üzerinde yönlendirici bir değişime doğru baskıcı bir tutum yaratıyor.

Efendim, üçüncü arkadaşımız Sayın Erel, tüketici bir ünite olarak aileden söz etti. Oldukça renkli bir konuşması vardı Sayın Erel'in de. Ailenin tüketim alışkanlıklarında yine toplumun çok fazlasıyla rolü olduğunu, zaman zaman toplumlarda salgın halinde belli mallara yönelik tüketim artışları görüldüğünü, özellikle marka ve etiket in belli konularda gündeme geldiğini, halbuki eskiden sadece bir pazen, bir basma entarimiz olduğunu, yani 1940'lı dönemlerden öncesine de-ğindiler. Bugün için bu isin tamamen farklı bir boyut kazandığını ve bunun da aile ekonomisine bilinçsiz bir baskı un-

suru getirdiğini, çünkü karşınıza çocuğunuz geliyor, bilmem ne marka spor ayakkabıya sahip olmak istiyor ya da bilmem ne marka pantalona, blucin'e sahip olmak istiyor, anne olarak, baba olarak onu yerine getiremediğiniz sürece bir başka türlü baskı hissetmeye başlıyorsunuz.

Burada Sayın Erel'e karşı Sayın Alemdar'dan bir tepki geldiğini vurgulamak istiyorum. Bu da benim üzerinde duracağım değişim konusunu gündeme getiriyor. Artık basmayı pazeni unutmak zorundayız. Çünkü sürekli olarak okullarda yaptığımız yerli malı haftalarını unutmak zorundayız dedi. Çünkü bugün bambaska bir yaşamla karşı karşıyayız ve bugün "Yalan Rüzgarı"nın ipek giysileriyle, ipek gecelikleriyle karşı karşıyayız dedi. Burada bu örneği verirken, ben bu örneğin aşırı olduğunun farkındayım, naklederken, onun için naklediyorum ancak biraz önce söylediğimiz iletişim aracı olarak televizyonun baskıcı niteliğini de hiçbir zaman göz ardı etmemek de büyük yarar var. Hepimiz, beğenmeye beğenmeye zaman zaman oturup o dizileri izliyoruz, izleyenlerimiz var. Bunu nüfusumuzu düşünerek söylüyorum, yüzde 1'ler, yüzde 5'ler daha doğrusu Türkiye'de son günlerde bir yüzde 5'ler meselesi ortaya çıktı, istatistik başkanımız Güvenen'in ifadesiyle o yüzde 5'lerden bahsetmiyorum; ama yüzde 95 var bu ülkede. Onun için kitle iletişim aracı olarak televizyonun bu baskıcı niteliği aynı şekilde tüketim maddelerine de bu konuda reklamların çok fazlasıyla etkide bulunduğunu ve yine aynı iletişim aracıyla bunun gündeme geldiğinden bahsedildi.

Son olarak Sayın Erel'in bir sözünden de bahsetmek istiyorum. Ailedeki tüketim ihtiyacı sınırsızdır diyor. Gerçekten biz insanların, hele hele gördükçe, yaşadıkça istekleri sınırsız oluyor. Bunu belli bir şekilde kanalize etmek zorundayız. Bunun için de tüketim konusunda eğitici nitelikte programlar yapılmasını öneriyorlar. Bu arada da konuşmacılarımızdan Sayın Oğuzkan'ın bir katkısı oldu, onu da sizlere aktarmak istiyorum. Özellikle ortaöğretimde gerek tüketim konusunda, gerek aile özellikleri konusunda, gerek bireyin, bireysel, psikolojik özellikleri konusunda yepyeni bir içerikle bir ders programlanmasının uygun olduğunu, çünkü son yıllarda psikolojinin, sosyolojinin seçmeli olduğunu, programda ev idaresi dersi bulunmasına karşın, bu dersin belli bir noktaya ağırlık verdiğini, onun için gençlerimizi ortaöğretim çağında geleceğe hazırlayacak, yaşama hazırlayacak, ailenin yetişkin bir üyesi olmaya hazırlayacak nitelikte programlar yapılmasını Millî Eğitim Bakanlığının düşünmesi gerektiğini belirten Sayın Oğuzkan büyük katkıda bulundu, bunu da söylemek isterim.

Üç arkadaşımızın özetleyebildiğim bildirimleri bu noktalara değiniyordu. Ben saatin 15.30 olduğunu görüyorum ama izin verirseniz yalnızca değişme konusuna birazcık değinmek istiyorum. Günümüzdeki toplumlar hızla değişiyorlar ve bu değişmeden de en fazla etkilenen aile kurumu. Biraz önce söylediğimiz gibi, aile toplumun bir yerde gerçekten küçük bir ölçeği, dolayısıyla bu değişimden ailenin de çok fazlasıyla etkilendiğini söylemek mümkün. Toplumsal değişiminin aslında kuramsal düzeyde, iki temel itici gücünden bahsetmek

mümkün. Bunlardan biri nüfus, diğeri teknoloji. Her ikisi de aile için çok ciddi sorunlar gündeme getiriyor. Hangi sorunu gündeme getiriyor, nüfus, aile, hane ve hanede aile üyesi sayısı arttığı sürece ailenin yaşam resmi çok fazla değişiyor; yani aile kendi kendine yeterli olmaktan çok, çocuklarını yetiştirebilmekten çok yalnızca onların temel gereksinimlerini doyurmak yönünde birtakım sınırlamalarla karşı karşıya hissediyor kendini. Teknoloji dediğimiz şey aynı şekilde. O kadar süratle ilerliyor ki, geçen yıl Avrupa'da piyasaya çıkan elektronik aletler bir sonraki yıl tamamen değil de yarı fiyata indirilerek satılıyor, pazarlanıyor. Piyasa mekanizması teknolojiyle bütünleşmiş durumda. Her geçen gün o yenilikleri biz aile olarak da, toplum olarak da hayatımıza entegre edemediğimiz, alamadığımız ölçüde toplumsal değişimin gereklerini de yerine getirmemiz çok zor olacak gibi görünüyor. Aileyle ilgili üzerinde durmak istediğim son bir konuyu, ilave ederek de hatta Sayın Oğuzkan'ın görüşlerine katılarak ve ona yapıcı bir katkıda da bulunmak üzere demokrasi meselesini gündeme getirmek istiyorum.

Ülkemizde birçok sıkıntılardan, bunalımlardan söz ediyoruz. Siyasî partilerimiz bunalımda, okul programlarımız bunalımda, üniversitelerimiz, YÖK sistemimiz, gazete, basın dünyası yani aklınıza gelecek, yaşamın her cephesinde birtakım bunalımlardan söz ediyoruz. Bu bunalımların nedeni, bir noktada bireyin sahip olması gereken hak ve sorumluluklarının bilincine varamamış olması. Yani demokratik ülkelerde bir bireyin birtakım hakları vardır ve bunun karşısında birtakım sorumlulukları vardır, yerine getirmesi ge-

reken sorumlulukları vardır. Biz zaman zaman bunun bilincinde olmaksızın büyük kitleler halinde, eğitim düzeyimizin, eğitim oranımızın, okur yazar oranımızın düşük olması, kırsal alandan kentlere göçün çoğalması gibi nedenlerle, gecekondulara başlıbaşına, gecekondulara mu, yasaklı konuların da adının artık değişmesi lazım herhalde, başlıbaşına bir yaşam biçiminin modeliyle karşı karşıya geliyoruz. Demokrasinin ne olduğunu, nasıl uygulamaya aktarmamız gerektiğini bir türlü öğrenemedik, öğretilmedik. Okullarımızda program olarak bunlar üzerinde durulmuyor, hatta uygulamada genellikle hem ailede, hem okullarımızda, pek arkadaşların konusuna girmek istemiyorum, ama daima okullarımızda öğretmen bilir, öğretmen bilir ama o küçük kafanın da söylemek istediği bir şeyler var, onu da dinlemek zorundayız. Ailelerimiz de aynı şekilde, giderek değişmekle beraber, o yüzde 5 olan ailelerde giderek değişmekle birlikte yine de büyük bir geleneksel örüntünün varlığını görüyoruz. Dolayısıyla hep büyükler biliyor, hep babalar, hep anneler, hep öğretmenler biliyor. Peki gençler ne zaman bilecekler? Gençlerin bilmesi gerekeni de onlara hem sosyalleşme süreci boyunca anne baba olarak model yaratmamızla, hem ilkokul, ortaokul dönemlerinde model yaratmamızla çözebileceğimiz kanısındayım. Şöyle bir zihniyet çoğunlukla kendimizi eleştirdiğim için söyleyebiliyorum. Üniversitede öğretim yapılır, eğitim yapılmaz. Evet, eski normal üniversitelerimizde, araştırma yapan üniversitelerde öğretim yapılırdı, çünkü eğitim ortaöğretim kurumlarında yapılan, gerçekleştirilen bir süreçti. Bugün için artık üzülerek belirtmek istiyorum, üniversitelerde de hem eğitim hem öğretim yapmak zorundayız; aksi takdirde gençlerimizin, yani

onu da ne kadar yapabiliriz, o da tartışmalı, birçok hocalarımız ben burada öğretmekle sorumluyum, eğitim yapmak benim görevim değil diyen hocalarımız da var. Tabii bunlar tartışılmalı, her görüş saygıya değer, ama şunu özetleyerek bildirmek istiyorum ki, demokrasiyi biz öğrenemedik, öğretmedik ve bunun zaafını su anda çekiyoruz, çok da yadırganacak bir şey değil, toplumsal değişimin sancılıdır, zaman içinde bunları da yeni tampon kurumlar aracılığıyla giderebiliriz. ... (Bant değişimi)

BAŞKAN- Teşekkür ediyorum sizler adına. Birkaç kelimeyle havayı biraz tadil etmeye çalışayım, biraz karamsar bir havaya girer gibi olduk. Hepimiz, Türkiye'yi, kendimizi değerlendirirken, eleştirirken, işte batı demokrasisi şunu yaptı, bunu yaptı, biz yapamadık, yetişemedik, batı kuramları böyle filan, tabii batıyla aramızda önemli farklar var, geç kalmamız var, yetişmek isteyişimiz var, birçok şeyi kısa zamanda yapmak isteyişimiz var, belki hepsinde gönlümüzün çektiğince başarılı olamıyoruz. Yalnız biraz da kendimizi arayalım ve bulalım diyorum. Batıda demokrasi, kalkınma dediğimiz süreçler, başarı simgeleri de batılılar tarafından bugün sorgulanıyor. Yani bunlar da mutlak değerler değil, batının da büyük sorunları var, sosyal değişim, mutlaka daha iyi değil. Bir dönem düşünürdü ki her şeyin yenisi daha iyidir. Ben bir mekale okumuştum, diyor ki, bir mavi pantolon da siz yapınız, yeni bir isim bulursanız iyi para kazanırsınız, çünkü insanlar mademki yeni bir pantolondur ötekilerden daha iyidir diye hiç olmazsa bir beş altı ay denerler, o süre içerisinde siz kazanırsınız, ondan sonra iflas etmezsiniz başka bir iş ya-

parsınız yani yeni bir sey getirin herhalde iyidir gibi böyle bir görüş de var. O bakımdan, yani mutlaka demokrasi kalkınmış ülkeler deyip, kendimizi küçük görmeyelim. Belki onların yaptığı bazı hataları atlayabiliriz, bazılarını by-pass edebiliriz, Teksas'a gitmeden, bazı şeyleri öğrenebiliriz, biraz kendimize dönmemizde, biraz kendimize bakmamızda yarar var. Dünyada sorunsuz hiçbir toplum yok. Belki batıyla aramızdaki önemli fark daha iyi örgütlendikleri için, daha az ses veriyorlar. Belki Erel arkadaşımızın konuşmasında da bu vardı, yani kanunlar yetersiz, örgütlenmeler yetersiz, eğitimle konuyu çözebilir miyiz? Ama eğitim iste kim yapıyor, ne yapıyor? Sonra eğitimle öğretimi çok ayırabileceğimizi de sanmıyorum.

Söyle bir anekdotla sizi biraz neşelendirerek toplantıyı bitireyim. İki tane öğrencimiz Beytepe'de konuşuyorlar, otobüste, benim arkamdalar, birisi genç olan arkadaşına soruyor, sen o herifin dersine hâlâ gidiyor musun? O da gidiyorum diyor. Peki ne buluyorsunuz o herifin dersinde? Valla, ağabeyciğim ne bulduğumu bilmiyorum yalnız öğretmen okur yazar birine benziyor diyor. (Gülüşmeler)

Yani, biz hep öğrencileri eğitmekten, öğretmekten söz ediyoruz, arada bir belki de bu öğrencilerin bizi nasıl gördüğüne de bir kulak versek iyi olabilir. Çünkü okur yazar veya kendilerini dinleyen birisini buldukları zaman hiç öyle yoklamaya falan gerek kalmadan bize gelebilirler. Tabii bu demokrasi sadece bir kurum değil, biraz da bugünkü top-

lantıda geçmedi, ama umarım çaydan sonra gündeme getirirsiniz, biraz da kişilik yapısı. Yani insanların birbirine şiddet kullandığı, dayak attığı, ben seni ezerim, çizerim, yok ederim dediği bir dünyada acaba demokrasi mümkün mü? Çocuk bu şiddetin içine doğmuş ise o zaman ailede bunu görmesi normal, yoksa bu çocuğun hayatta yaşam şansı olamaz. Yani biraz kavgayı gürültüyü göreceksin, kendini savunmayı öğrenecek, kaba kuvveti öğrenecek yoksa hayatta hep dayak yer zavallı. Yani zaten toplumumuzda çektiğimiz sorunlardan, karşılaştığımız sorunlardan bir tanesi bu değil mi? Yani demokratik yetistirdiğimiz çocuklar var, o dayak yemişlerin elinde dayak yemeye devam ediyorlar. Belki de toplumda yapılması gereken eğitim açısından bu. Yani ailelerin hepsini birbirine benzetemeyiz ama dayak mı yoksa konuşma mı sorununu gündemde tutmamız gerekiyor.

Efendim, çayımızı soğutmamak için ara veriyoruz, buyurun.

P A N E L

AİLE VE EĞİTİM: GENEL DEĞERLENDİRME

II. OTURUM

Panel Başkanı

- Prof.Dr. Bozkurt GÜVENÇ (TED Bilim Kurulu Üyesi)

Panel Üyeleri

- Prof.Dr. Mine TAN (A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi)
- Prof.Dr. İpek GÜRKAYNAK (A.Ü. Eğ. Bil. Fakültesi)
- Prof. Dr. Birsen GÖKÇE (H.Ü. İİB Fakültesi)

BASKAN- Toplantımızın ikinci kısmına geçiyoruz, şimdi söz sizin. Aşağı yukarı bir 50 dakika kadar vaktimiz var, gözlem, yorum, eleştiri, dilek, soru, söz serbest. Tabii zamanla sınırlı bir söz serbest. Buyurun efendim.

YÜKSEL KAVAK (Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi)- Efendim, dün öğlenden beri toplantıyı izliyorum, aile konusu üzerinde ayrıntılı bir biçimde duruldu, daha sonra ailenin toplumsallaşmadaki önemi ve oradan çocuğun yetiştirilmesinde önemli bir kurum olarak endüstrilemiş toplumlarda okula geçişi yaptık, fakat çocuğun yetiştirilmesinde ve böyle bir toplantıda okulla aile arasındaki bağlantıların kurulması ve bunun nasıl olması gerektiği konusunda yeterince durulmadığı kanısındayım. O nedenle izin verirsiniz birkaç dakika bu konuda bir katkıda bulunmak istiyorum.

BASKAN- Şimdi bu yaygın deyimıyla mini veya korsan bildiri olabilir. Ben söz verirken, hani katkı, eleştiri, soru dedim ama izin verirsiniz bunu başka arkadaşların soracakları sorulara mani olmamak için sona saklayalım, sizin bu katkınızı alalım. Uygun görür müsünüz?

YÜKSEL KAVAK (Devamla)- Tabii efendim, teşekkür ederim.

BASKAN- Zaman alabilir, sizin sözünüzü de kesmeyelim.

YÜKSEL KAVAK (Devamla) - Yalnız bir korsan bildiri de-
recesine ulaşmayacak kadar, onu da öncelikle belirtiyorum.

BASKAN- Umut ederim, umut ederim; yani öyle biliniyor
dedim ama ben o adı vermedim. Sizi dinlemeden nasıl teş-
his edebilirim; ama ona zaman ayırmaya çalışacağım Yüksel
Bey. Başka soru?.. Üç tane uzman kişi karşınızda. Bu-
yurunuz.

HACER ÇETİN (Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Araş-
tırma Görevlisi)- Aile tiplerini yaparken, geniş aile ve çekirdek
aileye değindiler ama Türkiye'de bazı araştırmalarda yarı
geniş aile gibi. Çünkü çekirdek aileler halen büyük aileye,
yani geniş aileye çok bağlı gibi olabiliyorlar zaman zaman,
ekonomik boyutuyla aile gibi yaşıyorlar, bazı araştırmalarda
öyle durumlar var. Yani geniş aileye geçiş ailesi gibi gö-
rülüyor zaman zaman. Bu nasıl terimlendirilebilir acaba sos-
yolojik açıdan? Merak ediyorum, henüz bilim alanında yeni bi-
rişiyim, ama yani ne denilebilir? Çünkü aileler çoğu zaman
çekirdek aile, bazı konularda geniş aileye ihtiyaç duyuyorlar,
destek alabilmek bakımından, zaman zaman kendileri yeterli
oldukları konularda bilgi sahibi olmak için daha geniş bilgiye
sahip insanlarla bir araya gelemiyorlar, tecrübelerden ya-
rarlanmak istiyorlar. Çünkü tecrübeler daha önemli, iste kül-
türün artırımı vesaire gibi şeyler, bunları sizler sosyologlar
olarak, bu konu alanındaki insanlar olarak daha iyi bilirsiniz.
Böyle ailelere ne denilebilir? Bağlantısı kopmamış ama ne
çekirdek aile, ne de geniş aile gibi yaşıyor insanlar. Tür-

kiye'de bunun çok daha fazla olduğu söyleniyor. Çekirdek aile çok fazla deniliyor ama çekirdek aileden daha çok böyle bir aile sistemi var Türkiye'de, ne dersiniz?

BAŞKAN- Soruyu kim yanıtlamak ister?

PROF.DR.IPEK GÜRKAYNAK- Bir cümle söyleyebilirim, ben sosyologlardan biri değilim, ama Litvak'ın bir ayırımı vardır, dün de onun için algı diye kullanıyordum, "perceptually extended family" dediği yani, algıda geniş aile. Görünümde çekirdek olup da algıda geniş. Evet benden bu kadar.

BAŞKAN- Buyurun Birsen Hanım.

PROF.DR. BİRSEN GÖKÇE- Şimdi aile sınıflaması yapılmadı burada zannediyorum, yaptığımız zaman çok farklı boyutlarla ele almak lazım. Biz, hanede yaşayan kişi sayısına göre de sınıflamayı yaparız, bir de otorite açısından sınıflamayı yaparız. Şimdi, burada söylenenleri özetleyecek olursam, küçük aile, yani nükleer, çekirdek aile dediğimiz küçük aile, ona çağdaş aile de diyebiliyorsunuz, demokratik aile de diyebiliyorsunuz, kentsel aile de diyebiliyorsunuz, yani değişik sosyologlar tarafından değişik kavramlar kullanılıyor; ama önemli olan içeriğidir, küçük aile, "nuclear family", dediğimiz zaman ana baba çocuktan oluşan, yani üçlü aileyi kastediyoruz, büyük aile dediğimiz zaman, bunun da çok fazla şeyleri var, anneanneler, babaanneler, yani her iki yön-

den hem anne akrabaları, hem baba akrabaları, bu geniş aile, tek oğul, evli oğul yönünde giden aileler var, o da geniş ailenin bir alt grubu, onun için aile sınıflamasını izin verirseniz burada hiç yapmayalım. Yalnız söylediğiniz bir konu üzerinde durmak istiyorum. Her ikisi arasında geçiş ailesi dediğimiz, bugün Türkiye'de gerçekten üçte bire yakın ailelerde rastladığımız, sayıları verecektim, onun için bakınıyordum, gecekondularda yaşayan, daima ananın babanın yanında, ya hala, ya teyze, ya amca, ya dayı ya onlardan birisi var ya da aile kırsal alandaki esas eski aileyle ilişkilerini sürdürüyor, onun için tam anlamıyla küçülmüş aile değil. Bugün Türkiye'de hane halkı ortalaması 5.6, bütünüyle baktığınız zaman, kırsal alandaki kentlere baktığınız zaman 4'lerde dolaşiyor, 4.4 - 4.3 hatta kentlerin banliyölerine baktığınız zaman, ki Mimarlar Odasının Ankara'da yaptığı bir araştırma var 3.7'ye düşmüş durumda. Yani sadece anne baba ya da yeni bir yaklaşımla, ki o da var şimdi, Birleşmiş Milletler'den gelen bir şeyi size söylemek istiyorum, tek ebeveynli aileler; yani anneyle çocuk bir aradalar. Bunlara dahi artık küçük aile diyoruz, onlar da ailedir, aile olarak niteleniyor, baba ile çocuk bile var.

Bizim gecekondulardaki ailelerimiz daima bu tür geçiş ailesi dediğimiz, mutlaka büyüklerden birisi yanlarında oluyor, onun için gecekondu ailesinde de hane halkı ortalaması biraz daha yüksek, 5.1, 5.2'lerde dolaşiyor.

BASKAN- Şimdi bu aile sınıflaması gerçekten başlıbaşına

bir disiplin, o kadar çeşitli aileler var ki, kuruluşundan sona erdirilmesine kadar bu çekirdek, küçük aile, büyük aile çok böyle basitleştirme olabilir. Örneğin biz çekirdek aileye demokratik aile de diyoruz, çekirdek aile hiç de demokratik olmayabilir. Son derece despotik de olabilir. Şimdi buradaki demokrasi biraz anneyle babanın aile içindeki rol ve statülerinin denkleşmesi oranında demokratik olabilir; ama bu statü ve rolün denkleşmesi eğitimde, iş hayatında vatandaş olarak kabullerindeki denklikle mümkün olabilir. Sadece birbirine sen benim dengimsin, eşitimsin demekle olmuyor, toplumdaki kadın erkek imgelerinin, imajlarının denliği vesaire, artı o diğer ailelerle ilişkilerinde genellikle bir dominans, bir başatlık var, baba soyu, ana soyu diyoruz, bizde daha çok baba soyu, fakat ana soyunun egemen olduğu, aile ilişkilerinin anneler, kadınlar üzerine kurulduğu aile sistemleri de var. Pasifikte bazı küçük toplumlarda, batılılar buna bakarak bu ana soyu, baba soyunun dengelendiği "biteral" aileleri de gündeme getirmişlerdir, yani çekirdek ailede bir önceki kuşaktan söz edilirken, sadece baba tarafı, sadece ana tarafı değil, baba tarafıyla anne tarafı eşit ölçüde gündeme gelebilir. Örneğin bir batılıya sorarsanız "bu hanımefendi kimdir?" diye, o benim anne tarafından teyzemdir, baba tarafından halamdır gibi yanıtlar, yani eşit tutar. Anne tarafı, baba tarafı gibi ve akrabalık isimleri, bu akrabalara verdiğimiz isimler bu anlamda çok yükü simgeler taşıyor. Örneğin, Türk aile isimleri ana baba ayırımına göre, Sudan sisteminden gelir fakat son zamanlarda bakıyoruz ki, bu anne tarafıyla baba tarafı arasında bir eşitleme başladı. Yani eskiden halazadeler, teyzezadeler, amcazadeler, dayızadeler vardı, şimdi hepsine yeğen dedik, kuzen dedik çözümledik.

Yani anne baba ayrımından uzaklaşıp, onları bir eşitleme eğilimi gözüküyor, işte bu bir geçiş halidir. Bu yerlesik bütün topluma yaygınlaştığı zaman batı toplumları da buna benzer bir evrimin sonunda bu demokratik aileye geldiler; yani demokratik aile mutlaka çekirdek aile değil, bu iş çok geniş bir sınıflamayı içerisine alıyor. Yani merak ederseniz İnsan ve Kültür'de böyle bir döküm var, galiba 30 - 40 çeşit aile tipi incelenmiş ve literatüre girmiş, küçük ve büyük aile çok kaba bir sınıflama ve tabii değişim dinamiği içerisinde de bu küçük ve büyüklüğün görece olduğu, yani ihtiyaca göre geçiş ailesi büyüyebilir, küçülebilir ve düşündüğümüz gibi eski aile daima geniş aile değil, ailede refahın paylaşılması kolaylaştığı zaman ailenin büyüdüğünü, çekirdek ailelerin belli odalarda toplandığını, geçimin zorlaştığı dönemde de yardımlaşma ortadan kalkmasa bile herkesin kendi başının çaresine bakacak şekilde hane birimini küçülttüğünü görüyoruz. Yani, bu biraz böyle akerdeon gibi değişebilen, sosyal şartlara uyum gösteren bir dinamik gösteriyor. Bir de tabii bir işsizlik meselesi var. Türkiye gibi bazı toplumlarda batılılar hayretle diyorlar ki, istatistiklere göre Türkiye'de yüzde 15- 20 oranında işsiz var, yani çalışma çağına gelip de çalışamayan var, ama ortalıkta böyle sersefil, perişan insanlar görüyoruz, bu nasıl mümkün oluyor? İşte bu aileler arasında dayanışma, hâlâ aileler birbirlerine yardım elini uzatıyorlar ve bunu başarıyla da sürdürüyorlar, ne kadar devam eder bilmiyorum ama ailenin böyle bir pozisyonu da var.

Başka bir soru var mı efendim?.. Buyurunuz.

TÜLAY ARICI - Efendim, çok az değinilen ya da değinilmediğini düşündüğüm bir konu takıldı kafama, onun için konuşmak istedim. Eğitimi ve aileyi sadece okul yaşında düşündük genelde, oysa eğitimin sıfır yastan itibaren başladığını artık kabul ediyoruz. Bir okul öncesi eğitimi de var. Ben hep şunu düşündüm, kendim de çalışan bir anne, bir öğretmen olarak uzun yıllar bunu yaşayarak öğrendim ve ailede sadece aile bireylerinin değil, baskalarının da çok etkin olduğunu düşündüm. Bu baskalarından da neyi kast ediyorum? Bence en önemlisi anne, baba, çocuk, ve bakıcı. Hayatımda en büyük rol oynayan faktörlerden biridir ve birçok çalışan ailede bu faktör aynı derecede etkindir diye düşünüyorum. Bu yüzden dünyada ve bizde birçok önlem alınmaya çalışılmış, çareler aranmış bulunmuş. Örneğin biraz önce sizin dediğiniz gibi batının her yaptığı mükemmel değil, onların iyi olanlarını görüp tercih etmek, yapılanların deneyimlere göre olumsuz sonuç verenlerini dışlamak şansına da sahibiz. Örneğin İsveçte, 1963'te "Cici Anneler Kurumu" diye bir kurum ortaya çıkmış. Bir anne kendi çocuğuyla birlikte üç, beş çocuğu daha o yaşlarda evine kabul edip, onlara bakmış ve böylece evlerde bir yuva eğitimi gibi küçük bir çalışma başlamış. Daha sonra 1973- 1974 yıllarında Almanya'da Frederich Verber aynı olayı gündeme getirmiş, tartışılmış, konuşulmuş, yazılıp çizilmiş, bu konuda epey basını da işgal etmiş ve neticede uygulanmış ve böyle bir uygulamanın çalışan annelere adeta büyük bir kurtarıcı niteliğinde olduğu görülmüş. Tabii bunun aynı zamanda yanında bazı sakıncaları da getirdiği bir gerçek. Şöyle ki, bizim şu anda ülkemizde bu uygulanır durumda. Birçok evde bazı anneler, kendi çocuklarıyla birlikte başka çocukları, komşu

çocuklarını, apartman çocuklarını alıp bakarak hem ekonomik bakımdan kendilerine bir katkıda bulunuyorlar, hem çalışan anneler de çocuklarını gönül rahatlığıyla bırakıyorlar. Çünkü bildiğiniz gibi yuvalar belli bir saate kapanıyor. Halbuki ev yuvaları kapanmıyor, anne baba istediği saatte gidip çocuklarını alabiliyorlar. Bu tabii çok güzel bir şans, bunun da eğitimde ve aile bütünlüğünde düşünülmesi gereken bir süreç olduğunu söylemek istedim. Teşekkür ederim.

BASKAN- Katkınıza teşekkür ederim. Ben, izin verirseniz küçük bir noktaya değineyim. Gerçi üzerinde ağırlıklı olarak durmadık ama bu ailedeki eğitimi dikkate alırken, sıfır yasını takip eden eğitimi de tümüyle atlamadık. Bu sabahki ve dünkü çalışmalarda okul öncesi eğitimin bir miktar üzerinde duruldu, özellikle İpek arkadasım bugünkü özeti sırasında ekolojik yaklaşım derken, yani okulöncesi eğitimin ailede başlayan eğitimle, aileden sonraki eğitim arasına okulun girmesinin çocuğun gelişmesindeki sakıncalarına değindi. Konumuz sadece okulöncesi olmadığı için üzerinde pek fazla durmadık. Ama bu tabii gündemde olan bir şey, eğitimin ailede başladığını hem varsayıyoruz, hem kabul ediyoruz, onu da reddetmiyoruz.

PROF.DR. İPEK GÜRKAYNAK- Şimdi efendim, aslında ilginç bir şey ama bazen konuları birbirinden kopararak ele almak daha kolay geliyor. Ben bundan bir hafta on gün kadar önce "Çalışan Kadınların Çocuk Eğitimi ve Bakımı Sorunları" diye bir panelde konuşmacıydım. Gerçi adını özellikle tekrarladım, yani ne kadar çalışan kadının kendine özgü bir sorunu olarak görünüyor, onu da vermek açısından çocuk

eğitimi, bakımı sorunu varsa bu kadının sorunudur diye görünüyor. Panelin adı ilginçti, ama bir şey söylemek istiyorum. Örneğin buradaki konuşmam çerçevesinde düşünmedim, düşünmediğimin hata olduğunu düşünüyorum şimdi sizin konuşmanız üstüne. Şu var tabii, eğitimin aile içinde başladığını söylerken, bugün artık en azından kent yaşamında ve çalışan kadınların sözkonusu olduğu yerde o aile denen şeyin içine o bakıcı bir birey olarak çocuğun eğitiminde çok önemli rol üstlenmiş bir insan olarak giriyor gerçekten. Yani bir bakıcı kavramının gerçekten bu toplantının içinde yer almış olmasında yarar vardı, onu siz getirdiniz.

Bu benim aklıma bir başka şey getirdi, ona bir kelimeyle değineceğim. Bakıcı kavramı yalnızca çocuğun yuvaya ya da okula gittiği zamana kadar olan süre için sözkonusu değil, bir başka şey için de sözkonusu, okul çağındaki çocukların okul sonrasında eve gelişleriyle başlayan bir süre var. Ananın da babanın da çalıştığı yerlerde son yıllarda özellikle Amerika'da, başka yerlerde de var mı ben bilmiyorum, anahtarlı çocuklar diye bir kavramla uğraşan insanlar çıktı ortaya. Bunlar bizim çocukluğumuzda boynumuza silgi astıkları gibi şimdi boynunda bir anahtarla okula giden ve anahtarla kapıyı açıp boş eve giren çocuklar. Bu çocuklara ilişkin, şimdi ayrıntısına girmeyeceğim ama bu şekilde okuldan sonra, küçük yaşıta sürekli zamanının büyük bir bölümünü evde yalnız geçirmenin getirdiği ciddi birtakım sorunlara değinen araştırmalar var, bunlar da tabii hepsi bir parça olarak girmeli. Teşekkür ederim.

BASKAN- Çok teşekkür ederiz. Buyurunuz efendim.

KEMAL İNAL- Ben, öncelikle Sayın Güvenç'in dünkü oturumunda belirttiği bir noktanın tartışılmasını talep ediyorum. Sayın Güvenç dün Amerika'daki ırkçılığın özellikle televizyonda yapılan dizi filmler aracılığıyla ortadan kaldırıldığını söylemişlerdi, acaba bu gerçekten böyle mi? Eğer böyleyse yakın zamanda Amerika'da bir zencinin birkaç polis tarafından dövülmesi ve ardından mahkeme edilmesi sonucu gelişen olaylarda yanılmıyorsam üç ya da dört eyalette otuz yakın insan ölmüştü, bir toplumsal ayaklanma söz-konusuydu, bu bir konu.

Soru olarak da, ben her üç konuşmacının da yanıtlamasını diliyorum. Aile gelecekte ortadan kalkacak mı? Mevcut gelişmeler özellikle batılı toplumlarda parçalanmış aile sayısının giderek arttığını gösteriyor. Buna dayanarak aile ortadan kalkmayacak olsa bile gelecekte ne tür biçimler alabilir? Bir talebim daha var. Sayın Mine Tan, bildirisinde aile okul ilişkisini çeşitli bağlamlarda irdelerken, demokrasi konusuna geldiğinde, zaman yetmediğinden dolayı yarıda bırakmıştı, kısaca bir özetleyip, aile okul ilişkisinin demokrasi bağlamında nasıl nitelendirildiğini tamamlarsa bilgilenmiş olacağız. Teşekkürler.

BASKAN- Çok teşekkür ederim. Bunu da yapmaya çalışalım, benim vaadimi bana hatırlatmış oldunuz, bir de talebiniz vardı, benim dünkü söylediğimin tahkik edilmesi. Tabii verdiğiniz örnekler; sosyal sorunların öyle bir televizyon prog-

ramıyla yahut politikayla çözümlenmeyeceğini gösteriyor. İrkçilik bugün bu kadar kötü savaşlardan ve deneyimlerden sonra Avrupada hortlamak eğilimindedir. Almanya'da bunu nasıl önleriz, nasıl engelleriz diye savaştan sonraki deneyimleri adeta unutmış gibi bir ırkçılık eğilimi, bir hortlaması da var. Şimdi benim belki kısa geçişle yaptığım bir hatayı dile getiriyorsunuz, belki ırkçılık çözümlendi değil de, çözümlenmek isteniyor demem daha doğru olurdu. Eğer Amerikan dizilerine bakarsanız daha önceki yıllarda, savaş öncesi yıllarda imajlar vardır, belli insanlar belli işler yaparlar. Yani bir hâkim daima beyazdır, iyi insan beyazdır, kötü insan şöyledir. Hizmetçi siyahtır, bakıcı siyahtır, bahçıvan siyahtır ve çok sadıktır, bu ortadan kalkmıştır. Bunun gibi toplumda demokrasiyi gerçekleştirmek için, örneğin, kadınlara uygun görülen işlerin yapılması, reklamda kullanılması halinde Amerika ayağa kalkıyor, Amerika'da bir kadına sabun reklamı yaptırılmazsınız, çünkü o onu mutfağa mahkum eden, çamaşırhaneye mahkum eden bir simgedir. Sabun sabun olarak reklam edilmeli, kadınla beraber değil. Biz, bu konuda henüz hassas değiliz, bol bol kadınlarımız yalnız sabun satarken değil, ama otomobil satarken, lastik satarken her yerde kadın kullanılmaktadır. Ben televizyonun bu boyutuna, bu dinamiğine işaret etmek istedim. Buna başlarsak belki 30 - 40 yıl sonra başarabiliriz. Buna niyet etmekle sorun hemen çözümlenmiyor. Unutmayalım ki, 1950 kuşağı hâlâ hayattadır. Yani o zencilerin masa etrafında şişman hanımların yahut çocukları portakal suyuyla, sütle besledikleri dönemler henüz unutulmuş değil, ama bugünkü dizilere bakarsanız, beyazla siyah arasında sosyal roller, işlevler açısından eski farkların ortadan kalktığını ve bir politika olarak

bunların eşit hale getirildiğini görürsünüz. Bu bir politikadır, yoksa bu sonuç alınacak bir şey değil. Böyle bir politikanın sonuç vermesi, meyva vermesi üç beş kuşak sürüyor. Yüzyıl önce bugün eşit gözükken siyah bir esirdi, bir köleydi. Bu Afrika'dan gelen hani "Kökler" filminde gördüğümüz insanlardı, bunların özgür vatandaş, eşit vatandaş haline gelmesi zordur. "Kökler" filminde hatırlarsanız bir sahne vardır, esir köle efendisine der ki, evet, ben senin kölenim, ama sen de bu sistemin kölesisin. Anlamı şudur. Bir yerde özgür insanların ve de kölelerin bulunduğu bir yerde o özgür görünen kişi de sistemin kölesidir. Belki kadın erkek ilişkilerinde ailede aynı şeyi söylemek gerekir. Bu fırsatı verdiğiniz için de teşekkür ederim. Erkek görüldüğü kadar egemen veya despot değil. Erkeğin despot olduğu bir sistemde, bir ailede erkek de o despotik sistemin esiridir. O da onun dışına çıkamaz. O da kendi yarattığı egemenliğinin esiridir. Onun için diktatörlük verimli, geliştirici, yaratıcı bir sistem değil, onun için olaya böyle baktığınızda kolay değil bu değerlerin aşılması, bu dünya görüşlerinin değişmesi ama eleştiriniz şu bakımdan haklıdır. Ben belki bu şimdi yaptığım açıklamanın çok ötesinde bir meseleyi çözümlenmiş gibi söyledim, fakat şuna da dikkat etmek gerekir. Bazı sorunları çözmek için doğru kararlar almak ve uygulamaya geçmek gerek, bugünden yarına çözüm beklenemez.

Diğer sorunuza, yani "aile acaba ortadan kalkıyor mu?" sorusuna gelince, ben biraz bu literatürü izlediğim için söyleyeyim, bundan on, onbeş yıl öncesinde belki yirmi yıl önceki romanlarda, denemelerde aile işlevini bitirmiş gibi bazı

cesur yürekli öneriler dile getirildi. Alışılmış, bilinen aile formları dışında bazı denemelerin yapıldığı, yapılacağı söylendi, ama son on yılda ailenin yerini alacak, yani bu sabah dile getirildiği gibi üreme ve üretme, hadi üretmenin yerine tüketimi koyalım, ama üremenin yani insan varlığının yeniden yaratılması işlevini yerine getirecek bir başka kurum bulunamadığı için, ailenin geleceğinden ümit kesilmiş değildir. Aile değişerek, değişen şartlara uyum sağlayarak yaşamaya devam ediyor ve de devam edecek gibi gözüküyor. Ama eskiden olduğu gibi, eski aile mi devam edecek, yoksa yeni şartlara uyan yeni aile biçimleri mi ortaya çıkacak, burada görüşler, herhalde ailenin devam edeceği yönündedir. Ama "Ailenin geleceği ne olacak?" bir sorunuz daha vardı sanıyorum. Ben kendimi orada aciz hissediyorum. Bu biraz faşcılık olur, bilim adamı, yaşanmışları ve yaşanmakta olanları yorumlamak ... (Bant değişimi)

PROF.DR. MİNE TAN- ... acaba bundan sonraki evresi nedir ya da bu evrelerden bahsetmeyelim, bundan sonra aile ne gibi biçimler alabilir diye soracak olursak, bakabileceğimiz örnekler var. Postmoderne bakabiliriz. Postmodern toplumlardaki aile bizim ne geleneksel, ne modern toplumda gördüğümüz bir aile türü. Bu ailede müthiş değişiklikler var. Eşlerden belki biri gitmiş, çocuk, ya anneyle kalmış ya babayla kalmış. Efendim, o kalan da gitmiş, nereye gitmiş, ise gitmiş annesi. Çalışan kadın oranları artıyor. Ücret karşılığında çalışan kadınlar. Sonra, bu ailede belki tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar garip bir durum var. Belki çocuk yok. Çünkü batıda, postmodern toplum diye be-

timlenen toplumlarda çocuksuz olmayı yeğleyen ailelerin sayısı giderek artıyor. Yani aile hani şu çekirdek aile, çocuk, ana baba falan lafının içerisinde çocuk ögesini de düşmek gerekiyor. Başka bir şey. Belki çocuk var; fakat bu çocuğun kardeşi yok. Tek çocuklu aileler artıyor, dolayısıyla da ana baba çocuklar tanımına yeni bir öge giriyor, çocuk giriyor. Tekil. kardeş ilişkilerinin olmadığı bir aile geleneksel geniş aile tiplerinin düşleyemeyecekleri bir gelişme. Bunun yanında başka ögeler var, bakıcı kadınlardan söz edildi, bakıcı kadınlar içeriye girmiş bazı toplumlarda ya da girmemiş, örneğin, televizyon da bu ögelerden biri, ananın babanın yerini alıyor, ikinci anne, Margaret Mead'in deyimiyile televizyon ikinci anne. Kadın sabahtan kalkıyor, televizyonun karşısına çocuğunu oturtuyor, ondan sonra da kapıp götürüyor, getirdiği zaman yine çocuğunu televizyonun karşısına oturtuyor, çocuk televizyon izlerken o işini görüyor, ondan sonra çocuğu yatırıyor. Şimdi ailenin içine böyle ögeler girmiş. Mekanik ya da elektronik ögeler girmiş. Bunların çeşitli sonuçları var. Başka bir örnek, hiç kuşkusuz, ailede çocuğun yakın çevresi tarihin hiçbir döneminde olmadığı şekilde tecimşelleşmiş, kullan at oyuncaklar var çocuğun dünyasında. İnanılmaz boyutlarda ailede parayla ifade edilen maddesel bir tür ilişkiler bütünü sözkonusu, dolayısıyla aile belki ortadan kalkmayacak ama o aile artık bizim bildiğimiz aileden çok farklı bir aile olacak ve ben buna bir değer yüklemesi yapmadan söylüyorum, böyle bir aileye karşı hazırlıklı olmamız gerekli. Bu Türkiye'nin çeşitli yörelerinde şu anda uç vermeye başlamış bir aile modelidir. Bizim sorumuz, yalnız, eğitim ne yapacak? Eğitim acaba bu tür bir aile gelişimiyle ilgili olarak ya da bu tür bir aile modeliyle ilişkili olarak bunun

çocuk üzerinde yarattığı etkilerle başedebilecek durumda mıdır? Nedir çocuğun üzerinde yarattığı etkiler? Yine post-moderne bakalım. Müthiş bir özgürlük, çocuk ananın, babanın, atanın, büyükannenin, halanın, dayının, teyzenin dayığından kurtulmuştur, gözetlemesinden kurtulmuştur, baskılarından kurtulmuştur. Böylesi bir ortamda özgürlük alabildiğine artmıştır, çocuk gerçekten de postmodern toplumda müthiş bir özgürlük yaşamaktadır, müthiş bir deneyim bolluğu yaşamaktadır. Bu deneyim bolluğunu ona getiren enformasyondur. Enformasyon teknolojisi katlanarak artmıştır, bugün benim bildiğimle çocuğun, ya da benim bir önceki kuşakta olan anne babamın bildiğiyle benim çocuğumun bildiği arasında herhangi bir fark kalmamıştır. Bu çocuğun sadece özgürlüğünün değil, deneyimlerinin artışı, bilgisinin artışı anlamına gelmektedir ve eğitim sistemi bununla başetmek zorundadır. Siz, kalıplaşmış, ezbere dayalı ya da notalardan oluşmuş bir eğitim vermeye devam edeceksanız, bu değişken ortamda okulu bir eğitim yeri değil de çocuğun sadece belli sürelerle gözetim altında bulunduğu bir gözlemevi yaparsınız, bunun çocuk üzerinde, bu özgürleşmenin bedeli olarak meydana getirdiği birtakım sonuçlar var. O sonuçlardan en önemlisi güven kaybıdır. Elbette çocuk ananın, babanın, atanın, dedenin kontrolü altında yaşarken, özgürlüğü sınırlıdır ama müthiş bir güven içerisindedir, ne gelecek onun için bir sorundur, ne düşünecek şey, ne seçecek es, neyin yanlış olduğu, neyin doğru olduğu aile içerisinde çok kesin olarak belirlenmiştir, evleneceği kız baştan bellidir ve de çocuğun tutacağı iş de bellidir. Böylesi bir geleneksel aile ortamında siz, bütün bunların değişime uğradığı bir toplum içerisinde çocuğa nasıl bir

güvence verebilirsiniz? Dünkü toplantıda Ecevit, çoğullaşmadan, karmaşıklaşmadan, bireyselleşmeden söz etti. Çocuk birey olmuştur. Bu tür bir aile içerisinde çocuk bireyliğini kazanma yolundadır ama bunun yanında çocuk müthiş bir sorumluluk altında bırakılmıştır. Her türlü enformasyon elinin altındadır. Biz televizyonları denetleyebiliriz de denetleyemeyebiliriz de, ama sunu kabul etmek zorundayız ki, televizyon yatak odamıza girmiştir ve de bununla ilişkili olarak biz çocuğun birtakım değerler geliştirmesini beklemek durumundayız. Yani çocuk her türlü şeye ekspoz olacak, şiddete, erotizme, medyadan gelen yanlış ve yalan bilgiye ekspoz olacak, bunları alacak ve fakat bunun sonunda yine de belli bir kişilik yapısı, belli bir değerler bütününe sahip olarak yetişecek. Bunu nasıl sağlayacaksınız? Bence, eğitim, bununla basetmek zorundadır. Hem çocuğa kişiliğini kaybetmeden gelişmeye, hem de doğru kararları alabilmek için yeterince esnek davranmayı öğretecek bir eğitim, bu bizde var mı? Tabii eğitim sistemimizle ilişkili saptamalara burada girmek istemiyorum, ama bildiğimiz bir gerçek eğitim sistemimizin büyük çapta böylesi bir gelecek için çocuklarımızı hazırlamakta olmadığıdır. Zaten, temelde bizim eğitim sistemimizin özelliği belli bir devrim ideolojisini, cumhuriyetin ideolojisini aktaran bir toplumsal mekanizma görevini görmüş oluşudur. Bu toplumsal mekanizma çerçevesinde ben Ortaylı'nın dünkü oturumda vurguladığı noktaya dönüyorum. Ortaylı Türkiye'de ailenin modernleşmesinin dönemeci Türk Medeni Kanunudur dedi, Tevhid-i Tedrisat Yasasıdır. Türkiye'de modernleşmenin kilidi Tevhid-i Tedrisat Yasasında gizlidir, çünkü bu yasa kadın, erkek, kır, kent ya da herhangi bir sosyal sınıf farkı gözetmeksizin tüm ço-

cukların aynı devrim ideolojisini alarak, cumhuriyetçi, demokratik, ilerici bir devrim ideolojisi olarak yetişmesi amacına yöneliktir. Dolayısıyla da bunu zaman içerisinde ve toplumun değişen dinamikleriyle bütünleştirerek, kaynaştırarak, özümseyerek bu ideali çocuklarımıza vermek konusunda eğitim sistemimiz ne derece başarılı olmuştur? Bu başka bir toplantının konusu, ama demokratikleşme konusunda sorduğunuza da gelecek olursam, eğitim sosyolojisinde yapılan araştırmalar, aşağı yukarı son on yılda yapılan araştırmalar, özellikle batıda yapılan araştırmalar eğitimin içeriğine merceklerini çevirdiklerinde bu içeriğin çoğu kez demokrasi, eşitlik ya da birleştirici değerler diye betimlenen içeriğin içinde bir gizli müfredatın bulunduğunu ortaya çıkarmışlardır. Dolayısıyla da demokrasinin gelişimi açısından eğitim sistemlerinin bazen çok da başarılı müfredatlar sunmadıkları yolunda bulgular vardır. Bu konuda en önemli eleştiriler de elbetteki feministlerden gelmiştir. Feministler eğitimin içeriğinin tamamen ataerkil düşüncelerle yoğurulmuş, biçimlenmiş olduğunu söylemişlerdir. Teşekkür ederim.

BAŞKAN- Bu arada bu demokrasi meselesine de galiba bir miktar değindik. Bu toplantımızda pek gündeme gelmedi ama Türk Eğitim Derneği'nin bundan önceki "Eğitim ve Laiklik" toplantısındaki bildiriler yayımlanmıştır, dışarıdaki yayınlarımız arasında daha önce yapılmış bir çalışmanın raporu var. Tabii laiklik öyle bir toplantıyla çözümlenecek bir konu değil, her toplantının belki gündemine girebilecek bir konu ve sorun. Efendim, başka soru var mı?

HACET ÇETİN- Eğitim ve aile çok güzel işlenmiş, sizlere çok teşekkür ediyorum, yalnız aileyi, eğitimi, sağlıktan ayrı düşünemeyeceğiz, çünkü sonuçta böyle eğitimin ya da ailenin karmaşıklığa gittiği yerler sağlığın bozulduğu yerler, o yüzden okulöncesi ailede, okul başladıktan sonra eğitim alanında sağlığa mutlaka değinilmesi gerektiğini düşünüyorum. Çünkü kültürel ve sosyal gelişme özellikle son zamanlarda toplumumuzda sağlığa karşı duyarsızlık oldukça fazla, çoğu şey saklanıyor, göz ardı ediliyor. İnsanlar duyarsızca kendi sağlıklarına olan saldırıların farkında değil gibi geliyor bana ve hızla artan bulaşıcı hastalıklar var. Korunması kolay olan şeyler, ki siz 0 - 5 yaş mortalitesini gösterdiniz, Türkiye'de halen çok yüksek düzeylerde oysa amaçlanan şeyler aşağılara indirmek, burada ailenin eğitimi, rolü nasıl olabilir, sağlık nasıl ele alınabilir diye soruyorum. Bir dahaki toplantıda bunlar ele alınabilir mi?

BAŞKAN- Bu toplantıda bu kadarını alabildik, eksiklerimiz daima olacak. Tabii bu son toplantımız değil, hani İsa'nın son yemeği var, bizim son toplantımız değil, bundan sonra ele alınabilir. Yalnız siz bütün toplantıları izlemiş intibainı veriyorsunuz, benim izleyebildiğim kadarıyla hemen her konuşmacı ve her oturumda bu iki konuyu ayırmamaya çalıştık, yani eğitimin içinde aile, ailede eğitim, yani bunu ayırmaktan ziyade bu iki kurumun içiçeliğini ve birbirine bağımlılığını dile getirdik, ama sağlık açısından olabilir, demokrasi açısından olabilir, kişinin gelişmesi açısından olabilir. Başka soru? Buyurun.

UFUK ÇAKIR- Mine Hanıma sormak istiyorum. Efendim, siz, günümüz koşullarında çocukların kendine olan güvenini kaybettiğini söylemişsiniz. Peki aileler çocuklarına nasıl davranırlar ki çocuklar kendilerine güvenlerini kazansınlar. Sorumluluğunu azaltsınlar mı yoksa, artırsınlar mı? Teşekkür ederim.

PROF.DR. MİNE TAN- Ben de teşekkür ederim. Kısaca keske bilebilseydim diyorum. Yalnız şöyle bir yanlış anlama olmasın benim söylediklerimden. Ben, ailenin geleceğine dönük birtakım belirlemeler yapmaya çalıştım. Çocuklar bugünkü toplumda güvenlerini kaybetmişlerdir demiyorum, yani diyorum ki, koşullar böyle gidince çocukların önünde bu olanaklar açılacaktır; onların önüne böyle de sorunlar çıkacaktır diyorum. Yani çocuk bütün gününü annesinden, babasından uzakta, televizyon önünde ya da okulda geçirmeye başlayınca önünde örnek alacağı modellerin sayısı artacaktır ve de bunların içinden doğru seçim yapabilme açısından bocalamalar elbetteki ortaya çıkacaktır. Sonra müthiş bir çoğunluk ortamıdır postmodern toplumun ortamı. O ortamda dinsel, ırksal, etnik, çok çeşitli uyarılar gelmektedir çocuğun üzerine ve çocuk bunların içerisinde hangisinin doğru olduğunu teşhis edebilecek ve de kendisi için iyi olanı, bunların içerisinde seçme kararını verebilecek bir konumda olacaktır. Halbuki bunu yapabilmek gerek aile açısından gerekse eğitim açısından bu şimdiki sorunsalı oluşturmaktadır ve yalnız ben değil, sanıyorum postmodern toplumlar da henüz bu konuyu çözümlenememiş değiller.

BASKAN- Mine Hanım konuşmasını bitirirken, bu da eğitimin sorunu dedi. Yani çözümlü bilemiyoruz ama sorun ortaya çıkıyor. Şimdi bu sabah gazetelerde vardı, Dr. Spock, Amerika'da çocuk, bebek eğitiminin büyük hocası, 90 yaşında, geleceği çok parlak görmediğini, yani kendi sistemiyle eğitilen yetiştirilen sağlıklı büyüyen çocukların geleceğinden biraz endişe duyduğunu son bir kitabında dile getiriyor. Bizim gazetelerimize yansımaya bir olay, Amerika'da yılda 300 binden fazla genç kızın 13 - 15 yaşlarında aileyi terk ederek aile dışında yaşadığı biliniyor ve bu büyük bir sorun. Yalnız tartışılan sorun şu acaba bu iyi bir şey mi, kötü bir şey mi bu konuda görüşler değişik. Bunu, çocuğun özgürlüğü seçmesi gibi yorumlayanlar olduğu gibi, çocuğun kaybı gibi yorumlayanlar da var. Dizilerde bu konuda görüşler dile getiriliyor.

PROF.DR. MİNE TAN- Bir şeyi ekleyebilir miyim? Bu konuda çeşitli önerilerin bulunduğundan da söz etmem gerekli. Bunlardan bir tanesi medya modelini takip etmektir. Yani eğitim eğer bu çıkmazdan kurtulmak istiyorsa, çocuğa ulaşmanın yolunu medyayı izleyerek, kendine model alarak bulmalıdır. Ne yapacağız? İşte giderek daha fazla görsel, işitsel araçları, elektronik oyuncakları, şunları bunları eğitime sokalım, dolayısıyla da ilgisini, rengini, öğretimin çeşitliliğini artıralım, çocuğun hatta ilgi süresini, televizyon dizilerinin episotları gibi kısaltıldığını düşünerek, aşmayacak dersler yapalım. Önerilerden bir tanesi bu. Bununla oynayanlar dolayısıyla da okulu bir tür oyun bahçesi haline hatta televizyon atelyesi haline getiren denemeler var. Bunun karşısında fi-

kirler de var ama onlar da diyorlar ki, aman ha, enformasyon ortamına yenik düşmeyelim, bunu yapacak olursak, biz, tüm bir kültürün, yani yazılı kültüre dayanan tüm bir uygarlığın aşılmasını, daha doğrusu çöküşünü önleyemeyiz, dolayısıyla okul, okul gibi kalsın televizyon olmasın ve mutlaka kuramsal, kavramsal soyut düşünceyi öne çıkarsın. Ama kendini yenilemeyi, bilimsel ve akademik yenilenmeleri kesinlikle gözardı etmesin. Bunlar önerilerden yalnızca ikisi, baskaları üzerinde durmalıyız isterseniz. Teşekkür ederim.

BASKAN- Peki, teşekkür ederiz efendim. Şimdi, vaktimiz daraldı ve son olarak Yüksel Beye söz vermek istiyorum, bir ekşiğimiz oldu, okulla ailenin ilişkisi kurulamadı dediniz. Sayıyorum bu konuda bir katkınız olacaktı. Buyurun.

YÜKSEL KAVAK (Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi)- Efendim, okul aile ilişkileri konusunda dün Sayın Ferhunde Öktem bir bildiri sunmuşlardı. Büyük bir zevkle izledik ve yararlandık. Ben konuyu biraz daha ileriye götürerek, okul aile ilişkileri tabanına getirmek istiyorum. Öncelikle niçin okulla aileyi bir araya getireceğiz? Aile de eğitim açısından önemli dedik, okul önemli, peki ikisi ne zaman bir araya gelecek ve nasıl bir araya gelecek? Bunları bir araya getiren faktör çocuk faktörü. Çocuk mademki bir taraftan okula gidiyor, öbür taraftan eve geliyor. İkisi birden yetistiriyorsa çocuğu, o halde ortaklık yapmak durumundadırlar. İki ortak sözkonusudur. O halde bu ortakların da birlikte çalışması söz konusudur. Ne için birlikte çalışma?

Ortak hedefler için birlikte çalışma söz konusudur. Peki bu konuda neler vardır? Batı ülkelerine baktığımızda hemen hemen tüm ülkelerde okul aile birlikleri ya da veli dernekleri gibi ulusal düzeyde örgütler var. Ayrıca Avrupa düzeyinde, Avrupa Aileler Birliği olarak uluslararası düzeyde bir örgüt var. Bunların amacı, toplum içinde çocuğun refahını üst düzeye çıkarmak, o halde toplum için çocuk önemli. Ülkemizde de okul aile birlikleri kurulmuş, okul aile birliklerinin okullarla aileler arasındaki ilişkileri geliştirmede daha etkin olmaları için, gereken önlemlerin alınması beklenir. Diğer taraftan okul aile işbirliği sürecinin üç temel ögesi vardır. Birisi yönetici, birisi öğretmen, birisi velidir. Yönetici, bu süreci yönlendiren, izleyen ve eğitici kişidir. Öğretmen ise bu süreci başlatan, geliştiren ve danışman olarak çalışan kişidir. Diğer taraftan veliye baktığımızda ise veli, aktif katılımcı ve ortak. O halde pasif veli anlayışından aktif veli anlayışına doğru bir gidış vardır. Dün de vurgulandığı gibi, artık eti senin, kemiği benim gibi bir felsefe geçerliliğini kaybetmiştir. Herkes çocuğuna sahip çıkmak istiyor. Hem de okulun ta içine girerek. Sınıfa girerek, programlara müdahale ederek çocuğunun ne olduğunu, okulun ne yaptığını öğrenmek istiyor. O halde burada ilişkiler nasıl başlatılır ya da nasıl sürdürülür diye baktığımızda, örneğin, bir okulda yılın başında sınıf öğretmeni velilere mektup yazabilir, der ki, "Sayın veli, ben çocuğunuzun sınıf öğretmeniyim, sizinle birlikte çalışırsak, çocuğunuzun başarısını daha da artırabiliriz. Ben haftanın şu günleri, şu saat, şuradayım, sizlerle görüşmek için bekliyorum, gelin görüşelim." İlişki için bir tarafın aktif olması gerekir. Kendiliğinden ilişki bekleyemeyiz. Biz, bir taraftan okulları bırakmışız, okullar olduğu yerde duruyor, veliyi bekliyor,

veli de öte tarafta okulu bekliyor. O halde birinin öne geçmesi gerekir. Buna benzer bir eylemle başlatabiliriz. Diğer taraftan velileri hep okula mı bekleyeceğiz? Hayır, okul ya da öğretmen velinin evine gidebilir, yani ev ziyaretleri olarak uygulanan bazı örnekler var dünyada. Velinin gelemediği durumlar var. Hangi tür veli gelemiyor? Daha çok alt sosyo ekonomik düzeydeki aileler. Neden okula gelemiyor? Nedir sorunu? İletişim kurmakta güçlük çekiyor, o halde bu ailelerin evine okul gidecektir. Okulun gitmesi için gerekli önlemlerin alınması gerekir. Diğer taraftan yönetim burada anahtar öğelerden birisidir. Niçin anahtar öğedir? Okulunda öğretmenlerle veliler arasındaki iletişimi sürekli izleyen kişi olmalıdır. Seyirci değildir yönetici. Yönetici sürekli olarak bunu izleyecek, ailelerle ilişki kurması için öğretmenlerini hem yetistirecek, hem de cesaretlendirecek. Çünkü ailelerle ilişki kurmanın temelinde hem öğretmenlerimizin, hem yöneticilerimizin yetişme konusundaki eksiklikleri var. Bunu sağlayamadan okullarla aileler arasındaki ilişkileri kurmak istemek bir hayalin peşinden koşmaktan öteye gitmeyecektir. Niçin öğretmenlerde veya yöneticilerde yetişme konusunda eksiklik var? Bugün eğitim fakültelerimize ve öğretmen yetistiren diğer programlara baktığımızda, bu kadar anahtar bir konunun ele alındığı, işlendiği ders sadece eğitim sosyolojisi ise ve eğitim sosyolojisi dersini veren hoca da okul aile ilişkileri konusunu inceliyorsa vardır. Bunun dışında bu kadar önemli olan bir konunun ele alınmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. O bakımdan, öncelikle öğretmen yetistirme programlarında yönetici yetistirme programlarında mutlaka bu okul aile ilişkileri konusunun ciddi bir biçimde ele alınması gerekir. Diğer taraftan velilerin yetistirilmesi konusunda yine Millî Eğitim Bakanlığının bir atılım yapması gerekir. Ne ile at-

lim yapacak? Önce kitle iletişim araçlarının tüm olanaklarını kullanmalıdır. İkincisi, her ders yılı başında okullara büroşür ya da küçük kitapçıklarla velilere bir şeyler göndermelidir. Yani biz sizin çocuğunuz için buradayız, siz de gelin beraber çalışalım ya da çocuğunuza nasıl yardımcı olursunuz? Çocuklarınıza yardımcı olun. Peki, nasıl yardımcı olacak? Veli bilmiyor, öğretmene soruyoruz, öğretmen de bilmiyor, yöneticiye soruyoruz, yönetici de bilmiyor. O halde kim destek olacak bunlara? Bu üçlünün, bu üç ayağın bir arada sağlam bir biçimde yere basması gerekir. Bunlardan birisi kırıkta, bu sistemde, yani okulların başarısında büyük ölçüde daha yüksek beklenti içinde olamayacağız. Efendim, açıklama fırsatı verdiğiniz için çok teşekkür ederim. Saygılar.

BAŞKAN- Biz de katkınız için teşekkür ediyoruz.

TÜLAY ARICI- Gerçi bitmişti ama pratikte uyguladığımız bir konuydu. Başarılı da yürütülmüştü. Birden onu hatırladım söylediklerinden. Efendim, vaktiyle sınıf anneliği diye bir müessese oluştu Ankara Koleji İlk Kısımda, benim çocuğumun da okuduğu bir dönemdi. Bu sınıf anneliği öğretmene yardımcı fakat bütün velileri temsil eden bir kişinin üzerinde toplanırdı. Bu kişi gönüllü bir kişi. Yani çalışan velilerin tek tek evlatlarıyla okul arasında bir bağ kurup da yardımcı olmaları beklenemiyordu tabii o sınıf annesi vakti de uygun, deneyimi de yeterli, bilgisi de yeterli bir kişiydi ve gerçekten bir köprü gibi o sınıfa annelik yapıyordu, öğretmenle veliler arasında ve çok başarılı olmuştu.

BAŞKAN- Dördüncü bir öge olarak bu çıktı. Çok güzel, teşekkür ederiz efendim. Denenmiş, yani bir dördüncü boyut da çıkıyor, bunun tabii ücretini, zamanını kim karşılayacak sorusu akla geliyor.

TÜLAY ARICI- Ücret filan yok efendim, gönüllü. Yani oradaki velilerden birisi.

BAŞKAN- Velilerden bir tanesi, yani burada tekrar demokrasiye geliyor, toplum öylesine bilinçlenecek ki, bu gönüllüleri bulabileceğiz. Yani onlar kendi aile sorunlarını, kendi eğitim sorunlarını çözmüş olacaklar, bu hizmeti yapacaklar.

Toplantımızın sonuna geldik, birkaç cümleyle izin verirseniz toplantıyı kapatacağım, değerlendirmeden genellikle kaçıyoruz. Çünkü zaten katkılar, değerlendirmeler yapıldı. Bugünkü bildiriler arasında Sayın Yakın Ertürk'ün yaklaşımı küçük bir şok yarattı, yani bu aile hep böyle kutsal, dokunulmaz derken, acaba bu çok mu aykırı bir görüştü? 1972'de yayınlanmış bir sosyoloji kitabında devrimci ve avant-gart sayılan bir İngiliz sosyoloğun şu cümlelerini okuyorum. "Sosyoloji nedir? Giriş kitaplarında anlatıla gelen masala inanmak gerekirse bilimsel bir toplum kuramı. Sosyoloji aslında, son 200 yılın büyük sosyal, politik bunalımlarına karşı aydın ve akademik çevrelerin gösterdiği ideolojik tepkiden başka bir şey değildir. Bu niteliğiyle sosyoloji katıksız bir burjuva ideolojisidir." diyor. Yani bilimden çok bir ideolojidir

diyor. Bu da bugünkü akademik sosyolojinin bir eleştirisi gibi görülebilir. Şimdi, bu da bir ideolojik görüştür, doğru, fakat bunun gündeme getirdiği bir şey var, diyor ki, bu bizim akademik sosyoloji dediğimiz bir burjuva sınıfının görüşüdür. Eğer burada bir gerçeklik payı varsa belki Türkiye'deki eğitim açısından önemli bir sonucu var bunun. Türkiye'nin çelişkileri şurada başlıyor. Biz burjuva sınıfı olmayan, ama demokrasi olmaya çalışan bir toplumuz. O burjuva sınıfı yeni yeni yaratılıyor. Yani biz aslında, kendi çocukluğumu, kendi gençliğimi ve kendi hayatımı düşünüyorum, devlete bağımlı, muti, itaatkâr bir savunucu, böyle bir aile geleneğinden geliyoruz. Ben devletsiz bir Türkiye ve bir varlık düşünemiyorum. Ama batıda bugünkü toplumu yaratan insanlar, devletten bağımsız duruma gelmiş burjuvalardan hatta kendi devletlerine karşı bir devrim yapabilmiş bir sınıf idi. Türkiye bu sınıfını henüz yaratıyor, umarım ki, onlar toplumun sorunlarına sahip çıkacaklardır, gönüllüler olarak, örgütler olarak.

Şimdi Ertürk'ün bildirisinde beni asıl düşündüren bu çelişki oldu. Biz bir taraftan demokrasi vatandaşı istiyoruz, bir taraftan da o demokrasi vatandaşı devletin bütün değerlerine, bütün kurumlarına sahip çıksın istiyoruz; ama o demokrasi vatandaşı batıda o devleti yenileyerek, yeni bir devlet kurarak ona sahip çıkmıştır. Bu çelişkiyi yaşamaktayız. Onun için bazı batı modelleri bizim uygulamamıza uymuyor ya da biz ona uyum sağlayamıyoruz.

Efendim, bundan sonra Mine Hanımın değerlendirmesi üç oturumla, üç bildiri ile ilgili, fazla ekleyecek bir şey bu-

lamıyorum. Yalnız bundan beş on yıl öncesine kadar çocuğun gelişiminde bir kişilik kavramı vardı, temel kişiliğin oluşması, işte psikologlar, psikiyatrlar bunun sıfır yaşından itibaren başladığını altı yaşa kadar belli bir gelişme gösterdiğini, sonra okulda devam ettiğini söylüyorlardı. Temel sorunlardan bir tanesi bu kişilik gelişmesinin 6 yaşlarda aile güdümünden çıkıp, sanki okul güdümüne girmesidir. Yani çocuğun kişiliğinin gelişmesinde bir özel alan, bir de kamu alanı var, bunların amaçları birbirinden farklı olabilir ve çocuk bu iki ortama uyum sağlayarak adeta şizofrenik demeyeyim ama ikili bir kişilik gelişmesine de maruz kalabiliyordu. Bunun üzerinde pek fazla durmadık, ama bu batı dünyasında konuşulan, hatta okul aile birliğinin felsefi temelinde bu iki dünyayı yaklaştırma eğilimi de vardır. İki ayrı dünyaya bırakmayalım çocuğu, bu iki dünya tek bir eğitim ortamı, tek bir eğitim ekolojisi yaratsınlar ideali de vardır.

Ben, Mine Hanımın özetlemesinde önce biraz endişeye kapıldım. Dedim ki, ne kadar idealize ediyor bu modern okulu, fakat madalyonun öbür yüzünü çevirdiğinde batı eleştirilerinin şahane bir özetini gördük. Sonuç sanıldığı, beklendiği kadar da başarılı olmamıştır. Yani okuldan çok da fazla bekleyiniz, okuldan yapabileceğinden fazlasını beklemeyiniz. Hiç olmazsa ailenin... (Bant değişimi) ailenin içinde veya ailenin dışında. Çünkü insan o veya bu biçimde, o kurum veya başka bir kurumda eğitimle insan olmaktadır. Tabii son zamanlarda müthiş bir genetik modası çıktı, umarım kısa zamanda tekrar dengeli bir noktaya geliriz. Şimdi her şey genetik oldu, hastalıklar genetik, eğilimler genetik,

psikolojik tipler genetik, birisinin saldırganlığı genetik, birisinin yumuşaklığı genetik falan, bu bir tepkidir, tıpkı tepki Anayasası gibi, benim sosyal bilimlere girdiğim dönemde her şey ekolojydi, her şey öğrenme idi, şimdi onu tümüyle bıraktık, ihmal ediyoruz, her şey genetik. Beni beğenmiyorsanız, beni lütfen bağışlayınız benim genetiğimden geliyor. Böyle şeyler var. Biraz fazla konuşuyorum, lafı çalıyorum falan. Genetik teşhis edildi, gen teşhis edildi fakat henüz çaresi bulunamadı değerli dostlarım.

Efendim, İpek arkadaşımın özetlerinde, bu toplumsallaşma üzerinde duruldu. Tabii bu, kendisinin de sonradan eklediği gibi, okul öncesinde başlayan bir olaydır ve insan, yani toplumsallaşma aslında bir varlığın toplumsallaşması demek, evcilleştirilmesi demektir. O varlık son derece saldırgan bir varlıktır, o varlık, zor bir varlıktır. Evcilleştirme kolay bir iş değil. Yani kamçıyla mı yapacaksınız yoksa havuçla mı yapacaksınız, ikisi beraber zor bir iş. Bunun tam bir çözümünü bulduğumuzu da zannetmiyorum. Şiddetin ailede başladığı doğrudur. Şiddet mutlaka gürültülü olmayabilir, mutlaka kuvvetle olmayabilir, hatta belki şiddetin en sakınılacak biçimi de, yine İpek arkadaşım tarafından dile getirildiği gibi, hiç şiddeti gözükmeyen şiddet biçimidir. Örneğin, Türkiye'de bir aile tanıyorum, 30 yıldır aynı çatı altında yaşıyorlar, fakat konuşmuyorlar. Düşünebiliyor musunuz böyle bir şeyi, 30 yıl yiyorlar, içiyorlar, aynı çatı altında yaşıyorlar fakat konuşmuyorlar. Dilsiz değiller, başkalarıyla konuşuyorlar da birbirleriyle konuşmuyorlar. Yani Yaşar Kemal'in bir romanında okuduğumda bunu bir fantazi zan-

nettım, sonradan öğrendim gerçekten varmıs. İşte size bir şiddet unsuru. Ben size kızıyorum, sizinle kavga edeceğime üç hafta konuşmuyorum. Yani şiddetin biçimine bakın. Belki, küfür etmekten, güres etmekten, hatta yumruk atmaktan daha şiddetli bir ceza değil mi? Tabii çocuklarımıza bütün bunların örneklerini gösteriyoruz. Çocuklarımıza doğru ol diyoruz ama çocuk telefonda babasına soruyor, çok kızgın bir adam seni soruyor evde misin diye, evde mi diyeyim, yok mu diyeyim? Şimdi, çocuk yalanı da, dolanı da, şiddeti de evde öğreniyor. Ailede şiddet meselesi, duygusal şiddetin tehlikeli olması meselesi. Bu ekoloji meselesi İpek arkadaşım değindiği için ben de biraz kendime pay çıkarıyorum. Psikologlar, sosyal psikologlar bizim bu ekoloji, çevre, fizik çevre konusunu biraz fantazi buluyorlardı. Çünkü Durkheim okulu, her şey sosyal süreçlerle, her olgu, her sorun toplumla açıklanır diyordu. Ama bugün çevrenin, doğal çevrenin, fizik çevrenin yetiştirme üzerindeki etkileri, davranışlar üzerindeki etkileri açıkca kabul ediliyor ve biz de onları anlamaya çalıştık ama galiba antropologlara biraz da kredi vermeye başladılar. Şimdi, sorun şu: Şehirlerimizin haline bakınız. İpek arkadaşım çok iyi bir örnek verdi. Şöyle bir salonda hepimiz çağdaş insanlar gibi davranıyoruz; ama bu akşam evinize giderken, eğer sokakta yüreyecek bir kaldırım bulamazsanız, çöplerin, tenekelerin üzerinden atlamak, hendeklerin üzerinden asmak, telefon kabinlerine yüzünüzü çarpmamak için dikkatli davranmak zorunluluğunu hissediyorsanız, kendinizi nereye koyuyorsunuz? Bu şehir size bir şehirli gibi bakıyor mu? Size yer veriyor mu, sizi bir hemşehri gibi kabul ediyor mu? Sonra bu çocuk bu ortamda okula gidecek, orada iyi bir vatandaş olmayı öğrenecek.

küçük görmeyelim demiştim. Biraz kendi sorunlarımıza özgürce, yaratıcı çözümler ararsak rahatlayacağımızı, rahatlayabileceğimizi en azından aşağılık duygusuna kapılmayacağımızı düşünüyorum. Çözüm bulmak için de inanmanın, güvenmenin önemli olduğunu düşünüyorum. Bir arkadaşımın çocuğu Amerika'ya gitti, çok büyük bir ödülle, çocuk mutsuz, çünkü evinde daima yemeği ailesiyle yemiş, şimdi yanında misafir kaldığı ailede şöyle bir tutumla karşılaşmış. Kendini evinde hisset, ne zaman açıyorsan git, dolapta yemek var yemeğini ye. Çocuk da kendi başına hiçbir zaman hayatında yemek yememiş, ona daima annesi bir yemek hazırlamış, birileriyle sofraya oturmuş, bir aydır çocuk aç. Kimse bir arada yemek yemiyor, baba ayrı yiyor, anne ayrı yiyor, kendi arkadaşı ayrı yiyor, çocuğa da diyorlar ki, dolapta yemek var, ne istersen git ye. Çocuk bir evin içerisinde, bütün özgürlüğü var fakat yalnız. Yani bir paylaşma ortamı bitmiş. İşte size hiç bizim karşılaşmadığımız bir sorun. Bizde sorun şudur. Çocuğum yemek saati geldi geçti, sen de gelmedin yemeği kaldırdık. Bu akşam açsın. Belki durum bu, iyi bilmiyorum, belki de değil. Ama batı dediğimiz, gelişmişlik dediğimiz, demokrasi dediğimiz, özgürlük dediğimiz şey de daima bedeli olan, Mine arkadaşımın son konuşmasında dile getirdiği gibi sorumlulukları olan bir özgürlük. Özgürlük hiçbir zaman tek başına bir değer değil, beraberinde daha önce taşımadığımız sorumlulukları da getiriyor. Bizim bu toplantıdaki sorumluluğumuz burada bitiyor, ama konuları ve sorunları tüketmediğimi biliyoruz, şimdi bunun yayınlamak sorumluluğumuz var. Sizlerin katkılarınızla onu yapacağız, umarım bundan sonraki toplantılarımıza hem katılır, hem de katılımın gelişmesini sağlarsınız. Katılanlara, katkıda bulunanlara, bu saate kadar bizi izleyenlere teşekkür ederek, iyi akşamlar diliyoruz. (Alkışlar)

Bu Dünyanın yarısı...

Bunlar da diğer yarısı...

"ŞEKERBANK 24"

ATM Kartınızla

- Para yatırabilir,
- Para çekebilir,
- Havale yapabilir,
- Ekstre alabilir,
- Bakiye sorabilirsiniz.
- Beklemeden, kolayca...

Şekerbank, Mutluluğunuz için çalışır.

ŞEKERBANK'ın GOLD ve CLASSIC

Kredi kartları Dünyanın
her yerinde en yakın dostunuzdur.

160 ülkede, 10 milyonu aşkın otel, restoran, mağaza, seyahat acentası, oto kiralama şirketlerinde para ödemedi mal ve hizmet satın alabilirsiniz.

18 yaş ve üzeri çocuklara, eşlere, ebeveynlere ve kart sahibinin uygun gördüğü şahıslara, kart sahibinin hesabı ve limitinden harcama yetkisi sağlar.

 ŞEKERBANK

Her zaman Banka

VakıfBank'ta çalışma saatleri 8.30 - 18.00'le sınırlı

Bankomat⁷²⁴

MasterCard

değildir. **Türkiye'de...** 218'i on-line iletişim siste-

mine sahip 324 şubesiyle; sayısı 280'e ulaşan Bankomat 7²⁴ ma-

kineleri ve Altın Nokta işareti taşıyan ATM'ler ara-

cılığıyla, hesabınıza 7 gün 24 saat kolayca ulaşabi-

bilir, nakit ihtiyacınızı anında karşılayabilir, havale yapabi-

bilir, faturalarınızı kolayca ödeyebilirsiniz. **Yurtdışında ise...** New

York şubesi, 6 Yurtdışı Temsilciliği ve 312 Muhabir Banka ağıyla

VakıfBank her zaman hizmetinizdedir. VakıfBank Electron kar-

tınız ile dünyanın her yerinden hesabınıza ulaşabi-

ALTIN NOKTA

bilir; VakıfBank MasterCard EuroCard ve VakıfBank Visa kredi

ELECTRON

kartınızla dünyanın her yerinde, her zaman

alışveriş yapar, ödemelerinizi gerçekleştirirsiniz. VakıfBank,

her zaman bankadır. **Gelin VakıfBank'a... VakıfBank'ın**

kolaylıklarından her zaman yararlanın.

VakıfBank
21.Yüzyıl Bankacılığı

ISBN 975 - 7583 - 04 - 9